

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ”
DIN CHIȘINĂU
ȘCOALA DOCTORALĂ
„ISTORIE. PATRIMONIUL CULTURAL. MODERNITATE”**

Cu titlu de manuscris

CZU:39(=135.1):745.52(478)(043.2)

**TRADIȚII ȘI INOVAȚII
ÎN ARTA TEXTILELOR DIN MOLDOVA**

Teză de doctor în istorie

Specialitatea 612.01 – *Etnologie*

Pretendent

Alina Tocarciuc

Conducător științific:

Liliana Condriticova

dr. hab. în istorie

dr. hab. în studiul artelor și culturologie

Chișinău, 2024

© Alina Tocarciuc, 2024

CUPRINS

CUPRINS	3
ADNOTARE (în limba română, engleză, rusă)	5-7
LISTA TABELELOR	8
LISTA FIGURILOR	8
INTRODUCERE	13
1. ARTA TEXTILELOR ÎN ISTORIOGRAFIE ȘI SURSE DE CERCETARE	
1.1. Considerațiuni generale privind textilele	22
1.2. Tradițiile și inovațiile din arta textilelor reflectate în istoriografie	31
1.3. Surse de cercetare a textilelor	44
1.4. Concluzii la capitolul 1.	56
2. ARTA TEXTILELOR: TIPOLOGIE, FUNCȚIONALITATE ȘI SIMBOLISM	
2.1. Tipologia generală și clasificarea pieselor textile	59
2.2. Modalități de utilizare a pieselor textile	70
2.3. Concluzii la capitolul 2.	86
3. ATELIERE ȘI CENTRE DE ARTIZANAT ÎN DOMENIUL ARTEI TEXTILE	
3.1. Centrele monastice în calitate de promotori ai artei textile	89
3.2. Ateliere de producere a textilelor artizanale și industriale	97
3.3. Centre de artizanat și meșteri în domeniul textilelor din Republica Moldova	105
3.4. Contribuția artiștilor plastici în arta textilă: între tradiție și inovare	117
3.5. Concluzii la capitolul 3.	134
4. ARTA TEXTILĂ CONTEMPORANĂ: TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE	
4.1. Aspecte de sistematizare ale tehnicilor de lucru, coloristică și decor	138

4.2. Tradiții și inovații în designul textil la etapa actuală	153
4.3. Modalități de valorificare a textilelor: de la tradițional la eco-design	158
4.4. Concluzii la capitolul 4.	166
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	170
BIBLIOGRAFIE	174
ANEXA 1. Materialele de teren ale autorilor, lista informatorilor	206
ANEXA 2. Tradiții și inovații în arta textilelor. Foto documente	217
Declarația privind asumarea răspunderii	322
CV-ul autorului	323

ADNOTARE

TOCARCIUC Alina, „Tradiții și inovații în arta textilelor din Moldova”, teză de doctor în istorie, specialitatea 612.01 „Etnologie”. Teză are un volum de 325 de pagini, dintre care 173 de pagini text de bază; bibliografia include 492 de titluri în limba română, engleză, rusă, ucraineană; surse electronice. Anexele cuprind cca 360 de materiale culese în mare parte de autor pe teren.

Scopul tezei constă în determinarea, examinarea și sistematizarea multiaspectuală a textilelor tradiționale din Republica Moldova în vederea integrării în sfera culturală contemporană prin inovații, reconstrucții și propuneri de valorificare multidisciplinară.

Obiective: Examinarea cercetărilor anterioare și a surselor actualizate prin prisma evoluției artei textile ca parte integrantă a patrimoniului cultural; Identificarea ansamblului textilelor tradiționale și clasificarea pieselor conform funcționalității, zonării, specificului de utilizare; Sistematizarea tehnicilor de lucru și de decorare în domeniul artei textile tradiționale *versus* inovaționale; Stabilirea rolului atelierelor, mănăstirilor și centrelor contemporane de artizanat în păstrarea și promovarea artei textile; Determinarea inovațiilor în designul textil prin sporirea influenței culturii tradiționale asupra evoluției artei textile contemporane; Integrarea artei textile tradiționale în sfera culturală contemporană și spațiul european prin propuneri de reconstrucție, valorificare și inovare, abordare creativă și inovațională.

Ipoteza de cercetare: Cercetarea multidisciplinară a tradițiilor și inovațiilor în arta textilă ca parte integrantă a patrimoniului cultural va determina condițiile optime pentru lansarea și promovarea eficientă a procesului de salvagardare a pieselor autentice prin păstrarea și promovarea tradițiilor din spațiul românesc, educația prin și pentru patrimoniu, integrarea în spațiul european și patrimonializarea pieselor textile de valoare istorică, artistică, memorialistică.

Valoarea teoretică: identificarea particularităților de transpunere morfologică, formală și decorativă ale textilelor tradiționale basarabene în textile contemporane, plasându-se accentul pe inovațiile în domeniu. Materialele acumulate sunt utile sub aspect teoretic la elaborarea tezelor de licență, masterat, doctorat, note de curs, studii de sinteză.

Valoarea aplicativă: utilizarea în procesul de instruire a studenților programelor de profil, la facultățile specializate de la universități, centre de excelență, centrele de creație și de artizanat.

Implementarea rezultatelor obținute. Rezultatele cercetării au fost implementate în cadrul prelegerilor și lecțiilor practice la disciplinele „Design textil”, „Proiectarea artistică a textilelor” de la UTM; prin utilizarea tehnicilor decorative tradiționale și/sau modele de decorare în creațiile vestimentare; stagiile de practică și tezele studenților la licență și masterat, defileuri de modă etc.

Aprobarea rezultatelor cercetării. Rezultatele cercetărilor au fost valorificate editorial în 27 de publicații științifice. Rezultatele obținute au fost aprobate prin susținerea publică a 17 rapoarte la conferințe științifice naționale/internaționale.

ANNOTATION

TOCARCIUC Alina, "Traditions and innovations in the art of textiles from Moldova", PhD thesis in history, specialty 612.01 "Ethnology". Thesis has a volume of 325 pages, of which 173 pages are basic text; the bibliography includes 492 titles in Romanian, English, Russian, Ukrainian; electronic sources. The appendices contain 360 materials mostly collected by the author in the field.

The purpose of the thesis consists in the determination, examination and multi-aspect systematization of traditional textiles from the Republic of Moldova in order to integrate them into the contemporary cultural sphere through innovations, reconstructions and proposals for multidisciplinary capitalization.

Objectives: Examining previous research and updated sources through the lens of the evolution of textile art as an integral part of cultural heritage; Identification of the ensemble of traditional textiles and classification of pieces according to functionality, zoning, specific use; Systematization of work and decoration techniques in the field of traditional versus innovative textile art; Establishing the role of workshops, monasteries and contemporary craft centers in preserving and promoting textile art; Determining innovations in textile design by increasing the influence of traditional culture on the evolution of contemporary textile art; The integration of traditional textile art in the contemporary cultural sphere and the European space through proposals for reconstruction, valorization and innovation, creative and innovative approach.

Research hypothesis: The multidisciplinary research of traditions and innovations in textile art as an integral part of cultural heritage will determine the optimal conditions for launching and effectively promoting the process of safeguarding authentic pieces by preserving and promoting traditions from the Romanian space, education through and for heritage, the integration into the European space and the patrimonialization of textile pieces of historical, artistic, memorialistic value.

Theoretical value: identifying the particularities of morphological, formal and decorative transposition of traditional Bessarabian textiles into contemporary textiles, placing the emphasis on innovations in the field. The accumulated materials are useful from a theoretical point of view for the development of bachelor's, master's, doctoral theses, course notes, synthesis studies.

Applicative value: the use in the training process of students of profile programs, at specialized faculties at universities, centers of excellence, creative and craft centers.

Implementation of the results obtained. The results of the research were implemented in lectures and practical lessons in the disciplines "Textile Design", "Artistic Design of Textiles" at UTM; by using traditional decorative techniques and/or decoration patterns in clothing creations; internships and theses of bachelor and master students, fashion shows, etc.

Approval of research results. The results of the research were used editorially in 27 scientific publications. The obtained results were approved by publicly supporting 17 reports at national/international scientific conferences.

АННОТАЦИЯ

ТОКАРЧУК Алина, «Традиции и инновации в текстильном искусстве Молдовы», кандидатская диссертация по истории, специальность 612.01 «Этнология». Диссертация имеет 325 страниц, 173 страниц основного текста; библиография включает 492 наименований на английском, русском, украинском языках, в том числе электронные источники. В приложениях 360 материалов, в основном собранных автором.

Цель диссертации: выявление, описание и систематизация традиционных тканей Республики Молдова с целью их интеграции в современную культурную сферу посредством инноваций, реконструкций и предложений по междисциплинарной оценке.

Задачи: Изучение предыдущих исследований и актуальных источников через призму эволюции текстильного искусства как неотъемлемой части культурного наследия; Определение ансамбля традиционного текстиля и классификация предметов по функциональности, зонированию, специфике использования; Систематизация приемов работы и декорирования в области традиционного и инновационного текстильного искусства; Установление роли мастерских, монастырей и центров современных ремесел в сохранении и развитии текстильного искусства; Определение инноваций в текстильном дизайне путем усиления влияния традиционной культуры на эволюцию современного текстильного искусства; Интеграция традиционного текстильного искусства в современную культурную сферу и европейское пространство посредством предложений по реконструкции, повышению ценности и инновациям, творческому и инновационному подходу.

Гипотеза исследования: Междисциплинарное исследование традиций и инноваций в текстильном искусстве как неотъемлемой части культурного наследия определит оптимальные условия для запуска и эффективного продвижения процесса защиты аутентичных произведений путем сохранения и продвижения традиций из румынского пространства, образования посредством и для наследия, интеграция в европейское пространство и патримонизация текстильных изделий, имеющих историческую, художественную, мемориальную ценность.

Теоретическая ценность: выявление особенностей морфологического, формального и декоративного транспонирования традиционного бессарабского текстиля в современный текстиль, акцентирование внимания на инновациях в этой области. Накопленные материалы полезны с теоретической точки зрения для разработки дипломных, магистерских, докторских диссертаций, конспектов, синтезирующих исследований.

Прикладное значение: использование в процессе обучения студентов профильных программ, на профильных факультетах вузов, колледжах, творческих и ремесленных центрах.

Внедрение полученных результатов. Результаты исследования реализованы на лекциях и практических занятиях по дисциплинам «Текстильный дизайн», «Художественный дизайн текстиля» в УТМ; использование традиционных декоративных техник и/или узоров декора при создании одежды; стажировки и дипломные работы бакалавров и магистрантов, показы мод и т.д.

Утверждение результатов исследования. Результаты исследования были использованы редакционно в 27 научных изданиях. Полученные результаты были одобрены публичной поддержкой 17 докладов на национальных/международных научных конференциях.

LISTA TABELELOR ȘI A SCHEMELOR

Tabelul 2.1. Tipologia pieselor în funcție de materie primă și destinație

Tabelul 2.2. Piese de interior

Tabelul 2.3. Piese de uz gospodăresc

Tabelul 2.4. Piese textile: etimologie, descriere și mostre

Tabelul 2.5. Piese de ocazie (ceremoniale)

Tabelul 3.1. Centre (ateliere) ce activează în domeniul textilelor

Tabelul 4.1. Metodele de valorificare a textilelor tradiționale

Schema 4.1. Tehnici textile

LISTA FIGURILOR

Figura 2.1. Covor „Flori”, s. Isaccea, rn. Orhei, meșter Ana Bordeianu

Figura 2.2. Prosop ceremonial țesut cu horboțică, Muzeul de Istorie și Etnografie Orhei

Figura 2.3. Prosop ceremonial țesut cu horboțică, s. Isaccea, rn Orhei, meșter Ludmila Șveț

Figura 2.4. Țesături decorative, broderie, datate în 1914, s. Isaccea, rn Orhei, meșter Ana

Sandu

Figura 2.5. Covor „Damele”, s. Văsieni, rn Ialoveni

Figura 2.6. Elemente decorative ale covoarelor, sec. XIX, s. Costești și s. Văsieni, rn

Ialoveni

Figura 2.7. „Cerga”, regiunea Transcarpatiei

Figura 2.8. Covor, s. Molești, rn Ialoveni

Figura 2.9. Covor „Aripile”, s. Costești, rn Ialoveni

Figura 2.10. Element decorativ al covorului și inscripția meșterului, s Văsieni, rn Ialoveni

Figura 2.11. Unelte de lucru folosite în prelucrarea lânii, țeserea textilelor casnice, satele

Ulmu, Bardar, rn Ialoveni

Figura 2.12. Unelte de lucru, s. Palanca, „Casa părintească”

Figura 2.13. Unelte de lucru, centrul de artizanat „Rusticart”, s. Clișova rn Orhei

Figura 2.14. Vopsirea și uscarea firelor, centrul de artizanat „Rusticart”, s. Clișova rn Orhei

Figura 2.15. Vânzător ambulant de lână cu desagi

Figura 2.16. Secvențe de la Prima expoziție a Basarabiei, Chișinău, 1925. Medalia bătută cu prilejul acestei expoziții din 1925

Figura 2.17. Paginile de titlu ale manualului despre creșterea viermelor de mătase

Figura 2.18. Prosop ceremonial, s. Valcineț, rn Ocnîța

Figura 2.19. Covor (scoarță), s. Vălcineț, rn Ocnîța

Figura 2.20. Covor, or.Otaci, rn. Ociña

Figura 2.21. Prosoape de nuntă pentru nuni, mijlocul sec. XX, Muzeul de Istorie și Etnografie Ungheni

Figura 2.22. Batista miresei, înc. sec. XX, Muzeul de Istorie și Etnografie Ungheni

Figura 2.23. Cearșaful miresei, înc. sec. XX, Muzeul de Istorie și Etnografie Ungheni

Figura 2.24. Scoartă cu semne distinctive, sf. sec. XIX, Muzeul de Istorie și Etnografie Ungheni

Figura 2.25. Fragment de covor cu semne distinctive, sf. sec. XIX, Muzeul de Istorie și Etnografie Soroca

Figura 2.26. Ţesătură din cânepă neprelucrată, înc. sec. XX, Ungheni

Figura 2.27. Covor sf. sec.XIX –înc. sec.XX, Soroca

Figura 2.28. Scoartă sf. sec.XIX –înc. sec.XX, Soroca

Figura 2.29. Lăicer sf. sec.XIX –înc. sec.XX

Figura 2.30. Păretar înc. sec. XX, Soroca

Figura 2.31. Cerga, sec. XIX, Ungheni

Figura 2.32. Rumbă, sf. sec. XIX, Ungheni

Figura 2.33. Textile de interior (pentru pereți, pat), sf. sec. XIX, Ungheni

Figura 2.34. Prosoape ceremoniale. s. Clișova Nouă, rn Orhei, 2015

Figura 2.35. Zolnic, înc. sec. XX, Anenii Noi Figura 2.36. Mânăștergură, înc. sec. XX, Ungheni

Figura 2.37. Traistă, înc. sec. XX, Colecția muzeului s.Ţiņțăreni, rn Anenii Noi

Figura 3.1. Ţesătoare de covoare, s. Căinari, anul 1950. Sursă foto: Facebook/ Agenția Națională a Arhivelor

Figura 3.2. Ecaterina Popescu, Centrul de artizanat „Rusticart”, s. Clișova rn Orhei

Figura 3.3. Tatiana Popa, s. Palanca, Centrul de artizanat „Casa părintească

Figura 3.4. Schițe de ornamente pentru broderie artistică și țesutul covoarelor, preluate din vechile cărți românești sau desenate de localnici. Stârcea, rn Glodeni, datele documentării de teren, septembrie 2015

Figura 3.5. Prosoape, motive vegetale, satele rn Nisporeni, Arhiva asociației „Artizana”

Figura 3.6. Prosop, s. Cioropcanii Vechi, meșter Zina Zvezdencu, Arhiva asociației „Artizana”

Figura 3.7. Motive ornamentale și inscripții brodate, arhiva Asociației „Artizana”

Figura 3.8. Cover „Steaua”, s. Cetâreni, meșter Gorșcov Vasile, Arhiva asociației „Artizana”

Figura 3.9. Cover „Buchete”, s. Cioropcanii Vechi, meșter Ecaterina Ursu, Arhiva asociației „Artizana”

Figura 3.10. Ioachim Postolachi. „Maci”, schiță de cover (1950), hârtie, guașă

Figura 3.11. Elena Rotaru. Cover „Toamnă” (1965), lână, țesut neted, 270×186

Figura 3.12. Elena Rotaru. „Floarea-soarelui” (1967), lână, țesătură clasică, 183×165 cm

Figura 3.13 Elena Rotaru. „Recoltă” (1967), lână, țesut neted, 183×163 cm

Figura 3.14. Elena Rotaru. „Recolta” (1974)

Figura 3.15. Maria Saka-Răcilă. „Sărbătoarea holdelor” (1974)

Figura 3.16. Lidia Ceban-Boico. „Muncă”, 1975, 210×349 cm

Figura 3.17. Lidia Ceban-Boico. „Ritmurile vieții”, 1977, 260×200 cm

Figura 3.18. Silvia Vrînceanu. „Malanca”(1971)

Figura 3.19. Andrei Negură, „Limba noastră”, tapiserie, 1987, lână, 300×250 cm (din colecția MNAM)

Figura 3.20. Andrei Negură, „Meșterul Manole”, tapiserie, lână, 2000, 360×520 cm (din colecția MNAM)

Figura 3.21. Andrei Negură, „Motiv etern”, tapiserie, 1988, lână, tehnică mixtă, 262×198 cm (din colecția MNAM)

Figura 3.22. Maria Coțofan, suvenir „Căsuțe”, lână

Figura 3.23. Maria Coțofan. „Porumbei”, 1968, lână, 63×54 cm

Figura 3.24. Carmela Golovinova, „Ritmuri rurale”, lână, tehnică mixtă, 152×193 cm, „Început”, tapiserie, lână, 1986 „Moldova – plaiul doinelor”, lână, tehnică mixtă, 152×193 cm

Figura 3.25. Carmela Golovinova, „Colț de paradis”, tapiserie, 1996

Figura 3.26. Carmela Golovinova, „Paginile istoriei”, lână, tehnică mixtă, 280×190 cm

Figura 3.27. Carmela Golovinova, cover „Dungi ornamentale”, lână, țesut neted

Figura 3.28. Elena Postolachi, Propuneri de valorificare a motivelor ornamentale populare în realizarea costumului național stilizat. Dosarul personal Elena Postolachi, ANA, DAOSP

Figura 3.29. Elena Postolachi, Propuneri de valorificare a motivelor ornamentale populare în realizarea textilelor populare. Dosarul personal Elena Postolachi, ANA, DAOSP

Figura 3.30. A. Fedorenco, Covoraș suvenir „Buchetul Moldovei”

Figura 3.31. I. Antonova, cover „Flori festive”;N. Efimova, cover „Muguri roșii”

Figura 3.32. N. Efimova, cover „Siluetă”

Figura 3.33. N. Pântea, Prosop

Figura 3.34. E. Danu, Prosop festiv

Figura 3.35. A. Savin, Prosop

Figura 3.36. Covor „Buchet de trandafiri”, asociația „Artizana”, fabrica Comrat

Figura 3.37. Covor „Gândacul”, asociația „Artizana”, fabrica Căușeni

Figura 3.38. Covor „Poeniță” asociația „Artizana”, fabrica Orhei

Figura 3.39. Covor „Trandafir”, asociația „Artizana”, fabrica Orhei

Figura 3.40. Covor „Zigzag”, asociația „Artizana”, fabrica Ceadâr-Lunga

Figura 3.41. Covor pentru copii, asociația „Artizana”, fabrica Ceadâr-Lunga

Figura 3.42. Covor „Struguri”, asociația „Artizana”, fabrica Comrat

Figura 3.43. Covor „Picături”, asociația „Artizana”, fabrica Ceadâr-Lunga

Figura 3.44. N. Bubnova, Prosop decorativ expozițional

Figura 3.45. N. Bubnova, setul „Marița”

Figura 3.46. N. Bubnova, Prosoape decorative

Figura 3.47. Valentina Marțîncus, Prosoape decorative expoziționale

Figura 3.48. N. Dulghescu, Prosoape „Macii”

Figura 3.49. Ludmila Goloseev, „Martorii eternității”, 2022, tehnică mixtă, 93×74 cm

Figura 3.50. Ecaterina Ajder, „Coloana dorului”, 2022, tehnică mixtă, 125×65 cm

Figura 3.51. Ala Lupu-Leancă, „Zestrea”, 2021, patchwork, 85×140 cm

Figura 3.52. Călugărițe la țesut, 1996

Figura 3.53. Egumena mănăstirii Hâncu la expoziția de Paști „Măinile Mamei”, pe fundalul unui covor realizat în atelierul mănăstiresc

Figura 3.54. Covoare din tezaurul mănăstirii Tabăra

Figura 4.1. Modele de broderie pentru gulerul fracului academic (desen de Mariana Șlapac)

Figura 4.2. Exemple de modele realizare în tehnica *laseta românească*

Figura 4.3. Analiza formelor colecției de modele elaborate

Figura 4.4. Colecția de modele realizată (aspect din față)

Figura 4.5. Modele de lasetă create pentru soluționarea decorativă a colecției de modele (aspectele din față și spate)

Figura 4.6. Amplasarea decorului în colecție, partea din față

Figura 4.7. Colecția de modele realizată

Figura 4.8. Motivul pomul vieții la înc. sec. XX și înc. sec. XXI, de la textile la design grafic

Figura 4.9. Forma inițială a ornamentului

- Figura 4.10. Etapele de realizare a ornamentului (Reprezentare grafică și în material)
- Figura 4.11. Aspectul exterior al modelului realizat și mostre de decor
- Figura 4.12. Motivul Pomul Vieții utilizat în textile tradiționale basarabene
- Figura 4.13. Aspectul exterior (față și spate) al ansamblului realizat
- Figura 4.14. Covoare și scoarțe basarabene
- Figura 4.15. Aspectul exterior al produsului vestimentar realizat
- Figura 4.16. Modele vestimentare realizate de studenții anului II în cadrul stagiilor de practică, UTM, la evenimentul dedicat valorificării patrimoniului, BNRM, 2019
- Figura 4.17. Particularitățile artistice de bază specifice portului tradițional
- Figura 4.18. Exemple de implementare ale particularităților portului tradițional în designul vestimentar actual (fragment din colecția Constanței Balaban; creațiile Valentinei Vidrașcu)
- Figura 4.19. Panouri (draperii) „Covorul nou” realizate în cadrul proiectului de licență UTM, 2016
- Figura 4.20. Proiectul mobilier (valorificarea textilelor tradiționale în calitate de material textil pentru tapițat) în cadrul proiectului de licență UTM, 2016
- Figura 4.21. Setul de mobilă din metal cu broderie pe plasă realizate în cadrul proiectului de licență UTM, 2018

INTRODUCERE

**„În cultură nimic nu trebuie pierdut,
totul trebuie transmis și reînnoit”**

Constantin Noica

Actualitatea și importanța temei abordate. Evoluția artei textile este bazată pe tradiții trecute prin mai multe modificări dictate de evoluția industriei chimice, automatizarea procesului de lucru, dar și schimbarea mentalității omului odată cu procesul de urbanizare. Originalitatea exprimării unei comunități prin intermediul textilelor tradiționale, procesul de producere a textilelor, modelarea trăsăturilor caracteristice ale textilelor ca urmare firească a evoluției umane, fac parte din problemele esențiale ale etnologiei la etapa actuală. Domeniul în cauză necesită o abordare inter- și pluridisciplinară din mai multe aspecte: istoric, geografic, sociologic, artistic, ecologic, în vederea valorificării textilelor tradiționale în interiorul spațiului de locuit, în vestimentație, dar și identificării acestora în contextul etnocultural ca parte componentă a patrimoniului cultural al Republicii Moldova în parcursul său european.

În anul 1990 a fost lansată comanda de stat în domeniul cercetării-dezvoltării artei populare, a meșteșugurilor artistice, care ulterior a fost dată uitării, iar în 1998, Republica Moldova a organizat împreună cu Organizația Internațională (ETN) cu sediul în Hanovra, Primul simpozion internațional de textile și modă „Dialog – 98”, care însă nu a avut continuitate în formula în care s-a propus.

Odată cu adoptarea la Paris, la 20 octombrie 2005, a Convenției privind protecția și promovarea diversității de expresii culturale¹, a crescut substanțial interesul față de creația populară, iar covorul basarabean a atras și mai mult atenția etnologilor și cercetătorilor din domeniul artelor vizuale, lansându-se apelul „Păstrați cunoștințele tradiționale”.

Importanța subiectului tradițiilor și inovațiilor în arta textilă rezidă și din faptul că la 1 decembrie 2016, Comitetul Interguvernamental UNESCO pentru Salvagardarea Patrimoniului Cultural Imaterial a decis înscrierea pe Lista Reprezentativă a Patrimoniului Cultural Imaterial al

¹ The 2005 Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, Paris, 20 October 2005 [online]. [citată 18.11.2018]. Disponibil: <https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/passeport-convention2005-web2.pdf>; CONVENȚIE din 20 octombrie 2005 asupra protecției și promovării diversității expresiilor culturale [online]. [citată 18.11.2018]. Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/72999>; Decizia Consiliului din 18 mai 2006 privind încheierea Convenției pentru protecția și promovarea diversității expresiilor culturale [online]. [citată 18.11.2018]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A32006D0515>.

Umanității a Tehnicilor tradiționale de realizare a scoarței în România și Republica Moldova², dosarul comun fiind elaborat și prezentat de Republica Moldova și România³.

„Activitatea meșterilor populari ar putea contribui semnificativ la dezvoltarea afacerilor în domeniul culturii”, fusese stipulat în Strategia de dezvoltare „Cultura 2020”⁴, astfel ca dezvoltarea meșteșugăritului și a producției de artizanat se află actualmente în nemijlocită coerență cu dezvoltarea multilaterală, durabilă a societății, aspecte reflectate plenar prin Obiectivul specific 4.2. *Punerea în valoare a patrimoniului, tradițiilor și a diversității culturale* al Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, aprobată de Parlamentul Republicii Moldova prin legea ordinară nr. 315 din 17 noiembrie 2028⁵.

Țesutul tradițional, alături de broderia artistică și alte tehnici ale artei textile, a fost și rămâne unul dintre cele mai expresive meșteșuguri artistice practicate în spațiul românesc, balansând armonios între tradiție și inovație, între popular și artizanal, între vechi și nou, dar de fiecare dată impulsionând evoluția în plan diacronic și sincron al domeniului. Prin valoarea lor practică, estetică și simbolică, piesele de artă textilă dețin un rol marcant în comunicarea socială, afirmarea și promovarea identității culturale, fiind actanți activi ai evenimentelor și sărbătorilor.

În contextul valorificării acestui tezaur și a promovării lui, sunt necesare colectarea datelor, repertorierea, examinarea, descrierea pieselor de artă textilă, conservarea, muzeificarea și patrimonializarea lor, care pot fi realizate doar în comun de instituții de stat, organizații guvernamentale și neguvernamentale, instituții de învățământ, muzeale, agenții care pot desfășura o serie de măsuri de salvagardare a pieselor de artă textilă, precum și vor da dovadă de originalitate și creativitate în arta refolosirii textilelor.

Pe de altă parte, colectarea, repertorierea, cercetarea, descrierea și sistematizarea pieselor de artă textilă sunt acțiuni primordiale, asigurând un context important în care sunt integrate armonios textilele tradiționale cu tehnologiile și inovațiile. În pofida existenței în Republica Moldova a unor centre de artizanat în domeniul textilelor, deseori bazate pe entuziasm și pasiune, constatăm că la

² Tehnici traditionale de realizare a scoarței în România și Republica Moldova [online]. [citată 18.11.2022]. Disponibil: <https://www.unesco.org/archives/multimedia/document-4372-rom-2>; Tehnicile tradiționale de realizare a scoarței înscrise în lista reprezentativă UNESCO [online]. [citată 18.11.2022]. Disponibil: <https://www.mc.gov.md/ro/content/tehnice-traditionale-de-realizare-scoarței-inscrise-lista-reprezentativa-unesco>.

³ Tehnici tradiționale de realizare a scoarței în România [online]. [citată 18.11.2022]. Disponibil: https://patrimoniu.ro/images/imaterial/Tehnici-traditionale_scoarta_Romania.pdf.

⁴ Hotărârea Guvernului Nr. 271 din 09.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020” și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia [online] [citată 18.11.2018]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=60253&lang=ro.

⁵ Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, Legea Parlamentului nr. 315/2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030” [online] [citată 12.12.2022]. Disponibil: <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/6209/language/ro-RO/Default.aspx>.

etapa actuală nu avem un muzeu național veritabil al artizanatului, un centru multidisciplinar de cercetare, educare, învățare, interacțiune și împărtășire a experienței de la profesioniști experți către doritorii de a pătrunde tainele meșteșugului artistic, fapt ce ar deschide atât noi perspective pentru păstrarea și valorificarea tezaurului artei textile, cât și crearea unor noi locuri de muncă. În promovarea imaginii Republicii Moldova, covorul tradițional și motivele sale ornamentale (ex.: pomul vieții) au devenit un brand al țării și se regăsesc pe timbre, plicuri, articole vestimentare. Însă unicul Muzeu al Textilelor din Republica Moldova este amplasat în s. Clișova, r. Orhei, având în componența sa și un muzeu „viu” al meșteșugurilor populare, o „Casa Mare”, un centru de instruire, o sală de expoziții de covoare autentice, precum și o sală de expoziție a hainelor tradiționale⁶. Încă în 2009 Elena Postolachi a propus organizarea unui „Centru Național de Cercetare-Dezvoltare a valorilor materiale, a artei populare cu bază de date pe fiecare domeniu, cu lucrul științifico-metodic, cu revenirea la valorile naționale prin diferite forme de instruire, organizare de mici întreprinderi, muzee, fiindcă valorile artizanale sunt pe cale de dispariție”⁷.

Privite din aspectul unui rezultat al proceselor sociale, textilele actuale, ca parte a culturii, relatează despre esența timpului, despre metamorfozele din societate. Lucrarea de față reprezintă un studiu ce conturează influența textilelor tradiționale basarabene asupra formării identității culturale a poporului, redat prin prisma evoluției textilelor autohtone. Interesul sporit pentru valorile tradiționale contribuie la valorificarea tradițiilor textile în contextul conceptelor stilistice actuale, a noilor schimbări inovative ce au lor în domeniul artei textile. Abordarea modernă a tehnicilor de decorare în textile tradiționale reprezintă una din cele mai importante modalități de promovare a culturii tradiționale materiale în vederea formării identității culturale a poporului nostru. La timpul său, tradițiile artei textile au fost valorificate și continuă să fie explorate din plin de artiști plastici notorii din Republica Moldova, care au recunoscut textilele ca artă și au ridicat țesutul la nivel de artă înalt apreciată. Numele tapisierilor, a designerilor vestimentari și creația sa bazată pe tradiție *versus* inovație, sunt bine cunoscute în țară și dincolo de hotarele ei – Elena Rotaru, Maria Saka-Răcilă, Lidia Ceban-Boico, Andrei Negură, Silvia Vrînceanu, Valentina Marțincus, Maria Coțofan, Maria Cristea ș.a. Luând în considerare racordarea între tradiție și inovație în arta textilă, ne-am concentrat preponderent pe reflectarea activității tapisierilor profesioniști, pe reprezentarea textilelor inspirate din arta populară, din țesutul tradițional, precum și identificarea tapisierilor lucrate în tehnici inovative, de autor, propunând inovații în tematică, coloristică, forme, motive ornamentale care au evoluat în timp.

⁶ Muzeul textilelor [online]. [citat 15.10.2021]. Disponibil: <https://rusticart.md/portfolio-item/muzeul-textilelor/>.

⁷ POSTOLACHI-IAROVROI, Elena. Covoarele moldovenești – perle din zestrea etnică, astăzi țin calea spre dispariție. In: *AKADEMOS*, nr. 1 (12), februarie 2009, pp. 101-103.

Provocările la care este supusă actualmente societatea – pandemia COVID-19 în anii 2020–2022, invazia Rusiei în Ucraina la 24 februarie 2022, schimbările climatice, încălzirea globală ș.a. – generează iminența unei politici speciale față de patrimoniul cultural al țării, implicit textilele tradiționale. În acest context, sunt importante nu doar discuții și abordări cu referire la integritatea pieselor textile și a produselor artistico-meșteșugărești în condiții incerte, dar și folosirea produselor textile ecologice pure, non-alergice, care nu poluează mediul, astfel ca inovațiile în acest domeniu sunt binevenite și absolut necesare. În așa fel, problema textilelor ecologice, a produselor reciclabile, deopotrivă cu păstrarea tradițiilor în domeniul textilelor și implementarea inovațiilor, sunt aspecte de o actualitate importantă și care merită a fi studiate multidimensional, fapt ce a determinat problematizarea studiului, actualitatea și importanța cercetării de față.

Gradul de studiere a problemei în istoriografie. Analiza amplă a bibliografiei la temă a constatat prezența mai multor publicații despre textile, preponderent covoare, scoarțe, pe când aspectul multilateral al tradițiilor și inovațiilor în creația populară și cea a artiștilor profesioniști în domeniul textil a fost în mare parte umbrit, făcând actuală și necesară cercetarea noastră. Publicațiile disponibile la această etapă de cercetare au fost cronologic diferențiate în următoarele categorii: 1) publicațiile apărute de la începutul secolului al XX-lea până în anul 1917; 2) publicațiile din perioada interbelică (1918–1940); 3) istoriografia sovietică și 4) publicațiile apărute în România după revoluția din 1989 și proclamarea independenței Republicii Moldova în anul 1991.

Suportul teoretico-metodologic al tezei este oferit de lucrările de sinteză și cele teoretice elaborate în spațiul românesc de George Oprescu, Georgeta Stoica, Nicolae Dunăre, David Goberman, Matus Livșiț, Valentin Zelenciuc, Zina Șofransky, Varvara Buzilă, Gheorghe Mardare, Silvia Șărănuță, Elena Postolachi, Maria Ciocanu, Ana Simac, Constantin Spînu, Ludmila Moisei, Ion Bălțeanu, Natalia Procop și alți cercetători notorii de pe ambele maluri ale Prutului.

Cât privește platformele unor școli sau curente științifice etnologice internaționale, vom menționa lucrările antropologilor care se referă la interpretarea datelor, formarea conceptului general de cultură, privită ca o rețea de semnificații, analiza ei fiind bazată pe dialog, înțelegere, interpretare, căutarea semnificațiilor și dezvăluirea mecanismelor sociale care modelează experiența umană, după cum afirmă fondatorul direcției de antropologie interpretativă K. Geertz⁸.

De asemenea, antropologul Arnold Van Gennep prezintă formula sintetică a riturilor de trecere în cercetările sale teoretice, impresionante prin simplitate și profunzime, lucrările cărui au devenit adevărate manuale pentru cercetarea etnografică, studiul folclorului, a riturilor de trecere⁹.

⁸ GEERTZ, K. *The Interpretation of Cultures*. 1973. 560 p. ISBN 5-8243-0474-2

⁹ GENNEP, Arnold Van. *Les rites de passage / Riturile de trecere*. Trad. în rom. Iași: POLIROM, 200 p.

Un îndemn special pentru abordarea complexă a acestei problematici își are rădăcinile în studiul literaturii de specialitate și, în primul rând, vom menționa articolul Tatiane Neiceva „Tradiție și inovație” despre tapiseria Silvia Vrînceanu (1978)¹⁰, studiul doamnei Sofia Bobernaga despre covoarele realizate de artistul plastic Maria Saka-Răcilă „Tradiții și inovații în arta decorativă aplicată” (1980)¹¹, articolul dr. Ana Simac despre tradiție și modern în creația Mariei Saka-Răcilă (2012)¹² ș.a.

În pofida faptului că subiectul covorului basarabean, textilelor tradiționale, al motivelor ornamentale a fost abordat în alte limite temporale sau geografice, constatăm că arta textilelor din secolul al XX-lea și primele decenii ale secolului al XXI-lea nu a constituit obiect de studiu, din care considerente este îndreptățită intenția noastră de a realiza un studiu complex privind tradițiile și inovațiile în arta textilelor din Moldova.

Metodologia cercetării științifice utilizată în teză implică aplicarea metodelor de cercetare specifice domeniului socio-umanistic, și anume analiza, observația de teren, interviul și anchetarea informatorilor, interpretarea datelor, descrierea, sistematizarea, sinteza, metode de cercetare din domeniul etnologiei (interviul, observația), cumulate cu metodologia de cercetare din domeniul artelor vizuale. Luată în ansamblu, aceste metode caracteristice etnologiei, istoriei, antropologiei culturale, artelor vizuale pot oferi un instrument valoros de studiu, o abordare sistemică pentru realizarea scopului și obiectivelor propuse, precum și a ipotezei înaintate de lucru.

O atenție specială a fost rezervată interviuării respondenților în timpul vizitelor de documentare în mai multe localități, algoritmul discuției fiind axat pe întrebări-răspunsuri oferite de respondenți. În context, ponderea informatorilor, respondenților este esențială cu referire la tehnica de lucru, procedee tehnologice, materii prime (cultivarea cânepei, creșterea oilor etc.), motive ornamentale, tradiție și inovație utilizate de artizani în localitățile basarabene.

Scopul tezei constă în determinarea, examinarea și sistematizarea multiaspectuală a textilelor tradiționale din Republica Moldova în vederea integrării în sfera culturală contemporană prin inovații, reconstrucții și propuneri de valorificare multidisciplinară.

Pentru realizarea scopului au fost determinate câteva **obiective**, după cum urmează:

1) Examinarea cercetărilor anterioare și a surselor actualizate prin prisma evoluției artei textile ca parte integrantă a patrimoniului cultural;

¹⁰ NEICEVA, T. Tradiție și inovație. In: *Literatura și arta*. 1978, 24 aug., p. 7.

¹¹ BOBERNAGA, Sofia. Tradiții și inovații în arta decorativă aplicată. In: *Nistru*. 1980, nr. 6, p. 154.

¹² SIMAC, Ana. Dialogul între tradiție și modern în creația Mariei Saka Răcilă. In: *AKADEMOS*, 2012, nr. 1 (24), pp. 142-147.

2) Identificarea ansamblului textilelor tradiționale și clasificarea pieselor conform funcționalității, zonării, specificului de utilizare;

3) Sistematizarea tehnicilor de lucru și de decorare în domeniul artei textile tradiționale *versus* inovaționale;

4) Stabilirea rolului atelierelor, mănăstirilor și centrelor contemporane de artizanat în păstrarea și promovarea artei textile;

5) Identificarea artiștilor plastici care au practicat și profesază arta țesutului prin prisma aspectelor inovative;

6) Determinarea inovațiilor în designul textil prin sporirea influenței culturii tradiționale asupra evoluției artei textile contemporane;

7) Integrarea artei textile tradiționale în sfera culturală contemporană și spațiul european prin propuneri de reconstrucție, valorificare și inovare, abordare creativă și inovațională.

Ipozeza de cercetare: Cercetarea multidisciplinară a tradițiilor și inovațiilor în arta textilă ca parte integrantă a patrimoniului cultural va determina condițiile optime pentru lansarea și promovarea eficientă a procesului de salvagardare a pieselor autentice prin păstrarea și promovarea tradițiilor din spațiul românesc, implementarea originalității și autenticității în mediul artizanatului, educația prin și pentru patrimoniu, integrarea în spațiul european și patrimonializarea pieselor textile de valoare istorică, artistică, memorialistică, asociindu-se noilor schimbări și inovații în domeniul artei textile.

Limitele cronologice ale tezei includ perioada de la începutul secolului al XX-lea până la începutul secolului al XXI-lea, astfel fiind integrate în arealul nostru de cercetare schimbările ce au survenit în domeniul artizanatului textil la nivel de tradiție și inovație pe durata unui secol. Aceste limite temporale ne permit să examinăm în complexitate toate procesele în evoluția textilelor în diferite perioade istorice.

Cadrul geografic se raportează la spațiul actual al Republicii Moldova, incluzând localități rurale și urbane, precum și unele raioane din stânga Nistrului.

Obiectul de studiu: textilele autentice păstrate în spațiul Republicii Moldova, țesături autentice, covoare vechi, broderii, țesături ceremoniale etc.

Valoarea teoretică a lucrării constă în contribuția la identificarea particularităților de transpunere morfologică, formală și decorativă ale textilelor tradiționale basarabene în textile contemporane, plasându-se accentul pe inovațiile în domeniu. În lucrare sunt elucidate aspecte teoretice de implementare în textile de interior și modele vestimentare a decorului executat în diverse tehnici, valorificând modalitățile originale vechi de decorare ale textilelor cu un caracter inedit, reieșind din faptul că designul vestimentar actual este unul din cele mai explorate domenii

ale tradițiilor textile de astăzi. Materialele acumulate și expuse în paginile tezei vor fi utile sub aspect teoretic la elaborarea tezelor de licență, masterat, doctorat, note de curs, studii de sinteză pe marginea textilelor tradiționale și inovațiile în acest domeniu de complexitate și actualitate aparte.

Valoarea aplicativă. Lucrarea comportă caracter aplicativ prin sinteză tehnicilor de decorare a textilelor existente în prezent și utilizate în activitățile de design contemporan vestimentar, textil ambiental, design interior. Sistematizarea nouă a tehnicilor decorative textile conturează valoarea aplicativă a lucrării în vederea utilizării acesteia în procesul de instruire atât a studenților programului de studii „Arte Decorative” cât și a celor de la „Etnologie” și „Patrimoniul cultural”, precum și la facultățile specializate de la Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Universitatea Tehnică a Moldovei, Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice, Colegiul Republican de Arte Plastice „Alexandru Plămădeală”, centre de excelență din Chișinău și Bălți, centre de creație și de artizanat din Republica Moldova.

Implementarea rezultatelor obținute. Rezultatele cercetării noastre au fost implementate cu succes în cadrul prelegerilor și lecțiilor practice la disciplinele „Design textil”, „Proiectarea artistică” a textilelor de la UTM, prin utilizarea tehnicilor decorative tradiționale și/sau modele de decorare în creațiile vestimentare ce reprezintă caracteristicile distinctive ale culturii tradiționale basarabene, stagiile de practică și tezele studenților de la ciclul I (licență) și ciclul II (masterat) precum și în cadrul defileurilor de modă ecologică, reciclabilă sau bazată pe concepte tradiționale prezentate în cadrul conferinței științifice internaționale „Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine” (23-25 septembrie 2019, ed. I, Chișinău-Iași); Expozițiile internaționale „INFOINVENT” de la Chișinău: colecția „Articole vestimentare cu valorificarea elementelor portului popular românesc”, autori Iulia Rabei, Alina Tocarciuc (2015)¹³; colecția vestimentară *In Line*, autori Ana Colodeev, Alina Tocarciuc, Elena Racceeva, Olga Sugac (ed. 2017)¹⁴; model vestimentar cultural *Metamorphosis* (ed. 2019). Participarea în componența echipei de lucru în salonul Internațional al Cercetării, Inovării și Inventicii, PROINVENT 2017 (ed. a XV-a, 22-24 martie 2017, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, România), cu lucrarea „Produse de îmbrăcăminte ecologice” (autori: O. Sugac, O. Plugaru, A. Tocarciuc, M. Cercașin, L. Cotelea-Condrea); la Festivalul Internațional ЗолотаяАрхИдея-2021 (20-25 aprilie 2021), cu modelul vestimentar reciclat, realizat în cadrul *fashion* proiectului, autori: Irina Rotaru, Alina Tocarciuc. Colaborare în cadrul Centrului de Excelență și Accelerare în Design

¹³ INFOINVENT 2015, Catalog Oficial. Expoziția Internațională Specializată 25-27 noiembrie 2015 [online] [citat 23.10.2022] Disponibil: <https://docplayer.net/48794609-I-n-f-o-i-n-v-e-n-t.html>, p. 206-207.

¹⁴ INFOINVENT 2017, Ediția a XV-a, Catalog Oficial. Expoziția Internațională Specializată 15-18 noiembrie 2017 [online]. [citat 23.10.2022]. Disponibil: <https://infoinvent.md/assets/files/catalog/catalog-2017.pdf>, pp. 183-184.

și Tehnologii ZIPhouse (Chișinău); prezentarea colecțiilor coordonate la „ECO Fashion Show” la „Noaptea Cercetătorilor Europeni” (ed. a IX-a, 30 septembrie 2022, Chișinău), în cadrul proiectului „GreenSCI – Știința verde pentru o societate sănătoasă”, program al Uniunii Europene pentru cercetare și inovare Orizont Europa¹⁵; participare la webinarul „Școala secolului XXI: educație ecologică pentru sustenabilitate” în calitate de key-speaker cu comunicarea „Reciclarea textilelor – soluție ecologică și o nouă tendință” (23 noiembrie 2022). În calitate de șef al programului „Design Vestimentar Industrial”, Facultatea de Design, au fost coordonate colecțiile tinerilor designeri vestimentari, absolvenți ai UTM, expuse la Festivalul Internațional de Modă „Transilvania Fashion” (ed. 2021 și 2022, Cluj-Napoca), la al XIX-lea Concurs Internațional al tinerilor designeri «СОЗВЕЗДИЕ «КАШТАН»-2021, desfășurat la Universitatea Națională de Tehnologii și Design din Kiev¹⁶. În 2022 au fost realizate stagiul de mobilitate Erasmus+ la Universitatea Națională de Arte „George Enescu” (UNAGE) din Iași, România; precum stagiile la Accademia di Belle Arti Aldo Galli IED Como, Italia (octombrie 2018), la Polimoda Firenze, Italia (noiembrie-decembrie 2019) și la Universitatea de Arte și Design, Cluj-Napoca (februarie 2020).

Aprobarea rezultatelor cercetării. La baza tezei în cauză sunt publicate 27 de articole în reviste științifice naționale și internaționale. Rezultatele obținute au fost aprobate prin susținerea publică a 17 rapoarte la conferințe științifice naționale/internaționale. În 2017, a fost acordat de către Senatul UTM titlul de „Cel mai bun doctorand al anului universitar 2016–2017”.

Sumarul tezei. Teza este alcătuită din *Introducere*, în care sunt expuse aspectele de bază ale cercetării: argumentarea temei, gradul de cercetare în istoriografie, scopul și obiectivele, limitele cronologice și geografice ale cercetării, valoarea teoretică și aplicativă, noutatea și originalitatea materialului expus. Teza include 4 capitole cu concluzii. Volumul total al tezei este de 325 de pagini, dintre care text de bază, până la bibliografie – 173 de pagini.

Capitolul 1 „Arta textilelor în istoriografie și surse de cercetare” are patru subcapitole, în paginile cărora se face o retrospectivă a publicațiilor examinate, în care direct sau tangențial, în diferite limite cronologice, au fost abordate aspecte cu referire la textilele tradiționale, apariția și dezvoltarea inovațiilor care sunt implementate în domeniul artei textile. Analiza istoriografică este completată de examinarea surselor scrise și materiale accesibile la elaborarea tezei.

În Capitolul 2 „Arta textilelor: tipologie, funcționalitate și simbolism”, compus din patru subcapitole, este reflectată tipologia textilelor și utilizarea lor, autorul concentrându-și atenția

¹⁵ Noaptea cercetătorilor europeni [online] [cit 23.10.2022]. Disponibil: <https://noapteacercetatorilor.md/noapteacercetatorilor-europeni-editia-2022>.

¹⁶ [online] [cit 23.10.2022]. Disponibil: <https://knutd.edu.ua/pod-ta-publkat/news/14215/>; [online] [cit 23.10.2022]. Disponibil: <https://youtu.be/VBrsB3k36BU>; <https://youtu.be/kG2frCPR0yE>.

asupra unor aspecte importante precum structura ansamblului textilelor și tipologia generală a pieselor; tipologia pieselor în funcție de materia primă, în funcție de regiune și modalități de utilizare, în funcție de tehnicile de lucru, coloristică și decor/ornamentație.

În cele cinci subcapitole ale **Capitolului 3 „Ateliere și centre de artizanat în domeniul artei textile”** a fost precizat rolul centrelor monastice în calitate de promotori ai culturii și identității naționale prin prisma funcționării diverselor ateliere de confecționare a textilelor, covoarelor, pieselor vestimentare etc.; sunt examinate atelierele și centrele de confecționare a textilelor, atestate în spațiul actual al Republicii Moldova; au fost identificate și descrise atelierele de confecționare și producere a textilelor artizanale și industriale din Basarabia, RSS Moldovenească și Republica Moldova; descrise centrele de artizanat și activitatea meșterilor din domeniul textilelor din Republica Moldova; a fost reliefată contribuția artiștilor plastici în producerea industrială a textilelor.

În Capitolul 4 „Arta textilă contemporană: tradiție și inovație”, în paginile celor patru subcapitole au fost plasate accentele pe dezvoltarea textilelor între tradiții și inovații, fiind specificate diferite aspecte de sistematizare ale tehnicilor în designul textil contemporan; au fost propuse mai multe recomandări de reconstrucție a textilelor, de valorificare a lor artistică, educațională, economică, muzeală. De asemenea, autorul vine cu recomandări utile cu referire la modalitățile de valorificare artistică a vechilor textile autentice, care sunt parte integrantă a tezaurului țării.

Fiecare capitol finalizează cu concluzii respective pe compartimentul luat în dezbateri. Teza de doctorat finalizează cu Concluzii generale și recomandări, Bibliografie la tema cercetării, anexe ce includ aparatul ilustrativ al tezei, CV-ul autorului.

CAPITOLUL 1. ARTA TEXTILELOR ÎN ISTORIOGRAFIE ȘI SURSE DE CERCETARE

În scopul valorificării textilelor tradiționale și identificării acestora în contextul etnocultural ca parte componentă a patrimoniului național al Republicii Moldova, arta textilelor, importanța pieselor tradiționale și evoluția inovațiilor necesită să fie cercetate pluridisciplinar, abordând din mai multe aspecte: istoric, etnologic, geografic, sociologic, artistic, ecologic, tehnologic. Inovațiile implementate la etapa actuală în domeniul artei textile, coexistente cu tradițiile de veacuri, acordă un plus de valoare textilelor repertoriate de noi în muzeele naționale și regionale, colecțiile private și în timpul documentărilor de teren. În capitolul 1 ne-am propus examinarea evoluției artei textilelor aflate ca parte a patrimoniului cultural prin prisma cercetărilor anterioare și a surselor disponibile la această etapă de studiu.

1.1. Considerațiuni generale privind textilele

Textilele, care au devenit în acest demers investigațional obiectul cercetărilor noastre multidisciplinare, au la bază mai multe definiții, semnificând: 1) plante din care se extrag fibre pentru țesături¹⁷; 2) fibre, materiale care servesc la țesut sau la tricotat; 3) țesut din fibre textile; 4) materiale constituite din fibre textile; 5) aspecte ce se referă la țesătorie sau la țesături); 6) pânzeturi, stofe; 7) obiecte confecționate din textile¹⁸. O altă noțiune frecventă în cercetarea noastră se referă la tapiserie, reprezentând o țesătură decorativă „din lână sau din mătase înfățișând diverse subiecte sau teme alegorice, lucrată manual sau la război și folosită mai ales la împodobirea pereților sau a unor imobile”¹⁹. De rând cu textilele tradiționale, anume în tapiseria artistică ridicată la nivel de artă de artiștii plastici din Moldova, sunt resimțite cel mai expresiv inovațiile și schimbările la capitolul materii prime, tehnici și tehnologii de lucru, utilizare. În această ordine de idei, abordând subiectul școlii de tapiserie din Chișinău, criticul de artă Ana Simac afirmă că „Arta tapiseriei moderne reprezintă un fenomen artistic cu frumoase tradiții textile multisekulare. Covorul popular, textilele de interior, broderiile și țesăturile de cult au servit drept sursă de inspirație pentru constituirea unui nou domeniu textil bine conturat în Republica Moldova”²⁰.

¹⁷ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*. Dicționar ilustrat roman- englez. Chișinău: Gunivas, p. 59.

¹⁸ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 87.

¹⁹ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 81, 89.

²⁰ SIMAC, A. Școala de tapiserie din Chișinău [online] [citată 23.10.2022]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=HDMmfUx0s5E&ab_channel=Chi%C8%99in%C4%83uprinMorileTimpului.

Cercetarea noastră este axată pe tradiții și inovații în domeniul artei textile, precizându-se prin tradiții acel ansamblu specific de concepții, obiceiuri, stabilite temeinic în mediul societății, transmise din generație în generație. Noțiunea de inovații include noutate, schimbare, ca rezultat a unor îmbunătățiri, perfecționări, actualizări.

În lucrarea de față fiecare definiție urmează a fi extinsă, descrisă și exemplificată pentru a se demonstra procesul de evoluție a textilelor folosite în spațiul românesc, caracterul tradițional și polivalența proceselor inovative ce au loc în domeniul artei textile la etapa contemporană. Interesul față de aceste piese este astăzi unul semnificativ, luând în considerare necesitatea și aspirația omului contemporan față de tot ce este ecologic, non-alergic, în intenția de a avea grijă atât de cei apropiați, cât și de Terra în ansamblu. Textilele au evoluat de-a lungul istoriei în funcție de mai mulți factori²¹, iar tradițiile au devenit într-o oarecare măsură sursa pentru inovații și, luate în ansamblu, conduc spre dezvoltarea multilaterală a artei textile.

Piese textile reprezintă un sistem codificat integrat, un fenomen social, dar și un indicator expresiv al statutului social-economic al posesorului, dacă vorbim de valoarea zestrei ca fenomen, compusă inclusiv din piese textile. Aceste articole subliniază cel mai pronunțat problemele de ordin demografic și societal, diferențierea socială în materie de calitate și valoare a țesăturilor, punând în lumină influențele est- și vest-europene. Examineate în ansamblu, aspectele vizate nu se reduc doar la o simplă prezentare a profilurilor sociale și economice ale unei anumite categorii de populație și reflectarea vieții cotidiene în diferite etape istorice. Ele evocă manifestările politice ale vremii, dar și problemele de ordin economic, tehnologic și tehnic (cum ar fi automatizarea proceselor tehnologice de confecționare a stofelor, apariția coloranților chimici, industrializarea domeniului, accesul persoanelor din mediul rural la stoffe produse industrial).

În anumite perioade de timp cercetătorii au abordat problema dezvoltării industriei casnice, a apariției centrelor de artizanat în domeniul textilelor, simbolismul țesutului ca îndeletnicire artistică, semnificația pieselor care și-au găsit o largă răspândire la înfrumusețarea locuinței și a omului; au fost propuse clasificări ale pieselor în funcție de mai mulți factori, descrise articolele disponibile din colecțiile muzeistice naționale sau locale²². Constatăm însă că aceste publicații nu

²¹ Textile [online] [cit. 23.10.2022]. Disponibil: <https://www.britannica.com/topic/textile/The-modern-textile-industry>.

²² KALAȘNIKOVA, N.; POSTOLACHI, E. *Covorul moldovenesc = Moldavski kover = Le tapis moldave*. Chișinău: Timpul, 1985. 40 p.; POSTOLACHI, E. *Moldavskoe narodnoe tkacstvo*, Chișinău: Știința, 1987. 250 p.; *Covorul moldovenesc = Moldavski kover = Moldavian carpet* / aut.-alcăt.: Valentin Zelenciuc, Elena Postolachi, Chișinău: Timpul, 1990. 132 p.; MARCO, M. Particularitățile covoarelor populare de pe teritoriul de confluență etnică din raionul Camenca. In: *Buletin științific*, Ediția 3, Chișinău, 1990, pp. 153-163; POSTOLACHI, E. *Covorul moldovenesc în dificultate*. In: *AKADEMOS*, 2011, nr. 4 (23), pp. 113-119; CONDRATICOVA, L. Valoarea istorico-artistică a veșmintelor bisericești. In: *AKADEMOS*, nr. 4 (27), 2012, pp. 165-169; BUZILĂ, V. *Covoare basarabene. Din patrimoniul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, Republica Moldova / Bessarabian carpets. The National Museum of Ethnography and Natural History of the Republic of Moldova*. București: Editura Institutului

sunt suficiente pentru a prezenta un tablou complex despre tradițiile și inovațiile în arta textilă, care au și devenit subiectul cercetărilor noastre.

În demersul nostru științific vom opera cu termenii de bază expuși în Legea Parlamentului nr. 135 din 20.03.2003 privind meșteșugurile artistice populare²³, din care aflăm că „meșteșug artistic (artizanat) este o formă de manifestare a artei populare, activitate de creare a obiectelor cu valoare artistică și utilitară, cu aplicarea unor procedee tehnico-artistice preponderent manuale, care contribuie la păstrarea și dezvoltarea tradițiilor artei populare și la satisfacerea necesităților spirituale și materiale ale populației”. Acești termeni sunt uzuali pentru cercetarea de față, întrucât este abordat subiectul evoluției artei textile și implementarea tradițiilor, a inovațiilor în acest domeniu la etapa actuală, cu mari perspective de dezvoltare pe termen lung, întrucât artizanatul, implicit arta textilă ca parte a patrimoniului cultural, este un domeniu ce ne identifică ca neam.

Meșterul popular (cunoscut și ca artizan) este un meșteșugar, persoană calificată într-un meșteșug artistic, care creează obiecte de artizanat. În context, legea pusă anterior în discuție, cu modificările și completările ulterioare, ne explică că un „obiect de artizanat reprezintă un obiect cu valoare artistică și utilitară, confecționat potrivit tradițiilor meșteșugului artistic respectiv”. Constatăm că în RSS Moldovenească și Republica Moldova au fost desfășurate mai multe expoziții naționale în cadrul cărora au fost expuse modele sau etaloane care după aprobare la Consiliul artistic urmau a fi produse în serie, reproduse la fabrici în serii limitate sau de larg consum. Asemenea mostre erau realizate din motive politice în perioada sovietică, mai ales în domeniul covoarelor, adesea modelele industriale lucrate de pictorii angajați având misiunea de a substitui tradiționalele covoare moldovenești. Schimbările survenite în perioada sovietică, de substituire a autenticului prin piese produse la comanda ideologicului, reprezintă tehnologic o inovație, prin valorificarea unei tehnici de autor, dar sunt, de fapt, o involuție în domeniul artei textile, o denaturare a artei textile veritabile. Conform Legii Parlamentului nr. 135 din 20.03.2003, un „model-etalon al obiectului de artizanat constituie un model, reprezentând un produs meșteșugăresc finit, desen (schemă), machetă, destinat reproducerii, inclusiv prin utilizarea variației creative”²⁴.

Cultural Român, 2013. 252 p.; MARDARE, Gh. *Arta covoarelor vechi românești basarabene*. Magia mesajului simbolic. Chișinău: Cartier, 2016. 334 p.; CONDRATICOVA, L.; TOCARCIUC, A. Simbolismul, tipologia și uzualitatea țesăturilor lucrate în centrele de artizanat din Moldova. Studiu preliminar. In: *Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*. Conferință națională cu participare internațională, 2019, ediția a 3-a, Bălți (Tipogr. „Indigou Color”), 2019, pp. 398-402.

²³Parlamentul, Lege Nr. 135 din 20.03.2003 privind meșteșugurile artistice populare [online] [citată 21.10.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=27758&lang=ro.

²⁴ Ibidem.

Este bine de știut că Ministerul Culturii (în anii 2017–2021 fiind parte constituantă a Ministerului Educației, Culturii și Cercetării, iar anterior figurând ca Ministerul Culturii și Turismului), conform art. 7 al legii parlamentare, este instituția care are competențe de a elabora politica de stat în domeniul meșteșugurilor artistice și de a coordona activitatea acestei sfere importante, cu acordarea întregului suport pentru păstrarea, promovarea și dezvoltarea meșteșugurilor artistice, implicit a artei textile din Republica Moldova²⁵. Pentru dezvoltarea artei textile din Republica Moldova este necesară actualizarea (sau elaborarea după caz) și implementarea unor acte legislative pentru aprecierea valorii obiectelor de artizanat și atribuirea acestora la categoria obiectelor de artă meșteșugărească, achiziționarea de către stat a celor mai valoroase piese textile, precum și actualizarea permanentă a Registrului național al obiectelor de artă meșteșugărească.

În conformitate cu articolul 10 al aceleiași lege parlamentară, în competențele autorităților publice locale (APL) este susținerea dezvoltării meșteșugurilor artistice prin crearea și întreținerea centrelor de păstrare, dezvoltarea și promovarea meșteșugurilor artistice²⁶. Asemenea centre, pe lângă aspectul educațional și de conservare, promovare a tradițiilor textile, pot deveni și instituții în care vor fi create noi locuri de muncă mai ales în localitățile din mediul rural. În aceste circumstanțe, rolul comunității academice (institute și centre de cercetare, instituții de învățământ, muzee) de comun acord cu Uniunea Meșterilor Popolari din Moldova este foarte important, axându-se pe cercetările științifice în domeniul artei textile, elaborarea unor direcții strategice de dezvoltare, păstrarea și valorificarea prin editarea publicațiilor de valoare, organizarea unor întruniri, oferirea consultanței în domeniul meșteșugurilor artistice, internaționalizarea cercetărilor și racordarea la bunele practici europene, la modelele europene de salvagardare a patrimoniului.

Textilele lucrate manual în condiții de casă alcătuiau și continuă să fie o parte considerabilă din averea familiei, având, totodată, și o deosebită prestanță spirituală grație utilizării în riturile de trecere în viața omului. Conform datinilor strămoșești, fiecare gospodină trebuia să știe să țese, să croșeteze, să brodeze pentru a-și asigura cu piese vestimentare membrii familiei, să împodobească casa, mai ales Casa Mare, să organizeze gospodăria, precum și să pregătească zestrea copiilor, dar și atributele ritualice pentru nuntă, botez, înmormântare. În așa fel, categoria țesăturilor și numărul lor, hărnicia și iscusința femeilor au devenit cu timpul veritabili marcheri pentru a se forma autoritatea, dar și opinia sătenilor despre o anumită familie²⁷.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ CONDRATICOVA, L.; TOCARCIUC, A. Symbolismul, tipologia și uzualitatea țesăturilor lucrate în centrele de artizanat din Moldova. Studiu preliminar. In: *Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*. Ediția 3, 21-22 iunie 2019, Bălți: Tipogr. „Indigou Color”, 2019, pp. 398-403.

Pentru a determina structura ansamblului textilelor am apelat la rezultatele cercetărilor de teren coroborate cu datele de arhivă, literatura de specialitate și colecțiile muzeale. Constatăm că expedițiile etnografice, care reprezintă modalitatea cea mai corectă de colectare a materialelor de teren, erau organizate de către Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală (MNEIN), precum și de unele instituții specializate în producerea textilelor²⁸. Rezultatele acestor cercetări de teren permit să realizăm un tablou de ansamblu asupra evoluției textilelor, să identificăm piesele de bază produse casnic și utilizate în gospodărie, fapt ce a condiționat elaborarea unei tipologii extinse a textilelor atestate în localitățile basarabene.

O expediție care ne-a atras atenția și care nu a fost reflectată în literatura de specialitate a fost realizată prin anii 1970 de colaboratorii asociației „Artizana”, care s-au documentat în localitățile din raionul Orhei, Ungheni, Briceni, fiind atestate o serie de piese textile, broderii, covoare. Aparte vom sublinia importanța cercetărilor etnografice realizate de colaboratorii de la societatea „Artizana”, printre care Andrei Negură, Tudor Braga ș.a., care au documentat detaliat textilele autentice în localitățile din Briceni, Dondușeni, Orhei, Ialoveni, Ungheni ș.a. Amintim că Asociația industriei de arte populare „Artizana” era specializată în producerea pieselor textile inspirate din arta populară²⁹, articole care erau realizate în unele filiale, dar și la întreprinderea „Meșter-Faur” din Chișinău³⁰.

Ca rezultate ale acestor expediții, prin intermediul documentelor studiate, aflăm numele meșterului popular Ana Bordeianu din satul Isaccea, care a prezentat covorul „Flori”. Mai multe covoare și păretare, decorate cu motive geometrice și vegetal-floristice, păstrate în Muzeul de Stat de Etnografie din Orhei, aveau o vechime de peste 100 de ani. În colecția muzeului din Orhei se păstrau fragmente de broderie artistică, folosite de artizanii vremii în calitate de sursă de inspirație. Aceste piese textile au fost documentate de specialiștii asociației „Artizana” pentru a fi folosite în producerea industrială³¹. O serie de obiecte fuseseră la etapa documentării deteriorate, necesitând restaurare artistică, fapt ce nu era posibil la acea vreme din lipsă de specialiști în domeniu. Un loc aparte revine țesăturilor festive pentru bucătărie și sufragerie (Fig. A. 2.22). Meșterițele

²⁸CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *AKADEMOS*, 2020, nr. 2(57), pp. 144-154.

²⁹ *Artizanat: Asociația industriei de arte populare*. Chișinău, 1983.

³⁰ Meșter-faur. In: *Calendar 1971*, Chișinău, 1970, p. 10; Cum să dezvoltăm artizanatul. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1970, 2 noiemb., p. 2; НАУТОВА, Э. „Меутер фаур”. In: *Химия и жизнь*, 1972, Nr. 12, pp. 75-77; СЫНЖЕРЯНУ, В. Мастер. In: *Комсомольская правда*, 1974, 2 июн., p. 2; CANTOR, L. Renasc tradițiile. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1984, 26 ian., p. 3; РЫБКИНА, Л. Как Людмила и Татьяна сменили профессию. In: *Диалог*, 1988, nr. 2, pp. 7-8; GOLTOV, D. Drum bun, „Meșter-faur”. In: *Moldova socialistă*, 1968, 4 iul., p. 3; IACOVLEV, N. Cu gândul la perspectivă. In: *Moldova socialistă*, 1975, 3 aprilie., p. 4; ЛОСКУТОВА, О. Мастера на все руки. In: *Советская Молдавия*, 1983, 20 martie, p. 4.

³¹CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *AKADEMOS*, 2020, nr. 2(57), pp. 144-154.

confeccionau fețe de masă, șervețele de bucătărie, expuse ulterior în expoziții și colecții muzeistice. Lipsa unor surse financiare suplimentare pentru a procura piese produse industrial, dorința gospodinelor din mediul rural de a-și decora casa după bunul plac, cu propriile mâini, conform vechilor tradiții, a dus la confeccionarea acestora în condiții casnice.

De regulă, piesele aveau brodate motive vegetal-floristice; deseori meșterii populari completau desenul cu anul lucrării piesei sau/și inițialele numelui, prenumelui. Piese similare au fost depistate în mai multe localități, de ex., în muzeul din satul Boldurești, r-n Nisporeni (Fig. A.2.4, A.2.137, A.2.138) ș.a. Fețe de masă brodate și șervețele erau caracteristice și pentru activitatea maicilor de la mănăstirea Hirova și mănăstirea Tabăra (Fig. A.2.139). Un exemplu elocvent în acest sens este prosopul datat în anul 1914, pe care sunt brodate anul și numele Midori, piesa provenind din satul Isaccea, r-n Orhei, de la Ana Sandu (Fig. A.2.118). Merită toată atenția, grație aspectelor artistice, dar și a măiestriei de executare, covorul cunoscut ca „Căpșuna” (Fig. A.2.76), provenind din satul Slobozia-Hodoroja, r-n Orhei³². Din aceeași localitate au ajuns în colecția Muzeului din Orhei covoare cu ornament vegetal, precum și covorul cu motive vegetale din satul Voroteț. În muzeul din Orhei a fost documentat un covor cunoscut în mediul specialiștilor drept „Coasta vacii”, denumit astfel grație vârstelor multicolore zimțate țesute pe diagonală.

În căutarea pieselor autentice, colaboratorii asociației „Artizana” au ajuns și în localitățile din raionul Ialoveni. În satul Costești a fost documentat un covor vechi, lucrat la începutul secolului al XIX-lea, decorat cu motive geometrice și antropomorfe. În aceeași localitate au fost atestate două covoare vechi: „Aripi” și „Trandafiri” (Fig. A. 2.93), grație motivelor decorative țesute cu iscusință de meșterițe printr-o succesiune perfectă, ambele covoare având câte un chenar simplu, doar pentru a integra motivele stilizate folosite (aripi și trandafiri) și fără a sustrage atenția de la ornamentația covorului. Tot la Costești au fost atestate păretare vechi, de la mijlocul secolului al XIX-lea (Fig. A. 2.90), decorate cu motive geometrice, în dungi colorate, chenarul piesei textile formând un zigzag multicolor³³.

Merită atenție din punct de vedere al tehnicii de lucru și al tratării artistice covorul „Damele” (Fig. A. 2.89), atestat în localitatea Văsieni, r-n Ialoveni. Impresionează exuberanța motivelor țesute în centrul compozițional, ce integrează două dame în plină statură, așezate afrontat, cu mâinile sus în gesturi de dans, care sunt flancate prin părți de câte un motiv bogat avicol și floristic. Întreaga compoziție este încadrată într-un chenar din motive vegetal-floristice. Din păcate, nu putem identifica gama cromatică a unor piese, dat fiind faptul că mai multe articole au fost prezentate în fotografii alb-negru, putem admite doar similitudinea cu unele piese de același gen

³² Ibidem, pp. 144-154.

³³ Ibidem.

atestate în diferite colecții muzeale sau private. După cum am menționat, exista practica de a-și immortaliza numele pe covoare alese sau batiste brodate, fapt atestat și pe unul din covoarele vechi lucrate la Văsieni, meșterița țesându-și pe covor numele cu caractere chirilice – Olga Vasil / Ольга ВАСИЛ (Fig. A. 2.94)³⁴.

Unele piese documentate în localitățile din raionul Ialoveni și Orhei țin de cultura materială a altor zone etnografice sau geografice. Astfel, în satul Molești a fost documentată o cergă care, în opinia participanților la această expediție, potrivit tehnicii de lucru și a motivelor geometrice folosite, este specifică zonei de nord, implicit, zona transcarpatică (Fig. A. 2.91). Tot la Molești a fost atestat un covor vechi, de lână, decorat cu motive floristice integrate în romburile amplasate de-a lungul covorului (Fig. A. 2.92).

Și în satul Răzeni, în timpul expedițiilor de teren, au fost documentate și piese textile, păretare, preponderent în dungă, cu motive geometrice, cu chenare simple, asemenea piese având funcție nu atât estetică, cât de protecție a pereților și de încălzire a spațiului locuit, fiind și un element important ale zestrei fetelor tinere. La Răzeni, au fost repertoriate piese denumite *nițurca*, din lână naturală, alese de meșterițele locale (Fig. A. 2.110)³⁵. Prosoape tradiționale vechi, brodate cu motive vegetal-floristice, cu marginile prelucrate cu horboțică, sau piese alese de meșterițele locale inspirate din articole mai vechi, au fost atestate în timpul expedițiilor etnografice în satele Bardar, Văsieni, Ruseștii Noi, Răzeni din raionul Ialoveni (Fig. A.2.114.)

Astăzi este greu de presupus care este soarta pieselor documentate în timpul expedițiilor de la mijlocul secolului al XX-lea. Fotografiiile păstrate reprezintă o sursă foarte importantă pentru repertorierea pieselor, tipologizarea și descrierea acestui valoros compartiment al patrimoniului cultural material. O serie de prosoape au fost decorate cu motive fine floristice, vegetale, flancate de elemente geometrice. În satul Molești, unele piese textile aveau țesute și motive avicole, păuni încoronați, des întâlniți în covoarele moldovenești sau țesute pe prosoapele tradiționale (Fig. A.2.115). Printre piesele decorative țesute și înfrumusețate cu broderie artistică apreciem fețe de masă și șervețele de bucătărie (pătrate, dreptunghiulare sau mai des rotunde ca formă); fețe de pernă, cearșafuri brodate pe la margini cu motive vegetal-floristice exuberante, toate menite de a înfrumuseța paturile înalte, specifice caselor țărănești (Fig. A.2.122). O parte din aceste piese se păstrau tradițional în lada de zestre și fiind frumos aranjate pe această ladă, expuse în Casa Mare, mândria tuturor gospodarilor înstăriți din mediul rural. Odată cu apariția mobilierului produs industrial, al divanelor și canapelelor joase în detrimentul paturilor înalte, a dispărut pe la sate și necesitatea de a broda cearșafuri care erau folosite pentru a decora interiorul casei. În timpul

³⁴ Ibidem, pp. 144-154.

³⁵ Ibidem.

expedițiilor de teren au fost documentate și mici perdele folosite pentru decorul ferestrelor din casele țărănești, aceste piese având, de regulă, brodate motive vegetal-floristice pe orizontală sau decorate cu horboțele, lucrate de gospodina casei. Piesele sunt bogat decorate cu horboțele, ca motive ornamentale fiind uzuale frunze, flori, dar și motive animaliere, avicole și antropomorfe. În satele Ulmu, Bardar din raionul Ialoveni (Fig. A. 2.200) au fost identificate instrumente de lucru folosite la torsul lânii, țesutul covoarelor, prosoapelor tradiționale³⁶.

De cele mai multe ori, textilele autentice sunt reprezentate de țesăturile confecționate manual ce se deosebesc prin originalitatea factuală și cromatică, prin ornamentica bogată, nivelul înalt al măiestriei tehnico-decorative, prin multitudinea de grupe tipologice și variante locale. Acest aspect determină valoarea artistică, etnografică și patrimonială a textilelor tradiționale create în spațiul actual al Republicii Moldova.

Din punct de vedere cronologic, am stabilit câteva etape convenționale de dezvoltare a artei textile din spațiul actual al Republicii Moldova, determinate de perpetuarea tradițiilor și implementarea noilor realizări tehnologice, a inovațiilor în acest domeniu al artizanatului:

1) începutul secolului al XX-lea se remarcă prin dezvoltarea firească a artei textile din Basarabia, producerea casnică a materiei prime (în, cânepă, lână, mătase), a textilelor, dezvoltarea atelierelor mănăstirești de producere a covoarelor și veșmintelor bisericești, acumularea și promovarea tradițiilor și formarea artei textile autentice basarabene. Industrializarea proceselor tehnologice, apariția coloranților chimici, producerea țesăturilor la nivel industrial, reducerea oieritului, a terenurilor cultivate de dud pentru creșterea viermilor de mătase au fost printre factorii principali care au redus din importanța artei textile autentice și opțiunea pentru piese produse industrial;

2) în perioada interbelică are loc afirmarea și efortul de a renaște, a restabili industria casnică, producerea materiei prime și a țesăturilor tradiționale de calitate, apariția căminelor culturale, afirmarea șezătorilor și a artei țesutului mai ales în mediul rural. Promovarea covorului tradițional de lână, precum și a cămășii cu altiță, brodată cu mâna, au fost printre cauze primordiale de susținere a artei textile din Basarabia interbelică;

3) în RSS Moldovenească (1945–1991) textilelor le revenea un loc aparte mai ales în ideea necesității de a îndestula populația cu articole vestimentare necesare, cu piese pentru decorul interior al caselor și edificiilor publice. Această perioadă poate fi împărțită în câteva etape distincte, legate de implicarea plasticienilor la elaborarea unor schițe de covoare uzuale sau tematice pe care le propuneau artelurilor/fabricilor specializate³⁷. Formarea Secției de Artă

³⁶ Ibidem, pp. 144-154.

³⁷ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 59.

Aplicată în cadrul Uniunii Pictorilor din Moldova, în primăvara 1950, a avut un impact deosebit asupra dezvoltării artei textile la capitolul conlucrarea artiștilor profesioniști pentru crearea noilor modele de textile. În primele decenii postbelice artiștii plastici care colaborau cu întreprinderile de stat, se axau pe producerea în serie a bunurilor de larg consum necesare pentru restabilirea economiei moldovenești, fiind o perioadă cea mai apropiată de țesutul tradițional. În 1954, au loc primele achiziții de covoare industriale pentru colecția MNEIN. După 1960 artelurile, atelierelor au fost restructurate pentru a se forma fabrici mari de producere a textilelor, covoarelor, atestate la Strășeni, Chișinău, Ungheni, Ceadâr-Lunga, Tiraspol. În 1967, în baza mai multor arteluri de producere, a fost formată întreprinderea de producere care avea să devină un nume important în arta textilă din RSSM, asociația „Artizana”³⁸.

Anii 1971–1991 în RSSM țin de centralizarea sistemului industrial de producere a textilelor, precum și promovarea unor valori inovatoare din partea artiștilor plastici care colaborau cu sectorul de stat, din care considerente anul 1971 poate fi numit un an de cotitură în arta textilelor din RSSM. Cele cinci fabrici de covoare (din Chișinău, Orhei, Căușeni, Comrat și Ceadâr-Lunga) au fost integrate în Asociația Meșteșugurilor Populare Artistice, care după 1981 a fost denumită „Artizana”. După cum menționează dr. Varvara Buzilă, fiecare fabrică de covoare avea câte o secție de confecționat covoare manual, în care se țesea la războaie tradiționale, și una de covoare industriale, în care se țesea cu ajutorul războaielor automate și semiautomate³⁹. În 1975 fabricile aveau statut de întreprinderi pentru confecționarea obiectelor de artă populară tradițională, fapt ce a contribuit la creșterea textilelor produse manual, statut pierdut la începutul anului 1988 împreună cu unele facilități fiscale. În anul 1978 a fost fondată prima întreprindere de producere a covoarelor din Republica Moldova „Floare”⁴⁰, după care s-a reorganizat și a devenit SA „Floare-Carpet”. În anul 1979 a fost format Atelierul de Creație care avea drept obiectiv crearea unui desen nou, precum și elaborarea desenului tehnic – o schiță desenată cu periuța și vopsele, pe o hârtie de canava, unde fiecare pătrat reprezenta un nod de fire. Elaborarea unui desen, în funcție de complexitate, stil și dimensiuni, putea dura până la 6 luni. La etapa de formare, Atelierul de Creație număra 1-2 pictori și 3-4 modelieri, care în funcție de realizări puteau fi promovați la postul de pictor. De-a lungul anilor au fost create o mulțime de colecții și peste 600 de modele individuale de covor. La zece ani după deschiderea companiei, în 1988, Departamentul de pictori a creat și lansat Brandul „Floare-Carpet”. În anul 1980 a fost fondată fabrica „Covoare Ungheni”,

³⁸ Arhiva Asociației Meșteșugurilor Artistice Populare „Artizana”.

³⁹ BUZILĂ, V. Covoarele produse în sistemul industrial. In: *Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*, vol. 3(16), 2002, pp. 49-66.

⁴⁰ [online] [citat 19.08.2022]. Disponibil: <https://floare-carpet.md/rom/despre-noi-1>.

modernizată după procesul de privatizare din 1998⁴¹ și ajunsă actualmente unul din liderii europeni în producerea și comercializarea covoarelor. Criza economică a anilor 1980–1990, inclusiv și din domeniul industriei covoarelor, a fost provocată la nivel de stat de favorizarea covoarelor persane, pufoase, produse industrial, în serie, în detrimentul celor tradiționale, din care considerente fabricile din componența asociației „Artizana” au afectate, refuzând ca finalitate la producerea textilelor tradiționale.

4) după 1991, criza economică și perioada de tranziție au adâncit și mai mult problemele din domeniul artei textile din Republica Moldova. Ministerul Industriei Locale a trecut la autofinanțarea cele cinci fabrici de covoare din Chișinău, Comrat, Ceadâr-Lunga, Orhei, Căușeni și le-a transferat din componența Asociației Meșteșugurilor Populare Artistice „Artizana” în componența asociației de producere „Floare”. În anul 1993, în procesul de privatizare, fabricile vizate au ieșit din componența asociației „Floare”, activând pe cont propriu. Unitățile producătoare de covoare pufoase au fost reorganizate în S.A. „Floare-Carpet”⁴², devenită în Republica Moldova lider în producerea covoarelor din lână. Ca finalitate, Fabrica de Covoare din Orhei și Fabrica de Covoare din Căușeni au falimentat. Fabrica de Covoare din Ceadâr-Lunga și Fabrica de Covoare din Comrat și-au redus substanțial volumul de producție⁴³. Fabrica de covoare de la Ungheni își desfășoară din plin activitatea la ziua de azi, orientându-se spre consumatorul european și propunând articole ecologice, concurând în mai multe aspecte cu S.A. „Floare Carpet”. Asociația „Artizana” și-a optimizat activitatea, concentrându-și preocupările la crearea noilor branduri vestimentare și oprind producerea de covoare în care a excelat la timpul său.

În conformitate cu aceste etape de dezvoltare a artei textile în Basarabia, RSSM, Republica Moldova, de-a lungul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, au fost examinate multidisciplinar mai multe aspecte privind tradițiile și inovațiile în domeniul artei textile.

1.2. Tradițiile și inovațiile din arta textilelor reflectate în istoriografie

Studiind literatura de specialitate cu privire la apariția și evoluția diverselor centre de producere a textilelor în spațiul actual al Republicii Moldova, am ajuns la concluzia că în anumite perioade cercetătorii au abordat problema simbolismului țesutului ca îndeletnicire artistică, semnificația tipurilor de piese care și-au găsit o largă răspândire la înfrumusețarea locuinței și a omului, au descris anumite piese atestate în colecțiile muzeale naționale sau locale, au reflectat

⁴¹ [online] [citat 19.08.2022]. Disponibil: <https://covoare.md/about-us>.

⁴² Arhiva Asociației Meșteșugurilor Artistice Populare „Artizana”.

⁴³ BUZILĂ, V. Covoarele produse în sistemul industrial, pp. 49-66.

aspecte ce țin de centrele de confecționare a covoarelor și altor produse textile fabricate în cadrul mănăstirilor din spațiul actual al Republicii Moldova⁴⁴.

În istoriografia românească au fost consemnate mai multe publicații cu cel mai diferit caracter, autorii oglindind subiectul covoarelor, scoarțelor, prosoapelor, broderiilor în diferite limite cronologice și zone etnografice: Muntenia, Bucovina, Maramureș, Moldova ș.a. Constatăm însă că, în pofida multitudinii de lucrări publicate în care este abordat domeniul artei textilelor, subiectul tradițiilor și inovațiilor este reflectat sporadic, fiind trecut cu vederea de specialiștii în domeniu. Din aceste motive, cercetarea inițiată de noi este axată pe analiza publicațiilor în care direct sau tangențial sunt exprimate anumite opinii și prezentate date valoroase despre arta textilelor și, mai ales, despre tradițiile și inovațiile în acest compartiment semnificativ al artei populare. În acest context, au fost supuse examinării monografiile, articolele în culegeri și materialele ale conferințelor pentru a se elabora o viziune panoramică cu privire la evoluția tradițiilor și inovațiilor artei textile redată prin prisma istoriografică.

Cronologic, am conturat câteva etape de cercetare, condiționate de aspectele socio-economice, politice, ideologice și culturale, după cum urmează: 1) publicațiile apărute de la începutul secolului al XX-lea până în anul 1917; 2) publicațiile perioadei interbelice; 3) istoriografia sovietică și 4) publicațiile apărute după proclamarea independenței Republicii Moldova în anul 1991.

De-a lungul timpului, valoarea scoarțelor românești a fost elogiată de mari personalități ale culturii românești – N. Iorga⁴⁵, L. Blaga⁴⁶, G. Oprescu⁴⁷. Luând în considerare faptul că în cultura din spațiul românesc arta populară deține un loc aparte, fiind reflectarea identității unui popor prin

⁴⁴ ГОБЕРМАН, Д. *Ковры Молдавии*, Кишинев: Картя молдовененяскэ. 1960. 138 p.; KALAȘNIKOVA, N.; POSTOLACHI E. *Covorul moldovenesc = Молдавский ковер = Le tapis moldave*, Chișinău: Timpul, 1985. 40 p.; ПОСТОЛАКИ, Е. *Молдавское народное ткачество*. Кишинев: Штиинца, 1987. 250 p.; *Covorul moldovenesc = Молдавский ковер = Moldavian carpet* / aut.-alcăt.: Valentin Zelenciuc, Elena Postolachi. Chișinău: Timpul, 1990. 132 p.; MARCO, M. Particularitățile covoarelor populare de pe teritoriul de confluență etnică din raionul Camenca. In: *Buletin Științific*, Ediția 3, Chișinău, 1990, pp. 153-163; BUZILĂ, V. Covoarele produse în sistemul industrial. In: *Buletinul Științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*, 2005, vol. 3 (16), pp. 49-65; BUZILĂ V. Covoarele în contextul patrimoniului cultural al Republicii Moldova. In: *AKADEMOS*, 2009, nr. 1 (12), pp. 104-109; POSTOLACHI, E. Covorul moldovenesc în dificultate. In: *AKADEMOS*, 2011, nr. 4 (23), pp. 113-119; CONDRATICOVA, L. Valoarea istorico-artistică a veșmintelor bisericesti. In: *AKADEMOS*, nr. 4 (27), 2012, pp. 165-169; BUZILĂ V. *Covoare basarabene. Din patrimoniul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, Republica Moldova / Bessarabian carpets. The National Museum of Ethnography and Natural History of the Republic of Moldova*. București: Editura Institutului Cultural Român, 2013. 252 p.; BUZILĂ V. Dimensiunile axiologice naționale și mondiale ale scoarței basarabene. In: *AKADEMOS*, 2014, nr. 3 (34), pp. 164-172; MARDARE Gh. *Arta covoarelor vechi românești basarabene. Magia mesajului simbolic*. Chișinău: Cartier, 2016. 334 p.; CONDRATICOVA, L.; TOCARCIUC, A. Simbolismul, tipologia și uzualitatea țesăturilor lucrate în centrele de artizanat din Moldova. Studiu preliminar. In: *Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*. Conferință națională cu participare internațională, 2019, ediția a 3-a, Bălți, s.n., 2019, pp. 398-402.

⁴⁵ IORGA, N. *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*. București, 1906, pp. 243-244.

⁴⁶ BLAGA, L. Scoarțele basarabene. In: *Sud-Est*, Nr. 3, 1991, pp. 12-13.

⁴⁷ OPRESCU, G. *Arta țărănească la români*. București, 1922. 73 p.

valoroasele sale covoare, scoarțe, cergi, prosoape, broderii etc., am apreciat atenția cercetătorilor din domeniul istoriei, etnologiei, antropologiei față de apariția și dezvoltarea meșteșugurilor artistice de confecționare a textilelor, evoluția industriei casnice de confecționare a textilelor, a pieselor vestimentare, pieselor de interior, celor ceremoniale cu o deosebită semnificație în societate și în destinul omului, care pășește prin cele mai importante etape ale vieții sale (nașterea și botezul, cununia, moartea) *prin și împreună* cu diferite piese textile.

Pentru cercetarea noastră sunt valoroase lucrările în care autorii meditează asupra unor aspecte precum materiile prime și natura pieselor textile; categoriile de piese, semnificația și tipologia lor, de unde rezultă ponderea textilelor în viața cotidiană și în ceremonial; simbolismul motivelor ornamentale, spectrul de culori, forme ale decorului în funcție de zona etnografică și iscusința meșterițelor; apariția și dezvoltarea centrelor de artizanat, activitatea meșterilor populari și, nu în ultimul rând, locul și rolul artei textilelor în patrimoniul cultural al țării, în educația tinerilor, în renașterea frumosului meșteșug de țesere a covoarelor, a broderiei artistice. Aceste informații sunt foarte importante pentru a putea examina în complex, descrie tradițiile în arta textilă, precum și pentru a stabili inovațiile specifice artei textile implementate la etapa actuală.

Covoarele, cergile, scoarțele, broderiile și alte articole ale artei textile au ajuns în atenția istoricilor și etnografilor ca piese ale culturii materiale, documentate în timpul expedițiilor pe teren. În lucrarea sa cu referire la a doua jumătate a secolului al XIX-lea A. Afanasi-Ciujbinski a subliniat rolul textilelor în interiorul caselor țărănești: „la pereții casei se întind laițe, acoperite neapărat cu covoare... Covoare atârnă pe pereți. Deasupra așternuturilor, pe care se află un clit de perne cu fețe brodate... La sobă pe toate muchiile sunt covorașe. Eu nu vorbesc de casa unui țăran înstărit, în care el singur nici nu trăiește, dar o ține pentru oaspeți. Acolo nimic nu se vede de după covoare”⁴⁸.

La început de secol XX lucrarea ilustrată cu desenele lui Vladimir Arbutov despre covoarele basarabene a fost o adevărată revelație⁴⁹. Volumul a fost editat în Odesa, autorul punând bazele faimei acestui domeniu al artei populare, iar mostrele incluse în album au devenit o valoroasă sursă de cercetare pentru specialiștii în domeniu, precum și de inspirație pentru meșterii care aleg covoare la etapa actuală, întrucât, în opinia lui Ion Bălțeanu, președintele Uniunii meșterilor populari din Republica Moldova, artizanatul renaște la hotarul secolelor XX–XXI⁵⁰.

⁴⁸ АФАНАСЬЕВ-ЧУЖБИНСКИЙ, А. *Поездка в Южную Россию*. Ч. 1-2, 1861–1863. Partea a doua, Очерки Днестра. Санкт-Петербург: Издательство А.Ф. Бабунова, 1863, p. 272.

⁴⁹ *Ковры Бессарабии* / рис. В. Арбузова. Вып. 1. Одесса: Типография и Хромофотография Е.И. Фесенко, 1902.

⁵⁰ Artizanatul – o șansă de a supraviețui. In: *Țarina*, 1993, 21 aug., p. 3.

O altă lucrare cu o substanțială pondere pentru teza de față a fost publicată de T. Remmer în anul 1912, prezentând un album de ornamente ale covoarelor moldovenești⁵¹, devenit cu timpul o valoroasă sursă de inspirație pentru artizani.

În seria lucrărilor de la început de secol XX un loc aparte revine studiului elaborat de T. Pamfile și M. Lupescu despre cromatica poporului român, care are un impact deosebit în determinarea, examinarea și descrierea pieselor textile, luând în calcul cromatica utilizată în diferite zone etnografice populate de români⁵².

Perioada interbelică a fost mult mai deschisă pentru apariția în Basarabia a unor lucrări consacrate textilelor confecționate de meșterii artizani localnici și artei populare, fiind examinate lucrările semnate de F. Cîrlig⁵³; studiile privind vopsitul cu buruieni practicat în satul Nișcani⁵⁴, faima covoarelor moldovenești prezentate la expoziția mondială de la Paris⁵⁵. Atenția față de textile se datorează în mare parte interesului autorităților pentru renașterea industriei casnice, readucerea covorului în atenția cercetătorilor și a consumatorilor, a producătorilor, restabilirea costumului tradițional popular cu renumitele broderii artistice. Aceste meșteșuguri, de regulă, erau practicate în cadrul șezătorilor care au fost restabilite în Basarabia interbelică, odată cu creșterea rolului Căminelor culturale, ale expozițiilor de artă populară.

Au urmat lucrările semnate de G. Oprescu despre arta țărănească⁵⁶, un adevărat manual de studiere a artei populare, care ne ajută, chiar și la un secol distanță de la apariția cărții, să înțelegem acest domeniu de activitate umană și să încadrăm arta textilă alături de ceramică, arta lemnului, a pietrei și a metalului în tezaurul culturii românești, precum și în conceptul de artă populară dezvoltat în studiul său de proporții de A. Dima⁵⁷.

Țesutul covoarelor a fost abordat în studiul său de Alexandrina Gheorghiu⁵⁸, iar peste 5 ani este editat un studiu în care sunt reflectate diferite cusături populare românești⁵⁹.

De altfel, semnificația simbolică a covorului s-a extins substanțial, covorul fiind recunoscut cu un element propriu al identității românești. Covorul a ajuns a fi genericul unor plachete de versuri, cum ar fi poezia semnată de poetul român stabilit în Basarabia Dimitrie Iov (1888–1959)

⁵¹ РЕММЕРЬ, Т. *Альбом узоров молдавских ковров*. Кишинев, 1912.

⁵² PAMFILE, T.; LUPESCU M. *Cromatică poporului român*. București: Librăriile SOCEC &, 1914. 248 p.

⁵³ CÎRLIG, F. Parada artei populare moldovenești. In: *Moldova socialistă*. 1936, 24 iun.

⁵⁴ IENIȘTEA, M. *Vopsitul cu buruieni la Nișcani*. Chișinău: Tiparul moldovenesc, 1937. 10 p.

⁵⁵ СЫТНИК, П. Молдавские ковры на Всемирную выставку в Париже. In: *Красная Бессарабия*. 1936. Nr. 11, p. 11.

⁵⁶ OPRESCU, G. *Arta țărănească la români*. București: Cultura Națională, 1922. 74 p.

⁵⁷ DIMA, A. *Conceptul de artă populară*. București: Minerva, 1939. 240 p.

⁵⁸ GHEORGHIU, A. *Țesutul Covoarelor*. București, 1932. 97 p. [online] [citată 12.12.2022]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/258595033/Tesutul-Covoarelor-Alexandrina-Gheorghiu-Bucuresti-1932>.

⁵⁹ *Florile Raiului. Cusături populare românești originale din anul 1937*. 50 p. [online] [citată 12.12.2022]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/158158810/Florile-Raiului-Cusaturi-Populare-Romanesti-Originale-Din-Anul-1937>.

(Iov D. „Covor basarabeian”), care a editat în anul 1943 volumul „Covor basarabeian”, cu gravurile originale de Theodor Kiriakoff-Suruceanu⁶⁰.

Relevanța științifică a activității de cercetare etnologică a Tatiane Galușca se regăsește în lucrările „Folklor basarabeian” (2 volume) din anii 1938 și 1939, iar după 1941 ea scrie o serie de articole despre viața cotidiană a ciobanilor Basarabeni. Tatiana Galușca în anii 1928–1943 a cules aproape 50 de variante ale „Mioriței” din localitățile Basarabiei și Transnistriei. Activitatea didactică a Tatiane Galușca a avut o importanță în formarea generațiilor de elevi, cultivând respectul și dragostea față de folclor și tradiție, promovând valorile culturale imateriale.

Astfel, în publicațiile din perioada interbelică, comparativ cu cele de la hotarul secolelor XIX–XX, au fost reflectate rolul și ponderea artei populare, implicit, al artei textile din spațiul românesc. Autorii și-au concentrat atenția asupra unor aspecte cu o deosebită semnificație și care vor sta, după 1991, la baza renașterii și readucerii în Republica Moldova vechiului covor basarabeian și a țesăturilor autentice.

În perioada sovietică atenția acordată covorului și altor piese ale artei textile a fost impunătoare, având în vedere tendința politizată a guvernării sovietice de a demonstra existența unei „națiuni moldovenești” care purta un „costum național moldovenesc” etc. Covorul, scoarța, păretarii ș.a. textile autentice au fost „mânuite” de ideologii sovietici pentru a prezenta ca „adevăruri” falsurile istorice, care sunt combătute la etapa actuală de istoriografia românească.

Printre lucrările axate nemijlocit asupra pieselor de artă textilă un loc aparte revine celor în care autorii au fost concentrați pe descrierea meșteșugurilor populare, a covorului moldovenesc, ornamentelor folosite în decorul covorului moldovenesc și al broderiei artistice. În context, un esențial suport teoretic a fost oferit de lucrările semnate de D. Goberman, care vine cu o serie de ornamente și modele de covoare vechi, utilizate cu succes de artizani la etapa actuală în creația sa, în formă stilizată. Autorul relatează despre succesul covorului moldovenesc, dar și integrarea lui în ambianța caselor de locuit, a designului de interior al edificiilor cu destinație administrativă, culturală și socială⁶¹. Ca urmare a documentelor pe teren, am stabilit pagini întregi din cărțile semnate de D. Goberman în atelierile meșterilor populari din localitățile din nordul Basarabiei, meșterițele contemporane folosind modelele din cărți pentru a transpune în covoare noi⁶². Vorbim,

⁶⁰ Centenarul „Academiei bărlădene”: Ediție anastatică, „Covor basarabeian” de D. Iov cu gravurile originale de Theodor Kiriakoff-Suruceanu, alcătuită și îngrijită de Cătălin-Andrei Teodoru, Bârlad: Editura „Sfera”, 2015. 141 p.

⁶¹ ГОБЕРМАН, Д. Искусство ковроделия в Молдавской ССР. In: *Советская этнография*, 1959, Nr. 3, pp. 57-72; ГОБЕРМАН, Д. *Молдавские ковры*. Кишинев: Карта Молдовенеаскэ, 1959. 35 репрод.; ГОБЕРМАН, Д. *Ковры Молдавии*. Кишинев: Карта молдовенеаскэ, 1960. 138 p.; ГОБЕРМАН, Д. Народный молдавский ковер в современной квартире. In: *Декоративное искусство СССР*, 1962, nr. 11, pp. 39-42.

⁶² Materialele de teren oferite de dr. hab. L. Condraticova, cu referire la examinarea situației în domeniul artizanatului în satul Stârcea, rn. Glodeni ș.a., 2015.

într-o oarecare măsură, despre influența și importanța tradițiilor în arta textilă, care peste ani de zile se implementează în acest domeniu sub formă de stilizare a motivelor, folosind diverse inovații din arta contemporană a textilelor.

În anii 1945–1991 mai mulți cercetători s-au concentrat asupra prezentării artei decorative aplicate și a meșteșugurilor populare din RSS Moldovenească, dintre care vom remarca contribuțiile unor asemenea autori ca D. Golțov⁶³, V. Teslenko⁶⁴, V. Zelenciuc, M. Livșiț și I. Hâncu⁶⁵, Gh. Mardare⁶⁶.

Este bine de luat aminte că asupra artei țesutului din perioada secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea a reflectat foarte mult la timpul său de etnolog Elena Postolachi, specialist notoriu în domeniu, care a elaborat monografia și o serie de articole axate pe problema țesutului, a covorului moldovenesc ca piesă de patrimoniu, o adevărată piesă de rezistență în cultura românească⁶⁷. Totodată, ea a venit și cu anumite schițe pentru broderii și costume populare, care urmau a fi ulterior implementate în producere la nivel de stat.

Subiectul covorului ca un adevărat „obiect de artă”, după cum a menționat artistul plastic Elena Bontea⁶⁸, a fost oglindit atât în monografii, cât și în articole științifice și cele de popularizare a științei, elaborate de plasticienii și criticii de artă, etnologii și muzeografii Elena Bontea⁶⁹, A. Donos⁷⁰, A. Ciocanu⁷¹, Valentin Zelenciuc⁷² și Elena Postolachi⁷³, care afirmase că cultura populară este piatra de fundament în definirea etnicității⁷⁴, Zina Șofransky⁷⁵, Maria Marco⁷⁶,

⁶³ GOLTOV, D. Parametrii artizanului popular. In: *Cultura*, 1975, 17 mai, p. 13.

⁶⁴ ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии*. Кишинев, Изд-во: Картя Молдовенеаскэ, 1978.

⁶⁵ ЗЕЛЕНЧУК, В.; ЛИВШИЦ, М.; ХЫНКУ, И. *Народное декоративное искусство Молдавии*. Кишинев: Картя молдовенеаскэ, 1968. 130 p.; ЛИВШИЦ, М. *Декоративно прикладное искусство Молдавии*. Кишинев: Штиинца, 1980. 100 p.

⁶⁶ MARDARE, Gh. Ce înseamnă șănătău. In: *Orizontul*, 1968, nr. 11, p. 54; MARDARE, Gh. Îmblânzirea firului moștenitor de comori. In: *Literatura și arta*, 1982, 2 dec., p. 7; MARDARE, Gh. Un portret al goblenului contemporan moldovenesc. In: *Literatura și arta*, 1984, 6 dec., p. 6; MARDARE, Gh. „Elementul corupt” ori catarsisul (?) în covorul vechi moldovenesc. In: *Nistru*, 1987, Nr. 6, pp. 148-152.

⁶⁷ ПОСТОЛАКИ, Е. *Молдавское народное ткачество (XIX – начало XX в.)*. Кишинев: Штиинца, 1987. 208 p.

⁶⁸ BONTEA, Elena. Covorul – obiect de artă. In: *Cultura Moldovei*. 1962, 2 dec., p. 4.

⁶⁹ BONTEA, Elena. Covorul – obiect de artă. In: *Cultura Moldovei*. 1962, 2 dec., p. 4.

⁷⁰ DONOS, A. Covorul moldovenesc. In: *Cultura*, 1966, 22 sept., p. 10.

⁷¹ CIOCANU, A. Covorul moldovenesc. In: *Moldova*, 1967, nr. 11, pp. 16-20.

⁷² ZELENCIUC, V. Moștenire scumpă. In: *Cultura*, 1966, 9 apr., p. 12.

⁷³ KALAȘNIKOVA, N., POSTOLACHI, E. *Covorul moldovenesc = Молдавский ковер = Le tapis moldave*. Chișinău: Timpul, 1985. 40 p.; POSTOLACHI, E.A.; ROTARU, L.V. *La izvorul artei populare*. Chișinău: Lumina, 1988. 64 p.; *Covorul moldovenesc / alcăt. V. Zelenciuc., E. Postolachi*. Chișinău: Timpul, 1990. 132 p.

⁷⁴ POSTOLACHI-IAROVOI, Elena. Covoarele moldovenești – perle din zestrea etnică, astăzi țin calea spre dispariție. In: *AKADEMOS*, nr. 1(12), februarie 2009, pp. 101-103.

⁷⁵ ȘOFRANSKY, Z. *Covoare moldovenești*. Chișinău: Timpul, 1990. 13 il.

⁷⁶ MARCO, M. Particularitățile covoarelor populare de pe teritoriul de confluență etnică din raionul Camenca. In: *Buletin științific*. Ediția 3. Chișinău, 1990, pp. 153-163.

Varvara Buzilă⁷⁷, care a readus în vizorul muzeografilor frumusețea vechilor covoare moldovenești și a motivelor ornamentale autentice⁷⁸. Un loc aparte revine studiilor ce se axează pe istoria covoarelor și metodele de confecționare⁷⁹, procedee și modalități de confecționare a materiei prime, a textilelor ca bază pentru confecționarea ulterioară a vestimentației⁸⁰, vopsitul lânii⁸¹, ustensilele de lucru și metodele de țesere⁸², industria casnică a țesutului la moldoveni⁸³. Silvia Șărănuță în lucrările sale urmărește contribuția artei populare tradiționale în țesutul covoarelor contemporane moldovenești⁸⁴. Aparte vom sublinia ponderea cercetătorilor Sectorului de Etnografie și Studiul Artelor, organizat în anul 1961 în cadrul Institutului de Istorie al Academiei de Științe din RSSM, ulterior Secția de etnografie și de studiere a artelor a Academiei de Științe a RSS Moldovenească, condusă de dr. hab. V. Zelenciuc, în care etnologii cercetători au elaborat noi modele de covoare⁸⁵. După 1998, a fost formată Secția de studiere a meșteșugurilor populare artistice.

Despre ornamentele populare identificate pe vechile țesături aflate în custodia muzeelor naționale relatează etnologul și muzeograful Silvia Șărănuță⁸⁶, care alături de A. Graur și alți cercetători a elucidat problema prosopului cu o multitudine de funcții, mai ales în ceremonialul de naștere, de nuntă și de moarte, care are o deosebită semnificație în cultura și obiceiurile poporului român⁸⁷. Este bine de subliniat că majoritatea acestor publicații din perioada sovietică precizează contribuția artei populare tradiționale, prin noile schimbări și inovații, aduse în țesutul covoarelor contemporane moldovenești.

Totodată, examinând publicațiile din perioada sovietică cu referire la arta textilă sesizăm tendențiozitatea acestora, autorii fundamentând inclusiv prin lucrările despre arta populară, arta tradițională, costum, covor, motive ornamentale etc. servind politicului perioadei sovietice.

⁷⁷ BUZILĂ, V. Imaginea culturilor cerealiere pe covoarele moldovenești din secolele XVIII–XX. In: *Buletin științific*. Ediția 3. Chișinău, 1990, pp. 136-154.

⁷⁸ BUZILĂ, V. În lumea semnelor străbune. In: *Moldova*, 1988, nr. 2, pp. 30-31; BUZILĂ, V. Pomul veșniciei tinereți. In: *Moldova*, 1988, nr. 4, p. 16.

⁷⁹ GHEORGHITĂ, I. Sinteza gustului artistic. In: *Cultura*, 1968, 7 dec., p. 13; BOBOC, S. Din istoria confecționării covoarelor moldovenești. In: *Viața satului*, 1969, 15 mai, p. 4.

⁸⁰ СТАНЧУ, Е. Старинное сукноделие молдован. In: *Советская этнография*, 1972, nr. 1, pp. 119-121.

⁸¹ ПОСТОЛАКИ, Е. Из истории крашения пряжи у молдован (XIX – нач. XX в). In: *Известия АН МССР*. Сер. обществ. Наук, 1979, nr. 3, pp. 72-78.

⁸² ПОСТОЛАКИ, Е. Орудия народного ткачества у молдлан в XIX – нач. XX в. In: *Известия АН МССР*. Сер. общ. Наук, 1981, Nr. 3, pp. 57-64.

⁸³ КОЖОЛЯНКО, Г. Исследование домашнего ткачества молдован. In: *Народное творчество и этнография*, 1988, nr. 3, pp. 81-82.

⁸⁴ ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. Covorul moldovenesc. In: *Calendar de masă 1968*, Chișinău, 1967, p. 154.

⁸⁵ OLVINSCHI, A. Lucrând la modele de covoare. In: *Chișinău. Gaz. de seară*, 1975, 1 oct., p. 3.

⁸⁶ ȘĂRĂNUȚĂ, S. *Ornamente populare moldovenești = Молдавский народный орнамент = Les ornements populaires moldaves*. Chișinău: Timpul, 1984. 143 p.

⁸⁷ ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. *Prosoape populare moldovenești*. Chișinău: Timpul, 1969. 30 il.; GRAUR, A. Prosoapele de nuntă din satul Mileștii Mici. In: *Buletin științific*. Ediția 3. Chișinău, 1990, p. 163-191.

După cum am menționat, la început de secol XX în Basarabia aflată atunci în componența Imperiului țarist, au fost realizate mai multe expediții ale etnografilor ruși. Ca rezultat, în muzeele din Moscova și Sankt-Petersburg au ajuns un număr semnificativ de piese textile și costume tradiționale, sărăcind considerabil colecțiile muzeelor basarabene și tezaurul ce ne aparține⁸⁸. Despre colecțiile de piese moldovenești aflate în gestiunea muzeelor din spațiul ex-sovietic a scris etnologul Olga Luchianet⁸⁹, datele fiind completate peste mai mulți ani de lucrările semnate de etnologul Natalia Kalașnikova⁹⁰.

În România, între 1945 și 1989, au fost elaborate o serie de lucrări în care au fost detaliate mai multe aspecte privind arta populară, astfel ca cercetările etnologilor și criticilor de artă precum B. Zderciuc⁹¹, Șt. Olteanu⁹², B. Slătineanu⁹³, A. Dima⁹⁴, O. Bușneag⁹⁵, P. Petrescu și G. Stoica⁹⁶, oferă suportul necesar pentru înțelegerea și valorificarea artei populare și a artei decorative din România.

Studiile elaborate despre ornamentica artei populare și motivele decorative celebre semnate de T. Bănățeanu și M. Focșa⁹⁷, T. Bănățeanu⁹⁸, P. Petrescu⁹⁹, D. Comșa¹⁰⁰, ne-au acordat suportul teoretic necesar la realizarea tezei de față. În contextul acestei teze, cercetările efectuate la timpul său de N. Dunăre¹⁰¹, S. Russu¹⁰², S. Ciubotaru și I. H. Ciubotaru¹⁰³, F.S. Meyer¹⁰⁴ sunt foarte prețioase, oferind oportunități de descifrare și analiză a motivelor ornamentale folosite în spațiul românesc, interferența și împrumutul cultural în domeniul decorării textilelor.

⁸⁸ CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *AKADEMOS*. 2020, nr. 2(57), pp. 144-154.

⁸⁹ ЛУКИАНЕЦ, О., КАЛАШНИКОВА, Н. Молдавские коллекции в собраниях Государственного Музея Этнографии народов СССР. Кишинев: Щтиинца, 1990. 125 p.

⁹⁰ КАЛАШНИКОВА, Н. Культурное наследие молдаван в собрании Российского этнографического музея. In: *Материалы международной научной конференции «Пруто-Днестровский регион. Диалог культур» посвященной 650-летию молдавской государственности и 300-летию со дня рождения Антиоха Кантемира*, Санкт-Петербург, 2010, pp. 140-143.

⁹¹ ZDERCIUC, B. *Arta populară în România*. București: Meridiane, 1964. 173 p.

⁹² OLTEANU, Șt. *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969. 460 p.

⁹³ SLĂTINEANU, B. *Studii de artă populară*. București: Minerva, 1972. 412 p.

⁹⁴ DIMA, A. *Arta populară și relațiile ei*. București: Minerva, 1971. 335 p.

⁹⁵ BUȘNEAG, O. *Arta decorativă românească*. București: Meridiane, 1976. 128 p.

⁹⁶ PETRESCU, P.; STOICA, G. *Arta populară românească*. București: Meridiane, 1981. 146 p.

⁹⁷ BĂNĂȚEANU, T.; FOCȘA, M. *Ornament dans l'art populaire roumain*. Bucarest: Meridiane, 1963. 50 p.

⁹⁸ BĂNĂȚEANU, T. *Arta populară bucovineană*. Suceava: Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă a județului Suceava, 1975. 501 p.

⁹⁹ PETRESCU, P. *Motive decorative celebre*. București: Meridiane, 1971. 147 p.

¹⁰⁰ COMȘA, D. *Din ornamentica română*. Album de broderii și țesături românești (40 planșe color cu 284 modele). Sibiu: Transilvania, 1976. 16 p.

¹⁰¹ DUNĂRE, N. *Ornamentica tradițională comparată*. București: Meridiane, 1979. 159 p.

¹⁰² RUSSU, S. *Ornament și simbol: Covoare și broderii orientale*. București, 1985. 30 p.

¹⁰³ CIUBOTARU, S.; CIUBOTARU, I.H. *Ornamente populare tradiționale din Moldova*. Iași, 1988. 377 p.

¹⁰⁴ MEYER, F. S. *Ornamentica: o gramatică a formelor decorative*. Vol I. București: Meridiane, 1988. 395 p.; MEYER, F. S. *Ornamentica: o gramatică a formelor decorative*. Vol II. București: Meridiane, 1988. 389 p.

Nemijlocit asupra subiectului scoarțelor, covoarelor, prosoapelor, broderiilor ca piese ale artei textile și manifestări ale artei populare și-au concentrat atenția asemenea cercetători români ca S.N. Cascanian și I. Zaharia, care au venit cu îndrumări practice pentru confecționarea covoarelor din noduri¹⁰⁵; P. Petrescu cu H. Stahl discută detaliat despre scoarțele românești¹⁰⁶, broderiile în arta populară românească au fost abordate de P. Petrescu¹⁰⁷, Elena Stănescu-Bătrânescu¹⁰⁸, Gh. Nistoroiaia a abordat tema ștergarelor populare¹⁰⁹, iar M. Marinescu¹¹⁰ și M. Focșa¹¹¹ s-au axat asupra detalierei complexe a țesăturilor populare. Aparte sunt examinate publicațiile concentrate pe descrierea pieselor textile folosite în interioarele românești semnate de Georgeta Stoica, Aurelia Doagă¹¹², care sunt foarte valoroase la etapa actuală în ideea renașterii, reconstituirii caselor țărănești în contextul dezvoltării și promovării turismului în mediul rural, care a luat o deosebită amploare atât în Republica Moldova, cât și în România.

Odată cu procesul de renaștere națională și proclamarea independenței Republicii Moldova în anul 1991, interesul față de arta populară autentică, față de covorul tradițional, costumul popular, piesele ceremoniale folosite în diferite rituri de trecere a omului a devenit evident. Cercetătorii din diferite domenii s-au concentrat pe identificarea acestor piese, repertorierea și tipologizarea lor, descrierea și muzeificarea, precum și valorificarea prin patrimonializare. Mai mulți autori precum

¹⁰⁵ CASCANIAN, S.N., ZAHARIA, I. Covoare manuale din noduri: Îndrumări practice. București: Tehnică, 1965. 238 p.

¹⁰⁶ PETRESCU, P. STAHL, H. *Scoarțe românești*. București: Meridiane, 1966. 32 p.

¹⁰⁷ PETRESCU, P. *Broderii pe piele în arta populară românească*. București: Meridiane, 1968. 39 p.; 50 il.

¹⁰⁸ STĂNESCU-BĂTRĂNESCU, Elena. *Broderia românească aplicată*. Cusături Populare Românești. Arta grafică, 1977. 82 p.

¹⁰⁹ NISTOROIAIA, Gh. *Ștergare populare*. București: Arta grafică, 1975.

¹¹⁰ MARINESCU, M. *Arta populară românească. Țesături decorative*. Cluj-Napoca: Dacia, 1975. 128 p.

¹¹¹ FOCȘA, M. Țesăturile în arta populară românească. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, 234 p.; FOCȘA, M. *Scoarțele românești din colecția Muzeului de artă populară al R.S. România*. București, 1970.

¹¹² STOICA, G. *Interiorul locuinței țărănești*. București: Meridiane. 1973. 58 p.; STOICA, G.; DOAGĂ, A. *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*. București: Editura Albatros, 1977. 160 p.

Gh. Mardare¹¹³, Georgeta Fondos¹¹⁴, A. Codan¹¹⁵, Ana Simac¹¹⁶, C. Spînu¹¹⁷, A. Negură¹¹⁸.
Varvara Buzilă¹¹⁹, Elena Postolachi¹²⁰, Gh. Postică¹²¹, Liliana Condraticova¹²², Natalia Procop¹²³
ș.a., au consemnat în cercetările sale parcursul tapiseriei artistice în care cel mai mult au fost
transpuse inovațiile; au reflectat asupra covorului popular, al scoarței basarabene, care au devenit
piese de rezistență a culturii și spiritualității poporului român, promotori ai identității naționale,
ambasadori ai culturii Republicii Moldova prezentate la numeroase expoziții naționale și
internaționale.

¹¹³ MARDARE, Gh. Manifestări ierarhice ale imaginarului în decorul covoarelor vechi românești din Basarabia. In: *ARTA-94*, Chișinău, 1994, pp. 43-51; MARDARE, Gh. *Arta covoarelor vechi românești basarabene* / coord. Vitalie Coroban. Chișinău: Cartier, 2016. 336 p.

¹¹⁴ FONDOS, G. Aspecte comparative în evoluția tapiseriei din Republica Moldova. In: *ARTA 98*, Chișinău, 1999.

¹¹⁵ CODAN, A. Contemplarea multicolorului. In: *Moldova și lumea*, 1992, nr. 1, pp. 16-17.

¹¹⁶ SIMAC, A. Tradiții populare în tapiseria contemporană din Republica Moldova. In: *ARTA-1997*, Chișinău, 1994, pp. 175-182; SIMAC, A. *Tapiseria contemporană din Republica Moldova: (Evoluția tapiseriei contemporane din Republica Moldova în anii 1960–2000)*. Chișinău: Știința, 2001. 160 p; SIMAC, A. Un portret al tapiseriei contemporane din Republica Moldova. In: *ARTA*, Chișinău: Epigraf, 2001; SIMAC, A. Evoluția școlii naționale de tapiserie din Chișinău. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Editor Liliana Condraticova. Iași–Chișinău, 27-28 septembrie 2022. Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique” (Iași, România), vol. IV, pp. 38-52.

¹¹⁷ SPÎNU, C. Opțiuni novatoare în artele decorative din Republica Moldova. Anii 1991–2000. In: *ARTA 2019*, nr. 1(AV), pp. 100-109; SPÎNU, C. Artele decorative în perioada postbelică: puncte de referință. In: *AKADEMOS*. 2019, nr. 1(52), pp. 127-135; SPÎNU, C. *Arta Decorativă din RSS Moldovenească*. Chișinău: Epigraf, 2018., 560 p.; SPÎNU, C. Tapiseria artistică din Republica Moldova. Anii 2001–2010. In: *ARTA*, Seria Arte Vizuale, Arte plastice, arhitectură, Serie nouă, Vol. XXIX, nr. 1, Chișinău, 2020, pp. 60-60.

¹¹⁸ NEGURĂ, A. Tradițiile tapiseriei în Moldova. In: *Moldova*, 1986, Nr. 9, p. 35; *Гоблен-метафора сотканная шерстяной нитью*. In: *Днестровский маяк* (Резина), 1987, 27 iunie, p. 4.

¹¹⁹ BUZILĂ, V. Covoarele produse în sistemul industrial. In: *Buletinul Științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*, 2005, vol. 3 (16), pp. 49-65; BUZILĂ, V. Covoarele în contextul patrimoniului cultural al Republicii Moldova. In: *AKADEMOS*, 2009, nr. 1 (12), pp. 104-109; BUZILĂ, V. *Covoare basarabene. Din patrimoniul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, Republica Moldova / Bessarabian carpets. The National Museum of Ethnography and Natural History of the Republic of Moldova*. București: Editura Institutului Cultural Român, 2013. 252 p.; BUZILĂ, V. Dimensiunile axiologice naționale și mondiale ale scoarței basarabene. In: *AKADEMOS*, 2014, nr 3 (34), pp. 164-172.

¹²⁰ POSTOLACHI, E. Mărturii despre covoare ca parte componentă a culturii etnice. In: *Revista de Etnografie*, 2005, nr. 1, pp. 40-56; POSTOLACHI, E. Mărturii despre tradiție și inovație în arta populară a satului moldovenesc în prima jumătate a secolului XX. In: *Revista de Etnografie*, 2005, nr. 1, pp. 4-14; POSTOLACHI, E. Covorul moldovenesc în dificultate. In: *AKADEMOS*, 2011, nr. 4 (23), pp. 113-119; POSTOLACHI, E. Țesăturile în ritualul de înmormântare. Funcții și mesaje simbolice. In: *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei*, 2011, vol. XI, pp. 271-293; POSTOLACHI, E. Covorul moldovenesc. In: *Terra Moldaviae*, 1993, nr. 1, pp. 88-89.

¹²¹ POSTICĂ, Gheorghe. Producerea fibrelor și țesăturilor. In: *Analele Științifice ale Universității Libere Internaționale din Moldova: Seria Istorie*, 2000, Vol. 1, pp. 31-32.

¹²² CONDRATICOVA, L. Broderia din Moldova medievală – istorie și valoare artistică. In: *ARTA 2010*, pp. 34-45; CONDRATICOVA, L. Valoarea istorico-artistică a covoarelor mănăstirești. In: *AKADEMOS*, 2012, nr. 4 (27), pp. 165-169.

¹²³ PROCOP, N. Arta textilă din fondurile Muzeului Național de Artă al Moldovei, în: *ARTA 2013*, nr. 1(AV), p. 124-130; PROCOP, N. Prezența motivelor populare în baticul din Moldova. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ed. 11, 29-31 octombrie 2019, Chișinău, 2019, p. 133; PROCOP, N, NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară. Dicționar ilustrat roman-englez*. Chișinău: Gunivas, 2019. 144 p.; PROCOP, N. Tendințele evoluției artelor plastic din Republica Moldova. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ed. 4, 28-29 septembrie 2021, Chișinău. Iași – Chișinău, pp. 91-100.

Motivele ornamentale, deși aparent descrise minuțios de etnologii români, au fost examinate cu referire la spațiul basarabean de V. Zelenciuc și Maria Bâtcă¹²⁴, Ludmila Moisei¹²⁵ ș.a. Etnologul Zina Șofransky și chimistul V. Șofransky au realizat cercetări în domeniul paletelor cromatice, vopsitul cu pigmenți naturali, abordând subiectul cromaticii tradiționale românești¹²⁶.

Textilele au devenit, într-adevăr, un veritabil fenomen al culturii, după cum le apreciașe la timpul său etnologul Elena Postolachi¹²⁷, mai mulți etnologi exprimându-și opinia asupra diversității pieselor textile. Astfel, Zina Șofransky¹²⁸, Maria Ciocanu¹²⁹ au abordat problema ștergarelor moldovenești și a fețelor de masă, propunând o clasificare cuprinzătoare a acestora, realizată în baza mostrelor păstrate în custodia MNEIN¹³⁰. Subiectul croșetei și al horboțelilor la fel a intrat în vizorul etnologilor și muzeografilor, dar și a meșteritelor care practică artizanatul artistic¹³¹. Este bine de menționat că în mai multe publicații științifice și de popularizare a științei a fost apreciat înalt contribuția Elenei Postolachi în dezvoltarea și promovarea patrimoniului moștenit, implicit a pieselor textile. Dr. Elena Postolachi a fost cea care a reușit să obțină, în anul 1991, constituirea Secției de Cercetare a Meșteșugurilor Populare Artistice în cadrul Secției de Etnografie și Folclor a Academiei de Științe a Moldovei, secție pe care a condus-o timp de 15 ani¹³², transferată în 2006 la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală.

¹²⁴ ZELENCIUC, V.; BÂTCĂ, M. Universul lumii țărănești, înscris într-un romb. In: *Revista de Etnologie*, 2001, nr. 1, pp. 5-14.

¹²⁵ MOISEI, L. Ornamentica tradițională: aspecte etnografice. In: *Revista de Etnologie și Culturologie*, 2010, vol. VII, pp. 100-105; MOISEI, L. Continuitatea poporului român în lumina interferențelor ornamenticii tradiționale. In: *Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”*, 2014, pp. 185-193; MOISEI, L. Funcțiile și dimensiunile ornamenticii ca parte integrantă a artei populare. In: *Patrimoniul cultural național și universal: dialog istoric*. In onorom Valeria Cozma. Materialele Conferinței Științifice, Chișinău: Pontos, 2014, pp. 220-226; MOISEI, L. Motive folclorice în ornamentica tradițională. In: *Folclor și postfolclor în contemporaneitate*. Materialele Conferinței Internaționale, 11-12 decembrie 2014. Chișinău: „Grafema Libris”, 2015, pp. 150-157.

¹²⁶ ȘOFRANSKY, Z. *Paleta culorilor populare*. București: Editura Etnologică, 2006. 161 p.; ȘOFRANSKY, Z., ȘOFRANSKY, V. *Cromatica tradițională românească*. Terminologia, modalitățile de dobândire și funcționalitate a coloranților naturali în spațiul carpato-danubiano-pontic. București: Editura Etnologică, 2012. 454 p.

¹²⁷ POSTOLACHI-IAROVIOI, E. O revenire la autenticitate. In: *Femeia Moldovei*, 1995, Nr. 9, pp. 4-5; POSTOLACHI-IAROVIOI, E. Textilele – fenomen de cultură. In: *Femeia Moldovei*, 1996, Nr. 1, p. 14; POSTOLACHI-IAROVIOI, E. Textilele – fenomen de cultură și istorie. In: *Revista de etnologie*, 2001, nr 3, pp. 101-109; POSTOLACHI, E. Meșteșugurile populare, factor de menținere a continuității și imaginii etnice. In: *AKADEMOS*, 2010, Nr. 1(16), pp. 114-116.

¹²⁸ ȘOFRANSKY, Z. *Ștergarul tradițional moldovenesc*. București/Chișinău: Semne, 2002. 236 p.

¹²⁹ CIOCANU, M. *Ștergare moldovenești (sf. sec. XIX – înc. sec. XX)*: Colecțiile muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală. Chișinău: Lyceum, 2003. 96 p.

¹³⁰ CIOCANU, M. Clasificarea și evoluția fețelor de masă moldovenești (în baza patrimoniului MNEIM). In: *Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri*. Chișinău, 2009, pp. 24-31.

¹³¹ SECRIERU-HARBUZARU, P.; MELEGA, M. *Mit, Ritual, Tradiție în Arta Croșetării și Broderiei din Basarabia*. Chișinău: Cadran, 2009. 92 p.

¹³² REVENCU, M. *Elena Postolachi – protectoarea etnografiei naționale*. In: *Făclia*, 2002, 16 mart., p. 1; BUZILĂ, V. Vocație de etnolog. Doctor, conferențiar universitar Elena Postolachi la 70 de ani. In: *AKADEMOS*, 2012, nr. 1(24), pp. 166-167; NICOGLIO, D. Elena Postolachi (1942–2012). In: *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2022, nr. 31, pp. 145-147.

Problema artizanatului în Republica Moldova, activitatea meșterilor populari, a uniunilor de creație meșteșugărească a fost pe larg dezbătută mai ales în lucrările elaborate de Ion Bălțeanu¹³³, care a fost ani buni Președintele Uniunii meșterilor populari¹³⁴.

O bibliografie extinsă a publicațiilor despre meșteșugurile populare tradiționale moldovenești din colecțiile BNRM a fost elaborată de colaboratorii bibliotecii în anul 2017¹³⁵. Iar dr. Natalia Procop cu echipa proiectului de tineri cercetători au elaborat un dicționar de terminologie ilustrat român-englez cu referire la piesele vestimentare și cele textile¹³⁶.

După cum am menționat anterior, cel mai expresiv inovațiile în domeniul artei textile se întrevăd în tapiseria artistică, care a împrumutat tehnici și tehnologii de lucru din țesutul tradițional, simboluri populare, artiștii plastici venind cu propunerile sale fie la nivelul tehnicilor de autor, fie la capitolul subiectelor tratate pentru opere de unicat sau piese produse în serie la fabricile specializate. Atenția cercetătorilor a fost concentrată asupra tapiseriei artistice, care a preluat tehnicile și materiile prime de lucru din arta populară a covoarelor, fiind publicate o serie de articole atât despre tapiseria artistică în general, cât și creația unor tapiseri, artiști plastici de performanță care s-au inspirat din arta populară și au introdus propriile inovații, tehnicile de autor pentru a dezvolta și promova tapiseria ridicată de ei la rang de artă, care a devenit cu timpul un brand bine cunoscut și înalt apreciat în țară și dincolo de hotarele ei.

Arta textilă din fondurile MNAM¹³⁷, Școala de tapiserie din Chișinău¹³⁸, precum și creația multidimensională a tapiserilor moldoveni Andrei Negură¹³⁹, Maria Saka-Racilă¹⁴⁰, Silvia

¹³³ BĂLTEANU, I. Țesutul decorativ în creația meșterilor populari. In: *Revistă de Etnografie*: serie nouă, 2006, nr. 5, pp. 72-78.

¹³⁴ BĂLTEANU, I. Uniunea Meșterilor Populari – cutezanță și optimism. In: *Literatura și arta*, 1995, 23 noiemb., p. 6; BĂLTEANU, I. „Așteptăm să pierdem totul ca să ne deșteptăm”. In: *Moldova suverană*, 2000, 23 mai, p. 6; BĂLTEANU, I. Dezvoltarea meșteșugurilor populare în Republica Moldova la etapa actuală. In: *Revista de etnografie*, 2005, nr. 1, pp. 57-59.

¹³⁵ *Meșteșuguri populare tradiționale moldovenești* (Din colecțiile Bibliotecii Naționale): Bibliografie de recomandare; alcăt.: Svetlana Miron; dir. gen.: Elena Pintilei, Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2017.

¹³⁶ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, 144 p.

¹³⁷ PROCOP, Natalia. Arta textilă din fondurile Muzeului Național de Artă al Moldovei. In: *ARTA*. 2013, nr. 1(AV), pp. 124-130.

¹³⁸ SIMAC, A. Școala de tapiserie din Chișinău [online] [citat 23.10.2022]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=HDMmfUx0s5E&ab_channel=Chi%C8%99in%C4%83uprinMorileTimpului.

¹³⁹ BULAT, V. Andrei Negură. Cheia gramaticii pentru artele plastice. In: *Limba română*, nr. 11-12, anul XVIII, 2008, pp. 94-96; SPÎNU, C. Etape și opțiuni artistice în opera plasticianului Andrei Negură. In: *Limba Română*, 2021, nr. 2(262), pp. 316-320; CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *AKADEMOS*, nr. 2, 2020, pp. 144-154; CONDRATICOVA, L. Andrei Negură și transpunerea emoțiilor în culoare. In: *AKADEMOS*, nr. 3, 2022, pp. 141-146.

¹⁴⁰ PRUT, C. Maria Saka-Răcilă. In: *Calea răătăcită, o privire asupra artei populare românești*, București, 1971, p. 76; DIVIZA, I. Portret în cadrul „Ferestrei spre Univers”. In: *Capitala*, 2001, 14 febr., p. 5.

Vrînceanu, Elena Rotaru¹⁴¹, Carmela Golovinova¹⁴², Ludmila Șevcenco, Ludmila Goloseeva, Maria Coțofan, Ecaterina Ajder¹⁴³, Vasile Grama, Ala Uvarova¹⁴⁴, Olimpiada Arbuș, Ala Lupu-Leancă, au fost consemnate în publicațiile cercetătorilor din domeniul artelor decorative din Republica Moldova, care au studiat tradiția țeserii covoarelor și au venit cu propriile inovații, aducând adesea un mixaj armonios între tradiție și schimbare inovativă și ducând faima covorului moldovenesc departe de frontierele republicii noastre. „Grație talentului lor, a spiritului decorativ autentic, a simțului culorii înnăscut, în presa de specialitate internațională s-a încetățenit sintagma de *școala de tapiserie moldovenească*”¹⁴⁵.

Printre criticii de artă și specialiștii în domeniu care au studiat tapiseria artistică vom remarca publicațiile elaborate de Constantin Spînu¹⁴⁶, Ana Simac¹⁴⁷, Eleonora Barbas¹⁴⁸, Natalia Procop¹⁴⁹, ș.a., fundamentate pe materiale de arhivă, discuții cu artiștii plastici și vizite de documentare în atelierelor creatorilor, examinarea cataloagelor expoziționale și analiza lucrărilor prezentate în cadrul expozițiilor tematice, personale sau de grup. Observăm că artiștii plastici care au lucrat tapiserie artistică sunt înzestrați cu un deosebit simț elevat al frumosului, au la bază o temeinică pregătire profesională la școlile de artă din Chișinău, dar mai ales la Lvov (Ucraina)¹⁵⁰, fapt ce le oferă toate oportunitățile de a-și materializa concepțiile estetice, parcurgând de-a lungul creației sale mai multe etape distincte condiționate de aspecte plastice și evolutive ale artei naționale. De asemenea, pe durata elaborării acestui demers investigațional, de subsemnata au fost realizate mai multe publicații care au avut ca scop să pună în evidență textilele tradiționale din Republica Moldova, precum și inovațiile în arta textilă, consemnate mai ales în cadrul activității

¹⁴¹ PURICE, Lucia; ZBÂRCIOG, Vlad. Întoarcere către esențele artei populare. In: *A patra dimensiune*. Chișinău, 1991, pp. 51-65; СУРУЧАЛУ, Валерия. Всегда открытые окна. In: *Независимая Молдова*, 1997, 19 august., p. 3; GHEORGHÎĂ, Eugen. O tapiserie voievodală. In: *Literatura și arta*, 2011, 12 mai, p. 8.

¹⁴² SPÎNU, C. Repere și inovații artistice în tapiseria Carmelei Golovinova. In: *Studii Culturale*, dedicat Zilelor Europene ale Patrimoniului. Ediția a III-a, 28 septembrie 2021, Chișinău. Chișinău: 2021, pp. 110-120.

¹⁴³ BRIGALDA, Eleonora. Creația Ecaterinei Ajder: tradiție și modernitate. In: *Limba Română*, nr. 7-8, anul XXI, 2011, pp. 144-147; SPÎNU, C. Convergențe identitare în tapiseria și pictura Ecaterinei Ajder. In: *AKADEMOS*, nr. 2, 2021, pp. 154-160.

¹⁴⁴ PROCOP, N. Alla Uvarova (1969–2012, Chișinău). In: *ARTA*, 2014, nr. 1, pp. 189-190.

¹⁴⁵ Arta decorativa națională [online] [citat 10.11.2022]. Disponibil: <https://www.mnam.md/arta-decorativa-nationala?lang=ro>.

¹⁴⁶ SPÎNU, C. Evoluția imaginii artistice în tapiseria Silviei Vrînceanu. In: *Muzeul Național de Artă a Moldovei*. Conferința științifică anuală. Culegere de comunicări, edițiile 2013–2014. Chișinău: Bons Offices, 2014, p. 54.

¹⁴⁷ SIMAC, A. Creația Mariei Saka Răcilă în contextul tapiseriei naționale. In: *ARTA '98*, Chișinău, 1998, pp. 42-45; SIMAC, A. Tradiții populare în tapiseria contemporană din Republica Moldova. In: *ARTA 97*, Chișinău, 1997, pp. 175-182; 4 reprod.; SIMAC, A. Dialogul între tradiție și modern în creația Mariei Saka-Răcilă. In: *AKADEMOS*, 2012, nr. 2 (24), pp. 142-147.

¹⁴⁸ BRIGALDA, E. Creația Ecaterinei Ajder: tradiție și modernitate. In: *Limba Română*, nr. 7-8, anul XXI, 2011, pp. 144-147.

¹⁴⁹ PROCOP, N. Arta textilă din fondurile Muzeului Național de Artă al Moldovei. In: *ARTA*. 2013, nr. 1(AV), pp. 124-130.

¹⁵⁰ PROCOP, N. Moldovan plastic artists in the field of textile art schooled in Lviv national academy of arts. In: *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 39. 2019, pp. 140-147.

didactice și de cercetare, de educare a tinerilor în spiritul respectului pentru tradiție, autenticitate, valoare conferite de vechile textile, adesea reconstruite și actualizate grație inovațiilor.

În România, după 1989, văd lumina tiparului mai multe lucrări despre meșteșugurile artistice¹⁵¹, diferite manifestări ale artei populare¹⁵², covoare¹⁵³ și scoarțe românești¹⁵⁴, forme, culori și motive ornamentale regăsite pe piesele textile aflate între tradiție și inovație¹⁵⁵, precum și tehnici de lucru utilizate în confecționarea pieselor textile¹⁵⁶. Un loc aparte, mai ales pentru spațiul Republicii Moldova, are utilizarea terminologiei corecte în domeniu, din care considerente publicațiile la acest subiect sunt foarte utile¹⁵⁷.

În concluzie vom menționa că analiza situației în domeniul artei textile a constatat prezența în istoriografia românească a numeroaselor monografii, studii, culegeri și articole, autorii cărora abordează în alte coordonate temporale și geografice subiectul textilelor, tipologia și simbolismul lor, pe când problema tradiției *versus* inovațiile în arta textilelor din spațiul actual al Republicii Moldova de-a lungul secolului al XX-lea și început de secol XXI a fost pusă în discuție tangențial, fapt ce face actuală și importantă cercetarea întreprinsă de noi.

1.3. Surse de cercetare a textilelor

Reconstituirea tabloului evoluției artei textile presupune analiza detaliată a celor mai diferite surse la care s-a făcut apel și care reprezintă performanța unei cercetări științifice. Ne propunem să examinăm sursele de cercetare, care permit să urmărim parcursul artei textile prin prisma tradițiilor și inovațiilor, implementate cu succes în centrele contemporane de artizanat, care posedă mai multe specializări: alegerea și țesutul covoarelor, broderia artistică religioasă și cea laică, confecționarea articolelor vestimentare și a pieselor textile pentru decorul locuinței.

În context, am selectat și examinat diverse categorii de surse, și anume: documente de arhivă, acte oficiale, inscripții și însemnări pe covoare și broderii, liste de inventariere, izvoade, cataloage, fotografii de epocă, schițe de covoare utilizate de meșterii contemporani pentru a reproduce

¹⁵¹ MIHALCU, M. *Fața nevăzută a formei și culorii*. Enciclopedia îndeletnicirilor tehnico-artistice populare vechi de la A la Z. București: Tehnica, 1996. 304 p

¹⁵² STOICA, G.; PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară*. București: Editura Enciclopedică, 1997. 520 p.

¹⁵³ STOICA, G. *Covoare românești de patrimoniu*. Editura Alcor Edimpex S.R.L., București, 2009.

¹⁵⁴ *De la fibră la covor*. Coord: Stoica G., Postolachi E. București: Editura Fundației Culturale Române, 1998. 224 p.; STOICA, G. Scoarțele moldovenești. Între popular și artizanal. In: *Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*, Volumul 13 (26), pp. 23-33.

¹⁵⁵ POPESCU, M. *Dicționar de artă. Forme, tehnici, stiluri artistice*. București: Meridiane, 1998. 221 p.; CHEVALIER, J.; GHEERBRANT, A. *Dicționar de simboluri*. Iași: Polirom, 1999. 1071 p.

¹⁵⁶ CHITAN, Maria. *Cusături Populare din Moldova*. București: Editura Tehnică, 1981. 134 p.

¹⁵⁷ PREDA, Angelica. *Terminologia textilă*. Teză de doctorat, Universitatea din Craiova, 2021 [online] [citat 19.10.2022]. Disponibil: https://www.ucv.ro/pdf/invatamant/educatie/programe_doctorat/teze_doctorat/programate_2021/preda/rezumato.pdf.

covoarele vechi moldovenești, precum și piese documentate în custodia muzeelor naționale și regionale, piese bisericești din patrimoniul lăcașurilor de cult), care au fost coroborate și completate de datele cercetărilor noastre pe teren din ultimii ani. Totodată, în baza surselor identificate am putut clasifica și descrie piesele laice și bisericești, fiecare având o tipologie extinsă în funcție de materii prime utilizate, funcționalitate, simbolism ș.a. criterii¹⁵⁸.

Sursele scrise ocupă un loc special în intenția noastră de a restabili tradițiile și de a identifica inovațiile din arta textilă. Întâietatea, indiscutabil revine dosarelor de arhivă, izvoadelor averii bisericilor și mănăstirilor întocmite în secolele XIX–XX, relevante mai ales odată cu numirea unui preot paroh sau stareț la mănăstire, construcția edificiului ecleziastic și sfințirea lui, lichidarea sau transferul comunității monahale, închiderea bisericii sau mănăstirii în perioada sovietică.

O bună parte a surselor studiate sunt inedite sau abordate în alte studii pentru a examina aspecte diferite de cel propus de noi, în așa fel, mai multe informații sunt introduse în circuitul științific pentru prima dată. Prin intermediul datelor din dosarele de arhivă au fost descoperite ateliere și arteluri unde se lucrau în a doua jumătate a secolului al XX-lea numeroase piese textile, se prelucra materia primă necesară: mătase, in, lână. De asemenea, au fost determinate atelierelor unde se lucrau textile pentru uz bisericesc, care sunt foarte importante pentru demersul nostru investigațional. În această ordine de idei, ne-au fost de un real folos dosarele de la Agenția Națională a Arhivelor (ANA), Direcția Fondului Arhivistic Social-Politic (DFASP) și Direcția Generală a Fondului Arhivistic Guvernamental (DGFAG) și mai ales Fondul 2 (Cancelaria guvernatorului Basarabiei, Inventarele Fondului nr. 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei”, 1810–1917)¹⁵⁹, Fondul 6 (Administrația guberniei Basarabia)¹⁶⁰, Fondul 50¹⁶¹ („Comisia (Uprava) de zemstvă a Guberniei Basarabia”, 1869–1918, ce include numeroase date cu privire la creșterea oilor și a cailor, a sericiculturii; Statutul societății de apicultură și sericicultură (1912), informații cu privire la industria meșteșugărească, dezvoltarea și starea industriei inului și cânepei); Fondul 205 (Dicasteria Duhovnicească din Chișinău)¹⁶², Fondul 208 (Consistoriul Duhovnesc din Chișinău)¹⁶³, Fondul 1135 (Episcopia Chișinăului, ce integrează și Formularele de serviciu ale mănăstirilor din Eparhia Chișinăului), Fondul P-3046 (care face referire mai ales la activitatea lăcașurilor de cult în perioada sovietică) etc.

¹⁵⁸ TOCARCIUC, A. Surse de cercetare ale textilelor din Moldova. In: *DIALOGICA*. 2022, nr. 2, pp. 99-105.

¹⁵⁹ Agenția Națională a Arhivelor (ANA), Direcția Generală a Fondului Arhivistic Guvernamental (DGFAG). Inventarele Fondului nr. 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei”, 1810–1917.

¹⁶⁰ ANA, DGFAG. Fondul nr. 6, Administrația guberniei Basarabia, 1828–1918.

¹⁶¹ ANA, DGFAG. Fondul nr. 50 „Comisia (Uprava) de zemstvă a Guberniei Basarabia”, 1869–1918.

¹⁶² ANA, DGFAG. Fondul nr. 205 „Dicasteria Duhovnicească din Chișinău”, 1810–1834.

¹⁶³ ANA, DGFAG. Fondul nr. 208, „Consistoriul Duhovnesc din Chișinău”, 1832–1918.

Astfel, izvoadele bisericești și listele de inventariere a bisericilor, mănăstirilor în perioada lichidării lor în primele decenii postbelice, au pus în evidență mai multe piese textile care se regăsesc în patrimoniul lăcașurilor de cult: covoare, covorașe, bedernițe, steaguri brodate, veșminte liturgice cusute cu fir de aur sau argint, veșminte preoțești, unele fiind lucrate în atelierele mănăstirești din Basarabia. Constatăm că creșterea ovinelor mai ales la mănăstirile de maici crease condiții favorabile pentru dezvoltarea meșteșugului de confecționare a covoarelor, comunitățile monahale idioritmice (cu trai de sine) dispunând în așa fel de propria materie primă necesară. De asemenea, la schiturile și mănăstirile de maici erau apreciate vechile tradiții ale vopsitului, practicat de secole, prin valorificarea unei mari diversități de surse tinctoriale, care necesită a fi studiate și readuse în activitatea centrelor de artizanat contemporane. Până la sfârșitul secolului al XIX-lea, coloranții au fost obținuți exclusiv din surse naturale. De exemplu, la mănăstirea Hâncu, încă pe timpul aflării aici a comunității monahale a călugărilor, era dezvoltată creșterea ovinelor (doar în anul 1941 au fost luate de bolșevici 230 de ovine¹⁶⁴), iar pielicelele și lâna obținută erau utilizate pentru confecționarea îmbrăcăminte și încălțăminte călugărilor¹⁶⁵. Ferme de oi existau în mai multe localități (ex., ferma de oi din comuna Pohrebea, rn Dubăsari ș.a.), lâna fiind utilizată la țeserea covoarelor și confecționarea pieselor vestimentare.

În baza surselor de arhivă a fost urmărită activitatea atelierului pentru confecționarea covoarelor de la mănăstirea de maici Tabăra, care era amplasat într-o clădire mănăstirească, în imediata apropiere de stăreție. Date despre țesătoarele din Tabăra erau cunoscute din presa periodică din primele decenii postbelice¹⁶⁶. În anul 1945, complexul monahal Tabăra includea 80 de căsuțe-chilii, atelierul de confecționare a covoarelor era așezat în 5 chilii, având dimensiunile interioare de 124,0 m.p. și cele exterioare de 155,0 m.p.¹⁶⁷. Renumitele covoare moldovenești țesute la mănăstirea Tabăra erau cunoscute și apreciate în țară și peste hotare, reprezentând o adevărată valoare istorico-artistică, iar la închiderea mănăstirii s-a recurs la transferul forțat al maicilor și surorilor de ascultare versate în alesul covorului la o fabrică specializată deschisă în or. Strășeni¹⁶⁸. Hărnicia călugărițelor de la Tabăra a fost exploatată fără jenă de autoritățile locale sovietice la Fabrica de țesut covoare de la Strășeni. În anul 1959, la această fabrică au activat 428 de meșterițe, dintre care peste jumătate erau fostele călugărițe de la mănăstirea Tabăra. După

¹⁶⁴ ANA, DGFAG, F. 1135, inv. 2, d. 497, f. 2v-4.

¹⁶⁵ AGACHI, A. *Istoria Mănăstirii Hâncu, 1677–2010*. Chișinău: Pontos, 2010.

¹⁶⁶ SULIMOVICI, G. Țesătoarele din Tabăra r. Strășeni. In: *Chișinău. Gazeta de Seară*, 1969, 28 mai, p. 3.

¹⁶⁷ ANA, Direcția Fondului Arhivistic Social-Politic (DFASP), F. 51, inv. 19, d. 188, f. 50.

¹⁶⁸ CONDRATICOVA, L. Mănăstirea de maici Tabăra. Destin sub soviete. In: *Magazin Istoric*, București, 2013, nr. 1, pp. 10-12.

închiderea mănăstirii în 1960, maicile specializate în alesul covorului au fost obligate să lucreze în ateliere locale, iar după 1971 – în cadrul Asociației Meșteșugarilor din RSSM¹⁶⁹.

Pentru studiul aspectelor legate de piesele textile, laice și bisericesti din perioada sovietică, sunt semnificative dosarele din custodia Direcției Fondului Arhivistic Social-Politic (DFASP) a Agenției Naționale a Arhivelor. Astfel, Fondul 51 (Comitetul Central al Partidului Comunist al Moldovei), include documente cu referire la anii 1940–1991, stenograme și procese-verbale ale consfăturilor, planuri de activitate ale atelierelor și ale întreprinderilor producătoare de textile și articole textile, rapoarte statistice și financiare de activitate, de îndeplinire a planurilor de producere și de comercializare a produselor finite, fișele de constituire a artelurilor, documente de participare la festivaluri, concursuri republicane și unionale. Fondul R-1142 integrează dosare ce se referă la artelul din or. Tiraspol „Kustșveiprom” al Uniunii Moldovenești de Industrie. De asemenea, au fost consultate dosarele din cadrul DFASP privind activitatea fabricilor de confecții și producere a textilelor (Fabrica de filat bumbac din Bender, Combinatul de mătăsurii din Bender), meșterii cărora deseori îndeplineau comenzi de stat pentru producerea costumelor în stil național (ex.: Festivalul Internațional al Tineretului, Moscova, 1957), precum și costume pentru participanții ansamblurilor de dansuri și cântece populare, dar și păpuși-suveniră îmbrăcate în haine naționale moldovenești, pentru a demonstra existența națiunii. În context, o sursă importantă sunt documentele ce se referă la funcționarea cooperativelor meșteșugărești din RSSM, care și-au reluat activitatea după 1944. Pentru coordonarea activității acestora a fost fondat, în anul 1945, Consiliul cooperativelor meșteșugărești, care a funcționat până în 1957.

Aparte au fost examinate dosarele cu referire la activitatea plasticienilor la Fabrica de Covoare de la Ungheni, a artiștilor plastici care propuneau schițe pentru covoare, inspirate din vechea tradiție românească. De altfel, în RSSM erau organizate expoziții în cadrul cărora artiștii plastici și meșterii populari aveau posibilitatea de a-și expune lucrările, care, ulterior, erau preluate în calitate de model-etalon pentru producerea în serie la fabricile specializate.

De menționat că Fondul Artiștilor Plastici, reorganizat în anul 1958 în baza Secției Moldovenești a Fondului Artiștilor Plastici al URSS, integra și Secția de tapiserie, în cadrul căreia activau artiști plastici care propuneau schițe de covoare, îndeplinind astfel comenzile de stat pentru fabricile de confecție și de covoare din RSSM. Piesele textile, covoarele erau expuse și comercializate în salonul Fondului Plastic din Chișinău, care avea și o filială în or. Tiraspol¹⁷⁰. Fondul 2906 (ANA, DFASP) constă din dosarele personale ale criticilor de artă și artiștilor plastici ai Uniunii Artiștilor Plastici, unii dintre ei remarcându-se și în domeniul studierii artizanatului.

¹⁶⁹ GOBERMAN, D. *Kovri Moldavii*. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1960.

¹⁷⁰ *Kishinev. Entsiklopediya, Glav. red. Moldavskoi sov. entsiklopedii*: 1984, p. 323.

Activitatea meșterilor în domeniul artei textile, mai ales secția de artă decorativă populară, a devenit cunoscută grație documentelor ce se referă la Casa Republicană de Creație Populară, fondată în 1968 drept Casa de Creație Populară, iar peste un an a obținut statut de Casă Republicană.

La elaborarea mai multor tabele informative au fost consultate surse cu referire la patrimoniul material și imaterial din Republica Moldova, Registrul Național al patrimoniului cultural imaterial, Fișele elementelor de Patrimoniu Cultural Imaterial, Tehnici și cunoștințe legate de arta populară și meșteșugurile tradiționale¹⁷¹.

O altă categorie de surse constituie inscripțiile documentate pe covoare sau broderii, ce indică anul lucrării piesei, adesea numele și prenumele meșteritei, venind în ajutorul nostru pentru identificarea artizanilor și încadrarea cronologică a textilelor. Asemenea piese vechi, cu inscripții țesute pe covoare sau brodate, au fost documentate mai ales în perioada desfășurării Festivalurilor sau Târgurilor Covorului, precum și la mănăstirile de maici Hirova, Tabăra, Răciula ș.a. Erau inscripționate numele, prenumele pe covoare și de artiștii plastici ai vremii, iar unii țesau versuri întregi pe tapiseriile artistice, drept exemplu fiind catrenul din „Limba noastră” de A. Mateevici țesute de maestrul Andrei Negură în tapiseria „Limba noastră” (1987, lână, 300×250 cm), aflată în colecția MNAM¹⁷².

Menționăm ponderea recensămintelor populației, pe listă fiind trecuți meșteșugari de diferite specializări: croitori, cojocari, blănari, țesători, datele fiind importante pentru completarea tabloului ocupației populației în vederea confecționării materiei prime și a pieselor textile, specializarea artizanilor, repartizarea lor neuniformă în mediul urban și rural pentru deservirea unor anumite categorii de populație. Prezența meșteșugarilor este consemnată în mai multe buletine cu caracter statistic, care ne permit să realizăm și un studiu comparativ privind evoluția meseriilor legate de arta textilelor, interesul populației, dar și a statului, în dezvoltarea și promovarea artizanatului prin includerea, de ex., a centrelor de creație („Casa părintească” din satul Palanca, rm Călărași), în rutele turistice de nivel local sau internațional.

Presa timpului ne oferă, la rândul ei, informații valoroase pentru a încheia studiul despre arta textilelor, completate de diferite fotografii de epocă și schițe propuse în ajutorul meșteritelor,

¹⁷¹ Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova, [online] [citată 20.10.2021]. Disponibil: <https://patrimoniuiaterial.md/ro/pagini/registrul/fi%C8%99ele-elementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial>; Tehnici și cunoștințe legate de arta populară și meșteșugurile tradiționale [online] [citată 20.10.2021]. Disponibil: <https://patrimoniuiaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99ele-elementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial/tehnici-%C8%99i-cuno%C8%99tin%C8%9Be-legate-de-arta-popular%C4%83-%C8%99i-me%C8%99te%C8%99ugurile-tradi%C8%9Bionale>; Registrul Național al patrimoniului cultural imaterial [online] [citată 20.10.2021]. Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/registrul-national-al-patrimoniului-cultural-imaterial>

¹⁷² CONDRATICOVA, L. Andrei Negură și transpunerea emoțiilor în culoare. In: *AKADEMOS*, nr. 3, 2022, pp. 141-146.

artizanilor mai ales din mediul rural. În special, vom sublinia importanța revistei „Femeia Moldovei” (fondată în anul 1951), a săptămânalului „Cultura” (fondat în anul 1954, și în baza căruia, în 1972, au fost create ziarurile „Literatura și arta” și „Învățământul public”), a revistei „Moldova” (fondată în 1966), a ziarului „Tinerimea Moldovei” (care își trage originea încă din anul 1928), alte publicații scrise („Moldova și lumea”, „Viața satului”, „Flux”, „Capitala”, „Tineretul Moldovei”, „Făclia”, „Literatura și arta”, „Realități culturale”, „Observatorul de Nord”, „Jurnal de Chișinău”, ș.a.).

Actualmente, este foarte important rolul presei electronice, digitalizarea și informatizarea oferind acces rapid la informație. Sursele electronice de azi contribuie substanțial la diversificarea informației, care necesită însă verificarea corectitudinii, coroborare cu alte surse și documentare pe teren pentru a preveni eventualele erori de atribuire a pieselor, datare și descriere.

Un loc aparte în cercetarea noastră revine **colecțiilor muzeale**. Pentru studiul textilelor vechi, a covoarelor și broderiilor au uzitat, în primul rând, de colecțiile muzeelor naționale (Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Muzeul de istorie a orașului Chișinău), precum și cele regionale/locale din alte localități din spațiul actual al Republicii Moldova, care ne-au fost accesibile și deschise pentru cercetare. În majoritatea localităților vizitate de noi au fost atestate muzee locale, în cadrul cărora se păstrează piesele textile (s. Stârcea, rn Glodeni, s. Beșalma, rn Comrat, s. Boldurești, rn Nisporeni, or. Orhei, s. Tabăra, rn Orhei, or. Soroca, or. Ungheni ș.a.), dar și muzee în curs de devenire, cum ar fi muzeul în formare din satul Cărbuna, rn Anenii Noi sau cel din satul Sadaclia, rn Basarabeasca, s. Țințăreni, rn Anenii Noi. În acest caz, meritul efectiv al profesorilor de istorie sau educație tehnologică, a unor mecenați și iubitori de artă este incontestabil, ei contribuind la salvarea unui compartiment valoros al patrimoniului cultural prin concentrarea într-o instituție muzeală, descrierea, catalogarea și păstrarea pentru posteritate. Este și un exemplu de educare *prin și pro patrimoniu*, de includere a instituțiilor de învățământ preuniversitar, a administrației publice locale și a societății civile în valorizarea și promovarea patrimoniului cultural, a pieselor de artă textilă – covoare, scoarțe, lăicere, păretare, broderii și articole vestimentare, piese bisericești. Din păcate, numeroase piese se păstrează în muzeele locale în condiții ce nu corespund întocmai cerințelor, altfel fiindu-le afectată integritatea. O serie de piese necesită restaurare urgentă, repertoriere, pașaportizare.

În diferite perioade expedițiile etnografice desfășurate de cercetători aveau mai multe funcții: de repertoriere a materialului, fixare foto și documentare, transmitere în muzee, precum și utilizare în calitate de surse pentru crearea noilor articole textile, reciclarea textilelor. Grație acestor expediții etnografice au fost repertoriate și conservate piese originale, ulterior trecute în custodia muzeelor centrale sau locale, în funcție de valoarea lor. Piesele au fost fotografiate sau desenate,

devenind și pe această cale un izvor de inspirație pentru artizanii timpului. Conform politicii Imperiului Țarist și apoi a URSS, în baza expedițiilor organizate la început de secol XX și în perioada sovietică, o parte considerabilă de piese textile a fost transferată în fondurile Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg și alte muzee, sărăcind substanțial patrimoniul cultural material al Republicii Moldova. De asemenea, unele piese au fost pierdute irecuperabil în vreme de război, schimbate pe produse alimentare în perioada foametei și deportărilor, au fost deteriorate în timp, iar lipsa atelierelor și specialiștilor în domeniul restaurării textilelor (simțită și la etapa actuală) a avut un impact distrugător în procesul de patrimonializare a acestor piese.

Studiind literatura de specialitate și sursele disponibile, am conturat câteva etape istorice când au fost desfășurate expediții etnografice de amploare, fiind documentate, descrise și catalogate piese textile, ajunse ulterior în depozitele diferitor muzee, colecții private sau dispărute fără urmă, fiind și aceasta un procedeu de a șterge memoria poporului¹⁷³.

În prima etapă (începutul secolului al XX-lea – 1917), majoritatea pieselor de artă textilă din localitățile basarabene au fost identificate și repertoriate pentru a fi transmise către muzeele imperiale specializate din Moscova, Odesa și Sankt-Petersburg, conform politicii Imperiului Rus¹⁷⁴. Încă la început de secol XX, etnologul rus N. Moghileanski (șef al secției etnografice a Muzeului Etnografic Rus din Sankt-Petersburg), a organizat primele expediții etnografice în Basarabia de colectare a pieselor autentice, astfel ca în anul 1906 el a transmis în colecția Muzeului Etnografic Rus piese selectate în satele Noua Suliță, Vancicăuți, Costiceni din județul Hotin¹⁷⁵. Prima colecție etnografică includea covoare cu informații descriptive: termenul local, materia primă de confecționare, gama coloristică, motivele ornamentale specifice anumitor zone de colectare a pieselor. Transmiterea obiectelor culturii materiale s-a desfășurat ca urmare a Programului pentru colectarea pieselor etnografice, aprobat de Muzeul Etnografic Rus în anul 1902. În atare condiții, colecția muzeului din Sankt-Petersburg a fost completată de numeroase covoare lucrate manual în localitățile basarabene. Expediții etnografice de colectare a pieselor textile au fost efectuate în majoritatea zonelor unde locuiau moldoveni/români, fiind realizate și fotografii. Surse importante de cercetare, la etapa actuală, ele nu se află în acces deschis.

¹⁷³ CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *AKADEMOS*. 2020, nr. 2(57), pp. 144-154.

¹⁷⁴ КАЛАШНИКОВА, Н.; ЛУКЪЯНЕЦ, О. *Молдавские коллекции в собраниях Государственного музея этнографии народов СССР*. Кишинев, 1990. 125 p.

¹⁷⁵ КАЛАШНИКОВА, Н. Культурное наследие молдаван в собрании Российского этнографического музея. In: *Материалы международной научной конференции «Пруто-Днестровский регион. Диалог культур» посвященной 650-летию молдавской государственности и 300-летию со дня рождения Антиоха Кантемира*, Санкт-Петербург, 2010, pp. 140-143.

Expedițiile etnografice prin Basarabia au continuat în vara anului 1907, atunci când pictorul A. Vîsoțki a colectat în satul Podoimița din gubernia Podolsk (astăzi în Camenca), 120 de obiecte, printre care articole pentru decorul interior al caselor moldovenești – covoare, lăicere, păretare. În anii 1909–1910, în fondurile Muzeului Etnografic Rus au fost transmise încă trei colecții de piese textile, selectate în localitățile populate de moldoveni din ținuturile Herson, Tiraspol și Hotin¹⁷⁶. La completarea colecției Muzeului din Sankt-Petersburg și-au adus aportul și unii băștinași din Chișinău. Așa, în anii 1911–1912, P. Șumanschi a transmis la Muzeul Etnografic Rus piese textile colectate în ținuturile Ismail, Chișinău, Orhei, Bender¹⁷⁷.

În așa fel, piesele păstrate actualmente în fondurile Muzeului Etnografic Rus și colectate în prima etapă a expedițiilor etnografice, în anii 1906–1913, reprezintă o sursă inestimabilă de cercetare a textilelor din Basarabia, dar nu sunt disponibile pentru cercetătorul din Republica Moldova.

În perioada interbelică, o noutate absolută ca cercetare metodologică, folosind abordarea pragmatică și metoda monografică de studiu ale școlii sociologice de la București¹⁷⁸, au fost expedițiile echipelor multidisciplinare organizate de Institutul Social Român din Basarabia, filiala regională a Institutului Social Român din București (1921–1948), întemeiat și condus de savantul sociolog și filosof român, Dimitrie Gusti (1880–1955). Filiala din Chișinău a fost prima instituție de cercetări științifice în Basarabia care s-a afirmat și a desfășurat o importantă activitate științifică, sociologică și culturală¹⁷⁹. În anii 1935–1939 au fost studiate satele Iurceni, Nișcani din județul Lăpușna; Văprova, Dâșcova și Cornova din regiunea Codrilor, satul Copanca din județul Tighina¹⁸⁰. Pe lângă sociologi, din echipele de lucru au făcut parte și Ioan Antonovici, sculptor și profesor de desen, și V. Adiasevici, profesor de desen, care au immortalizat manifestările vieții artistice din mediul rural: ornamentarea interioarelor, țesăturile, broderiile¹⁸¹. Majoritatea

¹⁷⁶ КАЛАШНИКОВА, Н. Культурное наследие молдаван в собрании Российского этнографического музея, pp. 140-143.

¹⁷⁷ Ibidem, p. 140-143.

¹⁷⁸ CHICIUC, L. *Organizarea și activitatea Institutului Social Român din Basarabia (1934–1940)*. Teză de doctor în istorie la specialitatea 611.02 – Istoria românilor (pe perioade). Chișinău, 2019, p. 81.

¹⁷⁹ *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României*. Regionala Chișinău, tomul II, 1938. Chișinău: Tiparul Moldovenesc, 1939, p. 607.

¹⁸⁰ *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia* / sub red. dr. N.N. Moroșan, P.V. Ștefănuță, T.A. Știrbu, profesori din Chișinău. 1937. Chișinău: Tiparul Moldovenesc, 1937, Tomul 1. 348 p.; Însemnări. Cercetările monografice ale Institutului Social Român din Basarabia la Iurceni și Nișcani. In: *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia*, tomul I, 1937, Chișinău: Tiparul Moldovenesc, 1937.

¹⁸¹ CHICIUC, L. Cu privire la cercetările monografice în teren desfășurate de Institutul Social Român din Basarabia (1934–1940). In: *AKADEMOS*, Chișinău, 2019, nr. 3, p. 92.

documentelor, mostrelor, fotografiilor și pieselor obiectelor păstrate în arhiva Institutului, au fost distruse de autoritățile sovietice¹⁸².

În RASS Moldovenească, abordarea studiului etnografic al satelor moldovenești a fost cu totul diferită. În anii 1924–1928, în mai multe localități din Balta, Tiraspol, Odesa, populate compact de moldoveni/români, a activat un grup de cercetători ruși în frunte cu A. Kolakovskaia, care a transmis în Muzeul Etnografic Rus șapte colecții ce au inclus 99 de obiecte ale culturii materiale. În Balta și Odesa, au fost fixate documentar procesele tehnologice de prelucrare a inului și cânepei pentru confecționarea țesăturilor tradiționale. Aceste acțiuni conduse de istorici, etnologi și ideologi ai vremii, erau direcționate spre a prezenta la nivel de stat atitudinea față de moldoveni, inclusiv prin „integrarea” lor în poporul sovietic. Materialul documentar și fotografic selectat de cercetători a stat la baza expoziției istorico-etnografice pregătite pentru a fi deschisă în anul 1940 „Popoarele RSS Moldovenești”. Ulterior, a fost editat un album foto al expoziției inițiate de A. Kolakovskaia „Basarabia și Bucovina de Nord” și a fost deschisă, în ianuarie 1941, prima expoziție istorico-etnografică „Popoarele RSS Moldovenești”, care, în opinia etnologilor din spațiul sovietic, pretindea a fi un „eveniment politic și științific de anvergură”¹⁸³. Aceste piese, sustrase în diferite perioade de timp din mediul ambiant basarabean și transmise muzeelor imperiale, apoi celor sovietice, sunt practic inaccesibile pentru cercetătorii din Republica Moldova și la etapa actuală nu pot fi recuperate din muzeele de la Moscova sau Sankt-Petersburg, după cum nu au fost recuperate zeci de piese textile, vestimentare, cărți cu referire la viața materială și spirituală a românilor din Basarabia.

Anii 1945–1991 reprezintă următoarea etapă de activitate a expedițiilor etnografice realizate în satele moldovenești. În perioada sovietică expedițiile etnografilor în satele din RSSM s-au desfășurat permanent pentru a completa colecțiile existente prin foto-documentare și procurarea pieselor textile. În rezultatul acestor expediții și prin conlucrare cu cercetătorii din sectoarele de etnologie și folclor ale Academiei de Științe a RSSM, au fost completate cu piese textile, în primul rând, colecțiile Muzeului Etnografic Rus. În baza materialelor etnografice colectate, în cadrul muzeului din Sankt-Petersburg, în anul 1972 a fost vernisată expoziția „Moldovenii de la sfârșitul secolului XIX – începutul secolului XX”, al cărei curator a fost etnologul Natalia Kalașnikova¹⁸⁴. După 1969, dr. hab. Natalia Kalașnikova a avut o strânsă colaborare cu etnologii din RSSM, participând la prima expediție etnografică a echipei Academiei de Științe a RSSM, desfășurată sub

¹⁸² CHICIUC, L. *Organizarea și activitatea Institutului Social Român din Basarabia (1934–1940)*. Teză de doctor în istorie la specialitatea 611.02 – Istoria românilor (pe perioade). Chișinău, 2019, p. 97.

¹⁸³ КАЛАШНИКОВА, Н. Культурное наследие молдаван в собрании Российского этнографического музея, pp. 140-143.

¹⁸⁴ Ibidem.

conducerea etnologului Valentin Zelenciuc¹⁸⁵. În timpul acestor expediții științifice au fost colectate cca 700 de piese etnografice, ce reflectă viața cotidiană și activitatea moldovenilor/românilor, bulgarilor, găgăuzilor, ucrainenilor și rromilor din spațiul actual al Republicii Moldova, piesele fiind transmise irecuperabil în fondurile Muzeului Etnografic din Sankt-Petersburg¹⁸⁶.

Documentarea pieselor în mai multe localități din mediul rural a contribuit la repertorierea lor și utilizarea în calitate de surse pentru a fi create modele noi de covoare, prosoape produse industrial. În decursul anilor, colaboratorii asociației „Artizana” au realizat mai multe expediții etnografice de documentare în localitățile rurale din RSSM, certificând piese autentice în zonele de nord, centru și sud. Mostrele au fost transmise în atenția fabricilor de covoare din Comrat, Ceadâr-Lunga, Căușeni, Orhei, Soroca, unde au fost implementate în producere o serie de covoare inspirate din piesele populare autentice. În total, în anul 1979 asociația „Artizana” a transmis la fabricile de covoare 13 de modele de covoare, cu motive ornamentale specifice zonelor studiate. Grație eforturilor acestor colaboratori, astăzi avem documentată și păstrată o parte semnificativă a patrimoniului cultural. Piesele documentate de colaboratorii asociației „Artizana” au ajuns o sursă importantă de cercetare la capitolul tehnica de lucru, motivele decorative folosite în ornamentarea pieselor textile, gama coloristică, funcția articolelor, oferindu-ne posibilitatea de a reconstitui acest segment important în viața cotidiană a populației. Totodată, în baza informațiilor documentate reiterăm necesitatea și importanța expedițiilor etnologice, a cercetărilor de teren prin folosirea metodelor contemporane de cercetare combinate cu metodologia tradițională, verificată în timp, astfel ca să se reușească întregirea tuturor informațiilor pentru a se forma un tablou de ansamblu privind piesele textile. Aceste eforturi conjugate din partea cercetătorilor în domeniul etnologiei, culturologiei și artelor decorative, precum și a autorităților publice locale, ar putea duce la crearea unor centre de cercetare și meșteșugărești în mai multe localități, soldate cu studierea vieții cotidiene, dar și crearea unor noi locuri de muncă, în intenția de a restabili acest segment al artizanatului care își are consumatorul său fidel pe piața internă și externă, fiind, totodată, și un produs ecologic, lucrat din materii prime naturale, fără coloranți chimici.

În context, subliniem relevanța **cercetărilor noastre de teren** din ultimii ani, rezultatele fiind utile pentru identificarea, repertorierea și descrierea pieselor laice și de cult, brodate, păstrate actualmente în muzeele, bisericile și mănăstirile din țară. În context, precizăm și rolul istoriei orale deține un loc important în studiul nostru, completând rezultatele cercetărilor de teren și a

¹⁸⁵ URSU, M. Natalia Kalașnikova – cercetător fidel al etnografiei Moldovei, la 70 de ani. In: *Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*. Volum 25 (38), Chișinău, 2016, pp. 243-247.

¹⁸⁶ Ibidem.

documentelor de arhivă. Informatorii din diferite localități au venit cu date nevalorificate anterior, cu privire la modul de confecționare a textilelor, păstrarea tradițiilor și implementarea unor metode noi de lucru, precum și alte aspecte semnificative, ce completează tabloul evoluției domeniului. Lucrul în teren a oferit posibilitate de a identifica meșteri, ateliere și centre, unde se profesa sau se practică broderia, alesul și țesutul covoarelor. Arealul geografic este foarte vast, incluzând numeroase localități din nordul, centrul, sudul Republicii Moldova, inclusiv raioanele din stânga Nistrului. Cercetările de teren au permis o anumită zonare a apariției și dezvoltării meșteșugurilor de țesere a covoarelor și dezvoltării broderiei artistice, care au evoluat în funcție de criteriile economice, sociale, culturale, dar și etnice.

Festivalurile, târgurile covorului, concursurile ocupă un loc aparte în cercetarea noastră, deoarece în cadrul acestora sunt etalate valențele istorice și artistice ale textilelor de o vechime considerabilă. De regulă, *Târgul Covorului*¹⁸⁷, precum și Festivalurile covorului organizate în satul Clișova¹⁸⁸ sau la „Casa părintească” a lui Tatiana Popa¹⁸⁹, include mai multe compartimente: *Covorul Tradiție*, *Covorul Istorie*, *Covorul Contemporaneitate*, *Covorul Prieten* și *Covorul Sentimental*, fiind prezentate piese valoroase din patrimoniul muzeelor, dar și lucrările țesute de artizanii contemporani, urmând adesea vechile schițe ale covoarelor. În cadrul unor asemenea târguri sunt expuse pentru public piese de unicat, de o deosebită raritate, aflate în colecțiile private ale meșterilor sau ale colecționarilor, numărul cărora este în creștere în ultimii ani, covorul tradițional ocupând locul de cinste printre preferințele colecționarilor, ceea ce face mai dificil accesul pentru a studia veritabilele piese ale artei textile.

Deopotrivă cu festivalurile laice, un loc aparte revine celor cu tematică religioasă. Piese lucrate de maicile de la mănăstirea Hîncu sunt expuse anual, de Duminica Mironosițelor, în cadrul Festivalului Cântecului Pascal „Hristos a Înviat” și expoziția de Paști „Măinile Mamei”, inițiată în anii 2000¹⁹⁰.

Obiectivele festivalurilor, târgurilor covorului și ale concursurilor constă în promovarea țesutului covoarelor și ale altor textile din lână și valorizarea lor pe plan național și internațional. Proiectele în cauză sunt inițiate pentru a reanima arta țesutului. Sunt comori ce transmit, peste secole, informații nescrise prin ornamentele lor cifrate, dar foarte prețioase. ■

¹⁸⁷ BORTĂ, Victoria. Primul Târg Național al Covorului. In: *Ziarul național*, 2014, 19 dec., p. 19.

¹⁸⁸ PRUTEANU, N. Festivalul covorului basarabean. In: *Plaiul Orheian*, 2013, 28 iunie, p. 3; *Natura*, 2013, nr. 9, p. 15; CIUTAC, L. Secretele unui covor moldovenesc. In: *Timpul*, 2015, 17 iul., p. 17.

¹⁸⁹ ȘTEFAN, A. Patrimoniul moldovenesc apreciat în întreaga lume. In: *Jurnal de Chișinău*, 2015, 6 mart., p. 18.

¹⁹⁰ Participarea Mănăstirii Hîncu la Expoziția pascală „Măinile Mamei” [online], [cit. 13.08.2016]. Disponibil: <http://manastireahincu.md/participarea-manastirii-hincu-la-expozitia-pascula-miinile-mamei/>.

La Chișinău, în a doua jumătate a secolului al XX-lea și primele decenii ale secolului al XXI-lea, s-au desfășurat mai multe expoziții în cadrul cărora au fost prezentate piese textile. În această ordine de idei, menționăm expozițiile de artă populară sau tematice în care au fost prezentate modele care urmau a fi multiplicare la fabricile de textile din RSSM. Cataloagele expozițiilor din diferiți ani: 1947, expoziție de artă populară¹⁹¹; 1957, expoziție de creații populare¹⁹²; 1959, expoziție republicană de artă populară; expoziție de covoare moldovenești de la Moscova¹⁹³; 1968, expoziție internațională de la Zagreb în cadrul căreia au fost expuse covoarele din „Casa Mare”¹⁹⁴; 1969, expoziția-concurs republicană a creației meșterilor¹⁹⁵; 1972, expoziție de piese încadrate în cotidian¹⁹⁶; 1976, expoziție republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie¹⁹⁷; 1980, expoziție republicană de creații ale industriei meșteșugărești populare de artă decorativă¹⁹⁸; 1997, covoare vechi basarabene expuse la Muzeul Etnografic și Muzeul Satului din București; expoziție de tapiserie de Elena Rotaru; expoziție republicană a lucrărilor meșterilor populari¹⁹⁹; 2006, expoziție de broderie și croșetă²⁰⁰; 2008, expoziție de covoare la Muzeul de Etnografie din Chișinău²⁰¹ sunt valoroase pentru definitivarea subiectului tradițiilor și inovațiilor, precum și a evoluției artei textile.

În cadrul expozițiilor contemporane sunt expuse publicului larg nu doar covoare tradiționale, dar și tapiserie artistică, lucrată de artiști plastici profesioniști. În 2018, la de-a V-a ediție a Târgului Național al Covorului cu genericul „Covorul Dorului”, la Muzeul Național de Artă al Moldovei a fost vernisată expoziția „Tradiție și modernitate”, fiind prezentate piese de tapiserie realizate de Elena Rotaru, Silvia Vrînceanu, Andrei Negură, Maria Saka-Răcilă ș.a.²⁰²

¹⁹¹ Выставка народного творчества. In: *Советская Молдавия*. 1947, 4 июл., p. 4.

¹⁹² BRAIKOVSKAIA, V. Expoziție de creații norodnice. In: *Moldova socialistă*, 1957, 3 apr., p. 4

¹⁹³ *Республиканская выставка народного творчества (1959 год)*: Каталог. Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1961. foto 8-15; Выставка молдавских ковров в Москве. In: *Советская Молдавия*. 1959. 5 нояб., p. 3; ANDRUȘ, V. O sărbătoare a artei moldovenești. In: *Cultura Moldovei*, 1959, 6 aug., p. 2; COȚOFAN, V. Expoziția artei norodnice. In: *Moldova socialistă*, 1959, 15 aug., p. 4; VASILIEV, T. Mâini de aur. In: *Nistru*, 1959, nr. 9, pp. 152-154.

¹⁹⁴ Ковры „Каса Маре”. In: *Известия*, 1968, 4 septembrie.

¹⁹⁵ Trecere în revistă a creației talentelor ieșite din norod. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1968, 7 sept., p. 3.

¹⁹⁶ ШАРАНУЦА, С. *Выставка „Быт и народное искусство Советской Молдавии”*. Кишинев, 1972. 20 p.; foto.

¹⁹⁷ *Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie și a creațiilor meșterilor populari din RSS Moldovenească*: Catalog. Chișinău: Timpul, 1976.

¹⁹⁸ *Expoziția republicană de creații ale industriei meșteșugărești populare de artă decorativă aplicată*: Catalog. Chișinău: Timpul, 1980. 48 p.

¹⁹⁹ Covoare vechi basarabene în Vest (la Oslo, Norvegia). In: *Momentul*, 1997, 4 febr., p. 2; СУРУЧАНУ, В. Всегда открытые окна. In: *Независимая Молдова*, 1997, 19 авг., p. 3; BĂLTEANU, I. Miracolul inspirației. In: *Dialog*, 1997, 4 dec., p. 8.

²⁰⁰ Istorie și tradiții, în viziunea meșterilor de la „Curcubeul”. In: *Flux*, 2006, 19 iul., p. 4.

²⁰¹ В музее этнографии открылась выставка „Молдавский национальный ковер”. In: *Кишиневский обозреватель*, 2008, 18 сент., p. 23.

²⁰² Astăzi a avut loc cea de-a V-a ediție a Târgului Național al Covorului – Covorul Dorului [online] [citat 13.08.2019]. Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/astazi-avut-loc-cea-de-v-editie-targului-national-al-covorului-covorul-dorului>.

De asemenea, subliniem rolul **fotografiei** pentru studiul nostru. În calitate de surse de cercetare, imaginile din perioada interbelică și din primii ani postbelici confirmă prezența la biserici și mănăstiri a unor covoare de preț. De regulă, fotografiile în grup ale comunității monahale se realizau pe covoare vechi, pe care se așezau maicile, astfel aceste poze au ajuns să fie surse valoroase indirecte de cercetare (Fig. A.2.169, A.2.170, A.2.171, A.2.172, A.2.173). Fotografiile în grup ale comunității monahale de la Vărzărești din perioada interbelică certifică prezența covoarelor tradiționale, cu motive geometrice și vegetal-floristice.

De la sfârșitul secolului al XIX-lea, în Basarabia au fost atestate mai multe ateliere de fotografie, iar după cel de-al doilea război mondial, la Chișinău, în anul 1967, fusese creat Studioul creativ de artă fotografică, care și-a schimbat în 1975 denumirea în „Fotojurnalist”. Fotografa, mai mult răspândită în a doua jumătate a secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, a devenit un suport important pentru cercetare, fapt ce ne-a permis să reflectăm asupra pieselor textile de interior, a ceremoniilor de botez, nupțiale și de înmormântare, în cadrul cărora textilele ocupă un loc distinct, sunt actanți nemijlociți ai acestor rituri de trecere.

O pondere aparte revine fotografiilor-document, care sunt mărturiile dureroase ale basarabenilor deportați mai ales în tragicul an 1949, anul acesta consemnându-se 75 de ani de la cel de-al doilea val al deportărilor basarabenilor. Ajunse în frigurile Siberiei, mai multe moldovence încercau să păstreze tradițiile vechi, croșetând, brodând sau alegând covorașe din materii prime aflate la îndemână. Era unica posibilitate în acea perioadă de a decora și încălzi locuința, de a păstra datinile strămoșești prin folosirea țesăturilor tradiționale la nunți, botezuri și înmormântări.

Constatăm că sursele de cercetare ale pieselor textile sunt multiple, oferindu-ne oportunități substanțiale de a studia diferite tipuri de textile tradiționale. Totodată, sursele disponibile la etapa actuală de cercetare, coroborate cu materialele de teren acumulate de noi în ultimii ani, permit determinarea și sistematizarea schimbărilor și inovațiilor în domeniul artei textile.

1.4. Concluzii la capitolul 1.

Propunându-ne în Capitolul 1 ca obiectiv examinarea evoluției artei textile ca parte integrantă a patrimoniului cultural prin prisma cercetărilor anterioare și a surselor actualizate, am realizat o analiză complexă, în baza publicațiilor și surselor de cercetare disponibile, a lucrărilor cercetătorilor care tangențial sau direct s-au axat pe problematica artei textilelor. Analiza publicațiilor accesibile ne duce spre constatarea că la etapa actuală în istoriografia națională nu există un studiu care ar integra plenar valoarea tradițiilor și ponderea inovațiilor în arta textilelor.

Din aceste considerente, teza de față este o lucrare de pionierat, în care am integrat tradițiile și inovațiile din arta textilelor.

Cu referire la sursele de cercetare, precizăm că pentru realizarea studiului, am selectat și examinat diverse documente de arhivă, acte oficiale, inscripții și însemnări pe covoare și broderii, liste de inventariere, cataloage, fotografii de epocă, schițe de covoare, piese din muzeele naționale și regionale, piese bisericesti, coroborate și completate de datele cercetărilor noastre pe teren din ultimii ani.

În baza surselor de arhivă a fost urmărită activitatea atelierelor laice precum și a atelierelor pentru confecționarea covoarelor de la mănăstirile basarabene, mai multe informații sunt introduse în circuitul științific pentru prima dată. O categorie valoroasă de surse scrise constituie inscripțiile documentate pe covoare sau broderii, ce indică anul lucrării piesei, pe alocuri chiar numele și prenumele meșteritei.

Presă timpului ne-a oferit informații semnificative pentru a întregi cercetarea privind arta textilelor, informațiile fiind completate de fotografiile de epocă și schițele propuse în ajutorul artizanilor mai ales din mediul rural.

Cele mai importante categorii de surse materiale rămân a fi colecțiile muzeale. Iar expedițiile etnografice desfășurate de cercetători aveau drept scop repertorierea materialului, foto-fixarea și documentarea pentru a transmite cele mai prețioase obiecte în muzee. Grație acestor expediții etnografice au fost muzeificate și conservate mai multe piese textile, care au fost fotografiate sau desenate, devenind cu timpul o sursă de inspirație pentru artizanii timpului.

Dacă expedițiile etnografice la etapa actuală au drept scop repertorierea și studiul pieselor textile pentru a îmbogăți patrimoniul, atunci în perioada țaristă și cea sovietică expedițiile etnografilor în satele din RSSM s-au desfășurat cu regularitate inclusiv pentru a completa colecțiile existente la Moscova și Sankt-Petersburg prin foto-documentare și procurarea pieselor, mai ales a celor din domeniul artei textile. În aceste condiții, un compartiment considerabil al artei textile basarabene este inaccesibil pentru cercetare, fiind păstrat în custodia muzeelor ruse.

În baza cercetărilor de teren am identificat piese diferite ca abordare tehnică și decorativă în satele românești, ucrainene, poloneze, ruse, găgăuze, bulgare și satele mixte, tendințele în materie de port, culoare, formă, decor influențându-se reciproc. În căutarea pieselor originale, care nu au fost reflectate anterior în publicații, am realizat deplasări pe teren, astfel ca informațiile și imaginile pieselor din majoritatea localităților sunt introduse în premieră în circuitul științific, sunt valorificate din punct de vedere științific, devenind parte importantă a patrimoniului cultural.

Piese textile au scris veritabile pagini ale istoriei poporului nostru, iar pentru studierea evoluției artei textile este necesară examinarea multidisciplinară a surselor existente. În fondurile

Agenției Naționale a Arhivelor, Direcția Generală a Fondului Arhivistic Guvernamental și Direcția Fondului Arhivistic Social-Politic, am identificat mai multe dosare cu referire la activitatea lăcașurilor de cult, inventarierea mănăstirilor odată cu lichidarea lor, informații despre atelierele de confecționare a textilelor, precum și dosarele personale ale cercetătorilor care la timpul său au studiat covoarele naționale. Colecțiile muzeelor locale și naționale, schițele și fotografiile de epocă, completate de rezultatele expedițiilor de teren ale autorului, ne permit să realizăm o viziune de ansamblu asupra promovării tradițiilor și identificarea inovațiilor în arta textilă.

CAPITOLUL 2. ARTA TEXTILELOR: TIPOLOGIE, FUNCȚIONALITATE ȘI SIMBOLISM

Piese textile ocupă un loc important în spiritualitatea și cotidianitatea omului. În pofida faptului că în istoriografia națională există o serie de publicații în care se relevă locul și rolul textilelor tradiționale, propunem o altă abordare a acestei problematice, căutările noastre de teren extinzând substanțial arealul de cercetare și diversifică subiectele abordate. În capitolul de față ne-am propus ca scop să identificăm ansamblul textilelor tradiționale păstrate în spațiul actual al Republicii Moldova în funcție de diferite repere cum ar fi materia primă utilizată la realizarea pieselor textile și regiune (nord, sud, centru), care luate în ansamblu condiționează în mare parte funcționalitatea pieselor. Formularea problematicei acestui capitol a fost determinată de logica strategiei de cercetare orientate spre elucidarea aspectelor de studiere ale textilelor, care necesită o perspectivă corespunzătoare, modernă în înțelegerea lor în ansamblul total al riturilor de trecere (naștere, nuntă înmormântare), al decorării locuințelor tradiționale și ale celor contemporane, precum și alte aspecte. Totodată, ne-am propus să realizăm o tipologie complexă și multidisciplinară a țesăturilor confecționate de artizanii autohtoni și ne-am concentrat atenția pe analiza grupurilor de textile tradiționale după componență fibroasă (lână, bumbac, in, cânepă, mătasea) adaptate la condițiile actuale, conform următoarelor criterii: particularitățile igienice, sustenabilitatea (gradul de poluare a mediului, consumul de resurse în timpul producerii, perioada de descompunere), funcționalitatea și longevitatea (rezistență la uzură, rezistența culorii) și aspectele estetice²⁰³.

2.1. Tipologia generală și clasificarea pieselor textile

Una dintre probleme majore, de la care ar trebui pornită investigația noastră, constă în identificarea pieselor și clasificarea lor. Examinarea detaliată a literaturii de specialitate și a materialelor acumulate în timpul lucrului de teren au permis să scoatem în evidență următoarele tipuri de țesături lucrate în centrele de artizanat din Moldova, clasificate în funcție de câteva aspecte majore, după cum urmează²⁰⁴:

1) În funcție de materia primă de lucru deosebim țesături de lână, cânepă, in, bumbac, mătase. De regulă, materia primă de calitate era procurată la gospodari specializați în creșterea

²⁰³ CONDRATICOVA, L.; TOCARCIUC, A. Simbolismul, tipologia și uzualitatea țesăturilor lucrate în centrele de artizanat din Moldova. Studiu preliminar. In: *Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*, conferință națională cu participare internațională, 2019, ediția a 3-a, Bălți, s.n., 2019, pp. 398-402.

²⁰⁴ Ibidem, p. 398-402.

oilor, cultivarea inului, a bumbacului, procedeele tehnologice fiind destul de costisitoare și complicate. În timpul vizitei de documentare în s. Stârcea, r-n Glodeni, a fost stabilit faptul că în secolul al XIX-lea – sfârșitul secolului al XX-lea, în localitate cei mai înstăriți gospodari, femeile cărora s-au specializat în lucrarea covoarelor, țineau turme de oi pentru a avea lâna proprie. A devenit o afacere de familie: oieritul, tunderea oilor, scărmanatul lânii, toarcerea firelor fine, subțiri, utilizate ulterior în confecționarea diferitor țesături, în funcție de grosimea și finețea firului de lână. De asemenea, tot în condiții casnice se realiza vopsirea lânii, folosindu-se coloranți naturali, cei chimici, artificiali făcându-și apariția la hotarul secolelor XIX–XX. Afaceri similare privind creșterea oilor, fabricarea lânii și a țesăturilor respective au fost semnalate și în majoritatea localităților din sudul Republicii Moldova, atât în sate populate de moldoveni, cât și în sate populate de găgăuzi, bulgari.

2) În funcție de natura materiei prime diferențiem a) țesături lucrate din fire naturale, colorate cu coloranți naturali și b) țesături artificiale, colorate cu coloranți industriali, apărute mai ales la hotarul secolelor XIX–XX și care au marcat producerea în masă a țesăturilor, au redus din prețul, calitatea și valoarea lor istorico-artistică. Ultimul timp, o deosebită atenție se acordă țesăturilor ecologice, confecționate din materii prime naturale, de calitate. În așa fel, la începutul secolului al XXI-lea, în unele localități din Republica Moldova, își fac apariția centre de artizanat sau artizani singurari, care se ocupă de confecționarea diverselor țesături, folosind în acest sens materiile prime naturale, fără coloranți chimici, piese care oferă comodate, căldură naturală, diminuează riscul apariției alergiilor, o problemă destul de importantă la ziua de azi. De asemenea, modalitatea de a-și amenaja locuințele cu țesături naturale au dus la apariția și dezvoltarea în Republica Moldova a turismului agrar, mai ales a eco-turismului, de serviciile acestor agenții de turism și antreprenori beneficiind, în primul rând, oaspeții din străinătate, care vizitează Republica Moldova, localnicii ferindu-se de asemenea propuneri din cauza prețurilor enorme în cazul cazării în aceste căsuțe ecologice rustice. Luând în considerare cele menționate, deosebim țesături groase și subțiri, folosite pentru confecționarea diverselor piese; țesături monocolor, păstrând culoarea naturală a materiei prime și țesături policolare, colorate cu vopsele naturale sau chimice; țesături realizate din fire groase sau subțiri (chiar și în cadrul mănăstirilor de maici era în acest sens împărțirea ascultătoarelor care lucrau „cu furca la lucru gros”, adică lucrau covoare și cele care lucrau „cu furca la lucru subțire”, adică broderie, croșetare, coaserea pieselor vestimentare.

3) În funcție de uzualitatea și simbolismul pieselor confecționate, diferențiem:

a) țesături destinate împodobirii interiorului locuințelor, cu numeroase subtipuri, după cum urmează: 1) țesături pentru decorarea/încălzirea podelelor, pardoselilor, în această categorie fiind incluse covoare, țoluri; 2) țesături pentru decorarea/încălzirea pereților caselor, incluzând

diferite covoare de perete, păretare, ultima vreme fiind de mare căutare și panourile decorative stilizate, produs al artizanilor contemporani; 3) țesături pentru înfrumusețarea spațiului de dormit, având și funcții apotropaice, de ascundere, protecție a locului, în această categorie fiind incluse diferite scoarțe, lăicere, fețe de pernă, cuverturi, cearșafuri; 4) țesături de gospodărie, utilizate pentru înfrumusețarea, servirea meselor, care integrează diferite ștergare, prosoape, șervețele de masă, fețe de masă; 5) țesături utilizate ca mijloc de transportare a unor produse, în această categorie fiind incluse desagii (dispăruți la ziua de azi, dar revenind prin intermediul unei oferte noi, reactualizate), poșete, trăistuțe, interesul pentru care a revenit ultimul timp pe agenda de lucru a artizanilor, folosindu-se pentru confecționare țesăturile de epocă;

b) țesături destinate confecționării pieselor vestimentare, diferite piese de port, care includ piese vestimentare lucrate manual, diferențiindu-se după gen (vestimentație pentru bărbați și femei – catrință, cămașă, ie, fotă, brăie, șorțuri), vârstă (vestimentație pentru copii, tineri, bătrâni, care se deosebește după croi, stil și culoare, motive decorative utilizate), simbolism (în funcție de diferite etape ale trecerii omului, deosebim vestimentație încadrată în ritul nașterii și botezului, ceremonialul nupțial – prosoapele mirilor, năfrămița miresei sau piesele utilizate la înmormântare – cearșaful, covorașul, prosopul). La țesutul acestor țesături concomitent are loc și formarea decorului ornamental și cromatic.

4) În funcție de tehnologia de executare a țesăturilor deosebim două categorii mari: a) țesături lucrate manual, în condiții casnice, fapt ce le oferă un plus de valoare și b) țesături lucrate la dispozitive mecanice speciale, care permit producerea în serie a unor piese²⁰⁵. Astfel, țesăturile lucrate manual în condiții de casă alcătuiau o parte considerabilă din averea familiei. În funcție de categoria țesăturilor și numărul lor, dar și de hărnicia femeilor, se forma autoritatea și opinia sătenilor cu referire la o anumită familie din localitate. În sate se considera că fiecare gospodină trebuia să știe să țese, să croșeteze și să brodeze pentru a-și îmbrăca membrii familiei, dar și pentru a împodobi casa, a organiza gospodăria, a pregăti zestrea copiilor, atributele ritualice pentru nuntă, înmormântare, aspecte ce reies din tradițiile populare. Țesăturile confecționate manual demonstrează măiestria artistică și talentul popular și se remarcă prin originalitatea factuală și cromatică, ornamentica bogată, nivelul înalt al măiestriei tehnico-decorative, prin multitudinea de grupe tipologice și variante locale.

Analizând particularitățile de creare a textilelor populare din punct de vedere artistic și tehnologic, distingem trei grupe structurale de produse textile:

²⁰⁵ BĂLTEANU, I. Țesutul decorativ în creația meșterilor populari. In: *Revistă de Etnografie*: serie nouă, 2006, nr. 5, pp. 72-78; FLOREA, S. Țesutul artistic – valoare a patrimoniului cultural. In: *Realități culturale*, 2014, nr. 6, pp. 23, 24; CUJBĂ, L. Țesutul covoarelor sau Arta veșniciei. In: *Moldova*, 2014, nr. 11/12, pp. 60-64.

1) piese condiționate de tehnologia de producere. În acest grup sunt incluse piese pe suprafața cărora, în proces realizare (țesut, tricotat, croșetat) este format ornamentul sau textura. Culoarea și motivul ornamental nu sunt aplicate;

2) piese formate inițial estetic, concepute pentru a oferi valoarea artistică a lucrurilor cotidiene. Acest grup include textilele care sunt concepute cu valoare artistică și în procesul fabricării primesc un ornament distinct datorită texturii și culorii;

3) piese cu introducerea suplimentară a tehnicilor de finisare/decorare pentru a spori valoarea estetică a lucrării. Acest grup este caracterizat de piese decorate cu tehnici suplimentare de finisare/decorare cu pronunțate structuri ornamentale.

Ca tehnologie de producere, fără a detalia acest subiect care poate constitui o temă separată de cercetare, deosebim tehnici, procedee și instrumente speciale folosite pentru pregătirea firelor de in, cânepă, lână, mătase, fapt explicat și prin natura vegetală sau animală a firelor, precum și proprietățile fizico-chimice ale textilelor. În aceeași ordine de idei rezultă și necesitatea unor cunoștințe speciale pentru a se lucra la vopsirea firelor naturale, de la bun început fiind solicitați coloranții naturali, iar de la început de secol XX trecându-se cu timpul la coloranți industriali, produși chimic.

În compartimentele ce urmează vom examina fiecare tip în parte pentru a pune în evidență anumite particularități de dezvoltare specifice pentru teritoriul Basarabiei, care, luate în ansamblu, vor permite trasarea unor direcții de evoluție a artei textilelor la etapa contemporană și pe viitor, luând în calcul tradițiile și inovațiile existente.

Literatura de specialitate consultată²⁰⁶, completată de rezultatele cercetărilor noastre în teren, oferă posibilitatea de a identifica, repertoria și a cunoaște mai detaliat cele mai răspândite tipuri de textile tradiționale. Din cele mai vechi timpuri la baza materiilor prime au stat cele de origine naturală, formate din fibre naturale: lână, bumbac, in, cânepă, din care ulterior, prin toarcere și filare, s-au obținut fire formate din fibre de lungimi diferite. O materie primă naturală, ce nu necesită însă filare sau țesere, este mătasea naturală sau borangicul²⁰⁷, careia îi sunt specifice proprietăți fizice și chimice deosebite: finețe și strălucire, rezistență mecanică.

Unul din elementele de bază în creația artizanală totdeauna a fost și rămâne materia primă, în care locul central revine lânii. Remarcăm că în partea centrală și de nord a fost răspândită lâna aspră de culoare neagră, cafenie și sură – brumărie, folosită la alesul covoarelor, țesutul lăicerelor,

²⁰⁶ Meșteșuguri populare tradiționale moldovenești (Din colecțiile Bibliotecii Naționale). Bibliografie de recomandare. Proiectul editorial „Moldavica”. Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2017. 168 p.

²⁰⁷ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 22.

rumbelor, păretarelor, țolurilor²⁰⁸. Spre centru (Lăpușna) și localitățile de la sud (Cahul, Tighina), începe hotarul de trecere de la creșterea oilor cu lână întunecată și aspră la oile albe – țigăi cu lână moale și lungă. Astfel, în partea de sud a Moldovei a fost răspândită lână moale din care, de obicei, se produc diferite țesături decorative pentru împodobirea locuinței: macaturi, cuverturi de pat, fețe de iorgane sau plapome, țesături de lână pentru îmbrăcăminte, covoare.

La sud existau și țesăturile din fire naturale de borangic (mătase brută), utilizate pentru prosoape, năframe, fețe de masă, deoarece populația se ocupa cu sericicultura – creșterea viermilor de mătase²⁰⁹. În producerea țesăturilor de bază pentru textilele principale – bumbac, in, lână, cânepă, mătase – cel mai pregnant se fac resimțite tradițiile și inovațiile, mixajul elegant al tradiționalului cu tot ce este nou, actualizat, în pas cu cererea față de produse ecologice. De asemenea, în nordul și centrul Moldovei în trecut se cultiva mai mult cânepa, iar la sud – inul. Ca recompensă pentru culesul și selectarea semințelor de in, țăranii primeau fibre textile de in, din care își confecționau țesături²¹⁰.

În baza materialului studiat, am conturat principalele tipuri de fibre, grupate în funcție de originea lor în următoarele grupuri: a) fibre naturale de origine vegetală care au la bază celuloza (bumbac, in, cânepă); b) fibre naturale de origine animală care au la bază proteine (mătase, lână); c) fibre sintetice și artificiale; d) amestecuri de fibre²¹¹. În arealul nostru de cercetare au intrat preponderent țesăturile din fibre naturale, asupra cărora ne vom opri în spațiul ce urmează, iar cele sintetice și amestecurile vor fi reliefate în funcție de inovațiile recente în domeniul textilelor.

Țesăturile de bumbac. Bumbacul este una dintre cele mai folosite fibre naturale existente în prezent²¹². Este o fibră polimerică, de origine vegetală, crescând în regiunile tropicale și subtropicale, face parte din familia malvaceelor, cu flori gălbui sau roșietice și cu fructe capsule, care conțin numeroase semințe acoperite cu peri pufoși (*Gossypium*). Fibrele de bumbac se obțin prin egrenare din fructele (capsulele) plantei de bumbac, în care se află 2-6 semințe, de care sunt legate fibrele. Fibrele bumbacului posedă un luciu mat, de culoare alb-gălbuie datorată pigmentului natural conținut. Fibra de bumbac poate fi albă, ruginie, roz, verde, maro, cea mai cultivată rămâne a fi cea albă. Bumbacul cu fibră groasă are un luciu mat, iar cel cu fibră fină este

²⁰⁸ BĂLTEANU, I. Țesutul decorativ în creația meșterilor populari. In: *Revistă de Etnografie*: serie nouă, 2006, nr. 5, pp. 72-78.

²⁰⁹ ГАГАУЗ, А.Ф. *Кум сы хранеск жермий (зындачий) чие ди ни дау ноу матасы* / сост. учитель А. Ф. Гагауз. – Бендеры: Изд. Бендерской Уездной Земской Управы, 1908 (Тип. 3. Гиленко и Д. Натензона). 9 p.

²¹⁰ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 131.

²¹¹ DRUȚĂ, A. Tipuri de materiale si cum le recunosti [online] [citat 22.10.2022]. Disponibil: <https://alexandradruta.ro/2016/09/26/tipuri-de-materiale-cum-recunosti/>; TEREȘCENCO, M. „Fibre textile”. Manual, Facultatea Informatică și Inginerie, Catedra Design, ULIM, Chișinău, 2010.

²¹² PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 26; DRUȚĂ, A. Tipuri de materiale si cum le recunosti [online] [citat 22.10.2022]. Disponibil: <https://alexandradruta.ro/2016/09/26/tipuri-de-materiale-cum-recunosti/>.

mai lucios. Bumbacul este inflamabil, în special cel ușor; absoarbe și elimină umezeala corpului, din care considerente era folosit cu succes ca țesătură pentru vestimentație, fiind la fel rezistent la pliere și la diferite semne de uzură. Fibrele bumbacului pot fi țesute sau tricotate, el fiind non-alergic. Însă sub acțiunea factorilor naturali (lumina solară), bumbacul degradează în timp.

Tipologic, în funcție de lungimea firului, deosebim bumbac extralung (peste 36 mm), lung (33-36 mm), mijlociu (28-32 mm), scurt (24-28 mm) și foarte scurt, adică sub 24 mm. Lungimea fibrelor de bumbac influențează parametrii tehnologici în procesele de prelucrare. Rezistența fibrelor de bumbac depinde, în mare măsură, de conținutul de celuloză, de soiul bumbacului și de gradul de maturitate. Utilizând fibre de bumbac cu lungime mai mare, se poate obține rezistența necesară a firelor cu un grad de torsionare mai mic. Prin pieptănare se elimină fibrele scurte și defecte și se obțin fire mai fine, netede și uniforme. Țesătura de bumbac tratată cu diverse soluții pentru a obține luciu este denumită bumbac mercerizat.

Țesăturile de lână. Lâna este un produs textil foarte popular, realizat din părul unor animale (oi) și este fibra de origine animală cea mai utilizată²¹³. Este folosită la fabricarea și confecționarea țesăturilor. Din punct de vedere chimic este cea mai complexă și conține cinci elemente chimice de bază: carbon (între 49,4 și 54,5%), oxigen (22-25%), azot (15,4-17%), hidrogen (6,8-7,5%) și sulf (3-4%). Finețea este o caracteristică importantă a lânii care îi determină filabilitatea (posibilitatea de a se obține fire foarte fine), deosebindu-se fibre foarte fine și fine (19-23 nm), care sunt cele mai apreciate, mai ondulate și cu tușeul cel mai plăcut; fibre medii și fibre groase. Lungimea influențează gradul de netezime, comportarea la frecare, pilozitatea, rezistența firelor.

Lâna românească, poate fi de la următoarele rase: merinos (50-80 mm), spancă (50-1000 mm), țigaia²¹⁴ (60-120 mm), stogoșă (80-160 mm) și țurcană (100-300 mm). Culoarea lânii este determinată de pigmenții cuprinși în celulele din coaja fibrei și poate fi albă, alb-gălbuie, neagră (nuanțe de negru, de cafeniu-închis), cenușie (albă și neagră), multicoloră (seină, adică nici neagră, nici roșcată), iar cea merinos și spancă este exclusiv albă. Luciul depinde de uniformitatea și de gradul de netezime al fibrei, de proprietățile stratului cortical, de structura și gradul de dezvoltare al stratului medular și de pigmentare. După felul luciului, lâna poate avea: luciu mătăsos, argintiu (cea fină și semifină) sau mat (fibra groasă). Gradul de ondulare al lânii influențează prelucrabilitatea ei, cu efecte asupra caracteristicilor firelor și a capacității de împâslire a țesăturilor. Higroscopicitatea lânii este cea mai mare dintre fibrele naturale, iar proprietățile fizico-mecanice depind și de cantitatea de apă din fibre. Prin scăderea conținutului de apă, proprietățile fibrelor se înrăutățesc, din care considerente este necesar să se acorde atenție specială la uscarea

²¹³ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 81.

²¹⁴ Ibidem, p. 131.

lânii. Cele mai cunoscute materiale produse din lână sunt: postavul (cel mai vechi), tweed-ul, casa (stofa moale, subțire, în culori deschise), cașmirul, triplu voal din lână, velurul. De asemenea, există lână artificială, ce reprezintă o fibră textilă obținută din cazeină, cu aspectul și unele proprietăți asemănătoare lânii naturale, și lână regenerată, care este o fibră provenită din resturi de stoffe și tricouri, din rebuturi și deșeuri de fabricație, prin a căror destrămarea și cardare, în amestec cu lâna obișnuită, se obțin țesături și pâsle. Firele fine de lână toarse special sunt folosite la brodat.

Rezistența specifică este mai mare la fibra de lână fină, decât la cea groasă. Vopsirea și aburirea, temperaturi peste 50°C, acidularea și mai ales tratarea cu alcalii ori cu oxidanți reduc rezistența la rupere a fibrei. Elasticitatea conferă produselor de lână moliciune, volum, neșifonabilitate și rezistență la uzură. Prin umezire, lâna devine plastică, mai ales în prezența temperaturii de 100°C.

Pe această proprietate de termoplasticitate se bazează călcarea, calandrarea, presarea și eliminarea încrețiturilor fibrelor din palele de lână pieptănată. Lână se întâlnește sub următoarele forme: tunsă (obținută prin tundere de pe oi vii), tăbăcărească (obținută de pe oi sacrificate) și regenerată (obținută prin destrămarea țesăturilor și tricourilor). Un criteriu important pentru calitatea lânii este legat de prima sau a doua tunsoare. De la o oaie se pot obține cca 5 kilograme de lână pură. Dacă aceasta provine de la miei de 5-6 luni, tunși pentru prima dată, firele sunt mai scurte, dar mai moi și mai fine²¹⁵.

Creșterea oilor, oieritul, producerea lânii a fost o îndeletnicire casnică practică frecvent în localitățile din Basarabia, existând localități întregi specializate în creșterea oilor de diferite rase și producerea lânii pentru covoare și pentru textile de uz casnic sau vestimentație, în funcție de finețea firului de lână. De asemenea, în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea în Basarabia existau mai multe vopsitorii de lână, unde se practica vopsirea cu coloranți naturali, iar ulterior se trece la coloranți chimici²¹⁶.

Deopotrivă cu mai multe surse care denotă practicarea oieritului și creșterea oilor pentru lână, una din cele mai importante rămâne a fi prima Expoziție a Basarabiei deschisă la Chișinău la 8 octombrie 1925 (Expoziția Generală și târgul de mostre desfășurată în Palatul Sfatului Țării, Fig. A. 2.167), mai mulți autori subliniind faptul că la expoziție au fost aduse oi de rasa caracul pur și metiș cu țurcana și mai puțin oi de rasa șpancă²¹⁷. Cele mai tipice oi de rasa caracul au fost aduse

²¹⁵ Informații de teren, culese în timpul vizitei, octombrie 2019, s, Calarașovca, Ocnița,

²¹⁶ TOCARCIUC, Alina. Considerații asupra revitalizării procesului de vopsire tradițională a lânii. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ed. 2, 22-23 septembrie 2020. Iași – Chișinău: 2020, pp. 371-372.

²¹⁷ Foaia Plugarilor: / sub îngr. unui comitet compus din: dnii Agricola Cardaș (și fondator, din iunie 1922), Ion Costin, Ilie Popescu, Șt. Spătar, V. Caftangioglu, M. Chirișescu, Ch. Savin, Ch. M. Constantinescu. Ch.: Imprimeria Statului, 1925, An. 5, Nr. 9-10-11, Sept.-Oct.-Noiembr., p. 242.

de A. Sinadino, un pasionat al creșterii oilor caracul; la fel au participat crescătorii de ovine de la Școala de agricultură de la Cricova²¹⁸, Zemstva județului Tighina, crescătoria din Todirești (Școala de meserii Todirești, județul Tighina)²¹⁹, Școala de Agricultură din Cucuruzeni²²⁰ ș.a.

Precizăm că și medalia bătută cu prilejul Primei expoziții de la Chișinău, are încadrat chipul unei basarabence purtând cămașă cu altiță tradițională, torcând lâna, subliniind astfel importanța pentru Basarabia a acestui meșteșug artistic²²¹.

În Basarabia, lâna a fost cea mai uzuală la confecționarea covoarelor, lăicerelor, păretelor, scoarțelor, păturilor și altor piese necesare în interiorul unei case, de asemenea, este folosită și la confecționarea pieselor vestimentare. Datorită bunei izolări termice, se folosește pentru îmbrăcăminte călduroasă, pardesiuri, articole de tricotaje și cuverturi. Lână de oaie este unul dintre cele mai bune izolatoare naturale cunoscute, indicele termic al acesteia este mai bun decât cel al fibrei de sticlă. Spre deosebire de celelalte materiale, lâna continuă să izoleze chiar și atunci când este udă și este relativ rezistentă la flacără. Lâna poate fi deteriorată de molii, din care rațiune sunt necesare măsuri suplimentare pentru păstrarea pieselor vechi lucrate din lâna. Expunerea la diferiți dăunători a fost una din cauzele principale de abandonare a pieselor de lâna, dar și unul dintre „argumentele” principale în perioada sovietică, atunci când magazinele ambulante propuneau sătenilor din Basarabia să procure covoare „turcești”, „persane” și să refuze la producția casnică a covoarelor tradiționale de lâna²²².

Țesăturile de cânepă. Cânepa este o plantă erbacee anuală cu tulpina înaltă și dreaptă, cu frunze alterne dințate pe margini, cu flori mici, verzui, cultivată ca plantă textilă pentru fibrele care se scot din tulpină (*Cannabis sativa*). Din tulpina de cânepă se extrag fibre textile, mult solicitate și folosite în industria casnică. Astfel, țesăturile de cânepă au fost în spațiul românesc cele mai căutate și uzuale, iar astăzi le întâlnim adesea pe diverse site-uri de anticariat, de comercializare a pieselor vechi de cânepă. Țesătura de cânepă este o țesătură aspră, foarte higroscopică. Cearșafurile de cânepă sunt actualmente la mare căutare, fiindcă este o țesătură care nu transpiră deloc. Grație proprietăților sale excelente, țesăturile de cânepă au devenit alături de cele de in veritabile produse de lux.

²¹⁸ ANA, DGFAG, F. 1995. Școala agricolă „I. Gh. Ciorescu”, com. Cricova, jud. Lăpușna.

²¹⁹ ANA, DGFAG, F. 2111. Școala de meserii Todirești, județul Tighina.

²²⁰ ANA, DGFAG, F. 1996. Școala agricolă din Cucuruzeni, județul Orhei.

²²¹ [online] [citat 22.10.2022]. Disponibil: <https://www.facebook.com/muzeul.chisinaului/photos/pcb.183483869921863/183483796588537/?type=3&theater>.

²²² ТОКАРЧУК, А.; КАНГАШ, С.; ФЛОЛЯ-БУРДУЖА, Е. Висновки щодо ревіталізації процесу традиційного фарбування вовни. In: *Збірник наукових праць VI Міжнародної науково-технічної конференції з проблем вищої освіти і науки ТК-2020 «Прогресивні напрямки розвитку технологічних комплексів» м. Луцьк, Україна 2-4 червня 2020 року / Collection of scientific reports of VI-th International scientific and technical conference devoted to problems of higher education and science TK-2020 «Progressive directions of technological complexes development» Lutsk, Ukraine, June 2-4, 2020, pp. 121-124.*

Pe timpuri, practic fiecare moșie boierească sau mănăstirească avea o plantație de cânepă, pentru că toată familia trăia din cânepă: cu țesătură de cânepă se îmbrăca, din ea se făcea lenjeria de masă, de pat. Procedul de cultivare a cânepii și de producere a fibrelor, apoi țesăturilor, era de durată și se cunoștea bine în gospodăria casnică. Din amintirile bunicilor aflăm că după recoltare cânepa se lăsa un timp la uscat, crudă, după care se ducea la topit. Snopii de cânepă erau ținuți în apă de baltă sau apă de râu. În urma procesului de topire în baltă unde era nămol și unde apa se încălzea la soare, prin încălzire naturală, fibra era mai albă și mai moale. Dacă se topea în apă curgătoare, mai rece, cu temperatură variată, fibra devenea mai aspră²²³. După topire, tulpinile de cânepă se uscau la soare, după care se melițau – se zdrobeau și se curățau de părțile lemnoase cu ajutorul unei melițe, pentru a alege fuiorul²²⁴ sau pentru a obține câlții, după care era bătut cu mâna.

Astfel se obținea fibra albă, alb-argintie, care trecea printr-un proces întreg, se pieptăna cu un tip de piepteni speciali, cunoscuți drept pieptene de scărmanat cânepa și lână, confecționați din lemn cu dinți de fier. Prin pieptănare se extrăgeau câlții, iar restul era fuiorul, care era fibra lungă, care putea ajunge până la 1-1,5 m, care apoi se peria și se făcea caiere. După tors, pentru înălbirea cânepii toarse, se trecea la înălbire și tratare cu cenușă, care era de un anumit tip de lemn, fag, stejar, de obicei de esență tare. După ce se puneau cenușă, se turna apă fierbinte și se lăsa fibrele acolo aproape o zi sub leșie. Prin amestecarea cu apă fierbinte, datorită clorurii de potasiu și a oxidului de potasiu, cenușă se transforma într-un fel de leșie, după care fibra se scotea, se spăla, se bătea cu maiul, se puneau la uscat și apoi se duceau pe vârtelniță.

În legătură cu creșterea cererii la produsele ecologice, în multe țări au atras atenția la cultivarea cânepii ca produs textil ecologic care nu dăunează mediului înconjurător, aceasta fiind biodegradabil și non-toxic, non-alergic. În aceste condiții, țesătura de cânepă a devenit solicitată pentru confecționarea lenjeriei de pat, la tapițeria mobilei, la confecționarea pieselor decorative și trainice din designul interior.

Țesăturile de in. Inul este o plantă erbacee textilă și oleaginoasă, cu tulpina subțire, ramificată în partea superioară, fibroasă, cu frunze mici, înguste și cu flori albastre sau albe (*Linum usitatissimum*)²²⁵. Este una dintre cele mai vechi țesături de pe pământ, este moale, răcoroasă, rezistentă, durabilă. Modul în care planta este folosită în producerea firelor determină proprietățile. Cele mai lungi și trainice fibre le are inul-cu-fir-lung. Pentru a obține fibre lungi (care sunt mai moi), este folosită întreaga plantă, care este smulsă sau tăiată cât mai aproape de rădăcină. Cu o

²²³ Căcianovscaia Matrona, a.n. 1928, Informație de teren, s.Berezovca, Ocnîța, octombrie 2021

²²⁴ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 62.

²²⁵ Ibidem, p. 73.

bacterie se descompun fibrele care sunt procesate mecanic pentru a îndepărta resturile lemnoase, iar fibrele sunt sortate în funcție de lungimea lor. Procesele utilizate pentru prelucrarea inului sunt complicate și necesită experiență, de la cultivarea plantei până la țesălarea și prelucrarea firelor într-un țesut de calitate.

În secolul al XX-lea, producerea de in a fost înlocuită de fabricarea bumbacului și a fibrelor sintetice precum viscoza sau poliester. În gospodăriile casnice se utilizau țesăturile din in luând în considerare următoarele proprietăți: inul este foarte răcoros, poate fi spălat și călcat la temperaturi mai ridicate fără să se deterioreze, dar se șifonează repede și piesele de in nu stau impecabil, totodată, inul nu poate fi vopsit în culori puternice și este destul de scump. Inul are un finisaj aspru, texturat cu un lustru bine definit, este un material durabil, foarte rezistent la abraziune; are proprietatea de a absorbi apa și de a se usca foarte repede²²⁶.

Țesăturile de mătase. Mătasea este o fibră naturală obținută prin depănarea gogoșilor de viermi de mătase, care are un formidabil destin miraculos de-a lungul secolelor, pornind din China, acum aproximativ 4500 de ani, și ajungând în zilele noastre²²⁷. De menționat că la Institutul de Zoologie au fost aduse contribuții semnificative în cercetarea entomofaunei, implicit în domeniul sericiculturii de Raisa Mîinea²²⁸. Proprietățile fizico-mecanice ale mătăsii sunt determinate de prezența sau absența sericinei, de structura și de rasa viermilor, care plasează această fibră, pe lângă lână și bumbac, ca etalon între alte materiale fibroase. Culoarea mătăsii brute este datorată pigmentilor din sericină (galben, galben-verzui sau alb), iar după degomare, mătasea devine alb-strălucitoare.

După mătase a fost denumită și calea comercială „Drumul Mătăsii”, cea care lega China, Japonia și India de Europa. Mătasea era cea mai de preț marfă, valorând greutatea sa în aur pur. Mătasea naturală provine din firul produs în faza de cocon de fluturele de mătase (*Bombyxmori*). Se deosebesc următoarele rase de viermi de mătase domestici (de dud): rase europene, asiatice și rase din Orientul Apropiat. Realizată din proteine naturale, mătasea nu atrage praful și bacteriile care ar putea provoca reacții alergice. Mătasea posedă duritate, luciu (strălucire asemănătoare cu cea a perlei, datorată structurii stratificate, prismatice a fibroinei, care răspândește lumina), nu irită pielea, absoarbe umezeala (aminoacizii și spațiile mici din fibra de mătase absorb și elimină

²²⁶ Inul, cânepa și bumbacul – principalele plante textile [online] [citată 22.10.2022]. Disponibil: <https://biblioteca.regielive.ro/referate/agronomie/inul-canepa-si-bumbacul-principalele-plante-textile-178374.html>.

²²⁷ Mătasea – „regina țesăturilor” [online] [citată 22.10.2022]. Disponibil: <https://wol.jw.org/ro/wol/d/r34/lp-m/102006207>; DRUȚĂ, A. Materiale pe bune: mătasea naturală [online] [citată 22.10.2022]. Disponibil: <https://alexandradruta.ro/2016/08/17/matasea-naturala/>.

²²⁸ Laboratorul entomologie „Profesor Boris Vereșciaghin” [online] [citată 22.10.2022]. Disponibil: <https://zoology.md/laboratorul-entomologie-profesor-boris-veresciaghin>.

transpirația), rezistă la căldură (mătasea nu arde ușor și nu elimină gaze toxice), protejează (mătasea absoarbe radiațiile ultraviolete, protejând astfel de soare), nu se electrizează.

Fibrele de mătase au la bază o substanță proteică fibroina. Sericicultura, ramură a zootehniei, a permis dezvoltarea îndeletnicirii creșterii viermilor de mătase și eficientizarea obținerii firelor de mătase. Principalii producători de mătase sunt la etapa actuală China, Japonia, India și Brazilia. În Europa sericicultura a început să se răspândească în secolul VII, mai întâi în Sicilia și în Spania. În Basarabia, sericicultura a fost bine dezvoltată în secolul al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea (Fig. A. 2.168). Era promovată creșterea viermilor de mătase și în RSSM, existând fabrici de mătase la Bender (Tighina). România, care cândva fusese al doilea exportator de mătase naturală din Europa, și al șaselea în lume, acum întreprinde eforturi de a-și recăștiga poziția pe care a avut-o pe piețele internaționale, fiind „o idee de afacere agricolă cu investiție mică și profit mare”, astfel ca în județul Vâlcea, familia Niculescu din Stoenеști este unica din România care are o plantație semnificativă de duzi și produce anual aproape 100 de kilograme de mătase naturală²²⁹.

În context, pentru dezvoltarea acestui domeniu sunt necesare investiții serioase, construirea clădirilor necesare inclusiv pentru procesarea produselor de mătase, înființarea plantațiilor de dud etc. În România, Ministerul Agriculturii va prelua singura instituție care conservă specii de viermi de mătase unice în lume și va înființa „Institutul de Cercetare Sericicolă”, iar în școlile profesionale va fi introdusă studierea sericiculturii²³⁰.

Țesătura de mătase este moale și rezistentă, are un luciu frumos și este izolatoare împotriva frigului și căldurii. Mătasea poate prelua umiditatea până la 40% din greutatea sa și fără să-și piardă calitățile izolatoare. Nu se șifonează ușor și grație compoziției firului se pretează a fi colorată în cele mai frumoase culori. Structura și proprietățile țesăturilor din mătase nu permit fixarea și dezvoltarea acarienilor, fiind ideală pentru confecționarea lenjeriilor de pat pentru persoane ce suferă de alergii, este non-alergică. Țesăturile din mătase au conductibilitate electrică și termică scăzută²³¹.

Constatăm că materia primă a determinat evolutiv tipurile de textile tradiționale din punct de vedere tehnic (posibilitățile de prelucrare) și artistic (posibilitățile de aplicare a tehnicilor de decor și posibilitățile de vopsire a materiei cu coloranți extrași din flora locală).

²²⁹ DOBRE, R. Creșterea viermilor de mătase – o idee de afacere agricolă cu investiție mică și profit mare [online] [citat 24.10.2022]. Disponibil: <https://agrintel.ro/35476/cresterea-viermilor-de-matase-o-idee-de-afacere-agricola-cu-investitie-mica-si-profit-mare/>.

²³⁰ Industria creșterii viermilor de mătase va fi resuscitată. Ce institut va fi înființat de Ministerul Agriculturii [online] [citat 24.10.2022]. Disponibil: <https://stirileprotv.ro/divers/industria-cresterii-viermilor-de-matase-va-fi-resuscitata-ce-institut-va-fi-infiintat-de-ministerul-agriculturii.html>.

²³¹ Viermii de mătase – cum se produce cea mai fină stofă [online] [citat 24.10.2022]. Disponibil: <https://agrobiznes.ro/idei-de-afaceri/viermii-de-matase-cum-se-produce-cea-mai-fina-stofa>.

La etapa actuală, la nivel internațional există cel mai mare târg de textile pentru casă „Heimtextil” desfășurat anual la Frankfurt (Germania), în a doua săptămâna din ianuarie, devenind locul trendurilor în domeniul textilelor. De altfel, Institutul culorii „Pantone” vine la Heimtextil și anunță culoarea anului²³². La nivel internațional se pot percepe inovațiile și tradițiile actualizate în domeniul textilelor, fiind reflectat aportul creativității și inovației în produsele textile contemporane. O altă expoziție relevantă este „Innatex”, Germania²³³, care se desfășoară anual în august, unde sunt prezentate material, exclusiv, din fibre naturale, textile de interior, jucării din textile și îmbrăcăminte clasică.

2.2. Modalități de utilizare a pieselor textile

Tipologia textilelor tradiționale necesită să fie studiată și sistematizată pe zone geografice: nord, centru și sud, în timp ce diversitatea manifestărilor artistice și particularitățile tehnice apar în cadrul unor microzone (raion, sat). Astfel, tipologia pieselor textile tradiționale este condiționată de mai mulți factori: estetic, tehnic, socio-economic.

- **Factorul estetic** determină piesa textilă prin necesitatea creării și posibilităților spirituale ale realizării ei. Este determinat de condițiile social-istorice și etnice care determină în ultimă instanță tradiția existentă la un moment dat la un grup și este rezultatul efortului creator constant și intens al mai multor generații, la care se pot adăuga influențe asimilate pe parcurs și de la alte culturi.

- **Factorul tehnic** determină piesa textilă prin existența instrumentului necesar confecționării și existența îndemânării, a specializării.

- **Factorul social-economic** determină piesa textilă prin existența materiei prime din care se confecționează fiind legat și de condițiile geografice²³⁴.

Pe ariile de utilizare a textilelor tradiționale casnice deosebim 3 grupuri de piese textile tradiționale (A.1 tabelul 1)²³⁵:

1. **Piese de interior** – textile utilizate pentru amenajarea și decorarea spațiilor de locuit în funcție de locul amplasării și funcția pe care le îndeplinesc:

- Pentru pereții interiorului;

²³² International trade fair for home and contract textiles [online] [citată 24.10.2022]. Disponibil: <https://heimtextil.messefrankfurt.com/frankfurt/en.html>; About Heimtextil [online] [citată 24.10.2022]. Disponibil: <https://heimtextil.messefrankfurt.com/frankfurt/en/profile.html>; Druță Alexandra. Heimtextil 2018 – cel mai mare târg de textile [online] [citată 24.10.2022]. Disponibil: <https://alexandradruta.ro/2018/01/29/heimtextil-2018-mare-targ-textile/>.

²³³ [online] [citată 22.10.2022]. Disponibil: www.innatex.muveo.de.

²³⁴ FOCȘA, M. *Scoarțele românești din colecția Muzeului de artă populară al R.S. România*. București, 1970.

²³⁵ MARINESCU, M. *Arta populară românească*. Cluj-Napoca: Dacia, 1975.

- Pentru pardoseli;
- Pentru uși, ferestre și zonarea interiorului.

2. Piese de ocazii sau ceremoniale – textilele utilizate la ocazii, evenimente, create din timp, destinate riturilor de trecere în viața omului, iar, ulterior utilizate ca piese de interior sau de uz gospodăresc²³⁶:

- Pentru naștere, botez, cumetrii;
- Pentru logodnă, nuntă;
- Pentru înmormântare;
- Pentru ocazii sporadice.

3. Piese de uz gospodăresc – textilele exploatate uzual sau sporadic în scopuri individuale sau pentru întreținerea gospodăriei, care se împart în:

- Piese de bucătărie – textile utilizate în procesul preparării bucatelor, amenajării și servirii mesei, precum și pentru păstrarea alimentelor uscate;

- Piese pentru odihnă – textile cu care se pregătește sau se așterne patul, locul pentru odihnă sau șezut.

- Piese pentru igiena individuală – textile întrebuințate întreținerii igienei individuale precum prosoape de mână, de corp.

Raportate la criteriul funcționalității și al principalelor materii din care sunt confecționate, textilele tradiționale atestate pe teritoriul Republicii Moldova au fost clasificate în funcție de aceste categorii (A.1 tabelul 1).

Piese de interior. În analiza locuințelor tradiționale se ține cont de viziunea asupra lumii și de factorii economici de altă dată, acordând atenția principală interiorului tradițional ca mediu spațial, precum și descoperirii funcționalității și principiilor estetice ale organizării și influenței asupra soluțiilor cromatice, formale și decorative ale textilelor tradiționale²³⁷.

În prezentarea textilelor de interior trebuie să ținem cont de faptul că ele formau un ansamblu integrat în interior și au relevat creația populară, realizată prin contribuția a mai multor generații în condițiile specifice timpului. Ansamblul textil, ca obiect de studiu, reprezintă una dintre cele mai numeroase structuri generice de amenajare a mediului spațial al interiorului tradițional. Scopurile utilitar-practice ale fiecărui grup de produse textile le-au modelat caracteristicile artistice: piesele

²³⁶ TOCARCIUC, A. Typology and specificity of traditional ceremonial textiles. In: *Conservation and restoration of cultural heritage*, Lucrările științifice de la cea XXII-a ediție a Simpozionului Internațional „Conservarea și restaurarea patrimoniului cultural”, Iași 22-23 septembrie 2021, Iași: Doxologia, 2021, vol. XXII, pp. 241-258.

²³⁷ TOCARCIUC, A. Considerații privind tipologia textilelor tradiționale de interior din Moldova. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 4, 28-29 septembrie 2021, Chișinău. Iași – Chișinău: 2021, pp. 251-257.

mai puțin decorate au fost folosite în scopuri uzuale și în spații obișnuite, iar piesele rafinate au fost folosite în decorarea interioară de sărbători mari și cu precădere în spații rar utilizate (Casa Mare).

Pe parcursul segmentului de timp studiat (sfârșitul secolului al XIX-lea – secolul al XX-lea) este evidentă relația textile de interior – mod de viață și schimbările rapide în toate domeniile caracteristice epocii noastre într-o măsură oarecare pun problema utilității studiului. Însă din punct de vedere a culturii această relație reliefează activitățile, demonstrează hărnicia poporului și cel mai important, determină valorile identitare formate de secole.

Transformările rapide în interioarele caselor din satele moldovenești (deoarece anume în mediul rural se păstrează tradiția creării textilelor tradiționale și amenajării interioare conform tradițiilor), determină un șir de procese complexe care au loc în perioada de timp menționată²³⁸:

- Fenomenul globalizării duce la transformarea completă a interiorului din motive de funcționalitate și salubritate;
- Încercare de adaptare a interioarelor vechi la noile exigențe, prin recuperarea elementelor tradiționale;
- Crearea noilor interioare corespunzător condițiilor moderne care includ experiența tradițională.

Interiorul locuințelor tradiționale reprezintă un mediu supus unei evoluții permanente prin modificări, înlocuiri și îmbogățiri. De altfel, unul dintre aspectele importante cu referire la interdependența și conexiunea între culturi și popoare conlocuitoare în Republica Moldova ține de faptul că în majoritatea gospodăriilor din satele ucrainene a regiunii de nord (s. Otaci, rn Ocnîța; s. Vălcineț și comuna Codreni, rn Ocnîța;) este prezența odăii de sărbătoare, care este numită Casa Mare, precum că ucrainenii nu au Casa Mare²³⁹. Ucrainenii etnici din aceste sate au preluat forma de organizare a locuinței, inclusiv și piesele textile din interiorul acesteia (covor, prosoape, pernele, zestrea) de la moldoveni numind-o *Велика хата* (Casa Mare în traducere din ucraineană).

Pentru facilitare, textilele de interior identificate și sistematizate de noi, au fost clasificate în textile pentru pereți, textile pentru pardoseli și textile pentru uși, ferestre și diferite modalități de zonare a spațiului locuit.

²³⁸ STOICA, G.; DOAGĂ, A. *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*. București: Albatros, 1977, p. 12.

²³⁹ Rotari Maria, a.n.1957, informație de teren, s.Codreni, Ocnîța, martie 2020

Această clasificare permite studiul pe categorii de piese, în primul rând, din punct de vedere al atribuțiilor funcționale în interior și reieșind din anumite funcții ocazionale pe care le îndeplinesc (A.1 tabelul 2)²⁴⁰.

Dintotdeauna, piesele textile din interior nu erau percepute separat, ci într-o unitate cu interiorul. Particularitățile de amplasare a textilelor în interior și sistemele mijloacelor de expresie – precum: schemele compoziționale, tipurile de structuri ornamentale, soluțiile de culoare și textură –, determină imaginea artistică a locuințelor tradiționale. Casele tradiționale au obținut această imagine grație textilelor, ce le oferă un aspect somptuos, mai rar întâlnit la alte popoare, autorul propunând o clasificare a pieselor textile de uz gospodăresc (A.1 tabelul 3).

În ansamblu, în Moldova era preferată dispunerea decorului sub formă de frize policrome alternate cu spații libere formate de fondul alb al pereților – trăsături ce se datorează textilelor și modului de aranjare. Spațiul locativ al casei sătenilor avea anumite limite arhitecturale care se formau de pereți, podea și tavan. Unghiurile formate de intersecțiile planurilor pereților au însemnat patru puncte principale care, conform tradițiilor creștine, trebuiau protejate. Percepția mitologică a lumii a influențat caracteristicile artistice și tehnice ale interiorului și a decorului acestuia, determinat în mare parte de textile.

În unul din colțurile casei se dispunea patul și, de cele mai dese ori, în dreptul acestuia pereții au fost acoperiți până la jumătate cu păretare, lăicere sau integral cu scoarțe, formând, împreună cu țesăturile așternute pe pat, o intensă pată de culoare care domina interiorul. Faptul că această parte a încăperii constituia punctul de greutate maximă, în aspectul concentrării pieselor textile, vorbește despre destinația inițială a acestora de a păstra căldura și de a crea confortul.

Un alt centru de greutate în compunerea estetică a interiorului locuinței tradiționale îl constituie colțul cu masă și lavițele (în secolul al XX-lea – scaune), de cele mai dese ori opus colțului cu patul, concentrează un număr mai mic de textile, dar este important prin amplasarea icoanelor în acest colț. Colțul acesta, cu precădere în raioanele nordice, se alegea să fie vizavi de la intrare. Era locul principal din spațiul de locuit unde erau icoane decorate cu prosoape, flori, și sub acestea era o masă, care ar trebui să fie întotdeauna acoperită cu o față de masa.

Discutând despre localitățile din nordul republicii, am identificat unele aspecte ce țin de relația culturală și de bună vecinătate a românilor/moldovenilor și ucrainenilor din aceste sate mixte. Analizând structurile compoziționale ale pieselor textile tradiționale din Republica Moldova, se observă că cel mai frecvent acestea sunt reprezentate de fâșii (frize) orizontale sau

²⁴⁰ La elaborarea tabelului 2 a fost consultat [online] [citat 07.09.2021]. Disponibil: <http://www.patrimoniuiaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99ele-elementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial-tehnici-%C8%99i-cuno%C8%99tin%C8%9Be-legate-de-arta/>.

plasă, compoziție închisă și, mai rar, scheme combinate. În procesul analizei comparative ale pieselor din regiunea frontieră cu Ucraina, s-a constatat că schemele compoziționale sunt similare. Simetria motivelor ornamentale ale prosoapelor, atât în scheme principală, cât și în detalii, oferă armonie proporționării ornamentale ale acestor piese.

Accentele compoziționale sunt localizate predominant la capetele prosoapelor, iar schemele de compoziție în dungi s-au format prin alternarea mai multor dungi, diferite din punct de vedere al motivelor ornamentale (fitomorfe, zoomorfe, geometrice, antropomorfe), precum și prin tehnici de execuție (cruce, găurica, netedă). Motivul ornamental este creat prin țesere, grație împletirii firelor de urzeală și bătătură (Fig. A.2.14).

O altă latură comună dintre textilele moldovenești și cele ucrainene sunt compozițiile închise pe covoare și fețe de masă. Compoziția închisă a acestor produse se realizează conform schemei bazate pe simetrie parțială într-o formă dreptunghiulară, cu o clară evidențiere a centrului și marginilor. Se atestă prezența scoarțelor cu influențe etnice ale huțulilor (frize simetrice din rombi) (Fig. A. 2.95). Motivele fitomorfe, în special florile (trandafiri, crini și maci) determină conținutul principal al covoarelor de pe ambele părți ale Nistrului (Fig. A.2.96).

În conformitate cu sistematizarea în cauză, prosoapele, ca opere multifuncționale de artă populară, aveau funcții utilitare, de protecție, estetice, în soluționarea decorativă a interioarelor și în desfășurarea acțiunilor ceremoniale (nașterea, botezul, nunta, înmormântarea). Destinația finală a prosoapelor, după trecerea lor prin ceremonial, ajungea la decorarea interiorului sau la folosire cotidiană, în funcție de expresivitate, soluție artistică și conținut semantic ale acestora²⁴¹.

Prosoapele „protejau” casa de spiritele rele, iar conținutul semantic al broderiilor indicau amplasarea acestuia în interiorul casei. Spre exemplu: motivele crucii în ornamentica prosoapelor identificau locul lor în jurul icoanelor sau pe raft cu icoane (în unele localități din zona nordică), iar ștergarele cu motivul pomului vieții sau motive fitomorfe erau așezate sub formă de fluturi de deasupra scoarțelor, cu capetele lăsate să cadă liber în jos²⁴². De asemenea, prosoapele se aranjau în jurul fotografiilor sau portretelor pictate de pictori amatori, ambulănți, oglinzilor ferestrelor și ușilor. În mod generic, prosoapele de calitate înaltă artistică erau utilizate la împodobirea icoanei, Casei Mari și la decorarea bisericilor²⁴³.

²⁴¹ TOCARCIUC, A. Considerații privind tipologia textilelor tradiționale de interior din Moldova. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 4, 28-29 septembrie 2021, Chișinău. Iași – Chișinău: 2021, pp. 251-257.

²⁴² STOICA, G.; DOAGĂ, A. *Interioare românești*. Țesături și cusături decorative, p. 64

²⁴³ ȘOFRANSKY, Z. Aspecte estetice în arta tradițională. In: *Revista de etnologie și culturologie*, vol. XVIII, 2015, pp. 8-14.

Prin simbolismul textilelor se protejează casa și familia, se păstrează familia sănătoasă, numeroasă și prosperă. Pentru sfârșitul secolului al XIX-lea a fost specifică decorarea cu prosoape ce posedau, în mare măsură, motive ornamentale simbolice. Ulterior, de la mijlocul secolului al XX-lea conținutul motivelor a pierdut valoarea semantică și a început să predominie aspectul decorativ și estetic. S-a modificat principiul de bază al artei populare și multe din semnificații simbolice ritual s-au transformat în expresii artistice și decorative.

Pe parcursul secolelor, în corespundere cu interiorul casei, au fost stabilite câteva tipuri de covoare, funcțiile pe care le dețineau, dar și caracterul tehnico-decorativ. Au fost evidențiate următoarele tipuri: covoare mari de perete, păretare alese, lăicere alese, covoare de nuntă, piese lungi și înguste pentru peretele din dreptul patului și al laviței numit și lăicer ales, țesături pentru așternut pe lavița ori pe lada de zestre; cerga, șatranca, nițurcă; piese pentru așternut pe podea, prezentând atât denumiri comune pentru întreg teritoriul țării, cât și denumiri regionale, locale. În fiecare grup deosebim un șir de variante tipologice și zonale, fiecare piesă având o anumită funcție, mărime și ornament respectiv. Un grup special, destinat împodobirii locuinței, constituie păretarele (vrâstate, cadrilate, alese, brodate), țolurile, prosoapele, fețele de masă, lăicerele. Pentru acestea se confecționau țesături, care erau depozitate în casa mare în lada de zestre. Anume în lada de zestre se păstrau până la venirea celui mai important eveniment următoarele piese: pocrovățul pentru calul mirelui, covoarele de nuntă, pânzeturile necesare pentru ceremonialul nupțial²⁴⁴. Tot din acest grup fac parte și țesăturile decorative cu destinații speciale ce se utilizau în cadrul sărbătorilor tradiționale, mai ales la ritualurile de trecere cum ar fi nunta, botezul, înmormântarea.

Covorul tradițional moldovenesc, de la apariția sa, a îndeplinit mai multe funcții²⁴⁵. În primul rând, subliniem funcția economică, întrucât covorul țesut din lână naturală devenise un semnificant important al statutului social-economic al proprietarului în societate. Reprezentanții elitei locale își puteau permite comandarea, procurarea unui covor de dimensiuni considerabile pentru a-și etala frumusețea conacelor. Pornind de la aspectul economic, în lada de zestre a fetelor de măritat covorul ocupa un loc primordial, fiind un determinant al statutului, indicator al bunăstării economice, a stabilității. În lada/cufărul de zestre covoarele, scoarțele, păretarele și alte piese erau frumos așezate, devenind mândria familiei și fetei de măritat. În mare parte, aceste covoare erau țesute anume de fetele care-și pregăteau zestrea, în unele localități zestrea era pregătită de bunică pentru nepoțelele sale. Deseori, covoarele, scoarțele, păretarele erau țesute de bunică împreună cu

²⁴⁴ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 99.

²⁴⁵ ZELENCIUC, V.; POSTOLACHI, E. *Covorul moldovenesc*. Chișinău, 1990; *De la fibră la covor*. Coord. șt. dr. G. Stoica și dr. E. Postolachi. București, 1998; POSTOLACHI, E. *Covorul moldovenesc, în dificultate*. In: *AKADEMOS*, Chișinău, nr. 4 (23), 2011, pp. 113-119.

fetele de măritat. Spre deosebire de producerea industrială a covoarelor, realizarea covoarelor în ateliere, centre de artizanat sau de meșterițe particulare, a obținut cu totul alt profil, covoarele fiind țesute individuale, erau personificate, lucrate pentru anumite persoane, ocazii sau ceremonii.

De exemplu, una dintre meșterițele din satul Stârcea, raionul Glodeni, a recunoscut că a realizat conform tiparului trei covoare – pentru cele trei fete ale sale, în calitate de cadou nupțial. Aparent asemănătoare per ansamblu, aceste covoare posedă elemente decorative care le diferențiază, fac covoarele lucrări de artizanat individuale, fiecare având valoarea sa artistică și istorică. Menționăm că în s. Stârcea țeserea covoarelor este practică de Ludmila și Stanislava Iablonskaya, Lidia și Efrosinia Sadovskaya, Olga și Mariana Klimovici, Ludmila Zaincikovskaya. Aspectul economic al evoluției covorului este strâns legat de latura pragmatică, întrucât covorul, grație materiei prime naturale folosite la realizare, a devenit un păstrător al căldurii în casă, protector al pereților pe timp de iarnă, un produs ecologic pur la renașterea căruia se aspiră la ziua de azi, această semnificație a lui fiind bine cunoscută și înalt apreciată de mai multe popoare, în cultura cărora covorului îi revine un loc de cinste, funcțiile economice, estetice formând o totalitate care marchează dezvoltarea culturii materiale și spirituale²⁴⁶.

Totodată, pornind de la faptul că în vogă sunt produsele ecologice, vorbim nu doar despre o moda, ci de un mod sănătos de viață. Printre proprietățile covoarelor moldovenești tradiționale țesute manual, alături de sentimentul de lux și confort, se numără faptul că covorul de lână este non-toxic, non-alergic și nu este un mediu propice pentru dezvoltarea bacteriilor. Covorul de lână purifică aerul din încăperea, curățându-l de contaminatori comuni; umiditatea mărită a lânii reduce electricitatea statică și riscul de electroșoc; covoarele sunt practice, reducând zgomotele din casă și sunt un bun izolator termic. Covoarele din lână rămân frumoase și valoroase grație moliciunii, elasticității, luciului, modului special de a prinde culoarea. Funcția estetică este cea care ridică covorul la o nouă treaptă de cercetare, întrucât ornamentele folosite în realizarea unei anumite piese devin o sursă inestimabilă de cercetare a evoluției decorului și a compoziției, a tendințelor artistice ale vremii, a măiestriei meșteriței care a realizat covorul. În covoarele moldovenești cele mai uzuale au devenit motivele geometrice, vegetal-floristice, zoomorfe și avimorfe, antropomorfe, care formează un mix de elemente, detalii, ca finalitate obținându-se o piesă textilă de o frumusețe deosebită, căreia îi revine pe drept cuvânt un loc aparte în arta populară. Țesutul reprezintă o modalitate tehnică complicată de a crea o lume a pânzeturilor, având o largă întrebuințare în viața cotidiană, o tipologie extinsă și un simbolism profund. Anume țesăturile

²⁴⁶ TOCARCIUC, A. Artizani din localitățile din nordul Republicii Moldova – promotori ai covorului tradițional moldovenesc. In: *Latinitate, Romanitate, Românităte*, Ed. 4, 6-7 noiembrie 2020, Chișinău. Chișinău: CEP al USM, 2020, Ediția 4, pp. 72-73. ISBN 978-9975-152-56-3.

corespund nevoii de satisfacere a unor necesități vitale ale omului, asociate cu cerințele estetice, sociale, culturale. Țesăturile ajung a îmbina armonios utilul, pragmaticul cu esteticul, de a fi actanți nemijlociți în ceremonialul familial și în perioadele de trecere a omului, de la naștere până la înmormântare²⁴⁷.

Cele mai importante și impunătoare din punct de vedere al spațiului ocupat în interiorul locuințelor tradiționale au fost covoarele, cărora se atribuie toate categoriilor de țesături groase de lână de proporții mari cu ornament ales din fire colorate, având față netedă sau pufoasă. Acest grup reprezintă piese textile de bază folosite la împodobirea pereților locuinței. Covoarele se produceau și se foloseau în toate satele din Moldova și la toate etniile vecine, ce aveau fire textile și tradiții ale țesutului manual. Predomină covoare netede cu 1-2 fețe, flaușate cu 2 fețe și pufoase legate cu noduri, cu o față²⁴⁸.

Făcând parte din decorul interiorului, covoarele au mărturisit despre prosperitatea proprietarilor și statutul lor social. Din punct de vedere al amplasării în interiorul locuinței tradiționale deosebim: covoare atârdate pe pereți (cea mai mare categorie), covoare pentru pardoseli și covoare ce acopereau paturile, sofcele. Mai târziu, în a doua jumătate a secolului al XX-lea, covoarele nu mai acoperă locurile pentru odihnă (pat, sofcă), dar devine răspândită acoperirea pardoselilor cu covoare. Din punct de vedere al parametrilor, covoarele de dimensiuni mari erau agățate pe pereți, iar de dimensiuni mai mici se așterneau, de asemenea, pe lada de zestre sau pe pat.

Grupul de piese care acopereau pereții locuinței tradiționale includea: covor, păretar, scoarță, uneori cerga. Una din cele mai reprezentative piese pentru poporul nostru a fost scoarța. Ca dimensiuni scoarțele moldovenești posedă lățimea 1,80-2,50 m și lungime 3-4 m.²⁴⁹ Multe din aceste scoarțe cu dimensiuni neobișnuite s-au lucrat în atelierile instalate pe lângă curțile boierești și mănăstirești. În scoarțele moldovenești sunt folosite două sisteme decorative: unul geometrizarant și altul realist-naturalist. La începutul secolului al XX-lea, scoarțele mari și unele lăicere au început să fie înlocuite prin textile mai ușoare realizate din cânepă sau bumbac, în care lâna este folosită doar pentru realizarea unor motive prin tehnica năvădelii²⁵⁰.

²⁴⁷ TOCARCIUC, A. Considerații privind tipologia textilelor tradiționale de interior din Moldova. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 4, 28-29 septembrie 2021, Chișinău. Iași – Chișinău: 2021, pp. 251-257.

²⁴⁸ [online] [citată 07.09.2021]. Disponibil: [Covorul | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniuiaterial.md\)](https://www.patrimoniucultural.md/).

²⁴⁹ STOICA, G. Scoarțele moldovenești. între popular și artizanal. In: *Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*. Volumul 13 (26), pp. 23-33.

²⁵⁰ STOICA, G.; DOAGĂ, A. *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*, p. 107

Păretarele se consideră creații din mediul rural, iar scoarțele reprezintă rezultatul meșteșugului de specialitate, reflectând un statut socio-economic mai mare²⁵¹. Se deosebesc mai multe tipuri de păretare: păretare în pătrățele (cadrilate); păretare țesute ițat cu desen factual programat prin nividire; păretare alese; păretare ridicate cu speteaza; păretare brodate. Toate tipurile de păretare se atârnau mai jos de covor, până la pervazul ferestrelor, sub cuierul de haine având, în primul rând, funcție utilitară de a proteja pereții de uzură și de izolare termică. În raioanele de nord se întâlnesc păretare brodate integral (în special pentru secolul al XX-lea), pe pânză groasă din bumbac sau cânepă cu fire din bumbac, a căror valoare artistică prevalează ce utilitară (Fig. A.2.153).

În funcție de caracterul motivelor ornamentale, covoarele cu motive fitomorfe (pomul vieții, vase cu flori, buchete de flori), motive zoomorfe și antropomorfe au fost folosite cu funcții decorativ-utilitare pe pereții interioarelor, iar covoarele cu raport ornamental mărunț și cu elemente geometrice simple se utilizau pentru a acoperi mobilierul.

Piese textile specifice pentru decorarea ferestrelor au fost prosoapele și mai târziu (începutul secolului al XX-lea) – perdele. Fereastra era înzestrată cu funcții simbolice de intrare sau de ieșire, comunicare și interacțiune cu lumea. În același timp, fereastra era considerată o deschidere periculoasă, prin care forțele inamice pot intra în casă. Pentru a preveni intrările neașteptate în casă, pe timp de noapte se închideau obloanele, iar prosoapele sau perdelele conțineau motive ornamentale considerate simboluri de protecție. Perdeaua formată din 1-2 fâșii de pânză se fixa pe un șiret deasupra ferestrei. Suprafața perdelelor era decorată cu motive geometrice, florale sau antropomorfe²⁵². În secolul al XX-lea, în special a doua jumătate, motivele ornamentale ale textilelor ce definitivau ferestrele, au comportat funcții doar decorative.

Piese textile de bucătărie și pentru păstrare erau realizate în principal din bumbac, cânepă și multe dintre care cu greu au supraviețuit ca rezultat utilizării frecvente, în afară de fețele de masă de sărbătoare. Piese utilizate de zi cu zi, erau decorate cu broderii în proporții mici sau nu erau decorate, deoarece nu aveau concepte semantice profunde și erau exclusiv utilitare²⁵³.

Din aspectul importanței în interiorul locuinței, masa de-a lungul timpului a fost un simbol al unității și armoniei familiei, al ospitalității și onoarei gospodarilor. Masa din interior era un obiect onorabil al casei, care de-a lungul vieții omului a fost centrul și punctul culminant la sărbătorirea zilelor de naștere, la sărbători, de Crăciun și de Paște, în cadrul riturilor funerare, la

²⁵¹ STOICA, G. Scoarțele moldovenești. între popular și artizanal. In: *Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*. Volumul 13 (26), pp. 23-33.

²⁵² IORGA, N. *Istoria industriilor la Români*. 1906, pp. 214-215.

²⁵³ STOICA, G.; DOAGĂ, A. *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*, p. 66.

multe dintre care se puneau lumânări și aghiazmă. Doar de sărbători gospodina împodobește masa cu o față de masă bogat decorată cu broderie și horboțică – simbol al prosperității. Conform tradiției pe masă era întotdeauna pâinea și sarea, care erau acoperite cu un prosop special destinat.

Ștergarele²⁵⁴, șervetele și mânăștergurile determină cea mai funcțională categorie a textilelor tradiționale, fiind aplicate în uz la prepararea bucatelor, întreținerea veselei și la întreținerea igienei personale. Realizarea acestor piese se caracteriza prin țeserea nedespărțită – șiruri de 10-12 unități, care se numeau șervete ținute²⁵⁵.

Piese textile în colțul cu masa pot fi diferențiate în trei categorii:

- pentru acoperirea mobilei în colțul mesei (față de masă, lăicer);
- pentru decorul pereților în colțul mesei (scoarță, covor, prosop la icoană);
- pentru uz curent la masă sau la preparare (ștergar, prosop pentru acoperirea pâinii, zolnic).

Lavițele (sau osloane la nord) erau acoperite cu lăicere – piese groase din lână, la care bătătura era din lână (până în secolul al XX-lea) sau din cânepă și bumbac (secolul al XX-lea), iar bătătura era din lână toarsă mediu pentru a asigura umplerea plină, astfel încât urzeala nu se observă. Acest tip de lăicere era răspândit în zonele de nord și centru (bătute cu pieptene de lemn) (Fig. A.2.41, A.2.63), pe când la sud lăicerele se țes simplu²⁵⁶. În partea de nord a Moldovei a fost răspândit lăicerul în carouri, având fond monocrom (roșu, verde închis), intercalat de linii (galben, negru, roșu), cunoscut sub denumirea de cadril sau candrel.

Țolul de grâne (veretcă, opón, țol mare, țol de pâine, polog de pâine) reprezintă o piesă textilă mare (în mediu 3×4 m) și groasă de cânepă, unită din 3-4 lați de pânză țesută manual. Lățimea unui lat de țesătură era până la 80 cm. Acest țol mare servea în gospodărie având multiple funcții: lucrul la câmp (uscarea grâului la soare, a fasolelor, a răsăritei și vânturatul lor), în gospodărie, la formarea cortului la nunți, cumetrii (acoperirea deasupra a cortului și la închegarea pereților; interiorul cortului se înfrumuseța cu covoare, prosoape, lăicere, țoluri). Specific piesei a fost marcajul sau semnul distinctiv cusut la unul din colțurile pentru a nu-l confunda când se lucra în comun, sau când de ajuțau la nunți la formarea cortului²⁵⁷. Importanța țolului în viața comunității rurale (secolul al XIX-lea – prima jumătate a secolului al XX-lea) rezidă din faptul că contribuie la devenirea atributului obligatoriu, alături de covor și cearșaf, în componența zestrei miresei.

²⁵⁴ZBÂRCIOG, V. Ștergare tradiționale moldovenești. In: *Literatura și arta*, 2004, 11 mart., p. 6.

²⁵⁵STOICA, G.; DOAGĂ, A. *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*, p. 109

²⁵⁶MACOVEI, T., POSTOLACHI, E. Lăicerele. In: *Femeia Moldovei*, 1990, nr. 2, pp. 20-21.

²⁵⁷ [online] [cit. 07.09.2021]. Disponibil: [Țol de grâne | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniuculturalimaterial.md\)](http://patrimoniuculturalimaterial.md).

Traista este o piesă tradițională de formă dreptunghiulară de forma unui sac mic, care are bată și se agață pe umăr. De obicei, servește ca piesă funcțional-decorativă acceptată ca detaliu suplimentar la costum. Analizată în grupa obiectelor destinate gospodăriei, are ca funcție directă transportarea unor produse, obiecte. Această diversitate funcțională determină multiple destinații ale acesteia: traistă de dus la câmp, traistă de cules, traistă pentru sărbătoare (femeiești și bărbătești), traistă de strecurat, traistă de la groapă (de la înmormântare) traista ciobanului²⁵⁸. Pentru confecționarea traistelor funcționale se țeseau țesături speciale mai înguste (40-50 cm) din in, cânepă sau bumbac, care se prindeau pe umăr cu șiret răsucit sau o bată cusută din aceeași pânză de o singură culoare. O piesă asemănătoare traistei cu funcție de transportare a unor greutăți sunt desagii sau desagă (Fig. A.2.111), formând ca două traiste, ce se puneau peste umăr, una – la spate, a doua – în față.

Cele mai multe textile care se consideră și cele mai vechi din interiorul locuințelor tradiționale se concentrău în jurul patului – simbol al căsniciei puternice, al bunelor relații de familie. Aceste textile aveau destinație utilitară și decorativă: fețele de pernă, marginile cearșafurilor erau amplasate în vizor și formau ansamblu integru cu celelalte obiecte din interior. Piese textile din acest grup realizate din lână – scoarță, cergă, țol – erau așezate pe pat, acoperind lăngăria din bumbac. Cearșafurile au decor bogat și/sau horboțică dispusă pe una din laturi. Deasupra pieselor din lână sunt grupate pernele cu forme, ornamente și destinații diferite, constituind elementele componente ale ansamblului decorativ al interiorului (Fig. A.2.85, A.2.86). De cele mai dese ori pernele au capătul decorat cu dantelă croșetată, dedesubtul căreia se montează o țesătură roșie pentru contrast, constituind prin modul de aranjare un element decorativ important în interior (Fig. A.2.122). Piese textile din bumbac (prosoapele, cearșafurile, fețele de pernă) formează prin fondul alb și ornamentele colorate contraste cu fondul închis al textilelor din lână.

Cerga reprezintă piesa textilă din categoria covoarelor cu o singură față mițoasă, cu mițe lungi legate de urzeala covorului în timpul țesutului cu alesătură, care se răspândește în urma influenței covoarelor orientale, în special turcești. Cerga are mițe lungi de cca 3 cm, repetate peste 3-6 fire de băteală de cânepă sau lână în calitate de fondal. Până în secolul al XX-lea acest tip de covoare mițoase a fost răspândit mai mult în zona de nord și centru a Moldovei. Motivele ornamentale a cergilor prezintă figuri geometrice de diferite culori, frecvent se întâlneau cu fire îmbinate din 2-3- culori (Fig. A.2.39). Destinația principală a cergii a fost ca așternut superior pe

²⁵⁸ [online] [citat 07.09.2021]. Disponibil: [Traistă, desagi | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniucultural.md\)](http://patrimoniuculturalimaterial.md).

pat, precum stratul pufos asigura moliciunea, confortul și izolarea termică sporită sau se așternea iarna pe căruță²⁵⁹.

Rumba reprezintă o altă piesă textilă din lână și bumbac sau lână și cânepă, care se folosește la acoperitul paturilor sau în calitate de covoraș pe perete lângă pat. Motivele ornamentale geometrice – bimircurbe, romburi mari sau mici și gamă cromatică multicoloră pe fondal negru –, denotă denumirea acestor piese, răspândite în localitățile de nord. Avantajul acestei piese constă în consumul mic de lână vopsită, precum ornamentul ei se aseamănă cu o broderie cusută rar cu lână colorată pe o țesătură întunecată. Rumblele se țeseau cu urzeală de cânepă sau bumbac negru răsucit, bătătura de bază era din cânepă vopsită în negru, și numai desenul din linii punctate și lațuri la capete este de fire de lână plină colorată sau fir pus în două (Fig. A.2.44). Rumba se mai făcea și din deșeurile de lână rămase de la alesul unui covor. Acest tip de piesă textilă are o mare vechime, iar realizarea ei demonstrează o modalitate eficientă a țesutului, precum cu resurse de lână puțină se pot crea valori decorative de preț²⁶⁰.

La sfârșitul secolului al XIX-lea patul era din lemn cu multe straturi de textile, iar la început de secol XX apar paturi din metal la care gospodinele realizau perdele decorate și le amplasau în părțile laterale ale patului, iar pernele erau acoperite cu pelerină brodată sau croșetată.

Piese textile de ocazie sau textilele ceremoniale sunt cele mai expresive și diverse ca soluție artistică din cele peste șaizeci de tipuri de textile ce reflectă modul de viață al locuitorilor din spațiul actual al Republicii Moldova în secolele XIX–XX²⁶¹. Ne-am propus să elucidăm mai detaliat această importantă categorie de textile, în primul rând, din prisma ceremonialului, dat fiind faptul că acest grup de piese tradiționale își modifică destinația odată cu trecerea prin anumite ritualuri de trecere, ulterior devenind piese de interior sau de uz gospodăresc²⁶².

Pentru facilitate, am concentrat datele colectate într-un tabel, care reflectă plenar tipologia pieselor ceremoniale (A.1 tabelul 4), folosite în comunitate cu ocazia celor trei etape importante din viața omului – naștere, nuntă și înmormântare, precum și utilizarea pieselor pentru alte ocazii (sărbători pascale etc.).

În așa fel, cele mai importante piese ceremoniale se regăsesc în mai multe rituri de trecere și ceremonialul din Basarabia, asupra cărora vom reflecta în spațiul ce urmează. Termenul prosop

²⁵⁹ [online] [citată 07.09.2021]. Disponibil: [Cerga | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniuiaterial.md\)](#).

²⁶⁰ [online] [citată 07.09.2021]. Disponibil: [Rumbă | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniuiaterial.md\)](#).

²⁶¹ POSTOLACHI, E. Prosopul moldovenesc: diversități funcțional-tehnologice și decorativ-simbolice. In: *AKADEMOS*, nr. 4(15), 2009, pp. 114-118.

²⁶² TOCARCIUC, A. Tipologia și specificul textilelor tradiționale ceremoniale. In: *Tezaur – salvarea patrimoniului, salvarea identității: Buzău 1650 de ani*. Volumul sesiunii de comunicări științifice, Buzău, 21-22 iulie 2022. Buzău: Alpha MDN 2022, pp. 207-214.

provine de la cuvântul de origine greacă *prosop*, în limba română semnificând „față”²⁶³. Cuvântul „față” în limba română este polisemantic, în atenția noastră fiind semnificația cuvântului „față” ca cel mai important moment pentru cultura tradițională textilă anume prin regăsirea sensului acestuia în cuvântul *prosop* care își manifestă mult mai pregnant valoarea sa simbolică decât cea utilitară, prin faptul că desemnează o pânză ornamentată, lucrată manual, care a devenit de-a lungul timpului emblematică pentru tradiția noastră populară.

Pânza *prosopului* este întotdeauna albă, întruchipând atât puritatea, lumina, divinitatea, cât și absența, vidul, moartea. De aici rezidă rolul său de însoțitor, dar și de actant, la cele mai importante evenimente ale vieții – de la naștere până la moarte. *Prosopul* are astfel valori și semnificații spirituale deosebite, în timp ce ștergarul este destinat unor întrebuințări de rutină. Sinonimele fiecăruia dintre acestea, fiind foarte relevante în acest sens, ne permit să înțelegem și deosebirea fundamentale dintre aceste două cuvinte. Șervet, ștergător, mânăștergură sunt echivalente lexicale pentru ștergar, în timp ce sinonimele cuvântului *prosop* sunt asemenea calificative ca podoabă sau obiect de înfrumusețare, adică pe măsura acestei nobile metafore a feței, a părții din ființa umană dotată cu frumusețe și spiritualitate. Astfel de explicație este foarte importantă, în contextul lucrării, vorbind despre utilizarea corectă a termenilor *prosop* – se referă la textilele ceremoniale, de ocazii, iar *ștergar* are funcție clară de a șterge și se referă la grupul textilelor de uz gospodăresc.

În ansamblu, *prosopul* ceremonial este un produs textil de formă dreptunghiulară alungită, destinat ocaziilor ce denotă nonverbal simbolurile transformărilor în viața omului. Cea mai obișnuită dimensiune a prosoapelor variază de la 35 la 80 de cm lățime, iar lungimea – de la 150 la 400 cm²⁶⁴. Lățimea se alege în funcție de posibilitățile tehnologice și destinația ceremonială a acestuia. Componenta fibroasă a pânzei pentru prosoape era de 100% bumbac, rareori din mătase (specific pentru zonele de sud).

Caracteristic pentru prosoapele de ceremonie este elementul decorativ ajurat – horboțica²⁶⁵ (horbot, orbodă) (Fig. A.2.3, A.2.5). În localitățile rurale sudice se utilizează denumirile de tantele sau tandică, iar în raionul Camenca este răspândită denumirea de sitcă și șitcă. Horboțica, de cele mai dese ori, este realizată în tehnica croșetării manuale, însă se cunosc și alte tehnici de lucru:

²⁶³ MARDARE, C. Să ne crească vița de nădejde. In: *Graiul mâinilor maestre*, Chisinau, 1983, p. 21-34; CIORĂNESCU, A. *Dicționarul etimologic al limbii române/ Diccionario etimológico rumano*, București: Universidad de La Laguna; Editura Saeculum I.O., 2007.

²⁶⁴ POSTOLACHI, E. *Prosopul moldovenesc: diversități funcțional-tehnologice și decorativ-simbolice*. In: *AKADEMOS*, nr. 4(15), 2009, pp. 114-118.

²⁶⁵ CIOCANU, M. Horboțica, element ornamental al pieselor textile. In: *Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*, Volumul 17 (30), 2012, pp. 8-23.

împletire prin noduri, împletire pe ramă, împletire cu suveica, împletire pe sârmă, împletire cu acul.

Prosoapele ceremoniale au horboțica la 2 capete, din 3 și 4 părți (răspândite mai mult în zona centrală – Ungheni, Călărași, Nisporeni, Strășeni, Ialoveni), iar lungimea variază între 10 și 30 cm. Ornamentarea prosoapelor de jur-împrejur, din 3 sau 4 părți, a apărut din necesitatea de a evidenția statutul nunului în cadrul nunții (Fig. A.2.9, A.2.10), întrucât începând cu anii 1960 s-a înrădăcinat în unele zone tendința de a împodobi practic toți nuntașii (cunoscute drept nunți albe)²⁶⁶. În mediul rural se acorda timp și o atenție deosebită realizării prosoapelor de nuntă, demonstrând iscusința și dexteritatea femeilor din gospodăria miresei și respectul față de oaspeții împodobiți cu astfel de prosoape.

O piesă importantă din cadrul ceremonialului nupțial sunt batistele, năfrămițele care simbolizează dragostea (Fig. A.2.16) și reprezintă, totodată, un mijloc de comunicare²⁶⁷. Dictionarul de artă populară românească definește batista ca fiind o „piesă cu dimensiuni variabile, între 0,35 și 0,45 cm cu mare circulație în nordul Moldovei și țara Vrancei, folosită mai întâi la nuntă, iar după aceea ca element de decor în interior”²⁶⁸, iar năframa este definită ca o batistă mare purtată la brâu în zile de sărbătoare sau cu prilejul anumitor ceremonii de bărbații și femeilor din Moldova²⁶⁹.

Cearșaful miresei intra obligatoriu în componența zestreii fetelor de măritat (cu precădere în zonele din centru și sud). Avea dimensiuni mari ca să acopere unul din pereții din Casa Mare, întrucât după ceremonial această piesă avea destinație decorativ-funcțională de acoperire și protejare a hainelor de sărbătoare din Casa Mare (Fig. A.2.17). De cele mai dese ori, este realizată prin unirea a 2 sau 3 fâșii prin intermediul încheieturii (porțiune croșetată dintre două fâșii de textil). În unele sate din centrul Basarabiei această piesă era analogică prosopului de haine sau foaie de țoală (denumită astfel în unele localități din sudul republicii)²⁷⁰.

Fața de masă a miresei este o piesă polifuncțională, având funcție de ocazie, parte componentă a zestreii miresei, funcție de decorare a interiorului la sărbători și funcție uzuală în întreținerea gospodăriilor (Fig. A.2.121). La hotarul secolelor XIX–XX fața de masă era confecționată din două-trei fâșii de țesătură, de formă dreptunghiulară și dimensiunile corespunzătoare mesei. Unirea se realiza prin împletitura dreptunghiulară, care, pe lângă funcția

²⁶⁶ POSTOLACHI, E. Prosopul moldovenesc: diversități funcțional-tehnologice și decorativ-simbolice, pp. 114-118.

²⁶⁷ BUZILĂ, V. Batista în contextul comunicării. In: *Anuar Științific: Muzică, Teatru, Arte Plastice*. 2012, nr. 1, pp. 147-153.

²⁶⁸ STOICA, G.; PETRESCU, P.; BOCȘE, M. *Dicționar de artă populară românească*. București, 1985, p. 58.

²⁶⁹ Năframă [online] [citat 21.09.2022]. Disponibil: <https://www.dictionarroman.ro/?c=naframa>.

²⁷⁰ CIOCANU, M. Horboțica, element ornamental al pieselor textile. In: *Buletin Științific*, pp. 8-23.

de combinare a două piese, denotă accentul decorativ al feței de masa ceremoniale. În așa mod, cele două părți componente (lați, foi) ale fețelor de masă (și ale cearșafurilor, precum erau realizate după același principiu de combinare a fâșiilor de țesătură (Fig. A.2.142), sunt unite printr-o împletitură îngustă, numită cheița, încheietură, încheituristică²⁷¹. De cele mai dese ori, fața de masă trebuia să fie mai mare decât suprafața de servire, ca să rămână vizibilă o porțiune de 10-15 cm și care era bogat decorată în cazul fețelor de masa de ocazie²⁷². De la mijlocul secolului al XX-lea apar fețele de masă de ceremonial în totalitate croșetate și devin foarte populare ca piesă exclusivă de ocazie și de decorare a interiorului.

O valoare semnificativă în zestrea miresei revine pernelor și fețelor de pernă, frumos ornamentate similar prosoapelor, brodate sau împodobite cu horboțele²⁷³. Pentru localitățile din centru și nordul Basarabiei este specifică ornamentarea fețelor de pernă ale miresei cu încheietură, care posedă atât rol decorativ cât și funcțional, demonstrând procedeul de asamblare, unire a fâșiilor de țesătură (analogic prostirilor, cearșafurilor și fețelor de masă (Fig. A.2.122).

Cea mai valoroasă și reprezentativă piesă din zestrea miresei era, indiscutabil, covorul. Generic covoare sunt denumite țesăturile groase de lână netede sau pufoase alese pe fire numărate. Din categoria covoarelor specifice teritoriului Basarabiei fac parte următoarele piese: scoarța, chilimul²⁷⁴, războiul, covorul²⁷⁵, pologul, cerga. Toate au anumite particularități ornamentale, tehnice și dimensionale, iar aspectul ce le integrează este că ornamentul se alege cu fire colorate. Dimensiunile covoarelor variază de la 0,8 la 4,5 m lățime și de la 1,5 la 3 m înălțime.

Un specific ornamental al covoarelor ceremoniale, care le aliniază la această categorie, sunt structurile ornamentale completate cu litere, numere, inscripții și compoziții tematice. Henry de Morant la timpul său a menționat că literele, numerele, inscripțiile utilizate în scopuri decorative a pieselor textile erau folosite doar în arta popoarelor civilizate²⁷⁶. Semnificația motivelor alfa-numerice era percepută ca un sens literal, moral și alegoric. Tradiția locuitorilor din spațiul actual al Republicii Moldova de a marca covoarele cu cifre și litere se referă la recunoașterea identității familiale (simbolizarea numelui și prenumelui mirelui și a miresei), accentuarea importanței momentului, imortalizarea acestuia (anul căsătoriei), precum și relatează despre conștientizarea necesității de a transmite generațiilor următoare istoria neamului.

²⁷¹ CIOCANU, M. Horboțica, element ornamental al pieselor textile. In: *Buletin Științific*, pp. 8-23.

²⁷² CIOCANU, M. Clasificarea și evoluția fețelor de masă moldovenești (în baza patrimoniului MNEIN), în: *Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri*. Chișinău, 2009, p. 24-31.

²⁷³ MOISEI, L. *Ornamentul – fenomen artistico-estetic* (Viziuni ontologice și estetice asupra ornamenticii țesăturilor tradiționale). Chișinău: Pontos, 2017. 271 p.

²⁷⁴ Килимы. In: *Культура и жизнь*, 1985, nr. 9, p. 48.

²⁷⁵ ILIEȘ, P. Țesute din dor. In: *Femeia Moldovei*, 1989, Nr. 1, p. 25; ȘĂRĂNUȚĂ, S. Un covor, o amintire, un document. In: *Literatura și arta*, 2014, 11 sept., p. 6.

²⁷⁶ DE MORANT, Henry. *Histoire des arts décoratifs des origines à nos jours*. Hachette, 1970.

Textilele tradiționale ceremoniale destinate botezului erau legate de tradiții religioase răspândite în Basarabia. Cea mai reprezentativă și simbolică piesă în acest sens era *crișmă* (sau *crijmă*) – o bucată de pânză albă (de bumbac), care se înfășura pe lumânare la botez și care se aducea în dar, și din care mai târziu mama confecționa o cămășuță pentru copil²⁷⁷. Tradus din poloneză *kryzhma* înseamnă cruce. În cele mai vechi timpuri, în perioada botezului de către adulți, aceștia erau înfășurați într-o bucată albă și curată de pânză naturală, după scufundarea în apă. Și astăzi *crijma* este un atribut necesar al tainei botezului. Este o pânză sau un prosop ușor și curat, în care copilul este înfășurat după scufundarea în apă, fiind prima îmbrăcămintă cu care un copil, devenind creștin, simbolic și fizic intră în contact. Dacă până în anii 1960, *crijma* reprezenta o bucată de pânză (conform tradiției de 2 metri lungime) destinată confecționării ulterioare a vestimentației (cămășii, bluzei) pentru copilul botezat, respectiv, fără ornamente sau decor, atunci după 1990, *crijma* a devenit o piesă exclusiv ceremonială, ornamentată cu simboluri religioase, care se păstrează de-a lungul vieții²⁷⁸.

Obiceiurile legate de înmormântarea omului la fel sunt însoțite de textile precum prosoape, pânze de ritual și lăicere. Toate prosoapele din cadrul acestui ceremonial erau pregătite din timp și conțineau semne distinctive. Până nu demult erau confecționate prosoape cu horboțică la capete (din 2 părți) pentru a fi legate la cruce și steaguri, pentru a fi puse pe umărul preotului²⁷⁹, iar prosoapele cu horboțica din 4 părți se cuveneau a fi puse la icoană și la covățica pe care era dus colacul dinaintea mortului. O piesă specifică, asemenea unui prosop lat, dantelat, era pregătită pentru a acoperi fața mortului, numit și obrăzar.

O piesă care se deosebește prin lipsa horboțelei se numește *podurile*, în virtutea credinței că sufletul mortului se împiedică în horboțică, i se taie drumul și nu poate merge din lumea asta în cealaltă. Aceeași credință interzice și tivitul podurelelor. În raclă, sub mort, se puneă țesătura de cânepă neprelucrată. În zonele de nord se folosește și țesătura de lână de grosime medie, unicoloră, lățimea căreia era de 50-60 cm. Lăicerele destinate ceremonialului de înmormântare erau dăruite de pomană fetelor nemăritate²⁸⁰.

Concluzionăm că textilele de ceremonial determinau valoarea materială a riturilor religioase creștine și tradițiile principalelor etape din viața omului: nașterea, căsătoria și moartea. Examinarea pieselor la această etapă de cercetare ne-a permis repertorierea lor și elaborarea unei tipologii ce ar reflecta plenar clasificarea textilelor în funcție de riturile de trecere din viața omului.

²⁷⁷ Крыжма. Предназначение и использование крыжмы [online] [citat 22.10.2022]. Disponibil: <https://krestini.com.ua/kryzhma.html>.

²⁷⁸ Rîbac Tamara, a.n.1948, informații de teren, s.Codreni, Ocița, martie 2020

²⁷⁹ CIOCANU, M. Horboțica, element ornamental al pieselor textile, pp. 8-23.

²⁸⁰ TOCARCIUC, A. Typology and specificity of traditional ceremonial textiles, pp. 241-258.

Aprofundarea cercetărilor va permite extinderea substanțială a cunoștințelor în domeniul textilelor ceremoniale sau de ocazie, studiile teoretice existente fiind racordate cu cercetările noastre de teren. Totodată, constatăm că mai multe piese ceremoniale identificate de noi în timpul documentărilor în teren, la unele muzee locale sau colecții private, necesită restaurare, aspect important pentru patrimonializarea acestor piese, în Republica Moldova fiind lipsă specialiști în domeniul restaurării textilelor tradiționale și a covoarelor, cu excepția unor specialiști de valoare din cadrul muzeelor naționale sau regionale²⁸¹.

Analiza complexă a pieselor textile din mai multe aspecte: etimologie, materii prime, destinație, tehnici de lucru etc. a permis concentrarea datelor într-un tabel exhaustiv, cu prezentarea mostrelor la fiecare tip al pieselor textile (A.1 tabelul 5), care, în opinia noastră, este foarte important pentru a determina și identifica piesele tradiționale din republică.

2.3. Concluzii la capitolul 2.

Propunându-ne ca scop să realizăm o tipologie complexă a textilelor – prin identificarea simbolismului și diversității modalităților de utilizare a textilelor –, am ajuns la concluzia că pieselor textile le revine un loc foarte important în viața spirituală și cotidiană a omului. În capitolul 2 am optat pentru o altfel de abordare a problemei tipologiei pieselor textile, fiind identificat ansamblul textilelor tradiționale din spațiul actual al Republicii Moldova în funcție de materia primă utilizată la realizarea pieselor textile, precum și în funcție de regiune, care luate în ansamblu condiționează în mare parte funcționalitatea pieselor. Algoritmul de cercetare se referă la elucidarea aspectelor de studiere ale textilelor printr-o perspectivă modernă în înțelegerea și explicarea lor în ansamblul riturilor de trecere, al decorării locuințelor tradiționale și ale celor contemporane. De asemenea, a fost realizată tipologia complexă a țesăturilor confecționate de artizanii autohtoni adaptate la condițiile actuale, conform următoarelor criterii: particularități igienice, sustenabilitate, funcționalitate, durabilitate, aspecte estetice.

Structura ansamblului textilelor a fost determinată în baza rezultatelor expedițiilor etnografice ale înaintașilor noștri, completate de cercetărilor noastre de teren, care au fost coroborate cu datele de arhivă, colecțiile muzeale, literatura de specialitate. Acest fapt ne-a permis să identificăm cele mai valoroase și cele mai autentice piese textile tradiționale din Basarabia, care erau confecționate manual și care se deosebesc prin originalitate factuală și cromatică, ornamentică și decor bogate, un nivel înalt al măiestriei tehnice și tehnologice, prin multitudinea de variante locale.

²⁸¹ GOREA, V. Covoare vechi cu o față nouă. In: *Expresul*, 2015, 11 dec., p. 8.

Piese textile examinate au permis să punem în lumină țesăturile lucrate în centrele de artizanat din Moldova, care au fost clasificate în funcție de mai multe aspecte semnificative.

Prima clasificare ține de materiile prime de lucru, astfel fiind diferențiate țesături lucrate din materii prime naturale – lână, cânepă, în, bumbac, mătase, care au fost descrise detaliat în calitate de cele mai căutate materii prime din Republica Moldova pentru confecționarea diferitor tipuri de textile. În această ordine de idei, am diferențiat: a) țesături lucrate din fire naturale, colorate cu coloranți naturali și b) țesături artificiale, colorate cu coloranți industriali, care au marcat producerea în serie a țesăturilor, reducând considerabil valoarea lor istorico-artistică. Aparte vom menționa atenția acordată țesăturilor ecologice, confecționate din materii prime naturale, de calitate, care actualmente sunt foarte mult solicitate.

Cu referire la localizarea producerii materiei prime și confecționarea anumitor textile, vom sublinia că pentru multe familii și chiar localități întregi a devenit, de exemplu, o afacere oieritul, din care au rezultat tunderea oilor, scărmanatul lânii, toarcerea firelor fine, subțiri, utilizate ulterior în confecționarea diferitor țesături, în funcție de grosimea și finețea firului de lână. Asemenea afaceri privind creșterea oilor, fabricarea lânii și a țesăturilor au fost semnalate în majoritatea localităților din nordul și sudul Republicii Moldova, cu anumite diferențieri: la sud este răspândită lâna moale, utilizată la confecționarea țesăturilor decorative, pe când la sud predominau și țesăturile din fire naturale de borangic (mătase brută), întrucât anume în aceste regiuni populația se ocupa cu sericicultura; în nordul și centrul Moldovei se cultiva pe timpuri cânepă, iar la sud – inul.

Având în vedere uzualitatea și simbolismul pieselor confecționate, am precizat repertoriul țesăturilor destinate împodobirii interiorului locuințelor: țesături pentru decorarea/încălzirea pardoselilor (covoare, țoluri); țesături pentru decorarea/încălzirea pereților caselor (covoare de perete, păretare, panouri decorative stilizate); țesături pentru înfrumusețarea spațiului de dormit cu funcții apotropaice (scoarțe, lăicere, fețe de pernă, cuverturi, cearșafuri); țesături de gospodărie (ștergere, prosoape, șervețele de masă, fețe de masă); țesături utilizate ca mijloc de transportare a unor produse (desagi, trăistuțe). Piese de interior includ textile utilizate pentru amenajarea și decorarea spațiilor de locuit în funcție de locul amplasării și funcția pe care le îndeplinesc, fiind clasificate în piese pentru pereții interiorului; pentru pardoseli; pentru uși, ferestre și zona interiorului.

Totodată, au fost stabilite țesăturile destinate confecționării pieselor vestimentare: piese vestimentare lucrate manual, diferențiate după gen (pentru bărbați și femei), vârstă (copii, tineri, bătrâni), simbolism (vestimentație încadrată în ritul nașterii, botezului, ceremonialul nupțial, înmormântare).

În context, am precizat repertoriul pieselor de ocazii, care cuprind textilele create din timp și uzuale în riturile de trecere în viața omului: naștere, botez, cumetii; logodnă, nuntă; înmormântare; alte ocazii sporadice. Textilele de ceremonial determinau valoarea materială a riturilor religioase creștine și tradițiile principalelor etape din viața omului. Un loc aparte am rezervat descrierii și clasificării motivelor ornamentale folosite pentru decorul textilelor în concordanță cu semnificația și funcționalitatea pieselor.

Pornind de la tehnologia de executare a țesăturilor, am precizat repertoriul țesăturilor lucrate manual, în condiții casnice, și al țesăturilor lucrate la dispozitive mecanice speciale, care permit multiplicarea pieselor. Analiza particularităților de creare a textilelor populare a dus la identificarea a trei grupe structurale: a) piese condiționate de tehnologia de producere; b) piese formate inițial estetic, concepute pentru a oferi valoarea artistică a lucrurilor cotidiene; c) piese cu introducerea suplimentară a tehnicilor de finisare și decorare pentru a spori valoarea estetică a lucrării.

Constatăm per ansamblu că tipologia pieselor textile tradiționale este condiționată de factorul spiritual, estetic, tehnic, social-economic. Pentru facilitarea înțelegerii structurii complexe a textilelor tradiționale, structura și clasificările propuse ale textilelor sunt reflectate în tabele, scheme și imagini. Tipologia propusă, destul de exhaustivă, cu reflectarea mai multor dimensiuni ale textilelor tradiționale identificate și păstrate în Republica Moldova, reprezintă temelia algoritmului de cercetare multidimensională a țesăturilor tradiționale și reflectarea inovațiilor posibile pentru mai multe tipuri de textile uzuale în spațiul românesc.

CAPITOLUL 3. ATELIERE ȘI CENTRE DE ARTIZANAT ÎN DOMENIUL ARTEI TEXTILE

În Basarabia, piesele textile erau produse în gospodăriile casnice, meșterițele adunându-se la șezători în serile lungi de iarnă, având așezate în Casa Mare războiul de țesut. La fel, la mănăstirile de maici, în chilii erau așezate războaie de țesut. Ulterior piesele textile, țesăturile, vestimentația încep să fie produse în cadrul atelierelor care au generat în formarea unor fabrici specializate. În capitolul de față ne-am propus să reliefăm rolul atelierelor mănăstirești în promovarea valorilor autentice în domeniul artei textile, să punem în evidență cele mai importante centre de artizanat unde se produc textile, să identificăm atelierelor și asociațiile producătoare de textile. Un loc aparte revine identificării meșterilor care au lucrat și care activează la etapa actuală în domeniul textilelor, iar în baza surselor de arhivă și a documentării pe teren am făcut cunoscute numele artiștilor plastici și de artă decorativă care au elaborat schițe pentru piese textile produse la nivel de stat, contribuind astfel la asocierea sectorului de stat și cel artizanal, colaborarea dintre meșteri, implementarea în sectorul real a rezultatelor cercetărilor și expedițiilor etnologice. De altfel, actualmente devenise în vogă colectarea pieselor autentice textile, vestimentare, ceramică, pentru a se forma muzee locale, regionale sau colecții private. Pe de o parte, asemenea acțiuni demonstrează interesul față de arta textilă și adevăratele valori de patrimoniu, pe de altă parte, odată ajunse în colecții particulare, mai multe piese devin inaccesibile pentru cercetători sau iau calea anticariatelor. Prin servicii de anticariat, covoarele moldovenești sunt înstrăinate prin comercializare la prețuri de mii de lei sau sute de euro (în funcție de vechime, decor, dimensiuni) și este redus substanțial tezaurul cultural al țării.

3.1. Centrele monastice în calitate de promotori ai culturii și identității naționale

Ne-am propus să urmărim în plan diacronic centrele de artizanat, specializate în țesutul covoarelor, broderie artistică religioasă și laică. Fără îndoială, piesele textile, deopotrivă cu cărțile bisericești, icoanele și odoarele de preț din metale, ocupă un loc special în patrimoniul mănăstirilor și bisericilor al Republicii Moldova. Căutările în arhivele naționale, cercetarea pe teren și examinarea în detaliu a pieselor textile au devenit adevărați furnizori de date privind apariția și evoluția artei textile din Basarabia²⁸². Abordând în mai multe lucrări subiectul covoarelor naționale basarabene, atât de înalt apreciate în spațiul românesc, am adunat informații însemnate cu referire

²⁸² TOCARCIUC, A.; CONDRATICOVA, L. Centrele monastice din Basarabia în calitate de promotori ai culturii și identității naționale. In: *Maramureș promotor al culturii și identității românești în lume. Dimensiunea internațională a culturii și științei românești și maramureșene*. Coordonator acad. Emil Burzo. Cluj: 2022, pp. 67-74.

la dezvoltarea artei textile în mănăstirile de maici din Basarabia. În așa fel, în aria preocupărilor noastre au intrat mai multe textile lucrate și păstrate la mănăstiri, care din varia motive nu au ajuns anterior subiectul cercetărilor științifice. Am examinat subiectul funcționării atelierelor mănăstirești ce produceau diferite piese textile uzuale sub aspect laic și bisericesc, subliniind contribuția inestimabilă a centrelor monahale în promovarea adevăratelor valori în domeniul artei textile. În perioada sovietică aceste centre au fost lichidate, fiind închise și atelierile artistice, pierdută irecuperabil o parte remarcabilă a patrimoniului cultural al țării.

Centre monastice de țesătorie. Broderia, croșetarea, alesul covoarelor, confecționarea veșmintelor au fost totdeauna prerogativa călugărițelor de la mănăstirile din Basarabia. În schiturile și mănăstirile de maici au fost concentrate cele mai cunoscute ateliere de confecționare ale veșmintelor și covoarelor, ateliere de țesătorie și croșetare. Documentele consultate confirmă că cel mai important centru de realizare a covoarelor a existat la mănăstirea de maici Tabăra. De asemenea, se confecționau covoare, deși la o scară mai redusă, la schiturile/mănăstirile Hirova, Vărzărești, Răciula, Hâncu. Până în anul 1944 practic la toate mănăstirile de maici din Basarabia funcționau ateliere de confecționare a covoarelor, de croșetare, broderie, se țesea șiac (un postav aspru de lână de culoare închisă, țesut de obicei în casă, din care se fac haine țărănești și călugărești)²⁸³.

Conform *Raportului privind activitatea bisericii ortodoxe ruse în RSSM* din 2 februarie 1945, mănăstirea de maici cu hramul Adormirea Maicii Domnului din satul Călărășăuca, rn Ocnița, avea ateliere specializate în cultivarea viermilor de mătase, ferme de ovine pentru producerea lânii²⁸⁴. Creșterea ovinelor crea condiții favorabile pentru dezvoltarea meșteșugului de țesere a covoarelor, comunitatea dispunând de materie primă proprie pentru profesarea meseriei.

La mănăstirea Hâncu cu hramul Preacuvioasei Parascheva din satul Bursuc, rn Nisporeni, încă de pe timpul aflării aici a comunității monahale a călugărilor, era dezvoltată creșterea ovinelor. Pielicelele și lâna obținută erau folosite pentru confecționarea îmbrăcăminte și încălțăminte fraților călugări²⁸⁵. După închiderea în 1950, mănăstirea Hâncu a fost redeschisă abia în anul 1990 în calitate de comunitate de călugări, iar după 1992 – mănăstire de călugărițe. Stareța mănăstirii Egumena Parascheva a depus numeroase eforturi pentru deschiderea unor ateliere meșteșugărești. În atelierile de la mănăstirea Hâncu maicile țes covoare, prosoape, cos veșminte și haine prețești și călugărești, brodează, croșetează. Actualmente, mănăstirea de călugărițe

²⁸³ TOCARCIUC, A.; CONDRATICOVA, L. Centrele monastice din Basarabia în calitate de promotori ai culturii și identității naționale, pp. 67-74.

²⁸⁴ ANA, DFASP, F. 51, inv. 3, d. 41, f. 9.

²⁸⁵ AGACHI, A. *Istoria Mănăstirii Hâncu*, 1677–2010. Chișinău: Pontos, 2010.

Hâncu dispune și de un muzeu, în care sunt prezentate veșminte preoțești, covoare țesute de măicuțe, păstrate cu o deosebită pietate. Unele piese lucrate de maicile de la mănăstirea Hâncu sunt expuse anual, de Duminica Mironosițelor, în cadrul Festivalului Cântecului Pascal „Hristos a Înviat” și expoziția de Paști „Măinile Mamei”, inițiată prin anii 2000²⁸⁶.

În anul 1938, fosta mănăstire de călugări cu hramul Adormirea Maicii Domnului din satul Frumoasa, r-n Călărași, a obținut statut de mănăstire de călugărițe²⁸⁷. Egumena Taisia a deschis un atelier pentru țesutul stofei bisericești, unicul de acest gen în Basarabia, un fel de școală artistică. Utilajul necesar a fost cumpărat de la București. Atelierul a fost condus de rasofoara Maria (Bianova) stabilită la Frumoasa venită cu ascultarea de la mănăstirea Vărzărești. Rasofoara Maria (Bianova) a fost numită meșter-conducător al atelierului, în scurt timp înalt apreciat în Basarabia și peste hotare. În atelierul de la mănăstirea Frumoasa se realizau comenzi pentru majoritatea mănăstirilor basarabene, se produceau stoffe prețioase, cusute cu fir de aur sau argint.

După 1944, politica autorităților sovietice era bazată pe folosirea forței de muncă și a măiestriei viețuitoarelor, mai ales la realizarea covoarelor moldovenești. La 31 ianuarie 1945 a fost semnat un contract între președintele Cooperației de consum din RSSM A. Kovaliov și mănăstirile de monahii Tabăra, Răciula, Vărzărești, Frumoasa, Hârjauca. Conform contractului, maicile primeau de la stat lână în schimbul unei remunerări bănești, o prelucrau și confecționau variate piese vestimentare spre comercializare, cel mai solicitat fiind însă țesutul covoarelor²⁸⁸. În toamna lui 1944, noua conducere a Eparhiei din Chișinău, subordonată Patriarhiei Moscovei, a desemnat-o pe monahia Militina (Maria Bianova), stareță la mănăstirea de maici Frumoasa. Deja în octombrie 1945, ea a fost înlăturată de la conducerea mănăstirii pentru „atitudine brutală”, întrucât așa calificase episcopul Chișinăului Ieronim încercările stareței de a apăra interesele mănăstirii în fața puterii sovietice²⁸⁹.

Și în schitul Hirova cu hramul Sf. Cuv. Simeon Stâlpnicul din satul Neculăieuca, r-n Orhei, era un centru de confecționare a covoarelor. Încă în anul 1817 Paul Mihail a documentat pentru schitul Hirova monahii, trecute pe listă ca meșterițe care lucrau covoare, se ocupau cu broderia, confecționarea veșmintelor bisericești²⁹⁰. Călugărițele se ocupau de șeserea covoarelor, meșteșug

²⁸⁶ [online] [citat 13.08.2016]. Disponibil: <http://manastireahincu.md/participarea-manastirii-hincu-la-expozitia-pascala-miunile-mamei/>.

²⁸⁷ ANA, DGFAG, F. 1135, inv. 3, d. 212, f. 163-16, Formularele de serviciu ale mănăstirilor din Eparhia Chișinăului pentru anul 1942; MICȘUNESCU, Dimitrie P. *Vizitând mănăstirile basarabene și bucovinene*. București: Tipografia ziarului „Universul”, 1937, p. 63.

²⁸⁸ ANA, DGFAG, F. P-3046, inv. 1, d. 6, f. 4-5.

²⁸⁹ ANA, DGFAG, F. 3046, inv. 2, d. 362.

²⁹⁰ ANA, DGFAG, F. 208, inv. 3, d. 3284, f. 138; MIHAIL, Paul. *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia. Așezăminte, scrieri, personalități*. Chișinău, Știința, 1993, pp. 91-98.

trecut în documentele vremii drept „Rucodelia furcii la lucru gros”, termen ce desemnează țesutul covoarelor, una dintre meseriile principale practicate în mănăstirile de monahii.

Schitul de monahii Hirova obține statut de mănăstire după 1918. Încă din perioada interbelică, în cadrul mănăstirii Hirova au funcționat ateliere de broderie și croșetare, ateliere de confecționare a covoarelor și a veșmintelor bisericești. În perioada 1918–1940 mănăstirea Hirova a fost una dintre cele mai populate, fiind o mănăstire de „traie pentru sine”, adică idioritmică. Majoritatea maicilor locuiau în case proprii, având „gospodării individuale”. Cele peste o sută de monahii trăiau din roadele muncii lor, lucrând covoare în atelierul monahal. vom menționa, în acest context, covorul lucrat de stareța mănăstirii, egumena Iraida (Bârcă), documentat în timpul vizitei în anul 2012²⁹¹. Pe fundal negru sunt țesute flori în diferite nuanțe de roz și albastru, cu ramuri cafenii și frunze verzi. Centrul compozițional reprezintă un nucleu floristic, un mixaj de flori roșii, roz, albastre, încadrate într-un chenar baroc de verde subliniat cu alb. Covorul are o deosebită valoare istorică și artistică grație tehnicii de lucru, motivelor floristice țesute, dar și a individualității deosebite, fiind lucrat de mâna stareței.

În anul 1946, la mănăstirea Hirova funcționau ateliere de confecționare a covoarelor și a stofelor în baza contractelor cu „Moldpotrebsoiuz” (Uniunea moldovenească de consum), însă după 1948 activitatea acestor ateliere a fost sistată din cauza lipsei de materie primă, care trebuia să fie furnizată centralizat de uniune, și asta fiind o modalitate de a lichida atelierele monahale.

Mănăstirea Nașterea Maicii Domnului din satul Răciula, r-n Călărași, deținea ateliere de confecționare a covoarelor, a stofelor și avea contracte cu „Moldpotrebsoiuz”, însă începând cu anul 1948 activitatea atelierelor a fost sistată din motiv că întreprinderea nu mai importa materie primă pentru lucru. Despre prezența acestor ateliere indică și inventarul de lucru păstrat. La 1 ianuarie 1951, din veniturile mănăstirești trăiau 25 de viețuitoare, care locuiau în casa egumenei, restul stăteau pe la casele lor, trăind din rezultatele muncii sale și practicând broderia, croșetarea, țesutul covoarelor²⁹².

La mănăstirea Nașterea Maicii Domnului din satul Vărzărești, r-n Nisporeni, prin contribuția maicii starețe Evlalia Frunză (1916–1939) a fost întemeiat pe lângă mănăstire un atelier de covoare, de confecționare și restaurare a veșmintelor bisericești. În vara anului 1936 obștea mănăstirii număra vreo 200 de monahii și surori, care au fost antrenate în activitatea acestui atelier. Monahiile, contra unei remunerări, primeau lână de la stat, o prelucrau și țeseau²⁹³. După

²⁹¹ CONDRATICOVA, L. Covoarele tradiționale din colecția mănăstirilor moldovenești – parte a patrimoniului național. In: *Patrimoniul bisericesc – recuperarea trecutului*, Conferința științifico-practică națională, 5 mai 2012, Chișinău, 2012, pp. 18-20.

²⁹² ANA, DFASP, F. 51, inv. 19, d. 188, f. 32.

²⁹³ ANA, DGFAG, F. P-3046, inv. 1, d. 6, f. 4-5.

redeschiderea mănăstirii de maici Vărzărești în perioada de independență a Republicii Moldova, aici funcționează un atelier de croitorie, în care se confecționează veșminte bisericești²⁹⁴.

De altfel, unul din cele mai vechi covoare, țesut în anul 1790 la mănăstirea Vărzărești, se păstrează astăzi la Muzeul de Istorie și Etnografie din Criuleni. Este o donație a părintelui Iurie Chicul, originar din Criuleni, și reprezintă imaginea pomului vieții. Covorul a fost expus în cadrul primului Târg Național al Covorului din 13 decembrie 2014, desfășurat sub genericul „Covorul dorului”, organizat în contextul elaborării dosarului de candidat „Tehnici tradiționale de realizare a scoarțelor” pentru înaintare pe lista patrimoniului cultural material UNESCO.

Încă din perioada interbelică la mănăstirea Adormirea Maicii Domnului din satul Cușelăuca, r-n Șoldănești, era un atelier de țesut²⁹⁵. Și la mănăstirea Chistoleni cu hramul Sf. Nicolae, aflată în satul Sadaclia, r-n Basarabeasca, prin 1943, funcționa un atelier de țesut²⁹⁶. La mănăstirea cu hramul Sfânta Treime din satul Glinjeni r-n Fălești (edificată în anii 1920–1938) fusese un atelier de cusut veșminte bisericești, se împleteau mătănii și se brodau paramane (gr.: *Paramandias*) – o bucată de postav pe care este brodat un text cu conținut religios, cum ar fi „Patimile Domnului Iisus Hristos le port eu” și pe care călugării o poartă pe spate sub rasă timp de câteva zile după călugărire. Vom menționa atelierele de țesătorie de la mănăstirea de maici Borisăuca cu hramul Schimbarea la Față a Mântuitorului, fondată încă în anul 1905, așezată pe malul lacului Sasac, între satul cu același nume și satul Eschipoș (astăzi Tatarbunar), județul Ismail²⁹⁷.

În prima jumătate a anului 1944, la mănăstirea Sfânta Treime din satul Saharna, r-n Rezina, devenită mănăstire de maici după 1938, au fost inventariate o mașină de tricostat, un atelier de tricotare și unul de țesătorie, fapt ce denotă prezența meșterițelor care lucrau în aceste ateliere pentru asigurarea bunăstării comunității monahale²⁹⁸.

La mănăstirea de maici Adormirea Maicii Domnului din satul Tabăra, r-n Orhei, în 2011, erau case-chilii ale maicilor în etate care pe timpuri au țesut covoare²⁹⁹. Majoritatea maicilor și surorilor de ascultare de la mănăstire care avea statut de mănăstire idioritmă, adică cu „traie de sine”, erau specializate în alegerea covoarelor. Casele-chilii reprezintă case țărănești tradiționale, având o cameră de locuit, o bucătărie și Casa Mare, unde pe timp de iarnă era instalat războiul de țesut, vertical sau orizontal. Fiecare călugăriță avea surori de ascultare, care deseori locuiau

²⁹⁴ CERETEU, I. Mănăstirea Vărzărești. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova*, Chișinău, 2013.

²⁹⁵ OLARU-CEMARTAN, V. Mănăstirea Cușelăuca. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova*, Chișinău, 2013.

²⁹⁶ ANA, DGFAG, F. 1135, inv. 2, d. 1687, f. 206 verso - 207.

²⁹⁷ ADAUGE, M. Schitul Borisăuca. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova*, p. 681.

²⁹⁸ XENOFONTOV, I.; EȘANU, A. Mănăstirea Saharna. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova*, p. 547.

²⁹⁹ CONDRATICOVA, L. Mănăstirea Tabăra. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova*, Chișinău, 2013.

împreună cu ea și duceau ascultarea la țeserea covoarelor. În funcție de profesionalismul meșterițelor-călugărițe, ele puteau țese până la 2-3 covoare pe iarnă.

În chiliile maicilor de la mănăstirea Tabăra au fost atestate o serie de covoare de diferite dimensiuni, așezate pe perete, așternute pe paturile vechi sau strânse cu grijă în lăzile de lemn. Împodobirea căsuțelor de azi ale monahiilor este cea mai elocventă exemplificare privind rolul covoarelor în destinul mănăstirii Tabăra, subliniat în mod deosebit de tradiția națională. Fiecare monahie în casa-chilie are mai multe covoare de diferite dimensiuni alese de mâna sa. În mod deosebit se remarcă covoarele tradiționale, cu motive floristice exuberante, pe un fundal negru, simetria ornamentelor vegetale și floristice fiind combinată cu armonia și blândețea culorilor naturale folosite. Centrul compozițional este încadrat într-o succesiune de motive decorative mai mici, butoni de floare, care întregesc compoziția covorului.

Amintim că schitul Tabăra a fost fondat în anul 1779, inițial ca comunitate de călugări, după 1815 devine comunitate de călugărițe, iar după 1920 obține statut de mănăstire de maici. Numărul mare al comunității monahale, prezența materiei prime, iscusința meșterițelor-călugărițe a creat premise favorabile pentru fondarea și dezvoltarea atelierului de realizare a covoarelor. Astfel, în 1941–1942 la mănăstire erau 64 de monahii și 36 de surori de ascultare. Din 1953 și până la desființarea mănăstirii, în 1960, la mănăstire erau mai mult de 200 de maici și surori, care locuiau în cca 100 de case-chilii.

În anul 1945, complexul monahal includea 80 de căsuțe-chilii, atelierul de confecționare a covoarelor era amplasat în 5 chilii³⁰⁰. În 1948, stareța mănăstirii Tabăra Mavra (Limari) a scris o plângere în care a subliniat că în mănăstire funcționează un atelier de confecționare a covoarelor, dar în sat a fost organizat încă un artel de același gen, denumit „Pobeda”, unde lucrează fetele din localitate. Ea ruga să se facă o dispoziție conform căreia viețuitoarele din mănăstire să lucreze doar în atelierul mănăstiresc³⁰¹. În 1952 a fost răspândit zvonul că după lichidarea mănăstirii Tabăra în continuare va funcționa doar artelul de confecționare a covoarelor din colhoz. Președintele artelului a declarat că *va alunga* din mănăstirea Tabăra pe orice monahie sau soră de ascultare care nu va scrie cerere de intrare în artelul din sat de confecționare a covoarelor și, respectiv, de plecare din comunitatea monahală³⁰². În anul 1959, în ajunul lichidării mănăstirii de maici de la Tabăra, din 180 de viețuitoare, la alesul covoarelor lucrau 80 de călugărițe și ascultătoare. După închiderea mănăstirii s-a recurs la transferarea forțată a maicilor și surorilor de ascultare versate în arta

³⁰⁰ ANA, DFASP, F. 51, inv. 19, d. 188, f. 50.

³⁰¹ ANA, DGFAG, F. P-3046, inv. 1, d. 24, f. 3.

³⁰² ANA, DGFAG, F. P-3046, inv. 1, d. 46, f. 19-24.

covorului la o fabrică specializată deschisă în or. Strășeni și construită în 1960³⁰³. După 1971, au fost trecute să lucreze în cadrul Asociației Meșteșugarilor din RSSM. Cele 179 de viețuitoare împreună cu stareța au rămas pe la casele lor. Fabrica de țesut covoare din Strășeni le-a făcut renumite în fosta RSSM. În 1959 la această fabrică au activat 428 de meșterițe, dintre care mai bine de jumătate erau fostele monahii de la mănăstirea Tabăra. Printre cele mai cunoscute monahii specializate în alesul covoarelor au fost Nionila Manoli, Olga Leah, Vera Garștea, Mavra Limar³⁰⁴. În așa fel, covoarele țesute de monahiile de la Tabăra, care au ajuns departe de hotarele RSSM, merită o atenție specială, astăzi prezentând un inestimabil izvor de studiu al artei decorative naționale, piesele având o deosebită valoare istorico-artistică, un adevărat patrimoniu național.

Aflăm că covoarele țesute în cadrul atelierelor monastice, de călugărițe pe la case-chilii în majoritatea cazurilor au fost făcute la comandă, comercializate, donate, astfel ca produsele unui atelier mănăstiresc au ajuns departe de locul unde au fost produse, reducând considerabil oportunitățile de apreciere, datare, localizare, atribuire ale obiectului. Odată cu lichidarea comunităților monastice, în primele decenii postbelice, piesele de valoare din patrimoniul mănăstirilor și bisericilor închise au fost sechestrate, inclusiv covoarele tradiționale moldovenești și veșmintele de preț, care erau mult apreciate de anticari grație frumuseții și calității.

Fiecare covor, indiferent de faptul că a fost lucrat la un atelier mănăstiresc sau în mediu casnic, are ceva individual: un motiv floristic, o inscripție, un chenar care permite diferențierea pe zone geografice și încadrarea într-o anumită tipologie. Piesele sunt speciale din mai multe considerente, iar distribuirea motivelor reprezintă o modalitate de organizare a compoziției. Putem spune că covorul este purtătorul unui mesaj ideatic, exemplificat prin culorile utilizate, care diferă de la o zonă geografică la alta, în funcție de amplasarea mănăstirii și profesionalismul monahiilor. Ornamentica covoarelor realizate de monahiile mănăstirești este foarte diversă, reprezentând un mixaj al motivelor geometrice, care exploatează asemenea figuri precum romburi, pătratul (mai ales prin repetarea elementelor în chenarul covorului, formând un decor gen șah), liniile frânte, romburi crenelate, crestate, cu coarne, prescuri. Aparte se clasifică asemenea motive precum coarnele berbecului sau variante stilizate ale vrejului de viță de vie; motive generate din reprezentarea bradului, X-urile stilizate, motive stilizate generate din natură, precum ar fi cele fitomorfe. Locul principal în cazul acestor motive îl deține frunza și floarea: trandafir liber desenat și floarea stilizată romboidal, buchete de flori și boboci, vrejuri de viță de vie și ghirlande de flori,

³⁰³ CONDRATICOVA, L. Mănăstirea de maici Tabăra. Destin sub soviete. In: *Magazin Istoric*, București, 2013, nr. 1, pp. 10-12; ANA, DFASP, F. 51, inv. 19, d. 189, f. 100.

³⁰⁴ CONDRATICOVA, L. Valoarea istorico-artistică a veșmintelor bisericesti. In: *AKADEMOS*, Chișinău, 2012, nr. 4, pp. 165-169.

vase cu flori, piese exemplificate prin lucrările păstrate în colecțiile mănăstirești de la Hirova și Tabăra. Sunt originale covoarele care posedă motive aviforme: porumbei, cocoși, păuni stilizați. Tot în aceeași ordine de idei se înscriu și motivele zoomorfe. În opinia noastră, valoare deosebită dețin covoarele care posedă inscripții privind data confecționării, cum este cazul piesei de la mănăstirea Țipova, la care putem reține anul 1935. Mai complicate sunt piesele lucrate în mod special ca donație lăcașurilor de cult sau date ca pomană, de sufletul celui răposat. Prin mesajul pe care îl posedă, covoarele dețin o valoare deosebită și devin veritabile ghiduri de artă decorativă.

În așa fel, activitățile meșteșugărești și artistice în cadrul comunităților monahale au fost favorizate de statutul idioritm al lăcașurilor sfinte. Modul de viață separat, cu „traie de sine”, în propriile case-chilii, permitea monahiilor și surorilor de ascultare să practice țesutul în casele-chilii ce le aparțineau și să comercializeze produsele muncii sale, sursele financiare câștigate fiind folosite în necesitățile proprii și ale comunității. Cu timpul, mănăstirile au devenit adevărate centre spirituale și de cultură, cu diverse ateliere de arte și meșteșuguri.

Vorbind despre atelierele mănăstirești, vom sublinia faptul că după 1944, politica de suprimare a credinței ortodoxe creștine de către regimul sovietic s-a manifestat în mod pregnant în Basarabia, deoarece mănăstirile prezentau centre puternice de cultură și conștiință națională, incompatibile cu ideologia comunistă. Unul dintre motivele stipulate de administrația sovietică la lichidarea comunităților monahale a fost subdezvoltarea economică. Însă mănăstirile de maici Răciula, Hirova, Tabăra, Vărzărești erau economic stabile și bine dezvoltate, inclusiv la compartimentul meșteșugurilor tradiționale.

În contextul reconstituirii și reînvierii tradițiilor de confecționare a covoarelor moldovenești și a pieselor de vestimentație tradițională, menționăm și tendința de a deschide centre de artizanat în cadrul mănăstirilor de călugărițe din Republica Moldova. Astfel, după 1991, o încercare de a revigora vechile meserii artistice se face la mănăstirea de maici „Sfinte Mironosițe Marta și Maria” din satul Hagimus, în Căușeni, unde au fost formate ateliere de țesere a covoarelor, broderie artistică, croșetare, fapt ce a permis într-o mare măsură organizarea economică a mănăstirii, dar și deprinderea acestui meșteșug artistic de călugărițe și de copiii din localitate, interesați de artizanat³⁰⁵. În atelierele mănăstirești se confecționează veșminte preoțești, haine călugărești.

Actualmente, comunitatea monahală tinde spre refacerea atelierelor de țesătorie, broderie și tricot, care erau pe timpuri o adevărată mândrie a unor mănăstiri (Hirova, Tabăra, Răciula)³⁰⁶. La mănăstirea de călugărițe Sfântul Mare Mucenic Dumitru din orașul Ceadâr-Lunga, fondată prin

³⁰⁵ CONDRATICOVA, L.; MANOLACHE, C. Mănăstirea Hagimus. In: *Mănăstiri și schituri din Republica Moldova*. Chișinău: Enciclopedia Moldovei, 2013.

³⁰⁶ Ibidem.

1986, există astăzi un atelier de confecționat veșminte și alte accesorii; în același context vom menționa mănăstirea de călugărițe Adormirea Maicii Domnului din satul Coada-Iazului, în Sângerei, fondată în anul 1997, având un atelier similar. La mănăstirea de călugărițe din orașul Bălți, reorganizată în mănăstire pe baza bisericii Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil, fiind unul din așezămintele monahale recent deschise, preoteasa Zinaida Cărpineanu conduce atelierul de cusut veșminte bisericești. Și la mănăstirea de călugărițe Învierea Domnului din orașul Briceni, deschisă în anul 2000, funcționează un atelier de cusut veșminte bisericești. În anul 2005, la mănăstirea Japca a fost instituit un atelier de croitorie³⁰⁷.

Astăzi, covoarele, broderiile maicilor se păstrează în majoritatea cazurilor în casele-chilii ale monahiilor în vârstă, care le-au realizat. Sunt parte a vieții lor, lucrate cu suflet și dragoste. Ele nu sunt expuse la muzee sau expoziții specializate. Sunt, în primul rând, patrimoniul bisericesc și locul lor este anume în colecția bisericii și mănăstirii.

3.2. Ateliere de producere a textilelor artizanale și industriale

Dezvoltarea țesutului, de la finele secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea, a fost stimulată de un șir de factori. În Basarabia, în anul 1881 erau 5 fabrici de lână, având în total 692 de lucrători, iar volumul producerii se ridica la 51739 ruble. Patru fabrici se aflau în mediul urban, unde activau 640 de lucrători, volumul producerii fiind de 3729 ruble. La singura fabrică din mediul rural lucrau 52 de muncitori, care produceau lână în volum de 48000 de ruble.

În secolul al XIX-lea în Basarabia se organizau expoziții de covoare, țesute în ateliere și în condiții de casă. Cele mai originale erau prezentate la expozițiile din Rusia, Cracovia, Viena, Paris, Geneva, Sankt-Petersburg. Expedițiile etnografice au condus la faptul că actualmente în Republica Moldova cea mai bogată colecție de piese textile, implicit covoare, scoarțe, păretare, piese ceremoniale au ajuns în custodia Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală. De altfel, pe lângă cele cca 2000 de piese de patrimoniu, mai mult de 300 au fost produse în cadrul fabricilor de covoare în a doua jumătate a secolului al XX-lea. În context, vom utiliza pentru desemnarea acestor piese termenul de „covor industrial” care a fost produs la întreprinderi specializate³⁰⁸.

Necesitatea dezvoltării industriei casnice a textilelor, a țesutului manual, respectiv, a unor centre de artizanat specializate în confecționarea unor anumite produse, a fost dictată în primul rând de anumite circumstanțe sociale și economice, populația profesând unele îndeletnici artistice în timpul liber, în nevoia de a satisface necesitățile familiei în piese decorative și utile, de a-și

³⁰⁷ XENOFONTOV, I. Mănăstirea Japca. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova*, Chișinău, 2013, p. 457.

³⁰⁸ BUZILĂ, V. Covoarele produse în sistemul industrial. In: *Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*, vol. 3(16), 2002, pp. 49-66.

demonstra statutul social-economic deținut în societate, cea mai elocventă dovadă a poziției înalte fiind zestrea tinerei domnițe, pregătită de reprezentanții mai în vârstă pentru tânăra care urma să se căsătorească. Cu timpul, s-a ajuns la ideea că unele meșteșuguri artistice aduc venit nu doar familiei, dar pot fi și comercializate. Industria casnică, reprezentată prin țesutul și alesul covoarelor a devenit o ocupație meșteșugărească, care permitea scutirea de agricultură și creșterea vitelor. Își fac apariția asociații meșteșugărești, mici ateliere transformate ulterior în centre de artizanat, unde se lucra la comandă și pentru piață. Operațiile tehnologice de prelucrare și pregătire a materiei, de toarcere a fibrelor vegetale, erau coordonate în primul rând de o femeie, care coopta membrii familiei pentru anumite procese de lucru, erau realizate în funcție de lucrările agricole și anotimp, astfel, perioada șezătorilor fiind decembrie – martie. Deopotrivă cu funcționalitatea și simbolismul fiecărei piese în parte, un loc aparte revine cunoștințelor sacre care se referă la tehnicile meșteșugărești legate de țesut. Din aceste considerente, țesutul, din perioada primelor atestări până la ziua de astăzi, alături de semantica pâinii, fântânilor, a fost însoțit de numeroase ritualuri, credințe, superstiții și simbolism profund, care se referă la domeniul etnologic de cercetare.

Apariția și dezvoltarea producției casnice mai ales în mediul rural a fost condiționată de mai multe aspecte socio-economice și culturale, legate de necesitatea confecționării materiei prime în mediul rural, în timp ce reprezentanții elitei locale, boierimea își puteau permite procurarea unor stofe elegante și de calitate la manufacturi speciale. Industrializarea societății, producerea automatizată, apariția stoffelor produse industrial și a coloranților chimici a defavorizat considerabil dezvoltarea producției casnice, reducând din aria de răspândire și utilizare a țesăturilor produse în diferite centre de artizanat.

Țesăturile lucrate manual în condiții de casă alcătuiau o parte considerabilă din averea familiei. Luând în calcul categoria țesăturilor și numărul lor, hărnicia femeilor, se forma autoritatea și opinia sătenilor despre familia dată. În așa fel, împodobirea casei cu covoare, țesături de lână, pânzeturi albe de casă țesute și brodate denotă o trăsătură specifică de secole în decorul casei moldovenești.

Constatăm că de la mijlocul secolului al XX-lea, în RSSM, piesele textile erau confecționate de meșteri individuali, precum și în arteluri, care erau subordonate Consiliului industriei moldovenești, îndeplinind diferite comenzi de stat (Fig. A.2.178). Cea mai largă răspândire producerea industrială a țesăturilor, covoarelor, scoarțelor se face remarcată în anii 1950–1990. Artelul reprezintă o asociație, o corporație de meșteșugari, care sunt uniți împreună pentru a efectua anumite lucrări de lungă durată și de o complexitate aparte, modelul în cauză fiind implementat mai ales în localitățile din RSSM în primele decenii de după cel de-al doilea război mondial în scopul majorării producerii meșteșugărești și dezvoltării industriei de confecționare a

textilelor. În perioada vizată artelul era mai degrabă un fel de asociație/corporație meșteșugărească, cu aceleași drepturi și obligații, fiind specifică și pentru Basarabia interbelică, pe când termenul „artel” a devenit uzual după 1945, întrucât toată documentația în spațiul ex-sovietic se perfecta în limba rusă, creând impedimente în folosirea corectă a terminologiei specializate în domeniu, educația prin și pentru patrimoniu, substituirea valorilor autentice.

Într-un artel se asociau reprezentanții mai multor familii mari care îndeplineau aceleași activități (arteluri agricole sau agroalimentare), dar și persoane care profesau același meșteșug artistic (croitorie, alesul covoarelor, confecționarea vestimentației). În unele localități mari, mai mulți meșteșugari care deserveau populația, acordau servicii de confecționare a articolelor și de reparație a lor, la fel erau uniți într-un artel care le apăra interesele, se ocupa de asigurarea materiei prime și realizarea producției finisate. Despre utilizarea frecventă a termenului „artel” aflăm din dosarele de arhivă din anii 1945–1960, perioadă în care aceste uniuni meșteșugărești erau parțial scutite de unele impozite, condiția principală pentru activitatea lor era prețul produselor sau serviciilor prestate care nu trebuia să depășească cele de stat cu mai mult de 10-13%. În 1956, a fost dispus ca până în anul 1960 toate artelurile să fie transmise în subordinea statului, excepție făcându-se pentru micile arteluri de deservire a populației, artelurile artistice și cele ale invalizilor, dar și aceste tipuri de activitate meșteșugărească au fost închise până în anii 1970–1980³⁰⁹. După 1991 acest gen de activitate își face adesea apariția sub denumirea de cooperativă comercială.

Atelierele mari au fost fondate pentru eficientizarea lucrului în domeniul deservirii populației, optimizarea artelurilor mici și medii, având în vedere necesitatea specializării în executarea anumitor operațiuni³¹⁰. Importanța și activitatea artizanilor și atelierelor de producție artistică din RSSM este argumentată de următorii factori:

1) Din punct de vedere **istoric**, nu putem fi de acord cu ideea că abia după 1945 își fac apariția și se dezvoltă unele meșteșuguri care au stat la baza industriei textile. Sursele de arhivă și literatura de specialitate confirmă faptul că la început de secol XX în Basarabia interbelică funcționau ateliere mănăstirești unde se lucrau, pe lângă veșminte bisericești, covoare de o rară frumusețe³¹¹. În Chișinău, au fost atestate ateliere în care se produceau piese vestimentare și

³⁰⁹ НОВИКОВ, И.А. «Артель»: этимология слова и термин в русском дореволюционном законодательстве. In: *Томский Государственный Университет. История*, Томск: 2009, pp. 83-85.

³¹⁰ ANA, DFASP. F. 310, inv. 1, d. 469, f. 9-10. Паспорта промартелей Молдпромсоюза по состоянию на 1956 г.

³¹¹ CONDRATICOVA, L. Valoarea istorico-artistică a veșmintelor bisericești. In: *AKADEMOS*, Chișinău, nr. 4 (27), 2012, pp. 165-169; CONDRATICOVA, L. Tabăra Nunnery Under The Soviet Ideology Dominance. In: *Remembrance In Time. Proceedings of the International Symposium Communist Regimes – Recent Memory for an Open Society*. Brașov: Transilvania University Press of Brașov, 2012, Vol. I, pp. 203-212.

accesorii, fiind în pas cu marile orașe europene³¹². În anii 1945–1960, au fost atestate mai multe arteluri de producție meșteșugărească, pentru a suplini necesitatea locuitorilor în textile și piese vestimentare simple. Ulterior, prin decizia autorităților centrale, aceste arteluri au fuzionat pentru a se fonda fabrici mari de textile și vestimentație.

2) Din punct de vedere **socio-economic**, era necesară producerea pieselor textile pentru a acoperi nevoile crescânde ale populației în primii ani după conflagrație. Țesăturile simple, accesibile, erau folosite pentru a lucra piese vestimentare și a „îmbrăca” populația pentru a deveni o masă identică de indivizi, puțin deosebindu-se la unele evenimente festive sau sărbători familiale printr-o vestimentație mai solemnă. Menționăm ideea permanent promovată de autoritățile centrale și locale pentru „a elibera” femeile mai ales din mediul rural de a participa la tradiționalele șezători (în timpul cărora femeile torceau lâna, țeseau covoare, brodau), întrucât aceste piese urmau să fie produse centralizat în ateliere și, ulterior, fabrici, să fie comercializate inclusiv prin magazine ambulante, iar femeile deveneau libere să muncească la egal cu bărbații. Din aceleași considerente remarcăm tendința de a „înlătura” hotarele create dintre mediul urban și cel rural la capitolul textile pentru decorul caselor produse centralizat în ateliere și fabrici, astfel optându-se pentru urbanizarea satelor inclusiv prin înlocuirea covoarelor autentice (care aveau funcție estetică și utilitară ca un mijloc de a încălzi pereții casei) prin cele produse industrial.

3) Din punct de vedere **estetic, cultural și educațional**, subliniem faptul că în pofida situației social-economice anevoioase create în primele decenii de după război, nu a putut fi subminată dorința gospodinelor de a-și decora casele cu piese textile originale (covoare, păretare, lăicere), tendință remarcată și în familiile moldovenilor deportați în Siberia, Kazahstan, în cele trei valuri ale deportărilor³¹³. Începând cu anul 1964, în spațiul sovietic „se introduc prin decret noile tradiții și obiceiuri”, suferind modificări la nivel ideologic tradițiile calendaristice, datinile strămoșești privind botezul pruncilor, sărbătorile nupțiale. În acest context, pieselor textile le revenea un important rol în promovarea în rândurile populației a noii culturi, a unei noi mentalități, de unde rezidă și funcția instructivă a acestor piese, folosite pe larg și în cadrul activităților extrașcolare.

Având în vedere complexitatea dezvoltării unei fabrici mari de textile, industria textilă din RSSM s-a axat de la început pe relansarea și eficiența unor ateliere medii și arteluri mici, concentrate preponderent în orașe – Chișinău, Bălți, Soroca, Tiraspol, Cahul. Fiecare artel era

³¹² CONDRATICOVA, L. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene. In: *Arta și tradiția în Europa*, Studii de specialitate, Festival internațional, Ediția a VI-a, Casa Corpului Didactic „Spiru Haret” Iași, România, pp. 149-154.

³¹³ COJOCARU, L. Tradiția de nuntă în comunitățile de basarabeni deportați în Siberia și Kazahstan. In: *AKADEMOS*, Chișinău, nr. 2, 2018, pp. 132-139.

orientat spre realizarea tuturor operațiunilor de confecționare a pieselor textile, lucrătorii fiind deprinși cu mai multe procedee tehnologice de lucru. Deseori, pentru a forma ateliere mari de lucru, se proceda la asocierea mai multor arteluri și meșteri care lucrau în condiții casnice. Având utilajul necesar, ele îndeplineau anumite comenzi de stat³¹⁴.

Potrivit datelor de arhivă, primele arteluri textile au fost atestate în a doua jumătate a anului 1944. În total, în RSSM în 1944–1945 erau șase arteluri, dintre care un artel de prelucrare a pielii și un artel de textile³¹⁵. În anul 1951, când s-a început elaborarea de pașapoarte pentru toate artelurile, au fost trecute pe lista Asociației moldovenești de consum și producere 27 de arteluri de producere meșteșugărească, majoritatea având o structură mixtă, cu sectoare de confecționare a țesăturilor, covoarelor moldovenești, pieselor vestimentare, vopsirea țesăturilor ș.a. În câțiva ani, numărul artelurilor specializate în confecționarea pieselor vestimentare, croitorie, producerea pieselor textile s-a majorat, fiind deschise în practic toate localitățile mari arteluri care deserveau populația, propunând covoare, textile, piese vestimentare.

La Chișinău, în iulie 1945, începe a funcționa artelul de producere „28 iunie”, având sectoare specializate în producerea țesăturilor. Tot la Chișinău, str. Irinopolskaia, nr. 26, în mai 1945, a fost fondat artelul „Krupskaia”, unde existau sectoare specializate de confecționare a pieselor textile, croitorie, precum și o noutate pentru arteluri a fost specializarea a cinci meșteri în vopsirea țesăturilor, adică în pictarea artistică a stofelor, în 1950 fiind vopsite și pregătite pentru producere cca 653 m.p. de țesătură pictată.

În anul 1950, artelul „Lenin” fondat la Strășeni în 1944, avea un atelier de țesătorie și altul de croitorie, iar din cei 44 de lucrători, 28 erau meșteșugari; în noiembrie 1944 a fost deschis artelul „Cotovschi” din or. Călărași și artelul de croitorie și de producere a lânii din or. Orhei. În anul 1945 au fost formate arteluri de textile din or. Leova, Florești, Ungheni, Căușeni. Artelul „Kalinin” de țesătorie a fost deschis în august 1946 în satul Sucleia, r. Sucleia; în iunie 1946 – artelul de țesătorie din satul Rașcov, raionul Camenca, artelul „Munca” din or. Cahul, artelul din Taraclia. În 1947 sunt fondate artelul „Serghei Lazo” din satul Chiperceni, artelul „Bolșevic” din raionul Bravicea, artelul de țesătorie din or. Fălești, artelul „Nistru” din or. Râbnița ș.a. În anul 1945 a fost fondat artelul „Biruința” din satul Lăpușna, cei peste 300 de meșteșugari realizând piese textile și țesături casnice³¹⁶.

³¹⁴ CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A. Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960. In: *ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS*, XL, vol. I, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, Iași: PIM, 2019, pp. 275-286.

³¹⁵ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 4, f. 33.

³¹⁶ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50, f. 34.

În zona nordului, în or. Soroca, în 1944 a fost deschis un artel de țesătorie. La Bălți, în 1944, a fost fondat un artel specializat pe producerea textilelor, în 1950 aici activând cca 70 de meșteri. Un alt artel „28 iunie”, fondat în 1944, era specializat în producerea artistică și cea a textilelor.

Și în or. Tiraspol, în septembrie 1944, a fost deschis un artel specializat exclusiv în țesătorie, sortimentul propus al pieselor fiind foarte variat, cuprinzând mai multe categorii în funcție de vârstă și necesitățile populației. În decembrie 1946, la Tiraspol a fost deschis un artel specializat în producerea artistică a covoarelor de lână, aici funcționând și un sector aparte de vopsire a lânii. Către 1950, aici lucrau 187 de meșteri, care deserveau 10 războaie industriale de țesut covoare, 21 de mașini de confecționare a textilelor și alte utilaje. Producerea covoarelor era realizată nu doar în artelul principal de la Tiraspol, dar și în satele învecinate din raioanele Tiraspol și Grigoriopol, cum ar fi Butor, Mălăiești, Speia, Tașlâc, Tocmaz.

În or. Bender, în anul 1945, a fost deschis artelul de producere artistică (covorașe de lână, baticuri), de confecționare a textilelor și a vestimentației, către 1950 numărul lucrătorilor ridicându-se la 65 de meșteri. De altfel, conform datelor de arhivă, în anul 1950 sectoarele de producere artistică și de țesătorie au lucrat în două schimburi, fiind bine asigurați cu materie primă și îndeplinind comenzi de stat.

În anul 1946, majorarea numărului de mașini de cusut a dus la creșterea productivității artelurilor din domeniul textile, fiind lucrate piese la comandă de stat și articole vestimentare prin comenzi individuale³¹⁷. Au fost prevăzute măsuri organizatorice pentru a restabili activitatea meșteșugărească în arteluri, și anume cea textilă pentru fabrica de piele „1 Mai” din Chișinău; la Bender, producerea textilă și de încălțăminte în atelierul „28 iunie”; arteluri textile la Cahul și Orhei, fiind constatată lipsa unor fabrici mari de confecții, care ar integra majoritatea operațiunilor tehnologice de producere a pieselor textile³¹⁸. Grație acestor surse de arhivă, confirmăm aserțiunea că în Basarabia existau tradiții seculare de alegere a covoarelor de meșteri profesioniști. În primele decenii postbelice, la nivel de stat a fost preconizată revigorarea acestui domeniu, dotarea cu utilaj necesar și materii prime de calitate, în așa fel ca covoarele moldovenești să ajungă departe de hotarele republicii, idee exploatată de-a lungul anilor pentru buna funcționalitate a fabricilor de covoare din RSSM.

Totodată, au fost prevăzute surse bugetare speciale pentru restabilirea și dotarea artelurilor din raionul Orhei. În artelul de covoare „Pobeda” (Victorie) au fost întreprinse măsuri de restabilire a producerii de covoare artistice. Producerea în exclusivitate a covoarelor moldovenești de lână intra în misiunea celor 40 de meșterițe (în anul 1950) care în 1946 au format artelul „Covrovșic”

³¹⁷ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 2.

³¹⁸ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5, f. 8.

din satul Tabăra, rn Orhei. Toate covoarele provenite din artelul de la Tabăra erau lucrate manual, la război de țesut vertical sau orizontal, în total fiind atestate 15 războaie de țesut. Lipsa materiei prime de calitate (lână naturală) a cauzat pierderea productivității și eficienței acestui artel de producere a covoarelor³¹⁹. La 15 ianuarie 1955, în artelul „Covrovșic” (*Producător de covoare*) din satul Tabăra, activa un sector de confecții textile, numărul total al lucrătorilor fiind de cca 130³²⁰. Un alt artel ce se subordona celui din satul Tabăra, a fost fondat în 1945 în satul Bravicea, rn Orhei, iar la 1 ianuarie 1955 aici lucrau 226 de lucrători, care se ocupau de țesutul covoarelor, vopsitul lânii, producerea articolelor textile artistice. Doar în anul 1954 în artelul de la Bravicea au fost produse diferite tipuri de covoare artistice de lână în sumă de 4190,1 mii ruble³²¹.

Revenind la fabricile atestate în orașe cât și atelierele meșteșugărești active în mediul rural, precizăm că în anul 1947 doar artelul de producere a lânii din or. Tiraspol a realizat un plan de 5,7 tone de lână, astfel devenind necesară deschiderea unei fabrici aparte³²².

În fiecare an, se preconiza procurarea utilajului nou, reparația clădirilor, construcția unor ateliere noi, toate acțiunile fiind menite de a se îndeplini peste 100% planul de confecționare a pieselor textile, a covoarelor, multe dintre aceste piese fiind stocate ulterior în depozite în condiții insuficiente de păstrare, fapt ce a dus la degradarea lor în timp³²³. Deja pentru anul 1950 au fost preconizate o serie de măsuri pentru ameliorarea și dezvoltarea industriei textile. Se prevedea până la 1 octombrie extinderea atelierului de textile din cadrul fabricii „Cotovschi” din or. Tiraspol; pentru trei ateliere de covoare se prevedea majorarea lucrărilor planificate până la 600 m.p. la fiecare artel, urmând să fie deschise încă patru ateliere de țesut covoare (la Briceni, Fălești, în satele Holoșnița, rn Soroca și Popești, rn Drochia)³²⁴. În total, pentru anul 1950, în atelierele din Chișinău, Tiraspol, Bender ș.a. era planificată confecționarea a 30000 m.p. de covoare³²⁵.

Pentru alesul covoarelor cu înalte proprietăți în artelurile deschise în mai multe localități, era necesară materie primă de cea mai bună calitate. În acest context, în toamna anului 1950 a fost emisă o hotărâre, potrivit căreia în or. Tiraspol se prevedea construirea unei fabrici de lână pentru a suplini necesitatea în materie primă de calitate pentru fabrica de covoare din Tiraspol, precum și alte fabrici din RSSM³²⁶. În acest sens, au fost distruse casele de lemn ale locuitorilor din vecinătate, fiindu-le restituite costurile clădirilor, și ridicată o nouă clădire pentru a așeza în ea

³¹⁹ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 83, f. 3-105.

³²⁰ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 438-439.

³²¹ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 440-441.

³²² ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 30, f. 15.

³²³ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 213.

³²⁴ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71, f. 2.

³²⁵ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71, f. 15-20.

³²⁶ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71, f. 33.

fabrica de lână din Tiraspol³²⁷. Anume la fabrica de la Tiraspol se producea lână de trei categorii, folosită pentru alesul covoarelor moldovenești; erau confecționate piese de tricotaj³²⁸, precum și a produse marame/basmale de lână pentru cap, lâna de la Tiraspol fiind predestinată pentru producerea articolelor în toate asociațiile meșteșugărești³²⁹.

Atelierul artistic meșteșugăresc „Munca” din Cahul a fost fondat în anul 1948 și populația era deservită de 204 de lucrători, care produceau, pe lângă piese textile, articole vestimentare din lână de calitate; la fel se comercializa lână ca materie primă³³⁰.

În sud, în satul Congaz, a fost deschis în 1946 artelul de țesătorie, prelucrare a pieilor, axat în mod prioritar pe țeserea covoarelor. În anul 1955 aici activau 88 de meșteri, funcționau câteva sectoare de țesere a covoarelor, de producere a articolelor artistice din lână naturală. Mai ales erau înalt apreciate covoarele naturale artistice³³¹. În anul 1954 au fost produse și noi tipuri de covoare. Întrucât au fost anunțate întreceri socialiste, dosarele de arhivă au fixat importante date statistice cu referire la artelul din Congaz. Astfel, din cei 88 de lucrători (în anul 1955), 19 erau bărbați și 69 femei; 18 lucrători aveau vârsta de până la 25 de ani; 47 de persoane îndeplineau planul la 100-120%, restul persoanelor îndeplineau planul de producere până la 100%. Ca naționalitate, în artel au fost angajați 3 ruși, 2 ucraineni și 10 moldoveni, restul, 73 de persoane, erau de alte naționalități (bulgari sau găgăuzi)³³².

Un atelier meșteșugăresc similar a fost atestat din 1945 în or. Leova (împreună cu meșterii din oraș și din satele Sărăteni, Iargora), aici funcționând trei sectoare de producere a vestimentației pentru dame și bărbați, un artel de producere artistică³³³.

Odată cu centralizarea producției și executarea unor comenzi stricte de stat, constatăm că atât modelele de piese textile, cât și cele vestimentare, erau coordonate la nivelul local, regional și unional. Pentru tot spațiul unional, la fabrica din orașul Derbent din sudul URSS, astăzi în Republica Daghestan (de altfel fabrica de covoare din oraș și-a început activitatea încă în anul 1903, astăzi aici funcționând o școală profesională specializată în alesul covoarelor), a fost elaborat un ghid practic pentru vopsirea lânii utilizate pentru producerea industrială a covoarelor³³⁴. Prin acest ghid, institutul științifico-practic de artă a propus mai multe rețete de vopsire a lânii cu descrierea detaliată a procedeelelor tehnologice. În total, instrucțiunea specifică 64 de nuanțe de

³²⁷ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 213.

³²⁸ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 129.

³²⁹ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71, f. 131.

³³⁰ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 323-325.

³³¹ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 587-598.

³³² ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 608-610.

³³³ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 392-394.

³³⁴ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 207, f. 330.

diferite culori (de bază fiind roșu, verde, albastru, negru), fiind folosite culori chimice, acrilice. În așa fel, se ușura considerabil munca pictorilor în selectarea culorilor pentru noile modele de covoare artistice. În aceeași ordine de idei, pentru schimb de experiență, în anul 1953 au fost prevăzute deplasări ale meșterilor din RSSM la fabricile de textile și de covoare din Moscova, Leningrad, Riga, Kiev, fiind delegate pentru 11 zile opt persoane din diferite arteluri, specializate în producerea pieselor textile³³⁵.

Ca urmare a celor expuse, constatăm că în primele decenii postbelice, în majoritatea localităților din RSSM au fost deschise arteluri specializate în producere artistică a țesăturilor de diferite tipuri. Un accent aparte a fost plasat pe dezvoltarea în continuare a producerii artistice a covoarelor moldovenești, fapt exemplificat prin fondarea unor arteluri, în cadrul cărora covoarele se țeseau manual sau se produceau industrial. Aceste arteluri au avut un rol foarte important în dezvoltarea industriei textile, producătoare de covoare sau celei de confecții, artizanii locali păstrând și promovând tradițiile de confecționare a pieselor autentice, activând de cele mai dese ori în condiții casnice, folosind utilajul de acasă (războiul de țesut). După 1960, începe procesul de unificare și substituie a artelurilor prin ateliere mari și fabrici de textile, covoare, de confecție, în care are loc producerea industrială a textilelor, care cedează față de cele produse artistic sau artizanal. Modelele produse pentru export erau lucrate după schițele artiștilor plastici care elaborau schițe ale covoarelor, broderiilor, folosind ca sursă de inspirație piesele autentice din colecțiile muzeale. De cele mai dese ori aceste modele erau stilizate, geometrizzate pentru a eficientiza producerea lor pe cale industrială în stocuri considerabile.

3.3. Centre de artizanat și meșteri în domeniul textilelor din Republica Moldova

Artizanatul, în calitatea sa de meșteșug practicat cu artă, a devenit în ultima vreme un domeniu tot mai explorat de etnologi, culturologi, artiști plastici³³⁶. Se datorează inclusiv interesului față de covor, care a ajuns pe lista patrimoniului cultural UNESCO. La 2 decembrie 2016, tehnica de realizare a covoarelor tradiționale moldovenești și românești, cunoscute sub numele de „scoarță”, a fost inclusă în lista patrimoniului mondial UNESCO. Este o realizare extraordinară a cercetătorilor din Republica Moldova și România, care va avea un impact deosebit asupra revigorării meșteșugului țeserii covoarelor (nu doar a tehnicii de realizare „scoarță”), ajuns astăzi pe calea de dispariție. Pentru realizarea unui veritabil covor moldovenesc, meșterițele revigorează astăzi această artă în mai multe centre specializate din Republica Moldova.

³³⁵ ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268, f. 371, f. 413, f. 416, f. 419.

³³⁶ CONDRATICOVA, L.; TOCARCIUC, A. Centre de artizanat și meșteri în domeniul textilelor din Republica Moldova. In: *Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*, pp. 394-402.

Un merit incontestabil în promovarea acestor valori eterne ale neamului nostru revine expozițiilor tematice, târgurilor, altor evenimente științifice și culturale. Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeul Național de Istorie a Moldovei, Ministerul Culturii, Educației și Cercetării (din august 2021 – Ministerul Educației și Cercetării și Ministerul Culturii), oameni de cultură (Nata Albot), creatori (Maria Cristea) și de afaceri (Valentina Vidrașcu) organizează deja devenite tradiționale „Târgul Național al Covorului”³³⁷, „Festivalul Iei”³³⁸, „IaMania”³³⁹, „Ziua Portului Popular”³⁴⁰ ș.a., care sunt doar câteva exemple concludente care pun în evidență ani la rândul mai multe piese de artă textilă, precum diferite tipuri de covoare, piese brodate, bluze feminine lucrate din textile tradiționale.

Așa, la 13 decembrie 2014, Ministerul Culturii a inițiat „Târgul Național al Covorului”, având drept scop promovarea țesutului covoarelor și valorificarea covoarelor moldovenești pe plan național și internațional. Ministerul Culturii al Republicii Moldova, în parteneriat cu Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului, Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, Muzeul Național de Istorie, ICOM Moldova și cu sprijinul SA Moldtelecom, a organizat Târgul Național al Covorului cu genericul „Covorul Dorului”³⁴¹. Evenimentul a avut loc la CIE MOLDEXPO. Târgul Național al Covorului s-a desfășurat în contextul elaborării dosarului de candidat „Tehnici tradiționale de realizare a scoarțelor” pentru înaintare în lista reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial al umanității de către Republica Moldova și România.

La prima ediție a Târgului Național de Covoare, muzeele din Republica Moldova și-au expus cele mai de preț și mai vechi lucrări pe care le au în colecții. La asemenea întruniri, meșterițele din mai multe localități din Republica Moldova își etalează produsele artistice, precum și sunt expuse piese autentice de o deosebită valoare istorică și artistică, păstrate în colecții muzeale sau private. Astfel, doar Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală deține o colecție de covoare de peste 1500 de piese³⁴². Covoarele reproduse în albumul coordonat de dr. Varvara Buzilă fac parte din

³³⁷ Târgul Național al Covorului desfășurat pentru prima dată în Republica Moldova [online] [citată 14.09.2021]. Disponibil: <https://www.mc.gov.md/ro/content/targul-national-al-covorului-desfasurat-pentru-prima-data-republica-moldova-0>. Disponibil:

³³⁸ Ziua Universală a Iei este sărbătorită la 24 iunie, odată cu sărbătoarea de Sânziene [online]. [citată 14.09.2021]. Disponibil: <https://www.icr.ro/paris/24-iunie-sa-sarbatorim-ziua-internationala-a-iei>.

³³⁹ IA MANIA 2022: cum a fost la cea de-a opta ediție a festivalului [online] [citată 01.11.2022]. Disponibil: <https://www.moldova.org/ia-mania-2022-cum-a-fost-la-cea-de-a-opta-editie-a-festivalului/>.

³⁴⁰ Pe 26 iunie sărbătorim Ziua Națională a Portului Popular. Agenda evenimentului [online] [citată 01.11.2022]. Disponibil: <https://www.mc.gov.md/ro/content/pe-26-iunie-sarbatorim-ziua-nationala-portului-popular-agenda-evenimentului>.

³⁴¹ Cea de-a doua ediție a Târgului Național al Covorului cu genericul „Covorul dorului”. In: *Ziarul național*, 2015, 11 dec., p. 17.

³⁴² BUZILĂ, V. *Covoare basarabene / Bessarabian Carpets*. Chișinău: Editura ICR, 2013.

colecția istorică a Muzeului Zemstvei Basarabene, a cărei constituire a început în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și continuă până în prezent prin efortul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău. Expozițiile se desfășoară în mai multe compartimente: „Covorul Tradiție”, „Covorul Istorie”, „Covorul Contemporanitate”, „Covorul Prieten”, „Covorul Sentimental” ș.a.

Având în vedere cele menționate, este îndreptățită intenția noastră de a realiza un repertoriu al centrelor de artizanat și al meșterilor care lucrează în domeniul artei textilelor, care va fi util atât cercetătorilor din domeniul etnologiei, culturologiei, studiului artelor vizuale, cât și celor care practică artizanatul, concentrând date importante despre centrul de artizanat și descrierea celor mai relevante piese, documentate de autori în cadrul expozițiilor sau târgurilor (Fig. A.2.199).

Arta textilelor a adunat în domeniul său mai mulți meșteri populari și artiști plastici profesioniști, care în diferite perioade au fost preocupați de alesul și țeserea covoarelor, croșetarea, broderia³⁴³, păstrând tradițiile de veacuri, dar și venind cu anumite inovații, în funcție de tehnicile și tehnologiile de lucru, aplicarea ornamentației, uzualitatea pieselor. Documentările noastre pe teren, au pus în evidență prezența meșterilor în arta textilelor în localitățile din nordul, sudul și centrul republicii, piesele cărora diferă mai ales prin dispunerea și alegerea motivelor ornamentale aplicate covoarelor, scoarțelor, lăicerelor, broderiilor.

Aflăm că în a doua jumătate a secolului al XX-lea meșteri populari specializați în alesul covoarelor au fost documentați în satul Bădiceni în Soroca³⁴⁴ și satul Țepilova, același raion (meșterii populari E. Slutu și N. Pânzari)³⁴⁵. Surorile Nadejda și Sofia Gligor țesau covoare în satul Livădeni, în Drochia³⁴⁶, fiind documentate meșterițe în arta covorului și în satul Glavan (actualmente satul Țarigrad, în Drochia)³⁴⁷; comuna Țîra, în Florești (satul Ghindești)³⁴⁸, la Fălești³⁴⁹; au fost documentate țesătoare și în satul Ignăței, în Rezina³⁵⁰. În satul Căinari Vechi, în Soroca, păstrase meșteșugul și tradiția țesutului Nina Manea³⁵¹, satele de pe plaiul sorocan

³⁴³ ȘĂRĂNUȚĂ, S. Unde ne sunt broderiile?. In: *Cultura*, 1967, 26 aug., p. 13; ȘĂRĂNUȚĂ, S. Broderia moldovenească. In: *Calendar 1972*, Chișinău, 1971, p. 35; CONDRATICOVA, L. Broderia din Moldova medievală. Istorie și valoare artistică. In: *ARTA*, 2010, pp. 34-45.

³⁴⁴ DONOS, A. 500 de trandafiri. In: *Cultura*, 1971, 13 febr., p. 13.

³⁴⁵ POSTOLACHI, N. Reportaj la un început de covor. In: *Femeia Moldovei*, 1980, nr. 3, p. 16.

³⁴⁶ ШМУНДЯК, Т. Живут в Ливэдень, Дрокиевского района. In: *Советская Молдавия*, 1972, 25 martie, p. 4.

³⁴⁷ OLĂRESCU, V. Dulce, floarea harului... In: *Graiul mâinilor măiestre*: [culegere de publicistică] / alcăt. C. Mardare, Chișinău, 1983, pp. 11-12.

³⁴⁸ ISTRATI, R. Tradiția covoarelor din comuna Țara, raionul Florești. In: *Buletin științific: Rev. de Etnogr., Științele Naturii și Muzeologie*: ser. Nouă, 2012, Vol. 17 (30), pp. 123-135

³⁴⁹ BĂLAN-POPA, V. Meșteri populari de la Fălești. In: *Natura*, 2008, Ian. (Nr. 1), p. 14.

³⁵⁰ POPA, A. La izvoarele frumosului. In: *Femeia Moldovei*, 1996, nr. 6, p. 4, 5, 9.

³⁵¹ MITROFAN, T. Covorul moldovenesc – trecut glorios și viitor incert. In: *Observatorul de Nord*, 2015, 20 noiemb., p. 6.

mândrindu-se cu mai mulți meșteri iscusiți³⁵², misiunea cărora este continuată la etapa actuală de alți meșteri pricepuți. Valentina Guțu³⁵³ de la Gordinești, rn Edineț, este specializată în țeserea covoarelor, iar Svetlana Beschieru³⁵⁴ din satul Cobâlea, rn Șoldănești, a devenit cunoscută pentru broderia artistică aplicată inclusiv costumelor populare.

Localitățile din centrul Basarabiei, grație apropierii de capitală, au avut o dezvoltare specială în domeniul artei textile, aici pătrunzând și dezvoltându-se mai accelerat diferite schimbări și inovații. Meșteri în arta țesutului au fost documentați în satele din Călărași, Strășeni, Orhei, Chișinău. Astfel, prosoapele țesute de E. Livădaru erau cunoscute departe de hotarele satului Vălcineț, rn Călărași³⁵⁵ (Fig. A.2.198); tot la Vălcineț activează Valentina Ursu³⁵⁶; la Chișinău lucra meșterul popular M. Gangurean³⁵⁷; mai multe țesătoare lucrau în satul Lozova, rn Strășeni³⁵⁸, cum ar fi M. Dosca³⁵⁹; în satul Donici, rn Orhei erau meșterițe iscusite în croșetare și alesul covoarelor³⁶⁰; confecționarea prosoapelor devenise apanajul meșterițelor din satul Chirianca, rn Strășeni³⁶¹, Parascovia Secrieru era apreciată în satul Bujor, rn Hâncești pentru arta croșetării³⁶². În anii 1980 G. Casian din satul Lozova, rn Strășeni a devenit renumit grație războiului de țesut pe care l-a restabilit³⁶³. Cu certitudine, anume în mediul rural era predominant dezvoltată arta țesutului, fapt argumentat de mai multe publicații și cercetări în domeniu³⁶⁴.

La sud, sunt renumite meșterițele din Comrat³⁶⁵; țeseau covoare în satele din raionul Cimișlia³⁶⁶, covorul moldovenesc era cunoscut și în Bugeac³⁶⁷; meseria covoarelor era apreciată

³⁵² ГРАШИИ, Н. Сокровища молдавских сел. In: *Советская женщина*, 1981, nr 11, p. 28-29.

³⁵³ BOROSAN, T. La sofa cu zestre a Valentinei Guțu. In: *Realități culturale*, 2011, Nr. 2, p. 15.

³⁵⁴ MUNTEANU, G. „Boala” de a broda iile. In: *Ziarul național*, 2014, 18 iul., p. 18.

³⁵⁵ ANDREEVA, M. Dor de veșnica culoare. In: *Viața satului*, 1979, 9 iun., p. 4; „Fiecare izvod își are jersul său”. In: *Tinerimea Moldovei*, 1981, 18 febr., p. 4.

³⁵⁶ PUIU, V. Războiul de țesut... amintiri. In: *Timpul*, 2013, 5 iul., p. 17.

³⁵⁷ КАНТОР, Л.; ТЫМЧИШИР, В. И красок нежное звучанье. In: *Труд*, 1982, 19 нояб., p. 3; ЕВДОКИМОВА, Е. Сотканное чудо. In: *Вечерний Кишинев*, 1984, 18 февр., p. 3; EVDOCHIMOVA, E. Minunea țesută de om. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1984, 18 febr., p. 3.

³⁵⁸ ROTARU, P. „Un prosop se țese dintr-un cântec”. In: *Femeia Moldovei*, 1980, Nr. 2, pp. 14-15.

³⁵⁹ MARDARE, C. Ca suveica printre fire. In: *Moldova socialistă*, 1988, 7 aug., p. 4

³⁶⁰ GRĂDINARU, F. Meșterițele. In: *Viața satului*, 1995, 15 iul., p. 8.

³⁶¹ ARMAȘU, L. Meșterițele. In: *Viața satului*, 1993, 16 oct., p. 6.

³⁶² BEGHIU, T. Meșterița Parascovia Secrieru: „Croșetarea este instrumentul perfect prin care poate fi redat sufletul unei femei și puritatea acesteia”. In: *Ziarul de gardă*, 2015, 3 sept., p. 24.

³⁶³ ВОРОБЬОВА, Іу. Renașterea unui vechi meșteșug. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1983, 14 mai, p. 3; ВОРОБЬЕВА, Ю. Возрождение древнего станка. In: *Вечерний Кишинев*, 1983, 14 мая, p. 3; ВОРОБЬЕВА, Ю. Станки из прошлого. In: *Советская культура*, 1983, 11 iunie, p. 3.

³⁶⁴ *Meșterițele din Butuceni: Din experiența dezvoltării inițiativei obștești a femeilor din mediul rural*. Chișinău: Pontos, 2002. 59 p.; *Catalogul meșteșugurilor practice în arealul Parcului Național „Orhei” = Catalogue of handicrafts produced in the „Orhei” National Park region*. Chișinău, 2013. 64 p.; il.

³⁶⁵ ВОЛОДИН, С. Древняя профессия молодых. In: *Молодежь Молдавии*, 1968, 28 decembrie, p. 5.

³⁶⁶ ȘAUGA, O. Flori cu petale de vis. In: *Viața satului*, 1978, 2 dec., p. 4; OLĂRESCU, V. Curcubeu în iarnă. In: *Literatura și arta*, 1982, 2 mart., p. 7.

³⁶⁷ MARDARE, Gh. A firului de lână sculpire dinamică... In: *Orizontul*, 1988, Nr. 7, p. 53-55.

și la Ceadâr-Lunga³⁶⁸, unde a existat pe timpuri și o fabrică de covoare; iar Petru Novacov din Ceadâr-Lunga era renumit țesător și tapisier³⁶⁹.

Unul dintre cele mai cunoscute la ziua de azi centre de artizanat este amplasat în satul Clișova Nouă, r-n Orhei³⁷⁰. A fost fondat în anul 2004 drept Complex de meșteșuguri „Arta Rustica” de către Organizația Obștească „Femeia Rurală” (instituită în anul 2000 pentru a revalorifica și promova meșteșugurile populare ca oportunitate economică în localitățile rurale). Complexul este coordonat de meșterul popular, membru al Uniunii Meșterilor Populari din Moldova Ecaterina Popescu (Fig. A.2.193, A.2.195), care s-a dedicat confecționării manuale a covoarelor încă din copilărie și a învățat arta țesutului de la mama ei³⁷¹.

Ecaterina Popescu (născută 4 aprilie 1954, satul Clișova Nouă, r-n Orhei), este un meșter popular, membru al Uniunii Meșterilor Populari din Moldova (din 1993, de la fondarea Uniunii)³⁷². A studiat la Școala Pedagogică din orașul Orhei, Institutul Pedagogic de Stat din Bălți. Este de specialitate profesoară de clasele primare, șefa grădiniței din satul Clișova Nouă, primar al satului Clișova Nouă, director al Centrului Educațional la școala primară din satul Fedoreuca. A realizat o serie de stagii: SABIT (Statele Unite ale Americii) „Rolul femeilor rurale în dezvoltarea businessului prin producerea articolelor meșteșugărești tradiționale” (2006), „Administrarea domeniului meșteșugăritului” în cadrul „Parteneriatului româno-german”, Camera Meșteșugurilor din Koblenz, Germania (2007). În baza experienței proprii, Ecaterina Popescu a elaborat și a autorizat la Ministerul Educației 3 curricule și 3 ghiduri pentru doritorii de a studia arta țesutului și broderiei.

Astăzi, complexul integrează un Muzeu istorico-etnografic local „Tradițiile populare ale satelor din lunca Răutului”, un Centru didactico-metodic și de instruire dotat cu utilajul necesar pentru însușirea țesutului artistic al covoarelor tradiționale și confecționarea costumului național moldovenesc, o Sală de Expoziție permanentă și Întreprinderea meșteșugărească „Rusticart”, care oferă celor instruiți posibilitatea de a se încadra în câmpul muncii, iar potențialilor consumatori le propune covoare tradiționale moldovenești țesute manual, suvenire, traiste din lână, piese de vestimentație lucrate manual (ii, cămăși naționale, catrințe, fote, brâie, opinci, bundițe), articole din bumbac utilizate în decorul interior al caselor în mediul rural, folosite ca suvenire (fețe de masă, prosoape brodate și croșetate pentru ceremonii religioase). Centrul de instruire în domeniul

³⁶⁸ ПИНЕГИНА, И. Гайдарские узоры снова выступают на коврах. In: *Молдавские ведомости*, 2013, 6 сент., p. 8.

³⁶⁹ KORSAKOVA, T. O lume nouă în goblenurile lui Petru Novakov. In: *Moldova turistică*, 2008, nr. 1, pp. 46-51.

³⁷⁰ ПОПА, V. Covorul basarabean, sărbătorit la Clișova Nouă, Orhei. In: *Jurnal de Chișinău*, 2015, 17 iul., p. 7; CIUTAC, L. Secretele unui covor moldovenesc. In: *Timpul*, 2015, 17 iul., p. 17.

³⁷¹ [online] [cit 14.06.2016]. Disponibil: <http://rusticart.md/>.

³⁷² Popescu Ecaterina [online] [cit 12.08.2020]. <https://traditional.md/ro/producer/popescu-ecaterina>.

meșteșugăritului de la Clișova este unicul centru în Republica Moldova dotat cu programe speciale de instruire coordonate și aprobate de către Ministerul Educației și Cercetării și Uniunea Meșterilor Populari din Moldova, iar durata programelor de instruire este de la 3 până la 6 luni în funcție de genul de meșteșugărit³⁷³.

În anul 2016, la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei (MNEIN), a fost inaugurată expoziția „Poeme țesute cu dor” a Ecaterinei Popescu, fondatoarea Complexului de meșteșuguri populare „Artă rustică”³⁷⁴. Meșterițele de la Centru au organizat șezători în cadrul acestei expoziții, prezentând tehnici de țesere a covoarelor și metode de restaurare a covoarelor vechi. De menționat că tehnicile de țesere a covoarelor, precum și piese autentice, dar și cele de factură nouă, pot fi văzute în sălile expoziționale ale Muzeului fondat de Ecaterina Popescu la Complexul de meșteșuguri populare „Artă rustică”. Pentru a promova covorul tradițional, meșterițele din Clișova Nouă și-au expus covoarele reproduse și țesute manual în cadrul expozițiilor din Germania, România, Bulgaria, Rusia, Bratislava, Italia. În calitate de surse de inspirație pentru reproducerea covoarelor, meșterițele de la Clișova folosesc modelele covoarelor autentice păstrate în colecția MNEIN sau în cărțile de specialitate (selectate minuțios de V. Arbuzov³⁷⁵, D. Goberman³⁷⁶), piesele lucrate de meșterițele în vârstă din localitate. Însuși Ecaterina Popescu a descifrat peste 70 de motive preluate de pe covoarele vechi, utilizate cu succes actualmente în confecționarea covoarelor (Fig. A.2.87).

Complexul „Artă rustică” întreprinde o serie de acțiuni pentru promovarea covorului și altor piese de artă textilă ca parte integrantă a patrimoniului cultural național, reconstituirea tradițiilor autentice, transmiterea acestor tradiții și educarea tinerei generații în spiritul respectului pentru autentic, frumos, ceea ce ne reprezintă identitatea³⁷⁷. În anul 2014, Ministerul Culturii în parteneriat cu Complexul „Artă Rustică” a desfășurat primul Atelier de vopsire a lânii în coloranți naturali „Reconstituirea unei practici artistice dispărute acum un veac”, acțiune organizată în contextul elaborării dosarului de candidat „Tehnici tradiționale de realizare a scoarțelor” pentru înaintare în Lista Reprezentativă UNESCO a patrimoniului cultural imaterial al umanității de către Republica Moldova și România³⁷⁸. Potrivit organizatorilor, pentru prima dată au fost obținute pe

³⁷³ Informații de teren culese în timpul vizitei de documentare la Complexul „Artă rustică” din satul Clișova, iulie 2015; [online] [cit 14.06.2016]. Disponibil: <https://rusticart.md/portfolio-item/muzeul-textilelor/>.

³⁷⁴ „Poeme țesute cu dor” – expoziția covoarelor tradiționale „culese” de Ecaterina Popescu [online] [online] [cit 14.06.2016]. Disponibil: <https://www.zdg.md/reporter-special/oameni/poeme-tesute-cu-dor-expozitia-covoarelor-traditionale-culese-de-ecaterina-popescu/>.

³⁷⁵ *Ковры Бессарабии*. Арбузов В.. Альбом. Одесса, 1902.

³⁷⁶ ГОБЕРМАН, Д. *Ковры Молдавии*. Кишинёв: Карта молдовеняскэ, 1960; *Молдавские ковры*. Составитель альбома Д.Н. Goberman. Кишинев, 1959. Вып. 1.

³⁷⁷ Meșterul popular Ecaterina Popescu: „Prin covorul autentic, vom dăinui ca neam” [online] [cit 30.08.2022]. Disponibil: <https://www.moldpres.md/news/2022/01/04/22000045>.

³⁷⁸ [online] [cit 14.06.2016]. Disponibil: <http://rusticart.md/>.

cale experimentală culori în vopsirea lânii cu coloranți naturali, tehnologie asupra căreia se lucrează și se implementează cu succes de mai multe ateliere și centre mari de artizanat³⁷⁹.

Ecaterina Popescu a organizat mai multe ediții ale Festivalului „Frumos Covor Basarabean”, desfășurat în fiecare vară în satul ei de baștină, Clișova, în 2022 ajungând la cea de-a șaptea ediție³⁸⁰. Festivalul este organizat de AO „Femeia Rurală” în parteneriat cu Secția Raională Cultură Orhei, Centrul pentru Conservarea și Promovarea Patrimoniului Cultural Imaterial, Primăria s. Ciocîlteni și SRL „Rusticart”, cu suportul partenerului strategic Proiectul de Competitivitate din Moldova, finanțat de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională și Agenția Suedeză pentru Cooperare Internațională și Dezvoltare.

Un alt centru important de artizanat în domeniul textilelor este Centrul de meșteșuguri populare „Casa Părintească” fondat de Tatiana Popa (Fig. A.2.194) și amplasat în satul Palanca r. Călărași³⁸¹. Tatiana Popa (născută în anul 1942, satul Palanca), în 1945 tatăl a fost ridicat și trimis în Siberia, unde a lucrat la ridicarea magistralei Baikal-Amur. S-a întors abia în 1955. Revenită după mulți ani de pribegie în satul mamei sale, Tatiana Popa a insistat pentru a redobândi casa părinților. Abia în 2000 a reușit să recupereze casa părintească, dar fără lucrurile din ea. Muzeul a fost inaugurat la 26 noiembrie 2000, în calitate de muzeu de artizanat particular, iar patrimoniul său include o casa-muzeu cu 4 camere, echipament, curte de agrement □³⁸². Tatiana Popa a transformat casa părintească într-un muzeu, în care a reconstituit o serie de tehnici de lucru și a reînviat meșteșugurile artistice tradiționale, practicate într-o localitate populată preponderent de ucraineni, dar devenită multietnică grație faptului că aici conviețuiesc alături români, ucraineni, găgăuzi, rromi, ruși, bulgari. La Muzeul „Casa părintească” din satul Palanca, r. Călărași, sunt expuse covoare vechi de peste o sută de ani, confecționate și de mama meșteritei Tatiana Popa.

Un merit incontestabil al Tatiane Popa constă în reconstituirea tradiției țesutului de covoare în bumbi, a cusutului cămășii tradiționale femeiești (ia), toate fiind lucrate manuale. În atelierul său ea a reconstituit o cusătură valoroasă din perioada interbelică cunoscută în mediul popular drept „țâța fetei”³⁸³. De menționat că această cusătură a fost inclusă de designerul Isabell de

³⁷⁹ „Tezaur”: Descifrăm scoarțe naționale cu Ecaterina Popescu [online] [cit. 15.07.2022]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=fL4DrGFg8bc&ab_channel=TeledioMoldova.

³⁸⁰ Covoare moldovenesti nou-noute sau de sute de ani, mostenite de la bunici - toate au putut fi admirate la un festival al Covorului, organizat la Clisova Noua, Orhei [online] [cit. 24.08.2017]. Disponibil: <http://protv.md/stiri/social/covoare-moldovenesti-nou-noute-sau-de-sute-de-ani-mostenite-de---1499211.html> (consultat); Meșterul popular Ecaterina Popescu: „Prin covorul autentic, vom dăinui ca neam” [online] [cit. 30.03.2022]. Disponibil: <https://www.moldpres.md/news/2022/01/04/22000045>.

³⁸¹ ȘTEFAN, A. Patrimoniul moldovenesc apreciat în întreaga lume. In: *Jurnal de Chișinău*, 2015, 6 mart., p. 18.

³⁸² Informații culese pe teren în timpul vizitei de documentare la „Casa părintească”, noiembrie 2018.

³⁸³ Covorul în bumbi, tradiție și inovație – Tatiana Popa [online] [cit. 15.08.2016]. Disponibil: <https://casaparenteasca.wordpress.com/2014/01/20/covorul-in-bumbi-traditie-si-inovatie-tatiana-popa/>.

Hillierin în una din colecțiile sale vestimentare, care a creat sacouri moderne de culoare mentei și a levănțicii în baza tehnicii de țesut de la Casa Părintească³⁸⁴.

Cât privește covorul cu bumbi, prezentat de Tatiana Popa la mai multe expoziții și târguri, menționăm că în localitățile din România nu au fost găsite covoare în bumbi. În custodia Muzeului de Etnografie și Istorie al Moldovei din Iași sunt expuse două covoare în bumbi, găsite la Fălești, care datează în secolul al XIX-lea, ceea ce ar permite să constatăm că tehnica covorului în bumbi este inventată în Basarabia. Denumirea „covor în bumbi” vine de la tehnica țesutului. Nodulul său are forma unui nasture sau bumb, în așa fel centrul fiecărei împletituri este puțin bombat. Tatiana Popa a precizat că „Tehnica este asemănătoare unui element tradițional vechi de broderie, care se mai face și azi la ii. Mai greu a fost să înțeleg cum era făcută urzeala, dar mi-a reușit. Am mai perfecționat tehnica de urzeală și tehnica de lucru, am introdus în uz boldișorul, pentru a ușura munca femeilor, care-și răneau până la sânge degetele cu firele de urzeală...”³⁸⁵. Pentru a promova tehnica covorului în bumbi, care în opinia meșteritei Tatiana Popa are și efect terapeutic, domnia sa a organizat mai multe cursuri și programe de studiu în cadrul școlilor de vară pentru inițierea femeilor în afaceri și astfel a instruit femei din diferite zone ale țării.

La târguri și expoziții, Tatiana Popa de la „Casa Părintească” prezintă mai multe covoare din colecția muzeului său, strânse cu grijă de la săteni și frumos aranjate în sălile expoziționale. Unul din aceste covoare are dimensiuni impunătoare și datează în anul 1913, pe care este țesut celebrul simbol „pomul vieții”. Covorul a fost lucrat de familia Lozovanu din satul Lozova, rn Strășeni, din lână naturală, folosindu-se culori naturale, și de fapt este mândria colecției muzeului „Casa Părintească”. Al doilea covor datează în anul 1907 și are țesut ornamentul „coasta vacii”, fiind lucrat de Andrei Fărâmbă.

Un loc aparte în studiul nostru revine Centrului de artizanat din satul Stârcea, rn Glodeni, localitate denumită și „Mica Varșovie”, fiind populată preponderent de polonezi. Astăzi, satul numără cca 1000 de locuitori. În cadrul proiectului „Mărturii poloneze din Moldova” (2015), a fost vizitată localitatea și identificați meșteri artizani care practică țeserea covoarelor conform unor modele autentice. Gama coloristică a covoarelor lucrate în satul Stârcea este specială, fiind remarcată prin trecerea fină de la o nuanță la alta, lipsa unor treceri bruște de culori și ornamente, utilizarea doar culorilor naturale, din care considerente aceste piese de artă textilă sunt înalt apreciate la expoziții internaționale și bine cunoscute în cadrul festivalurilor polietnice. Astăzi, meșteșugul țeserii covoarelor este practicat în sat de meșterii populari Ludmila și Stanislava

³⁸⁴ [online] [cit 24.05.2020]. Disponibil: <http://www.isabelldehillierin.com/>.

³⁸⁵ Covorul în bumbi, tradiție și inovație – Tatiana Popa [online] [cit 15.08.2016]. Disponibil: <https://casaparenteasca.wordpress.com/2014/01/20/covorul-in-bumbi-traditie-si-inovatie-tatiana-popa/>.

Iablonskaya, Lidia și Efrosinia Sadovskaya, Olga și Mariana Klimovici, Ludmila Zaincikovskaya³⁸⁶

Unul din cele mai importante covoare din colecția muzeului satului este țesut din lână naturală, inspirat din cultura poloneză și cea românească, prezentând o frumoasă simbioză de tradiție, cultură, ornamente. Motivele ornamentale sunt țesute pe un fundal negru. Centrul compoziției formează două compoziții ornamentale ce includ buchete de flori. Și dacă în covoarele moldovenești tradițional întâlnim buchete de trandafiri, în exemplarul identificat în muzeul local din satul Stârcea centrul compozițional revine clopoșeilor și calelor, lucrate cu o deosebită atenție și minuțiozitate (Fig. A.2.86). Covorul este lipsit astfel de acea stilizare pasivă, rece și geometrizare excesivă. De fapt, o asemenea amplasare a ornamentelor este specifică covoarelor lucrate de meșterițele de la Stârcea – în centrul covorului sunt țesute buchete mari și compoziții floristice, care în mare parte repetă desenul farfuriilor festive din gospodăria casnică. Chenarul covorului este lucrat cu motive floristice, vegetale, buchete de trandafiri, frunze decorative și crenguțe delicate.

În cadrul expozițiilor specializate și a târgurilor, au fost intervievați mai mulți meșteri populari cu referire la activitatea sa. Astfel, la a doua ediție a Festivalului Covorului, organizată în satul Clișova, raionul Orhei, am întâlnit-o pe Raisa Lungu (Fig. A.2.197), meșter popular din satul Crișcăuți, rn Dondușeni, conducătorul Centrului de meșteșugărit „Cu ițe și suveică”, centru specializat în țesutul covoarelor, prosoape, lăicere, care a prezentat un covor exuberant moștenit de la străbunici. Este țesut în anul 1869, iar meșterita relatează că este lucrat cu culori naturale de bunica ei, Eva, numele căreia este și însemnat pe covor. „La Casa de Cultură din Crișcăuți am deschis Centrul „Cu ițe și suveică”, iar la gimnaziul din sat – Cercul „Arta covorului”, unde îi învăț a țese covoare pe toți doritorii: copiii, tineri și maturi”, a subliniat Raisa Lungu. La mai multe expoziții și târguri, Raisa Lungu expune covoare vechi și mai noi, precum și desfășoară pentru doritori ateliere de țesut. Apreciem faptul că actualmente Raisa Lungu, meșter popular, în vârstă de 66 de ani, este angajată Muzeului de Istorie a Orașului Chhișinău, transmițând tinerilor arta șeserii. În dar muzeului a fost transmis covorul „Turnul de apă”, țesut manual, timp de opt luni.

La „Festivalul Covorului” din satul Clișova, rn Orhei, deseori o întâlnim pe doamna Galina Platon din satul Ignăței, rn Rezina, care prezintă un covor vechi de aproape o sută de ani moștenit de la bunica sa. Covorul are reprezentate o vază cu flori și două cucoane, de dimensiuni mari, lucrat din lână naturală, în culori vopsite natural. Motivele ornamentale sunt predominant cele

³⁸⁶ TOCARCIUC, A. Artizani din localitățile din nordul Republicii Moldova – promotori ai covorului tradițional moldovenesc. In: *Latinitate, Romanitate, Românitare*. Ediția 4. 6-7 noiembrie 2020, Chișinău. 2020, pp. 72-73.

vegetal-floristice, importanța acestui covor constând anume în reprezentarea antropomorfă a două figurine de domnițe în plină statură, flancând vasul cu flori.

La cea de-a IV-a ediție a Festivalului „Frumos Covor Basarabean” cu genericul „Covorul tradițional – parte a Tezaurului UNESCO”, care s-a desfășurat în anul 2016 la Complexul de Meșteșuguri „Artă Rustică” din Clișova Nouă, meșterul popular Ludmila Scutaru din satul Mihăileni, rn Râșcani, de altfel, o exponentă a unei dinastii de meșteri, a prezentat o tehnică străveche de țesut covoare, cerga sau covorul mișos, lucrate în Centrul pe care îl coordonează.

Un alt meșter popular este Valentina Guțu, care activează în satul Gordinești, rn Edineț, în atelierul său specializat în coaserea iilor și costumelor naționale „Guțu Valentina”³⁸⁷. În mijlocul atelierului se găsesc două războaie de țesut rămase de la bunica și mama ei. De asemenea, în atelier se păstrează două costume de miri ale bunicilor, straie din pânză de tort, cu o vechime de peste 130 de ani. Valentina Guțu a vernisat expoziția „Comori din lada cu zestre”, la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală. Expoziția cuprinde peste 100 de piese: costume naționale, ii, trăistuțe, covoare, covorașe, prosoape, fețe de masă, marame, păpuși, opinci, căciuli și alte obiecte confecționate manual de meșterită. Meșterita spune că a deprins meșteșugul din copilărie și a realizat cca 1000 de piese de artizanat, mai ales articole vestimentare pentru diferite colective artistice din zona de nord, unele obiecte ajungând chiar în colecții private din Ucraina, România, Turcia, America, Belgia și Olanda. Pe parcursul ultimului deceniu femeia a cusut peste 400 de ii și peste 100 de costume naționale. La vârsta ei de peste 70 de ani, Valentina Guțu continuă să coase, să croșeteze și să țese pânză pentru cămășile femeiești. Unele ii au fost purtate și aduse de Valentina Guțu la edițiile Festivalului Iei. În creația sa tradiția și inovația sunt armonios asociate.

Soții Serafima și Simion Lungu din satul Vădeni, rn Soroca, confecționează costume populare de aproape trei decenii și au deprins meșteșugul de la părinții lor. Meșterul popular coase costume naționale pentru interpreți de muzică populară din Republica Moldova și din România.

Constatăm că în satele de la nord, au fost documentate ateliere de confecționare a covoarelor și meșteșugari, care tind să reconstituie vechile tehnici manuale de lucru și ornamentele decorative autentice, specifice culturii românești, să utilizeze materiile prime ecologice și vopsele naturale. Observăm că arealul geografic este destul de vast, în cadrul târgurilor de covoare, a festivalurilor și a expedițiilor de teren fiind documentați artizani care actualmente continuă să promoveze meșteșugul confecționării covoarelor, devenite un brand arhicunoscut al țării. Promotori ai

³⁸⁷ [online] [citat 24.05.2020]. Disponibil: <https://www.timpul.md/articol/mesterul-popular-valentina-gutu-a-vernizat-expozitia-comori-din-lada-cu-zestre-108501.html>; [citat 24.05.2020]. Disponibil: https://www.publika.md/traditii-de-secole-brodade-pe-panza-istoria-femeii-cu-maini-de-aur-care-coase-costume-nationale_2361061.html; [citat 24.05.2020]. Disponibil: <http://www.jc.md/mesterita-de-la-gordinesti/>.

covorului național sunt mai mulți meșteri populari: Ludmila Scutaru (s. Mihăileni r-n Râșcani), Valentina Guțu (activează în s. Gordinești r-n Edineț); Parascovia Pasat din s. Ustia r-n Glodeni conduce Centrul de meșteșugari „Domnițele” specializat în țesut artistic; un alt centru similar de meșteșuguri populare „Meșterița” este condus de Nina Manea (s. Căinari Vechi r-n Soroca). Raisa Lungu din s. Crișcăuți r-n Dondușeni este conducătorul Centrului de meșteșugărit „Cu ițe și suveică”, centru specializat în țesutul covoarelor, prosoape, lăicere, iar la gimnaziul din sat, în cadrul cercului „Arta covorului”, ea învață a țese covoare pe toți doritorii, actualmente practicând arta țesutului la Muzeul de Istorie a Orașului Chișinău. Meșteșugurile artistice reprezintă un valoros compartiment al patrimoniului material, iar elaborarea unui catalog al centrelor de artizanat, al meșterilor populari va contribui la promovarea identității culturale și naționale a societății³⁸⁸.

Totodată, pentru promovarea produselor textile autentice, lucrate în cadrul centrelor de artizanat și de meșteri populari din Republica Moldova, a fost realizată campania de promovare a produselor tradiționale moldovenești de către AGEPI cu susținerea Proiectului UE „Suport pentru asigurarea respectării drepturilor de proprietate intelectuală” în Republica Moldova, finanțat de Uniunea Europeană. În studiu au fost propuse spre promovate inclusiv patru îndeletniciri de țesut al covoarelor, câte o îndeletnicire de coasere a bundițelor – Covorul de Gaidar țesut manual de școala artizanală „Gaidar korafłari”, din satul Gaidar, Unitatea Teritorial-administrativă Găgăuzia; Covorul în bumbi țesut în relief de Palanca, produs de Popa Tatiana din satul Palanca, r-n Călărași la „Casa Părintească”; Covorul natural din lână nevopsită de Ustia, produs de Parascovia Pasat din satul Ustia, r-n Glodeni; covoare și broderii de Gordinești, produse de Guțu Valentina din satul Gordinești, r-n Edineț; Bundițe de Colibași, produse de Cojan Constantin din satul Colibași, r-n Cahul³⁸⁹.

În localitatea Zăbriceni, r-n Edineț, lucrează covoare meșterul popular Zinaida Botnariuc³⁹⁰. Pe la 40 de ani a deprins arta de a țese de la sora mai mare, ziua lucra dădacă la un orfelinat, noaptea țesea covoare. Dimensiunea covorului depindea de mărimea războiului de țesut. „Dacă vrei covor de patru metri, se pun lemne de patru metri jumătate, trebuie crăcăni, suluri și se pune la urzit”, amintește meșterița. Piese lucrate de Zinaida Botnariuc nu sunt doar obiecte care

³⁸⁸ TOCARCIUC, A. Artizani din localitățile din nordul Republicii Moldova – promotori ai covorului tradițional moldovenesc. In: *Latinitate, Romanitate, Românităte*. Ediția 4. Rezumate, 6-7 noiembrie 2020, pp. 72-73.

³⁸⁹ *Studiul privind identificarea produselor, băuturilor, bucatelor și obiectelor de meșteșugărit pasibile înregistrării în calitate de Indicații Geografice, Denumiri de Origine și Specialități Tradiționale Garantate în Republica Moldova / Anatolie Fala; coaut.: Maria Pântea [et al.]; AGEPI, SARDPI. Chișinău: Tipografia Centrală, 2018. 148 p.; FALA, A. Rezultatele studiului de identificare a produselor tradiționale și obiectelor de meșteșugărit și artizanat ce pot fi promovate sub indicații geografice în Republica Moldova. In: *Intelectus*, Chișinău, 2018, nr. 4, pp. 47-63.*

³⁹⁰ BOTNARIUC. L. Viața și eternitatea covoarelor moldovenești [online] [citat 19.08.2022]. Disponibil: <https://www.zdg.md/reporter-special/oameni/viata-si-eternitatea-covoarelor-moldovenesti/>.

îmbrăcau casa, dar prilej de mândrie pentru cei care mânuiau acest meșteșug, subliniind că la un covor tradițional moldovenesc munceau trei femei timp de o lună. În atelierul din localitate a lucrat 17 ani meșterița Ecaterina Parașciuc, învățând a țese. A lucrat cca 200 de covoare moldovenești, precizând că tradiția de a țese în sate s-a păstrat până în anii 1990.

Andrei Ivarlac (n. 1943) este un artist, care la vremea sa a dat o nouă viață covorului găgăuz. A studiat la Școala Republicană de Arte Plastice din Chișinău „I. Repin”, s-a ocupat de fabricarea covoarelor. Prima expoziție personală a avut loc în 1974, la care a prezentat peste 50 de covoare³⁹¹. Se consideră că covorul găgăuz datează de la începutul secolului al XVIII-lea și dispare în 1946, pe timpul foametei. Doar în câteva case s-au păstrat covoarele tradiționale găgăuze. Andrei Ivarlac a reînviat arta țesutului covoarelor, schimbând și forma covorului. Folosește o culoare caldă, ca cea a fânului. Elementele și compoziția sunt preluate din lumea înconjurătoare, covoarele sale sunt o reflectare a culturii găgăuze.

Alți meșteri populari în domeniul confecționării covoarelor, țesăturilor și textilelor au fost identificați în cadrul expozițiilor și târgurilor de specialitate. Numărul meșterilor populari în domeniul textilelor este de cca 30 de persoane (A.1 Tabelul. 6.)³⁹².

Constatăm că meșteșugurile artistice reprezintă un valoros compartiment al patrimoniului material, reprezentând o activitate de creare a obiectelor utilitar-decorative, practică de meșteri cu aplicarea metodelor și procedeele tehnico-artistice tradiționale, preponderent manuale. Elaborarea unui catalog al centrelor de artizanat, al meșterilor populari, va contribui substanțial la promovarea identității culturale și naționale a societății. Identificarea meșterilor, realizarea unui catalog al centrelor de artizanat, atelierelor și meșterilor populari va înlesni substanțial activitatea în acest domeniu de promovare a identității culturale și naționale a societății. Crearea unor asemenea centre și ateliere, pe lângă latura educativ-estetică și cultural-artistică de reconstituire a vechilor tehnici de lucru, reînviere a pieselor vestimentare tradiționale, are și o latură de instruire profesională, asigurând locuri de muncă, fiind, totodată, și o resursă importantă pentru industria turistică.

În Republica Moldova, activitatea artizanilor se desfășoară în conformitate cu legislația în vigoare, și anume Legea Parlamentului nr. 135 din 20.03.2003 privind meșteșugurile artistice populare³⁹³. Conform art. 1 „are drept scop crearea cadrului juridic pentru activitatea meșterilor populari în vederea păstrării meșteșugurilor artistice populare și dezvoltării lor pe baza tradițiilor

³⁹¹ Ivarlac Andrei [online] [cit 19.08.2022]. Disponibil: <https://gagauziadialogue.md/ro/andrei-ivarlac/>.

³⁹² CONDRATICOVA, L.; TOCARCIUC, A. Centre de artizanat și meșteri în domeniul textilelor din Republica Moldova. In: *Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*. Ediția 4, 26-27 iunie 2019, Bălți. Tipogr. „Indigou Color”, 2020, pp. 394-402.

³⁹³ [online] [cit 19.08.2022]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108154&lang=ro.

autentice ale artei populare”. În Republica Moldova sunt cca 50 centre de meșteșugărit în care activează peste 2530 de meșteri populari. Activitatea meșterilor populari este coordonată de Asociația Obștească Uniunea Meșterilor Populari din Moldova, fondată în anul 1992, ce este o uniune de creație care reunește cei mai reprezentativi meșteri populari din țară și care activează conform statutului său, având drept scop păstrarea, dezvoltarea și propagarea meșteșugurilor artistice. Din ianuarie 1999 până în 2017 director al Uniunii Meșterilor Populari din Moldova a fost Ion Bălțeanu, actualmente administrator este meșterul popular Dumitru Constandachi, iar conducător Diana Dicusari. An de an, cei mai buni meșteri populari sunt apreciați în cadrul concursurilor naționale „Cel mai bun meșteșugar al genului”, desfășurate cu sprijinul Ministerului Culturii³⁹⁴. Publicul larg este cunoscut cu creația meșterilor populari inclusiv prin intermediul emisiunii TV „TezAur” de la „Moldova 1”, subliniindu-se rolul meșterilor populari în vederea păstrării tradițiilor strămoșești. Cu scopul promovării și susținerii meșteșugurilor tradiționale din diverse localități ale Republicii Moldova, mai multe expoziții și târguri ale meșterilor populari sunt organizate de Centrul Național de Conservare și Promovare a Patrimoniului Cultural Imaterial, în colaborare cu Uniunea Meșterilor Populari.

Un loc aparte în cercetarea artizanatului revine posibilităților de a învăța competențe antreprenoriale. Un prim seminar de acest tip a avut loc în iunie 2021, atunci când un grup de meșteri populari din Regiunea de Dezvoltare Sud a Republicii Moldova și județele Vaslui și Galați, România, împreună cu echipa unui proiect transfrontalier Asociația „ART – Meșteșugurile Prutului” din Iași de renaștere a meșteșugurilor populare, s-au întrunit pentru o sesiune de instruire și schimb de experiențe³⁹⁵, au învățat să transforme meșteșugul din pasiune într-o afacere, precum și necesitatea asocierii meșterilor populari pentru a promova produsele meșteșugărești pe diferite niveluri, asta în condițiile când mai mulți experți indică asupra faptului că meșteșugurile populare, artizanatul, sunt pe cale de dispariție nu doar în raioanele din sudul Republicii Moldova, dar în ansamblu în țară³⁹⁶.

3.4. Contribuția artiștilor plastici în arta textilă: între tradiție și inovare

Cercetările noastre au pus în evidență faptul că mai mulți artiști plastici au realizat numeroase schițe de covoare care au fost folosite în calitate de modele-etalon pentru producerea industrială

³⁹⁴ [online] [citată 19.08.2022]. Disponibil: <http://www.mc.gov.md/ro/content/au-fost-premiati-cei-mai-buni-mesteri-populari>.

³⁹⁵ Meșteri populari din sudul țării și România au învățat competențe antreprenoriale în meșteșugărit [online] [citată 19.08.2022]. Disponibil: <https://www.moldpres.md/news/2021/06/25/21004528>.

³⁹⁶ [online] [citată 19.08.2022]. Disponibil: <https://www.ziarulnational.md/studiu-mestesugurile-populare-pe-cale-de-disparitie-in-sudul-r-moldova-si-in-judetele-vaslui-si-galati-din-romania-unele-indeletniciri-mestesugaresti-practicat-pe-vremuri-au-disparut-numarul-mesterilor-populari-s-a-redus-drastic/>.

în sectorul de stat³⁹⁷, iar o serie de articole de unicat au intrat în fondul de aur al Muzeului Național de Artă al Moldovei, Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău, completat în permanență cu tapiserii artistice sau piese textile artizanale de o deosebită valoare. Conștienți de faptul că problematica artei textile profesioniste, practică de artiști plastici notorii, poate deveni un subiect aparte de cercetare și depășește cu mult limitele tezei de doctorat, în spațiul ce urmează ne-am concentrat doar sumar asupra dezvoltării tapiseriei artistice în ideea de a identifica inovațiile plasticienilor transpuse în țesutul covoarelor. Pentru a definitiva acest aspect, au fost examinate mai multe surse de arhivă, piese preponderent din colecția MNAM, cataloage expoziționale.

Covorul popular totdeauna a cucerit atenția cercetătorilor și artiștilor plastici. După 1945, atenția ideologilor de partid era îndreptată inclusiv și asupra acestui aspect în ideea de a direcționa, monitoriza cercetările și căutările plasticienilor spre elaborarea unor covoare tematice, aniversare, având ca substrat covorul tradițional popular. Un procedeu similar fusese utilizat în practic toate republicile din spațiul ex-sovietic, unde fusese dezvoltată arta țeserii covorului (Ucraina, Uzbekistan, Azerbaidjan). Așa, în anul 1945 a fost propus crearea unui atelier experimental de țesere a covoarelor, iar în februarie 1949, prin hotărârea ședinței Cărmuirii (Consiliului) Uniunii Pictorilor a fost luată decizia de a organiza un atelier experimental de produse textile și covoare cu scopul de a crea covoare naționale, atelierul urmând a fi deschis în cadrul Secției Moldovenești a Fondului Artistic al URSS³⁹⁸. Conform procesului-verbal nr. 42 al Ședinței Comitetului de Conducere al Uniunii Pictorilor Sovietici al RSS Moldovenești din 2 noiembrie 1946, aflăm despre informația prezentată de pictorul S. Ciokolov „Cu privire la desfășurarea concursului pentru covorul moldovenesc și necesitatea de a comanda îndeplinirea covorului pentru expoziție în conformitate cu o schiță”³⁹⁹.

În aprilie 1949 s-a decis formarea Secției de Creație Populară pe lângă Uniunea Pictorilor⁴⁰⁰, astfel începuse studierea aprofundată a covorului moldovenesc, care a influențat afirmarea tapiseriei artistice din RSSM, condiționată atât de valoarea estetică a covorului, cât și de funcția lui practică, în primul rând, de a satisface necesitățile cotidiene ale populației. Deja la finele anilor 1940 plasticienii Iachim Postolachi, Valentina Neceaeva, Valentina Tufescu-Poleacova, Pavel

³⁹⁷ TOCARCIUC, A.; CONDRATICOVA, L. Contribuția artiștilor plastici în producerea industrială a textilelor. In: *Conservarea și restaurarea patrimoniului cultural*. Conservation and restoration of cultural heritage. Editor Nicoleta Vornicu. Iași: Doxologia, 2022, vol. XXIII, pp. 23-42.

³⁹⁸ ANA, DFASP, F. P-2906, inv. 1 d. 4, f. 155.

³⁹⁹ SPÎNU, C. Arta decorativă din RSS Moldovenească. Anii 1945–1950. In: *ARTA*, nr. 1, 2015, pp. 108-116.

⁴⁰⁰ ANA, DFASP, F. P-2906, inv. 1 d. 4, f. 175.

Bespoiasnî, Serghei Ciokolov (unul dintre cei mai expresivi creatori în domeniu), s-au avântat în studierea covorului popular și elaborarea schițelor pentru covoare tematice, uzuale.

În anul 1950 a fost fondată Secția de artă aplicată a UAP din RSSM, artiștii plastici aducându-și contribuțiile în afirmarea și dezvoltarea artei textile profesioniste, inspirate din tradițiile artei populare. Deja la expoziția republicană de artă din anul 1951, membrii Secției de artă decorativă aplicată au putut să-și etaleze creațiile. De menționat că au fost purtate și discuții aprinse privind deschiderea unui Atelier de covoare pentru realizarea modelelor, care urmau a fi ulterior implementate în producere⁴⁰¹. Ca urmare a expoziției dn 1953, schițele propuse de Valentina Neceaeva, Valentina Poleacova și Ioachim Postolachi au fost țesute și transmise spre producere, fiind prezentate și la Expoziția Republicană a Gospodăriei Sătești⁴⁰².

După cum afirmă dr. Natalia Procop, „Una dintre sursele de inspirație pe larg abordate de către artiștii plastici autohtoni este arta populară”, arta anilor 1950 fiind caracterizată prin sinteza dintre stilul popular și cel contemporan, cu ornamente inspirate din tradițiile artei populare, mai ales motivul „pomului vieții”⁴⁰³. În context, criticul de artă K. Rodnin, în procesul de pregătire pentru cea de-a zecea expoziție republicană de artă, preciza că artiștii plastici trebuie într-o măsură mai mare să reiasă din tradițiile populare moldovenești, asupra problemei tradițiilor oprindu-se și Serghei Ciokolov, care sublinia că problema tradițiilor este una foarte complexă, pornind de la faptul că „avem foarte puține tradiții”⁴⁰⁴. Astfel, prin Rezoluția celui de-al III-lea congres al Uniunii Pictorilor, s-a propus organizarea unor expoziții ambulante și elaborarea măsurilor de diseminare a artelor moldovenești, pentru a nu se limita doar la ceramică și țesut⁴⁰⁵, iar după Expoziția artelor plastice moldovenești, desfășurată la Moscova, în anul 1960, s-a discutat ca plasticienii moldoveni să se preocupe nu doar de arta tradițională (ceramica, țesutul covoarelor), dar și de tapiseria artistică⁴⁰⁶.

În această perioadă plasticienii au fost antrenați plenar în sistemul industrial de producere a covoarelor. Modele de covoare pentru sectorul de stat a desenat în anii 1951–1960 plasticianul Ioachim Postolachi (autorul covoarelor aniversare și tematice ca „Roada”, 1949; „Maci”, 1950; „De primăvară”, 1950; „Prietenia”, 1951; „Bumbacul”; „Covor”, 1953)⁴⁰⁷, precum și Valentina

⁴⁰¹ ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 81, f. 207.

⁴⁰² ANA, DFASP, F. 2906, inv.1, d. 106, f. 28.

⁴⁰³ PROCOP, N. Prezența motivelor populare în baticul din Moldova. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 11, 29-31 octombrie 2019, Chișinău, 2019, p. 133.

⁴⁰⁴ ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 162, f. 34-37.

⁴⁰⁵ ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 189, f. 280.

⁴⁰⁶ ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 207, f. 21-22.

⁴⁰⁷ ANA, DFASP, F. P-2906, inv. 3, d. 63, f. 3, 6, 17; O expoziție comemorativă a artistului plastic Ioachim Postolachi a fost deschisă la Chisinau [online] [citată 16.05.2018]. Disponibil: https://moldova-suverana.md/article/o-expozitie-comemorativa-a-artistului-plastic-ioachim-postolachi-a-fost-deschisa-la-chisinau_13338.

Neceaeva („XXV de ani a RSSM”, 1949; „Oieritul”, 1951; două variante ale schiței de covor sub genericul „Cotovschi”); Valentina Tufescu-Poleacova⁴⁰⁸, Serghei Ciokolov și Grigori Filatov („Culturi industriale”, 1951), Pavel Bespoiasnii („Schiță de covor uzual”, hotarul anilor 1940–1950; schiță de covor tematic „Dimineața, amiaza și seara în satul colhoznic din Moldova”; „Culturi furajere”, 1951)⁴⁰⁹.

Valentina Tufescu-Poleacova a realizat o serie de schițe de covoare, prezentate la expoziția republicană de artă din anul 1951, albumul de schițe având 32 de planșe cu dimensiunile de 60×40 cm, cu ornamente moldovenești⁴¹⁰, astfel putem constata că Valentina Tufescu-Poleacova, „în domeniul ornamentului moldovenesc, ocupă un loc important în arta populară moldovenească”⁴¹¹. Tatiana Canaș s-a manifestat în dezvoltarea tapiseriei, propunând schițe de covoare de uz cotidian, utilitare („Bumbacul”, 1951; „Avicultura”⁴¹². Este perioada când plasticienii I. Postolachi, P. Bespoiasnii, S. Ciokolov, Gr. Filatov, Tatiana Canaș, Valentina Neceaeva au elaborat covoare de dimensiuni semnificative, cu caracter expozițional, bazate pe structura compozițională și coloristica covorului moldovenesc tradițional.

Ulterior s-au manifestat în tapiseria artistică Maria Saka-Răcilă, Elena Rotaru, Maria Coțofan, Ludmila Cornienco, Ludmila Odainic, Carmela Golovinova, Lidia Boico-Ceban ș.a. După cum afirmă criticul de artă C. Spînu, pentru perioada postbelică „În tapiserie, se păstrează motivele și structurile compoziționale, tratarea tonală și cromatică uniformă, însuși câmpul este supus unor importante modificări conceptuale”⁴¹³.

În primele decenii postbelice, tapiserii, artiști plastici din cadrul UAP, își vor adapta creația exigențelor timpului mai ales la capitolul tematic, cu atât mai mult că producerea industrială a covoarelor se afla în strictă interdependență cu activitatea plasticienilor care s-au implicat activ în dezvoltarea și promovarea designului industrial al covoarelor. Deja pentru anii 1961–1970 criticul de artă C. Spînu atestă faptul că procesele de înnoire stilistică au influențat dezvoltarea artei aplicate, procesul novator demarând și evoluând destul de repede, fiind specifice o „atitudine mai nuanțată față de valorificarea artelor decorative populare, obținerea unor imagini de o nouă ținută

⁴⁰⁸ ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 71. Tezisy doklada Prikladnoe iskusstvo na Respublikanskoy khudozhestvennoy vystavke 1951 goda; ANA, DFASP, F. P-2906, inv. 3, d. 46, Tufescu-Poleacova Valentina.

⁴⁰⁹ SPÎNU, C. Arta decorativă din RSS Moldovenească. Anii 1951–1960. Repere arhivistice. In: *ARTA*, 2016, nr. 1, pp. 89-95; ANA, DFASP, F. 2906, inv.1, d. 71, f. 3.

⁴¹⁰ ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 81, f. 203, f. 205.

⁴¹¹ SPÎNU, C. Arta decorativă din RSS Moldovenească. Anii 1951–1960. Repere arhivistice. In: *ARTA*, 2016, nr. 1, pp. 89-95.

⁴¹² ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 81, f. 206.

⁴¹³ SPÎNU, C. Artele decorative în perioada postbelică: puncte de referință. In: *AKADEMOS*, nr. 1, 2019, pp. 27-35.

estetică⁴¹⁴. Se atestă schimbări în raport cu tradiția la nivel de motive ornamentale, racordarea liniei cu câmpul covorului, se diminuează rolul integrator al chenarului.

Prin anii 1970, artistul plastic Andrei Negură și criticul de artă Tudor Braga au participat la expedițiile etnografice pe teren realizate de asociația „Artizana”⁴¹⁵, despre care am relatat anterior. Echipele de etnografi și designeri au documentat pe teren în localitățile din nordul și centrul Republicii Moldova mai multe piese textile, care au devenit surse valoroase de inspirație nu doar pentru designerii asociației „Artizana”, dar și pentru artiștii plastici și meșterii populari din țară, mostrele identificate fiind mărturii elocvente privind ponderea textilelor tradiționale în viața cotidiană a locuitorilor din mediul urban și mai ales cel rural.

Schițe pentru covoare au lucrat tapisera Lidia Ceban-Boico⁴¹⁶; Serghei Bilâk și Natalaa Antonova de la Fabrica de Covoare din Chișinău; Leonid Antoșco a creat schițe de covoare fiind pictor principal la Fabrica de Covoare din Ceadâr-Lunga. În spiritul scoarțelor de Căușeni a creat schițe de covoare Ecaterina Cernous-Sărătîlă, pictor principal la Fabrica de covoare din Căușeni. Ornamente specifice covoarelor găgăuze erau incluse în covoare de Andrei Copcea de la Fabrica de Covoare din Comrat; iar tradiția covoarelor mănăstirești a fost continuată de Mihail Gromov de la Fabrica de Covoare din Orhei⁴¹⁷. De regulă, erau propuse covoare cu subiecte tematice sau aniversare, mai mult ideologice, în conformitate cu rigorile perioadei de activitate, care pot fi grupate în covorașe tematice, aniversare, covorașe-suverire.

În această perioadă, activitatea profesională a Lidiei Ceban-Boico se axează pe diferite genuri ale artei decorative: batic, tapiserie, croșetă, prelucrarea artistică a pielii, a metalului etc., artistul plastic afirmându-se, în special, în arta baticului și a tapiseriei. Măiestria în tehnica executării, compoziția, și insistența de care dă dovadă Lidia Ceban-Boico o plasează în rândul celor mai importanți pictori din domeniul artei textile din a doua jumătate a anilor 1960–1980. Tematica lucrărilor constituie o stilizare a formei și definește creațiile ca artă cu specific național.

În anii 1971–1980, plasticienii profesioniști se concentrează asupra promovării valorilor novatoare, schimbările artistice influențând tapiseria, astfel ca „metamorfozele de ordin conceptual, morfologic și sintactic au generat modificări de ordin estetic, expresiv și semantic”⁴¹⁸, mai ales grație iminenței integrării pieselor textile în arhitectură, întrucât tapiseriile artistice se

⁴¹⁴ Ibidem, pp. 27-35.

⁴¹⁵ Arhiva Asociației „Artizana”.

⁴¹⁶ Ceban-Boico Lidia. Dosarul personal Uniunea Artiștilor Plastici (UAP).

⁴¹⁷ BUZILĂ, V. Covoarele produse în sistemul industrial. In: *Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*, vol. 3(16), 2002, pp. 49-66.

⁴¹⁸ SPÎNU, C. Artele decorative în perioada postbelică: puncte de referință. In: *AKADEMOS*, nr. 1, 2019, pp. 27-35; SPÎNU, C. Metamorfoze ale imaginii în artele decorative și aplicate din RSS Moldovenească. Anii 1970–1980. In: *ARTA*, nr. 1, 2017, pp. 103-112.

regăsesc și se încadrează optim în designul interior al edificiilor cu destinație socială, culturală, administrativă. Valoarea estetică și rațională a produsului textil, mijloacele cromatice și utilizarea fibrelor netradiționale, tehnologiile novative în țesere și aspirația plasticienilor către experiment, reprezentările tridimensionale, volumetrice ale textilelor, au condiționat crearea unor lucrări originale, în tehnica de autor, promovată de tapiserii moldoveni.

În această perioadă arta tapiseriei este practică de Maria Saka-Răcilă („Cor sătesc”, 1970), Elena Rotaru („În livadă”, 1974; „Recolta”, 1974; „Lucrări în câmp”, 1975; „Recolta”, 1977)⁴¹⁹, Maria Coțofan (covor „Ornamental”, 1969; „Doina”, 1978)⁴²⁰, Ludmila Odainic („Călăreții”, 1970; „Toamna”, 1972; „Motiv de vară”, 1974), Carmela Golovinova („Moldova – Țara Doinelor”, 1974)⁴²¹, Silvia Vrânceanu („Joc”, 1971; „Poezia muncii”, 1974)⁴²².

Pictorița Elena Bontea („Motiv popular”, 1982) revine adesea la motivul covorului prin asemenea lucrări de artă plastică cum ar fi „Natură statică cu un covor negru”, „Natură statică cu fondal de covor”/„Natură moartă pe covor vechi” (1964), cunoscând bine broderia și țesutul covoarelor și despre care acad. M. Cimpoi a relatat că posedă „un echilibru al viziunii picturale, exprimat și prin tonurile calde, prin care respiră însăși natura”⁴²³. Avântul dezvoltării tapiseriei din RSSM este condiționat de noile tehnologii și materii prime de lucru, fapt care, în opinia dr. Ana Simac, a contribuit la apariția unor noi tipuri de tapiserie⁴²⁴.

Noile realizări tehnologice și tendințe artistice în domeniul artei textile au caracterizat anii 1980–1990, fiind constatată aspirația spre noile repere iconografice, noile perspective oferite inclusiv de restructurarea gorbaciovistă, de mișcarea de eliberare națională din RSSM, alături de tapiserii care rămân fideli tematicii preluate din natură sau reprezentărilor folclorice, inspirate din covorul moldovenesc, dar reactualizând și stilizând motivele ornamentale tradiționale.

Sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea este marcat prin mesajul eshaustiv transmis de arta tapiseriei prin tehnicile de lucru de autor (îmbinarea țesăturii cu broderia, a țesăturii cu pâsla, colaje dintre textile și arta plastică etc.), structura compozițională a pieselor

⁴¹⁹ SPÎNU, C. Elena Rotaru, o artistă a punților armonice între realitate și vis. In: *ARTA*, 2019, nr. 1(AV), pp. 169-171.

⁴²⁰ SPÎNU, C. Particularități de realizare plastică a imaginii în tapiseria Mariei Coțofan. In: *ARTA*. 2022, nr. 1(AV), pp. 95-100.

⁴²¹ SPÎNU, C. Repere și inovații artistice în tapiseria Carmelei Golovinova. In: *Studii Culturale*, dedicat Zilelor Europene ale Patrimoniului. Ediția a III-a, 28 septembrie 2021, Chișinău. Chișinău: 2021, pp. 110-120

⁴²² SPÎNU, C. Metamorfoze ale imaginii în artele decorative și aplicate din RSS Moldovenească. Anii 1970–1980. In: *ARTA*, nr. 1, 2017, pp. 103-112; URSACHI, R. Creația feminină în determinarea profilului artistic din Republica Moldova. In: *Patrimoniul de ieri: implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, Conferință științifică internațională, Chișinău, 11-12 februarie 2021, ediția a III-a, pp. 37-50.

⁴²³ TOMA, L. Elena Bontea și magia luminii. In: *AKADEMOS*, nr. 4(15), decembrie 2009, pp. 112-125; BRIGALDA, E. Elena Bontea – o pictoriță a discreției și a rafinamentului. In: *ARTA*, 2016, nr. 1, pp. 154-155.

⁴²⁴ SIMAC, A. *Tapiseria contemporană din Republica Moldova*. (Evoluția tapiseriei contemporane din Republica Moldova în anii 1960–2000). Chișinău: Știința, 2001, p. 35.

textile, destinația și uzualitatea lor grație mesajului încifrat. De altfel, sfârșitul secolului al XX-lea fusese marcat prin schimbările de paradigmă artistică din artele decorative din Republica Moldova, cu remanieri stilistice de importanță, sesizate în creația Silviei Vrânceanu („Verde”, 1990; „Cucoșul”, 1991; „Doi”, 1992; „Aripa”, 1992; „Dans”, 1993; „În roșu”, 1993; „Abstract”, 1993; „Zmeul”, 1995; „Albastru”, 1999)⁴²⁵, Mariei Saka-Răcilă („Motiv cu flori”, 1991; „Pasărea nopții”, 1993; „Pelegrini”, 1996; „Cataclism”, 1998; „Zbor frânt”, 1999), Anatol Climov („Portul”, 1992; „Seara”, 1998), Ecaterina Ajder („Zodia taurului”, 1992; „Lie ciocârlie”, 1992; „Geneză”, 1994; „Mister”, 1996), Andrei Negură („Cetăți”, 1995; „Meșterul Manole” (figura A.2.229), 2000; „Binecuvântare”, 2000); Vasile Grama („Cununa pământului”, 1993)⁴²⁶. Grație unor noi modalități de transmitere a informației vizuale, artiștii, mai ales noile generații și tinerii promițători, propun propriile viziuni ale lumii înconjurătoare, promovând un suflu nou, avangardist, în arta textilă deopotrivă cu păstrarea și valorizarea tradițiilor autohtone, dar și revalorificarea inovativă a vechilor tradiții, motive, forme, readucând astfel în centrul atenției cercetătorilor problematica rolului și importanței artei pentru dezvoltarea durabilă a societății. Totodată, muncile agricole, tradițiile și obiceiurile poporului, sărbătorile și-au găsit o largă reflectare în creația tapiserilor moldoveni: Maria Saca-Răcilă („Sărbătoarea holdelor”, 1974, „Arătură de primăvară”, 1977); Silvia Vrânceanu („Malanca” (Fig. A.2.231), 1971, „Motiv popular”, 1973, „Creație populară”, 1980, „Darurile pământului”, 1981; Elena Rotaru („Nunta”, 1965, „Floarea-soarelui” (Fig. A.2.217), 1967, „Fete în livadă”, 1978, „Câmp cu flori”, 1982, „Sărbătoare”, 1984); Ludmila Goloseeva („Tradiții populare”, 1980, „Masa Mare”, 1982) ș.a.

Potrivit opiniei dr. Rodica Ursachi, „arta țesutului profesionist relevă o gamă largă de interpretări plastice și viziuni artistice – de la lucrări cu pronunțate influențe din arta populară la opere realizate într-o modalitate conceptual-artistică originală”, cu variate alternări de textură – țesături tradiționale, plate cu textură pufoasă și proeminentă, precum și contrast de suprafețe, trecere de la tapiseria bidimensională la cea volumetrică⁴²⁷, care se regăsesc în asemenea lucrări precum „Motive moldovenești” (1979), „Zbor frânt” (1998) de Maria Saca-Răcilă; „Circ” (1978), „Muzica” (1978), „Rodie” (1982), „Muzica” (1984), „Icar” (1992), „Aripă” (1992), „Dans”

⁴²⁵ SPÎNU, C. Evoluția imaginii artistice în tapiseria Silviei Vrânceanu. In: *Muzeul Național de Artă a Moldovei. Conferința științifică anuală. Culegere de comunicări, edițiile 2013, 2014. Chișinău 2014*, „Bons Offices”, p. 54.

⁴²⁶ SPÎNU, C. Opțiuni inovatoare în artele decorative din Republica Moldova. Anii 1991–2000. In: *ARTA*, nr. 1, 2019, pp. 100-109; SPÎNU, C. Tapiseria artistică din Republica Moldova. Anii 2011–2020. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 14, 30-31 mai 2022, Chișinău. Chișinău: Notograf Prim, 2022, pp. 20-38; SPÎNU, C. Tendințe de revalorificare a motivelor tradiționale în artele decorative profesioniste din Republica Moldova. Anii 1991–2000. In: *Studii culturale*. Ediția 2, Vol. 2, 24 septembrie 2020, Chișinău. Chișinău: Fox-Trading SRL, 2021, pp. 130-137.

⁴²⁷ URSACHI, R. Creația feminină în determinarea profilului artistic din Republica Moldova. In: *Patrimoniul de ieri: implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, Conferință științifică internațională, Chișinău, 11-12 februarie 2021, ediția a III-a, pp. 37-50.

(1992), „Acord” (1993) de Silvia Vrânceanu; „Deșteptare” (1977) de Carmela Golovinova; „Primăvară” (1980) de Enhjelsina Șugjda ș.a.⁴²⁸.

Analiza literaturii disponibile ne permite să constatăm că creația plasticienilor, renumiți țesători și tapiseri din Moldova, a găsit o largă reflectare mai ales în presa timpului, cercetătorii și criticii de artă stăruind a explica farmecul tradițiilor păstrate și promovate de meșterii populari și plasticienii vremii, care au adus note de schimbări și inovații în creația sa prin tehnicile de autor, tapiseria volumetrică, mixajul materiilor prime și al tehnicilor de lucru, precum și al subiectelor țesute cu o deosebită măiestrie. Creația plasticienilor care au ridicat țesutul, broderia, tapiseria artistică la nivel de artă națională – Elena Rotaru⁴²⁹, Silvia Vrânceanu⁴³⁰, Maria Saka-Răcilă⁴³¹, Andrei Negură⁴³², Lidia Ceban-Boico⁴³³, Carmela Golovinova⁴³⁴, Ecaterina Ajder⁴³⁵, Elvira Cemortan-Voloșin⁴³⁶, Valentina Marțincus⁴³⁷, Maria Coțofan⁴³⁸, Maria Cristea⁴³⁹, ș.a. – a fost

⁴²⁸ Ibidem, p. 37-50.

⁴²⁹ PURICE, L.; ZBÂRCIOG, V. Întoarcere către esențele artei populare. In: *A patra dimensiune*, Chișinău, 1991, p. 51-65; СУРУЧАЛУ, В. Всегда открытые окна. In: *Независимая Молдова*, 1997, 19 august, p. 3; GHEORGHITĂ, E. O tapiserie voievodală. In: *Literatura și arta*, 2011, 12 mai, p. 8; SPÎNU, C. Elena Rotaru, o artistă a punților armonice între realitate și vis. In: *ARTA*, 2019, nr. 1(AV), pp. 169-171.

⁴³⁰ Care sunt ipostazele căutării – între inspirație și muncă – pentru a face un covor original? In: *Moldova*, 1977, nr. 4, p. a 4-a a cop.; NEICEVA, T. Tradiție și inovație. In: *Literatura și arta*, 1978, 24 aug., p. 7; SPÎNU, C. Evoluția imaginii artistice în tapiseria Silviei Vrânceanu. In: *Muzeul Național de Artă a Moldovei*. Conferința științifică anuală. Culegere de comunicări, edițiile 2013, 2014. Chișinău 2014, „Bons Offices”, p. 54.

⁴³¹ BOBERNAGA, S. Între tradiție și inovație. In: *Nistru*, 1977, nr. 10, p. 148-150; Bobernaga, S. Realism poetic și virtute spirituală. In: *Moldova socialistă*, 1977, 8 sept., p. 4; „Salvarea și punerea în lumină a covoarelor din străbuni este totuna ca și a îngriji un izvor cu apă de leac”. In: *Moldova*, 1984, nr. 3, p. 34-35; ZBÂRCIOG, V. Coborând în profunzimi, spre esențe. In: *Literatura și arta*, 1984, 8 mart., p. 6; ZBÂRCIOG, V. Metafore plastice despre existența noastră în timp. In: *Nistru*, 1984, nr. 10, p. 147-152; DIVIZA, I. Portret în cadrul „Ferestrei spre Univers”. In: *Capitala*, 2001, 14 febr., p. 5; SIMAC, A. Dialogul între tradiție și modern în creația Mariei Saka Răcilă. In: *AKADEMOS*, 2012, nr. 1 (24), p. 142- 147; O expoziție personală a pictoriței Maria Saka-Răcilă a fost vernisată la Chișinău, <https://www.moldpres.md/news/2016/07/14/16005710> [online] (consultat 20.10.2018).

⁴³² BULAT, V. Andrei Negură. Cheia gramaticii pentru artele plastice. In: *Limba română*, nr. 11-12, anul XVIII, 2008; SPÎNU, C. Etape și opțiuni artistice în opera plasticianului Andrei Negură. In: *Limba Română*, 2021, nr. 2(262), pp. 316-320; CONDRATICOVA, L.; BUJOREAN, T.; CERCAȘIN, M.; TOCARCIUC, A.; PINTILEI, E. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *AKADEMOS*, nr. 2, 2020, pp. 144-154; CONDRATICOVA, L. Andrei Negură și transpunerea emoțiilor în culoare. In: *AKADEMOS*, nr. 3, 2022, pp. 141-146.

⁴³³ Ceban-Boico Lidia. Dosarul personal Uniunea Artiștilor Plastici (UAP).

⁴³⁴ SPÎNU, C. Repere și inovații artistice în tapiseria Carmelei Golovinova. In: *Studii Culturale*, dedicat Zilelor Europene ale Patrimoniului. Ediția a III-a, 28 septembrie 2021, Chișinău. Chișinău: 2021, p. 110-120.

⁴³⁵ BARBAS, E. Creatoarea de tapiserie Ecaterina Ajder. In: *Flux*, 1995, 22 sept., p. 16; SPÎNU, C. Convergențe identitare în tapiseria și pictura Ecaterinei Ajder. In: *AKADEMOS*, nr. 2, 2021, pp. 154-160.

⁴³⁶ CAZACLIU, A. Tapiseria – între tradiție și modernism. In: *Făclia*, 2003, 12 apr., p. 5.

⁴³⁷ MIHAILO, L. Firul destinului. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1990, 3 ian., p. 3; FINICĂ, Gh. Broderia la sfârșit de secol. In: *Literatura și arta*, 1997, 28 aug., p. 7.

⁴³⁸ SPÎNU, C. Particularități de realizare plastică a imaginii în creația pictoriței Maria Coțofan. In: *Valorificarea artelor plastice și arhitecturii naționale - un imperativ al vremii*. 25 noiembrie 2021, Chisinau. Chișinău: Fox Trading SRL), 2021, p. 28; SPINU, C. Particularități de realizare plastică a imaginii în tapiseria Mariei Coțofan. In: *ARTA*, 2022, nr. 1(AV), pp. 95-100.

⁴³⁹ LOJKINA, K. Moldova, brodată cu mătase. In: *Moldova turistică*, 2007, Nr. 3, pp. 46-50. Text și în lb. engl., rusă; AXENTI, I. „Casa Cristea” – de la tradiție la modern. In: *Democrația*, 2005, 8 apr., p. 3; 15 apr., p. 4.

reflectată în mai multe studii de specialitate, intenția noastră este de a înfățișa sintetic câteva trăsături specifice prin identificarea individualității acestor maeștri și a inovațiilor din creația lor.

Tradiția și contemporaneitatea conlucrează în creația numeroasă a Mariei Coțofan, care și-a diversificat continuiul repertoriului preluat din cotidianitate și istoria țării, a revalorificat motivele covorului popular, bazându-se pe tehnica tradițională de țesere a covorului, denotând o interrelaționare cu țesutul popular basarabean⁴⁴⁰.

În anul 1970, la Chișinău a avut loc expoziția de pictură, grafică, sculptură și artă decorativă. La această expoziție artistul plastic Maria Coțofan a prezentat un covor de lână „Ornamental” (1969), cu dimensiunile de 150×80 cm. Neli Serova a expus mai multe lucrări în lână: covorul „Arborele (1967), dim.: 200×75 cm; covorul „Pâine și sare” (1967), dim.: 184×120 cm; covorul „Vază” (1967), dim.: 200×76 cm; covorul „Recoltă” (1969), dim.: 183×168 cm; covorul „Seara” (1969), dim.: 176×106 cm⁴⁴¹.

Către cea de-a doua expoziție republicană de artă a femeilor pictori, dedicată Anului internațional al Femeii, în 1978, Silvia Vrînceanu a prezentat tapiseria „Poezia muncii” (1974, lână, 180×200 cm); Carmela Golovinova a expus trei tapiserii de lână: „Fantezie de primăvară” (1974, 155×277 cm), „Pasăre de foc” (1975, 202×79 cm) și „Copilărie fericită” (1975, 106×156 cm); Natali Zinovieva a prezentat tapiseria de lână „Nu mă uita” (1975, 167×328 cm), Maria Coțofan a expus goblenul „Pasărea de foc” (1975, lână, 161×92 cm) și suvenirul „Căsuțe” (1974, lână, 67×94 cm (Fig. A.2.223), Valentina Neceaeva cu Tatiana Ciucurean au prezentat tapiseria de lână „Păsări” (1974, 169×222 cm), Ludmila Odainic – tapiseria „Motive de vară” (1973, lână, 260×200 cm), Elena Rotaru a expus două tapiserii de lână: „Muzică” (1972, 200×260 cm) și „Primăvară” (1964, 243×144 cm); goblenul „Alge” a fost realizat de Maria Saka-Răcilă în anul 1961 (lână, 189×105 cm); Svetlana Florea a prezentat tapiseria „Femeile satului” (1974, lână, 178×150 cm)⁴⁴².

Pentru expoziția cu semnificație profund ideologică din 1983 „Noi construim comunismul”, la care au fost prezentate lucrări ale artiștilor plastici, sculptori, maeștri ai artei decorative, de asemenea au fost valorificate opere ale tapiserilor moldoveni. Astfel, Iu. Criucicova a expus goblenul „Jubiliar” (1980, tehnică mixtă, lână, 260×115 cm); Lidia Ceban-Boico – tapiseria „Poezia muncii” (1980, lână, tehnică mixtă, 290×340 cm (Fig. A.2.213)); Maria Saka-Răcilă –

⁴⁴⁰ SPÎNU, C. Particularități de realizare plastică a imaginii în creația pictoriței Maria Coțofan. In: *Valorificarea artelor plastice și arhitecturii naționale – un imperativ al vremii*. 25 noiembrie 2021, Chisinau. Chișinău: Fox Trading SRL), 2021, p. 28; SPÎNU, C. Particularități de realizare plastică a imaginii în tapiseria Mariei Coțofan. In: *ARTA*, 2022, pp. 95-100.

⁴⁴¹ Каталог выставки произведений художников Молдавии. Catalog. Chișinău: Timpul, 1970, 72 p.

⁴⁴² II Республиканская выставка произведений женщин-художников, посвященная международному году женщин. Catalog. Chișinău: Timpul, 1978.

tapiseria „Pământul meu” (1980, lână, 240×125 cm); Nadejda Dobrânina – tapiseria „Planeta albastră” (1980, lână, tehnică mixtă, 290×250 cm); Ludmila Odainic – tapiseria „Flori roșii” (1980, lână, tehnică mixtă, 150×113 cm); Elena Rotaru – tapiseria „Toamnă” (1980, lână, tehnică mixtă, 200×300 cm); Enghelsina Șugjda – goblenul „Primăvara” (1980, lână, tehnică mixtă, 175×195 cm). O gamă cromatică deosebită și-a găsit reflectare în tapiseria Elenei Bontea „Porțile codrilor” (1980, lână, țesut manual, 305×151 cm), care a transpus într-un mod inovativ tradiția populară, rămânând un artist plastic contemporan. După motivele creației lui V. Alecsandri a lucrat tapiseria Eleonora Romanescu „Concert în poiană” (1980, lână, țesut manual, 155×250 cm), care a redat bucuria vieții, coloristica exuberantă, frumusețea lumii înconjurătoare⁴⁴³.

Artistul plastic Ludmila Tihonciuc s-a încadrat perfect în arta decorativă de la începutul secolului XXI, alături de Andrei Negură, Vasile Grama, Acaterina Ajder, Elvira Cemârtan-Voloșin, Iarîna Baraghin-Savițchi ș.a.

Ludmila Tihonciuc a primit pentru lucrarea „Descretus” Premiul Ministerului Culturii în anul 2016, la cea de-a IV-a ediție a Bienalei Internaționale de Artă Decorativă; în anul 2018 a realizat în tehnică mixtă tapiseria „Sens” (colaj textil, pânză, tehnică mixtă, 62×152 cm), valorificând estetic propriile meditații privind sensul vieții. De asemenea, la expoziția-concurs de artă plastică „Eminesciana – 2017”, Ludmillei Tihonciuc i-a fost conferit Premiul pentru lucrarea realizată în tehnica decorativă amintind de arta mozaicului textil, în tehnica patchwork. Artista a redat ambianța din poezia eminesciană „La steaua”, exprimând contrastul cromatic al fondalului negru și mici detalii textile aurii. Lucrări precum Lumina stinsului amor (2016, tehnica patchwork, 100×180 cm), specifice mai multor artiști plastici de la început de secol XXI, denotă trecerea de la motivele stilizate populare la cele abstracte, geometrice, folosind tehnici inovatoare, de autor în creația sa⁴⁴⁴.

Pentru creația Lidiei Ceban-Boico sunt specifice teme cu un profund conținut național, tradițiile poporului, iar figurile stilizate, zvelte, frumoase, în cazul doamnelor, iar bărbații vânjoși, puternici, adesea prezentați în costume populare, astfel lucrările sale devin un fel de reflectare a imaginii moldoveanului harnic⁴⁴⁵. De menționat că tapiseriile din custodia muzeelor naționale și regionale necesită condiții speciale de păstrare, conservare, restaurare pentru cele deteriorate în timp.

⁴⁴³ „Noi făurim comunismul”. Catalog al expoziției de pictură, grafică, sculptură, artă decorativ-aplicată, Chișinău: Timpul, 1983,

⁴⁴⁴ PanoramicART, 2018, 102 p. [online] [citat 17.09.2022]. <https://www.arta.md/storage/books/Panoramic-Art%202017-2018/pdf/full.pdf>

⁴⁴⁵ PROCOP, N. Arta textilă din fondurile Muzeului Național de Artă a Moldovei [online] [citat 17.09.2022]. Disponibil: <https://culturalheritage.acad.md/?p=498>

În aceeași ordine de idei, vom încerca să relieffăm contribuția inestimabilă a etnologului și criticului de artă Elena Postolachi, care și-a dedicat activitatea cercetării pieselor textile autentice⁴⁴⁶. Fiind studentă la facultate, deja se implică prin participare la expediții etnografice de teren, înțelegând perfect importanța acestor expediții pentru identificarea pieselor de patrimoniu, repertorierea lor și căutarea măsurilor de protecție. După cum menționează însuși Elena Postolachi în autobiografia sa la titularizare în rândurile Uniunii Artiștilor Plastici, în anul 1989, „expedițiile etnografice realizate în cadrul Academiei de Științe au ajutat la colectarea materialului inedit pentru elaborarea teze de doctor despre arta covoarelor din Moldova”⁴⁴⁷. În anul 1968, în cadrul AȘM a fost creată Secția de etnografie și studiul artelor pentru a concentra specialiști în domeniu. Primul articol științific semnat de Elena Postolachi a fost tipărit în anul 1972, în volumul „Etnografia și arta Moldovei”, având ca subiect covorul de lână moldovenesc⁴⁴⁸. Teza de doctor în istorie, specialitatea „etnologie” „Arta covorului moldovenesc din secolul XIX – începutul secolului XX” a fost susținută în anul 1985. Alesul covoarelor, textilele autentice, broderia artistică și piesele vestimentare au devenit de-a lungul anilor, până la plecarea în eternitate în anul 2012, subiecte pentru mai multe articole științifice, dar și de popularizare a științei, publicate în țară și în străinătate. Poziția Elenei Postolachi devine tot mai vocală, ea subliniind de fiecare dată importanța tradițiilor în arta textilelor din Moldova.

La titularizarea dr. Elena Postolache în rândurile Uniunii Artiștilor Plastici, în anul 1988, Elena Postolachi a prezentat lista expozițiilor unde au fost expuse propriile sale creații din domeniul artei textile și a vestimentației. Astfel, în 1989, la Bratislava, în cadrul zilelor Moldovei, sunt expuse obiecte de artă decorativă aplicată (țesături, vestimentație) reprezentative pentru RSSM⁴⁴⁹; în anul 1988 a fost organizată expoziția personală a Elenei Postolachi; în 1995, la Sinaia, a prezentat piese textile, broderii, vestimentație, covoristică; în anii 1995 și 1997 a prezentat la expozițiile internaționale de artizanat „Artizana” de la MOLDEXPO; în 1997, la Stockholm au fost expuse piese textile, broderii, vestimentație inspirate din arta populară. În 1998, a participat cu noi tehnologii și proiecte textile la expoziția internațională „KNOW-HOW Exchange – 98” ce a avut loc la Chișinău. Elena Postolachi a participat la cca 50 de expoziții, târguri, festivaluri,

⁴⁴⁶ Elena Postolachi s-a născut în anul 1942, în satul Țaul, rm Dondușeni, și-a făcut studiile la Facultatea de Istorie a Universității de Stat din Chișinău (actualmente Universitatea de Stat din Moldova), în anii 1963–1967. Se inițiază, începând cu anul 1967, în activitatea de cercetare odată cu angajarea în calitate de cercetător științific la Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală, pe atunci Muzeul Ținutului Natal din Chișinău.

⁴⁴⁷ ANA, DFASP, F. 2906, inv. 3, d. f. 4 verso.

⁴⁴⁸ POSTOLACHI, E. Vorsovyje kovry Moldavii. In: *Etnografiya i iskusstvo Moldavii* (Covoare de lână din Moldova, Etnografia și arta Moldovei), Chișinău: Știința, 1972, pp. 167-176; POSTOLACHI, E. Moldavskoye narodnoye tkachestvo (XIX – nachalo XX veka)/ Țesutul popular moldovenesc (secolul XIX – începutul secolului XX, Chișinău: Știința, 1987.

⁴⁴⁹ ANA, DFASP, F. 2906, inv. 3, d. , f. 51-53.

conferințe, în cadrul cărora a prezentat rezultatele cercetărilor sale, noile produse tehnologice inspirate din arta moldovenească. Pentru ciclul de lucrări folcloristice și contribuție la activitatea inventică și inovațională a fost menționată în 1998 cu Diploma de merit pentru inventică. La concursul din anul 1988 privind crearea colecției de piese vestimentare inspirate din portul popular, concurs organizat de asociația „Artizana” în scopul modificării radicale a sortimentului de piese vestimentare realizate, Elena Postolachi a fost distinsă cu Premiul AȘM pentru brâiele decorative din piele cu folosirea motivelor ornamentale populare, pe care, de facto, le-a studiat în timpul expedițiilor etnografice la care a luat parte⁴⁵⁰.

Deopotrivă cu piese vestimentare realizate în baza portului popular moldovenesc, decorate cu brodere exuberantă, Elena Postolachi a realizat o serie de prosoape decorative, decorate cu dantelă, horboțică, precum și fețe de masă, șervețele pentru masă, lucrute din stofe naturale, țesături de casă, brodate cu respectarea tradițiilor populare, demonstrând un deosebit profesionalism și iscusință, precum și ardoare în promovarea și valorificarea adevăratelor piese de patrimoniu.

A doua jumătate a secolului al XX-lea a fost o perioadă în care arta textilă evoluează pronunțat, paralel cu industria textilă și de confecții. Modul de concepere a textilului de interior sau destinat vestimentației implică o acumulare socială treptată, este un atribut al educației estetice și, deci, se poate forma, evolua în timp. Nu este numai o simplă acțiune intuitivă, ci este o acțiune senzorială dublată de una spirituală. Astfel, percepția globală pune în valoare gustul estetic al beneficiarilor, purtătorilor, preocupările și activitățile lor profesionale și extraprofesionale. Cuvântul-cheie pentru înțelegerea generală a stilului anilor 1970 este autenticitatea, mai bine spus, încercarea de a se reîntoarce la autenticitate. Accentul a fost plasat pe individualitate, pe autoexprimare, inclusiv prin intermediul hainelor, pieselor textile. Aceasta se exprimă în aspectul unui număr mare de haine tricotate. Elena Postolachi a adus personal un aport considerabil în valorizarea textilelor perioadei examinate, creând ansambluri vestimentare în stil etno, valorificând ornamentica, cromatica textilelor tradiționale. Elementul inovativ, ce demonstrează iscusința și cunoașterea tehnicilor contemporane de lucru, este implementarea ornamenticii în scheme complexe de tricotat glat sau jacard (Fig A.2.185)⁴⁵¹. Creațiile Elenei Postolachi posedă importanță artistică (aspectul inedit al vestimentației pentru perioada dată), culturală (promovarea motivelor tradiționale) și ergonomică (protecție și confort), toate adaptate la cerințele sociale și economice ale perioadei. Tehnica creării suprafeței textile prin tricotare-croșetare la fel a fost în vizorul Elenei Postolachi. În baza studiilor de teren ale horboțelilor, analizei motivelor, schemelor compoziționale și tehnicilor de realizare, s-au realizat un șir de lucrări de valoare.

⁴⁵⁰ POSTOLACHI, E. Pomul vieții și al nemuririi. In: *Femeia Moldovei*, 1989, nr. 7, pp. 20-21.

⁴⁵¹ PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 77.

Aportul considerabil al Elenei Postolachi se conturează și din studiile broderiei de pe textilele tradiționale și realizări personale în vestimentație și textile destinate decorării interiorului. Se observă citarea motivelor ornamentale, însă tehnica de lucru (pasul în semicruce – mai puțin întâlnit în broderiile secolului al XX-lea), principiul de amplasare a motivelor ornamentale (în chenar închis pe fotă, configurația și definitivarea răscroieli gâtului), croiala – toate reprezintă propria abordare a autorului (Fig. A.2.186).

Un loc aparte vom rezerva expozițiilor din a doua jumătate a secolului al XX-lea, în cadrul cărora meșterii de artă decorativă și artiștii plastici prezentau noi modele ale obiectelor pentru a fi produse în serie la nivel industrial, una din expozițiile de anvergură desfășurându-se la Chișinău, în anul 1976⁴⁵². Casa Republicană de Creație Populară a fost reprezentată de meșteri care au expus diferite piese textile. Tatiana Antoseac (n. 1915, s. Mocra, rn Râbnița) a prezentat un covor de lână țesut de casă, dim.: 240 × 145 cm și un prosop din pânză de casă, dim. 250 × 42 cm; Lidia Apanasenco (n. 1919, s. Mihailovca, rn Cimișlia) a prezentat un prosop din pânză de casă, cu dantelă, dim. 200 × 40 cm; Feodora Burlacu (n. 1924, s. Grădești, rn Cimișlia) a adus un cearșaf decorativ din pânză de casă, cu broderie, dantelă, dim. 255 × 55 cm; Ecaterina Vartic (n. 1925, s. Moșani, rn Râșcani) a expus un prosop din pânză de casă cu dantelă, dim. 250 × 45 cm; Alexandra Grosman (n. 1922, s. Valea Perjii, rn Cimișlia) a prezentat un prosop din pânză de casă cu dantelă, dim. 250 × 50 cm; Elena Danu (n. 1917, s. Moșani, rn Râșcani) a prezentat un prosop de pânză cu dantelă și broderie cu dim. 100 × 43 cm și un prosop din pânză de casă, cu dantelă și broderie, dim. 190 × 45 cm. Lidia Darie (n. 1938, s. Moșani, rn Râșcani) a venit cu două covoare de lână, țesute manual, de 98 × 362 cm și 360 × 100 cm. Maia Dimitrova (n. 1930, s. Valea Perjii, rn Cimișlia) a prezentat piese lucrate din țesătură, pânză de casă: o cuvertură de lână de 100 × 45 cm, un covor de lână de 500 × 80 cm, față de masă cu dantelă, 110 × 190 cm, precum și două catrințe naționale bulgărești, de lână. Parascovia Caleva (n. 1920, s. Valea Perjii, rn Cimișlia) a expus din pânză de casă o cuvertură de lână de 80 × 35 cm, un prosop din țesătură și dantelă, de 250 × 54 cm, un brâu din țesătură de casă, de 150 × 5,5 cm, poalele fustei lucrate din țesătură de casă, cu broderie, de 216 × 16 cm. Liubovi Chițaniuc (n. 1916, s. Pârjota, rn Râșcani) a expus 3 covoare și un covoraș de lână, lucrate manual, de diferite dimensiuni. Ludmila Clefas (n. 1927, or. Edineț) a prezentat o cămașă națională din pânză, cu broderie, o maramă, un brâu din țesătură de casă, de 270 × 9 cm. Ana Mățu (1925, s. Curleni, rn Orhei) a prezentat un covor de lână, din țesătură de casă, de 170 × 57 cm și un prosop din pânză de casă, cu dantelă, de 60 × 81 cm. Tatiana Oculist (n. 1949, Chișinău) a expus o geantă decorativă din postav, cu broderie, dim. 30 × 35 cm. Aglaia Pintelei (n. 1925, s.

⁴⁵² Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie și a creațiilor meșterilor populari din RSS Moldovenească: Catalog. Chișinău: Timpul, 1976.

Leadoveni, rn Râșcani) a realizat pentru expoziție un costum femeiesc național compus din cămașă, bundiță și catrință, de țesătură, cu broderie și fluturi. Sofia Platon (n. 1927, s. Jora de Jos, rn Orhei) a venit cu două prosoape din pânză de casă, cu dantelă, cu dim. de 200×30/34 cm. Nina Pântea (n. 1919, s. Mihailovca, rn Cimișlia) a prezentat un prosop din pânză de casă de 250×28 cm și o cergă de lână, din țesătură de casă, de 105×200 cm. Anastasia Savin (n. 1919, s. Jora de Jos, rn Orhei) a expus 3 covoare de lână, țesătură de casă. Un prosop din pânză de casă de 200×40 cm a expus Eugenia Sorocean (n. 1913, s. Pârjota, rn Râșcani). Două prosoape din pânză de casă, de lână, cu broderie, a prezentat Maria Suman (n. 1932, s. Grădești, rn Cimișlia). Un prosop de pânză de casă cu dantelă a adus Antonia Tacu (n. 1924, s. Gura-Galbenei, rn Cimișlia). Irina Ceban (n. 1921, s. Holohorii de Jos, rn Briceni) a prezentat o cuvertură din pânză de casă, de 200×105 cm.

La expoziția din 1976 au prezentat modele pentru producere în serie mai mulți pictori angajați ai Ministerului Industrii Locale al RSSM, Uniunea Maeștrilor de Artă Populară și fabrici de covoare. Natalia Antonova (n. 1940, Chișinău) a prezentat covorașul „Poienița”, semilână, 51×36 cm, și covorul „Flori” de lână, dim.: 400×160 cm⁴⁵³.

Leonid Antoșco (n. 1924, or. Ceadâr-Lunga) a expus covorașe din semilână: „Seceriș”, 47×38 cm, „Țiganul”, 20×45 cm, „Strat de flori”, 38×25 cm, „Ciobănașul”, 48×57 cm și 63×54 cm, „Vrăjitoarea”, 31×21 cm, „La amiază”, 63×49 cm, „Opintește-te”, 45×45 cm, „Păzește-te”, 37×32 cm, „Nasredin”, 37×32 cm, „Țesătoarea”, 28×21 cm, „Cealghiji”, 72×43 cm și 69×44 cm, „Mirele”, 49×51 cm, „Scrânciobul”, 51×49 cm⁴⁵⁴.

Serghei Bilc (n. 1933, Chișinău) a realizat câteva covorașe din semilână: „Bine ați venit”, 85×55 cm, „Bătăușii”, 152×52 cm, „Romburi”, 105×56 cm, „Vase de flori”, 89×55 cm, „Petale”, 120×54 cm, „Vâslașii”, 84×53 cm, precum și două covoare de lână: „Moara de vânt”, 330×170 cm și „Chihlimbar” (trecut greșit ca Chilimbar) de 295×162 cm⁴⁵⁵.

Lidia Boico (n. 1939, Chișinău) a prezentat două covoare de lână: „Primăvara”, 310×170 cm și „Capiteluri”, 300×166 cm.

Nadejda Efimova (n. 1945, Chișinău), a expus covorașe-souvenire de semilână: „Moldova mea”, 75×55 cm, „Siluetă”, 160×84 cm, „Pace”, 70×54 cm, precum și covoare de lână: „Gradina cu trandafiri”, 316×161 cm, „Steluța”, 283×170 cm, „Toamnă”, 310×170 cm, „Muguri roșii”, 305×166 cm⁴⁵⁶.

⁴⁵³ Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie ...

⁴⁵⁴ Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie ...

⁴⁵⁵ Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie ...

⁴⁵⁶ Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie ...

Andrei Copcea (n. 1925, or. Comrat) a prezentat covorașe din semilână: „Ciobănașul”, 42×39 cm, 47×52 cm, „Smericka”, 125×51 cm, „Femeia Moldovei”, 190×79 cm, „Dimineața Moldovei”, 79×53 cm, „Floarea albă”, 77×52 cm, „Guguța”, 72×52 cm, „Steluța”, 100×46 cm, „Meluța”, 84×53 cm, „Umbla țiganul...”, 63×52 cm, „La șezătoare”, 47×38 cm, precum și covoare din lână: „Piciorul cocoșului”, 270×159 cm, „Lilăia”, 300×159 cm, „Tractoriștii”, 190×52 cm, „Macii”, 295×159 cm, „Romanițele”, 332×160 cm, „Primăvara”, 287×168 cm, „Cenușiu”, 351×173 cm, „Strugurii”, 284×160 cm.

Maria Coțofan (n. 1939, Chișinău), a prezentat două covorașe din semilână: „Dansul fetelor”, 57×51 cm și covorașul-souvenir „Chișinăul însorit”, 64×50 cm⁴⁵⁷.

Maria Matveeva (n. 1948, or. Ceadâr-Lunga), a expus câteva covorașe din semilână: „Deșteptare”, 78×52 cm, „Ciobanul și ciobănița”, 101×56 cm, „Luntrea albastră”, „Luntrea trandafirică” și „Luntrea cenușie” toate de 174×60 cm, „Luntrea roșie”, 185×52 cm, „Doina”, 40×41 cm, „Salba”, 137×64 cm, „Păunii”, 39×79 cm, „Povești”, 75×52 cm, „Parchet”, 97×52 cm, „La plimbare”, 132×57 cm, „Răzorul”, 132×159 cm, precum și un covor de lână „Pentru copii”, 120×39 cm și „Ghiocelul”, 145×56 cm.

Neli Serova (n. 1933, Chișinău) a expus covoare din lână: „Pomușoara”, 307×172 cm, „Flori albe”, 120×170 cm, „Spicul”, 308×172 cm, și trei covoare de semilână: „Primăvara”, 95×56 cm, „Andrieș”, 16×45 cm, „Cărăruia”, 80×53 cm⁴⁵⁸.

Ana Fedorencu (n. 1940, Chișinău) a realizat pentru expoziție patru covoare de lână: „Roua”, 318×170 cm, „Moldova jubiliară”, 205×64 cm, „Buchet din Moldova”, 90×54 cm, „Spicuri”, 120×84 cm.

În cadrul expoziției din 1976 au expus modele și pictorii de la Asociația de producție a meșterilor populari („Meșter-Faur”). Astfel, Eugenia Boldurescu (n. 1927, s. Buda, rn Călărași) a realizat covorul „Scoarță”, lână, țesătură de casă, 150×90 cm, față de masă cu patru șervețele „Rândunica”, lână, țesătură de casă, 34×64 cm, față de masă „Rândunica”, lână, țesătură de casă, 34×62 cm, covorul „Scoarță”, 88,6×216 cm.

Meșterul popular Natalia Bubnova (n. 1951, Chișinău) a prezentat covorul „Nițurcă”, lână, țesătură de casă, 120×85 cm, un prosop din pânză de casă, cu broderie, 30×110 cm.

Maria Gangurean (n. 1928, Chișinău) a expus șervețele din pânză de casă, broderie, 33×34 cm, un prosop din pânză de casă, broderie, 35×110 cm și o trăistuță de lână, țesătură de casă, 37×42 cm.

⁴⁵⁷ Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie ...

⁴⁵⁸ Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie ...

De altfel, Maria Coțofan fusese încadrată ca artist plastic și la Asociația de producție a meșterilor populari („Meșter-Faur”), prezentând pentru expoziția din 1976 mai multe piese: o vestă bărbătească și una femeiască, de lână cu aplicații; șase prosoape de pânză cu broderie (30×110, 35×120, 45×180, 45×210, 40×120, 35×110 cm); două marama de nailon, cu broderie (65×230 și 50×220 cm), o cămașă bărbătească de pânză cu broderie, trei ii de pânză cu broderie, un brâu din țesătură de casă, o catrință și o fotă din țesătură de casă, o fotă de stofă cu broderie, precum și covorașul „Moldova” de lână, 80×130 cm⁴⁵⁹. Clara Levingher (n. 1948, Chișinău) a prezentat o vestă bărbătească din stofă, cu broderie.

În cadrul Combinatului de Mătăsuri din Bender (Tighina) activau mai mulți pictori și modelieri care și-au expus lucrările pentru a fi preluate și produse ulterior în serie. Vasile Bocalo (n. 1939, or. Bender) a propus pentru producere cinci modele de mătase artificială: „Lesea”, „Florica” și „Mărgeluș”. Zoia Vinogradova (n. 1933, Bender) a expus două modele de mătase artificială „Florica”. Tamara Vostocova (n. 1940, Bender) a prezentat modele din mătase naturală: „Violeta” și „Crepdeșin” și o țesătură din mătase artificială „Florica”. Eugenia Ușceapovscaia (n. 1948, Bender) a realizat țesături din mătase artificială „Lesea” și „Romanița”, iar Alexandru Șireaev (n. 1935, Bender) a prezentat țesătura din mătase artificială „Toamna” și „Crepdeșin” din mătase naturală.

Este binevenit să menționăm și pictorii de la fabrica de textile din Bender care au expus și ei modele pentru a fi produse ulterior în serie. Valentin Pestruhin (n. 1938, Bender) a prezentat țesături decorative pentru mobilă, jacard: „Carou”, „Curcubeul”, „Romanița”, „Dungi”, „Elsa” și „Trandafiri”. Olga Taranenco (n. 1933, Bender) a elaborat o țesătură decorativă pentru mobila „Aurie”, jacard. Alevtina Telnova (1936, Bender) a propus din jacard câteva țesături decorative pentru mobilă: „Flori”, „Aurica”, „Orientală”, „Glorie”, „Elegie”, „Mărgeluș”. Vladimir Fedic (n. 1942, Bender) a elaborat țesături decorative din jacard pentru mobilă: „Națională”, „Dalii”, „Faună” și covorașe de jacard: „Nistru” (55×100 cm), „Lumina” (40×80 cm), „Doina” (40×80 cm), „Moldovenesc” (50×50 cm).

Din partea Fondului Plastic al Uniunii Artiștilor Plastici din RSSM au participat maeștri notorii în domeniul artei textile. Ana Popescu (n. 1936, s. Clișova, rn. Orhei), maestru al poporului în domeniul artei aplicate din RSSM, a expus două covorașe „Nițurcă”, de lână, țesătură de casă, de 90×90 și 80×70 cm. Gloria Posteuca (n. 1936, s. Bucovca, rn. Glibov, Ucraina) a prezentat o cămașă bărbătească de pânză cu broderie, un brâu de lână, țesătură de casă, 20×110 cm, o catrință

⁴⁵⁹ Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie ...

de lână, cu broderie. Tot din Ucraina a expus produsele Elena Turanschi (n. 1936, s. Bucovca, rn Glibov), care a prezentat o trăistuță de lână, țesătură de casă.

Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie și a creațiilor meșterilor populari din RSS Moldovenească a avut loc în anul 1974, iar catalogul a fost editat doi ani mai târziu, în 1976. În paginile catalogului găsim reprezentările, deși alb-negru, a unor piese textile propuse de meșterii populari: „Covorașul suvenir Buchetul Moldovei” de A. Fedorenco, covorul „Flori festive” de I. Antonova, covorul „Muguri roșii” și covor „Siluetă” de N. Efimova, covorul „Maci” și covorașul suvenir „Tractoriștii” de A. Copcea, trei prosoape de E. Danu, N. Pântea și A. Savin, o bundiță bărbătească de C. Levingher și costumul național moldovenesc de Maria Coțofan.

În anul 1987, a fost editat un catalog al obiectelor meșterilor populari care activau la „Artizana”, pe atunci asociația meșterilor populari din RSSM. Vom menționa, în mod special, elaborarea de pictorii asociației a unor piese din domeniul artei textile⁴⁶⁰. Astfel, N. Bubnova a elaborat un prosop ceremonial decorat cu dantelă, prosoape decorative (Fig. A.2.187) și setul „Marița” (Fig. A.2.188) format din prosop și șervețele de masă. Valentina Marțîncus (Fig. A.2.190)⁴⁶¹ a prezentat prosoape de valoare expozițională, cu dantelă ajurată, precum și o rochie cu maramă „Mărioara”; A. Begleț a realizat o cămașă femeiască „Ghirlande”, M. Dulghescu a prezentat prosopul „Macii” (Fig. A.2.191); Maria Coțofan a elaborat o cămașă bărbătească cu decor brodat geometrizat în culori de roșu și negru pe alb. Conform acestui catalog, aflăm că majoritatea pieselor au fost lucrate la întreprinderea de producere experimentală „Meșter-Faur” și la Fabrica de obiecte de artă din or. Soroca, parte componentă a întreprinderii „Meșter-Faur”.

Sunt prezentate piese textile realizate de N. Bubnova, țesute la război, motivele ornamentale posedă caracter de stilizare geometrizat, raporturi cromatice apropiate, predominant monocrome, iar modalitatea de amplasare a schemelor ornamentale este orizontală (specific prosoapelor tradiționale). Prosoapele sunt lucrate cu horboțică, bogat ornamentată cu motivele rombului, stea, pasărea și hora, ce denotă destinația ceremonială (de nuntă) ale acestor piese. Setul de piese format din traversă, șervețele și șorț, cu un grad mai pronunțat de stilizare, sunt simplificate atât din aspectul alterării motivului, cât și în soluția cromatică, iar forma și funcția acestor piese sunt adaptate perioadei (șervețele, traversa nu sunt piese specifice textilelor tradiționale mai vechi), astfel autorul aduce noutate, reprojecțând tradiția.

⁴⁶⁰ Catalog al obiectelor meșterilor populari de la „Artizana”. Chișinău: Timpul, 1987.

⁴⁶¹ MIHAILO, L. Firul destinului. In: Chișinău. Gazeta de seară, 1990, 3 ian., p. 3; FINICĂ, Gh. Broderia la sfârșit de secol. In: Literatura și arta, 1997, 28 aug., p. 7.

La etapa actuală, artiștii plastici care profesează tapiseria artistică, pe lângă țesutul tradițional și utilizarea motivelor covoarelor moldovenești, deși puternic stilizate, au o largă deschidere pentru tehnologiile moderne, de la reprezentarea bidimensională la cea tridimensională-sculpturală, volumetrică, tehnicile de autor sunt bazate pe tehnicile mixte și corelarea experimentală a țesutului tradițional popular, designul textil actual, colajul, broderia, pictura, pâsla, și alte aspecte novative care se regăsesc tot mai frecvent în arta textilelor din Republica Moldova, care se racordează exigențelor și tendințelor stilistice europene.

Examinarea materialelor disponibile la etapa actuală a permis să concluzionăm că mai mulți artiști plastici, meșteri de artă decorativă, precum și etnologi, critici de artă, au adus contribuții substanțiale în dezvoltarea aspectului artistic în producerea covoarelor industriale în Moldova.

3.5. Concluzii la Capitolul 3

Confecționarea textilelor a fost unul dintre meșteșugurile casnice cele mai importante în spațiul românesc. Gospodăriile sătești erau gândite și amenajate în așa fel ca să se poată întreține, să producă materii prime, textile, piese meșteșugărești folosite pentru înfrumusețarea și încălzirea interiorului casei, ca zestre fetelor de măritat, piese ceremoniale la riturile de trecere (naștere, botez, înmormântare), precum și să comercializeze produsele muncii sale. Examinând materialul documentar și plastic disponibil cu referire la atelierele și centrele de artizanat din secolul al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea am ajuns la următoarele concluzii.

Cronologic, am determinat câteva etape de dezvoltare a artei textile din spațiul actual al Republicii Moldova:

1) începutul secolului al XX-lea se caracterizează prin dezvoltarea firească a artei textile din Basarabia, producerea casnică a materiei prime, a textilelor, dezvoltarea atelierelor mănăstirești de producere a țesăturilor;

2) în perioada interbelică are loc renașterea, restabilirea industriei casnice, producerea materiei prime și a țesăturilor tradiționale de calitate;

3) în RSSM textilelor le-a revenit un loc special în îndestularea populației cu piese vestimentare necesare, cu textile pentru decorul interior al caselor și ai edificiilor publice. Anul 1971 este considerat un an de cotitură în arta textilelor din RSSM, legat de centralizarea procesului de producere a textilelor, optimizarea fabricilor de producere a textilelor și a covoarelor. Este perioada formării artelurilor, a fabricilor mari de confecționare a textilelor, de fondare a fabricilor de covoare (Strășeni, Ungheni, Ceadâr-Lunga, Comrat, Orhei, Căușeni, Chișinău), a Asociației Meșteșugurilor Populare Artistice cunoscută ulterior cu denumirea de „Artizana”. Este și perioada uzitării de textilele tradiționale, alături de costumul național, în vederea demonstrării diferenței

dintre români și moldoveni. Aparent apolitică, arta decorativă din RSS Moldovenească s-a aflat adesea sub influența ideologicului, dovadă fiind expozițiile tematice, piesele tematice, aniversare, subiectele abordate;

4) după 1991, perioada de tranziție a adâncit și mai mult problemele din domeniul artei textile, întreprinderile de stat nefiind pregătite pentru această criză economică, acumulând stocuri de marfă nerealizată. Producerea covoarelor în stil național cedează în detrimentul producerii covoarelor persane, interesul pentru valorile autentice, pentru țesături veritabile, covoare moldovenești renăscând la hotarul mileniilor doi și trei.

Am identificat și urmărit, în plan diacronic, centrele de artizanat, specializate în țesutul covoarelor, broderie artistică religioasă și laică din cadrul schiturilor și mănăstirilor de maici din Basarabia/RSSM/Republica Moldova. Piesele textile ocupă un loc special în patrimoniul mănăstirilor și bisericilor al Republicii Moldova. Broderia, croșetarea, alesul covoarelor, confecționarea veșmintelor au fost totdeauna prerogativa călugărițelor de la mănăstirile din Basarabia – Hâncu, Răciua, Tabăra, Călărășeuca. În schiturile și mănăstirile de maici au fost concentrate cele mai valoroase și cunoscute ateliere de confecționare ale veșmintelor și covoarelor, ateliere de țesătorie și croșetare. Activitățile meșteșugărești și artistice în cadrul comunităților monahale au fost favorizate de statutul idioritmic, adică cu „traie de sine” al lăcașurilor sfinte. Odată cu lichidarea comunităților monastice în perioada sovietică, în primele decenii postbelice, piesele de valoare din patrimoniul mănăstirilor și bisericilor închise au fost sechestrate, inclusiv covoarele tradiționale moldovenești și veșmintele de preț, înalt apreciate de anticari grație frumuseții și calității. În contextul reconstituirii și reînvierii tradițiilor de confecționare a covoarelor moldovenești și a pieselor de vestimentație tradițională, menționăm și tendința de a deschide centre de artizanat în cadrul mănăstirilor de călugărițe din Republica Moldova, ca ex., la mănăstirea Hagimus. Covoarele, broderiile maicilor se păstrează în casele-chilii ale monahiilor în vârstă, care le-au realizat; ele mai rar sunt expuse la muzee sau expoziții specializate și reprezintă patrimoniul bisericesc și locul lor este anume în colecția bisericii și mănăstirii.

Constatăm că unele localități au fost specializate în creșterea oilor și producerea lânii de calitate pentru alesul covoarelor; o serie de gospodării s-au specializat în creșterea inului, cânepei pentru producerea textilelor fine; un loc aparte revine creșterii viermilor de mătase și producerea, la nivel casnic și, ulterior industrial, a mătăsii de cea mai înaltă calitate la Fabrica de mătase din or. Tighina. Producerea textilelor se realiza în gospodării casnice, arteluri sau ateliere, care cu timpul au fost restructurate în a doua jumătate a secolului al XX-lea în fabrici de producere, cum ar fi renumitele fabrici de covoare de la Strășeni, Ungheni sau asociația „Artizana”. După proclamarea independenței Republicii Moldova acest sector a trecut prin mai multe restructurări,

optimizări pentru a se ajunge la o maximă eficiență și funcționalitate în domeniul producerii textilelor la nivel industrial, precum și susținerea sectorului artizanal care a devenit pe bună dreptate un brand al țării, reprezentat prin diferite piese textile de valoare.

Dosarele de arhivă consultate (ANA, DFASP) au permis identificarea mai multor arteluri, ateliere și fabrici de producere a textilelor, covoarelor în a doua jumătate a secolului al XX-lea, fapt ce a extins substanțial cunoștințele noastre cu referire la sectorul de stat și producerea industrială a textilelor, a covoarelor inspirate din simbolistica și ornamentica țesăturilor populare moldovenești.

În primele decenii postbelice, în localitățile din RSSM au fost deschise arteluri specializate în producerea țesăturilor, producerea artistică a covoarelor moldovenești, fapt exemplificat prin fondarea artelurilor în cadrul cărora se țeseau manual sau se produceau industrial covoare. După 1960, începe procesul de unificare a artelurilor prin ateliere mari și fabrici de textile, covoare, de confecție, în care are loc producerea industrială a textilelor care cedează față de cele produse artistic sau artizanal. Atelierele mari au fost fondate pentru eficientizarea lucrului în domeniul servirii populației, optimizarea artelurilor pornind de la necesitatea specializării în executarea anumitor operațiuni. Importanța și activitatea artizanilor și atelierelor de producție artistică din RSSM este argumentată de factorii economic, social, istoric, educațional, estetic, tehnologic.

Modelele produse pentru export erau lucrate după schițele unor artiști plastici care elaborau schițe ale covoarelor și broderiilor, folosind ca sursă de inspirație piesele autentice din colecțiile muzeale. Centralizarea producției și executarea unor comenzi de stat necesita coordonarea de piese textile vestimentare la nivelul local, regional și unional. Mai ales acest fapt era valabil în cazul preluării, adaptării unor modele vechi de țesături, covoare, prosoape pentru a fi stilizate, actualizate și propuse pentru producere industrială.

Am determinat că artiștii plastici au realizat numeroase schițe de covoare care au fost folosite în calitate de modele-etalon pentru producerea industrială în sectorul de stat. Modele de covoare, prosoape pentru sectorul de stat au desenat în diferite perioade plasticienii Serghei Ciocolov, Ioachim Postolachi, Valentina Neceaeva, Valentina Tufescu-Poleacova, Pavel Bespoiasnîi, Lidia Boico-Ceban, precum și pictorii de la fabricile de covoare, asociația meșterilor populari din RSSM „Artizana” Serghei Bilâk, Natala Antonova, Leonid Antoșco, Neli Serova, Andrei Copcea, Maria Coțofan, Elena Postolachi ș.a. Artiștii plastici și meșterii de artă decorativă de la Fondul Plastic al UAP, Asociația „Artizana”, Asociația de producție a meșterilor populari („Meșter-Faur”), fabrici de covoare și combinatul de mătăsuri de la Bender, propuneau noi modele ale obiectelor pentru a fi produse în serie la nivel industrial, prezentate, ca exemplu, în cadrul expoziției specializate din 1974, de la Chișinău.

Un loc aparte în dezvoltarea și afirmarea artei textile, în promovarea tradițiilor și identificarea inovațiilor în domeniu, l-au avut și continuă să dețină tapiserii profesioniști: Maria Saka-Răcilă, Lidia Ceban-Boico, Elena Rotaru, Silvia Vrânceanu, Andrei Negură, Maria Coțofan, Carmela Golovinova, lucrările cărora ocupă un loc de frunte în arta textilă națională, în arta decorativă a republicii.

Artizanatul, în calitatea sa de meșteșug practicat cu artă, a devenit în ultima vreme un domeniu tot mai explorat de etnologi, culturologi, artiști plastici. În baza materialelor de teren am identificat mai multe ateliere și centre (Complexul de meșteșuguri „Arta Rustica”, „Casa Părintească”), am realizat un repertoriu al centrelor de artizanat și al meșterilor care lucrează în domeniul artei textilelor, care va fi util cercetătorilor din domeniul etnologiei, culturologiei, artelor vizuale, dar și celor care practică artizanatul. De asemenea, am subliniat rolul expozițiilor, târgurilor meșterilor populari, târgurilor de covoare, precum și a instituțiilor specializate în valorizarea, promovarea și salvagardarea adevăratelor valori de patrimoniu cum sunt textilele tradiționale. Constatăm că alesul covoarelor a fost un meșteșug tradițional atestat în mai multe localități din raioanele Orhei, Strășeni, Călărași, precum și în cadrul mănăstirilor de călugărițe Tabăra, Hâncu, Hirova, Hagimus. În satele de la nord și sud au fost documentate cele mai importante ateliere de confecționare a covoarelor și meșteșugari, care tind să reconstituie vechile tehnici manuale de lucru și ornamentele decorative autentice, specifice culturii românești. În Republica Moldova, activitatea artizanilor se desfășoară în conformitate cu Legea Parlamentului nr. 135 din 20.03.2003 privind meșteșugurile artistice populare.

În așa fel, creațiile textile tradiționale mereu rămân a fi enigmatice și frumoase, ecologice, fiind lucrate manual, cu iscusință și dragoste, ajungând o dovadă incontestabilă a talentului și spiritului creativ al predecesorilor, dar și al artizanilor contemporani care folosesc tradițiile și inovațiile în promovarea și dezvoltarea domeniului textilelor. Apariția și dezvoltarea producției casnice, mai ales în mediul rural, a fost condiționată de mai multe aspecte socio-economice și culturale, legate de necesitatea confecționării materiei prime, în timp ce reprezentanții elitei locale își puteau permite procurarea unor stofe elegante și de calitate la manufacturi specializate.

CAPITOLUL 4. ARTA TEXTILĂ ÎNTRE TRADIȚIE ȘI INOVAȚIE

Pornind de la dictonul „a fi meșter înseamnă a cunoaște și a profesa mai bine decât alții un domeniu foarte specific al creației, care necesită cunoștințe și deprinderi de muncă special dobândite” expus de cercetătorii Elena Postolachi, Varvara Buzilă și Ion Bălțeanu, în cel de-al patrulea capitol ne-am propus ca scop să reflectăm asupra tehnicilor de lucru uzuale în arta textilă, care au determinat atât o anumită tipologie a pieselor⁴⁶², cât și inovațiile în arta textilă, asociate perfect cu tehnicile de restaurare artistică, de reconstrucție a pieselor textile.

Studiile de caz prezentate în paginile acestui capitol vin să confirme prin exemple elocvente situația în domeniul tehnicilor de lucru și inovațiilor în domeniul artei textile, oportunitățile de utilizare a noilor realizări tehnologice, fapt ce creează condiții optime pentru dezvoltarea artei textile cu resurse de integrare în spațiul european prin păstrarea și promovarea textilelor tradiționale, valorificarea acestui compartiment al patrimoniului cultural, includerea unor centre de artizanat în rute turistice cu diferit statut, precum și crearea noilor locuri de muncă în cadrul centrelor de creație, dar și dezvoltarea noilor specialități la nivel educațional pentru a corespunde cerințelor societății.

4.1. Arta textilelor: aspecte de sistematizare ale tehnicilor de lucru, coloristică și decor

Luând în considerare uzualitatea și funcțiile pieselor, vom discuta despre tehnici și procedee diferite la confecționarea unor anumite piese textile uzuale pentru decorul casei, pentru vestimentație, fiecărui tip fiind aplicat un decor specific. Covoarele pot fi alese sau țesute⁴⁶³, se folosesc în acest sens războiul orizontal și vertical, în funcție de posibilități și opțiuni. Pentru păretare se folosesc tehnici separate, în funcție de numărul de ițe, fiind tradiționale țeserea în carouri, în vrâste, cu alesături. Un loc special rezervăm procedeelor de finisare a pieselor textile, cu prelucrarea delicată a marginilor prin croșetare, ciucuri, franjuri, prelucrarea versou-lui pieselor textile în cazul unor covoare și prelucrarea pe ambele fețe pentru păretare, ștergare etc. Aparte pot fi clasificate tehnicile specifice pentru țesutul lăicerelor, covoarelor, scoarțelor, cergilor, care pot fi și bătute în pieptene, fiindcă în acest caz vorbim despre implementarea desenului ornamental decorativ pe aceste lăicere, covoare, cergi și scoarțe⁴⁶⁴. De regulă, se optează pentru motive

⁴⁶² Tehnici și cunoștințe legate de meșteșugurile artistice tradiționale [online] [citată 12.09.2022]. Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/capitolul-viii-tehnici-si-cunostinte-legate-de-mestesugurile-artistice-traditionale>.

⁴⁶³ SIMAC, A. *Tapiseria contemporană din Republica Moldova* (Evoluția Tapiseriei contemporane din Republica Moldova în anii 1960–2000), Chișinău: Știința, 2001; AJDER, E. *Țesutul tradițional românesc*, Tapiseria artistică, Suport de curs pentru studenții Facultății Arte Plastice și Design, Chișinău, 2013.

⁴⁶⁴ PAVEL, E. *Scoarțe și țesături populare*. București: Editura Tehnică, 1989. 174 p.; ZELENCIUC, V.; POSTOLACHI E. *Covorul moldovenesc*. Chișinău: Editura Timpul, 1990. 132 p.

vegetal-floristice, geometrice, scheomorfe, mai rar antropomorfe, zoomorfe, asupra cărui aspect s-au oprit specialiștii în publicațiile sale⁴⁶⁵.

În domeniul țesutului este necesară selectarea materiilor prime naturale în funcție de piesa care urmează a fi realizată, fiind specifice țesutul manual pe utilaje cu ustensilele de țesere manuală și țesutul mecanic. Suprafețele textile sunt țesute cu ajutorul stativelor verticale și orizontale cu metode de țesere în două, patru ițe sau cu linii oblice; precum și sunt adaptate metode de îmbinare a sistemului de fire de urzeală cu fire de băteală. La fel sunt necesare operațiile de pregătire a lânii pentru țesut, identificarea uneltelor de prelucrare a fibrelor textile, vopsitul (după caz) a firelor textile cu diferite tipuri de coloranți⁴⁶⁶. O tehnică relevantă pentru artizanii de azi este tehnica covorului în bumbi, în care a excelat meșterul popular Tatiana Popa, director al „Casei Părintești” din satul Palanca, rn Călărași⁴⁶⁷. Vizitele în teren au permis consultarea din prima sursă cu referire la tehnica de lucru a covoarelor în bumbi și explicațiile nemijlocite ale doamnei Tatiana Popa privind aspectele tehnologice, materiile prime folosite (lâna naturală), modalitățile de îmbinare și selectare a culorilor lânii, efectele terapeutice ale acestor covoare, precum și alte aspecte⁴⁶⁸.

La realizarea produselor textile pentru interiorul unei case (rumbe, nițurci, iorgane, fețe de pernă, cearșafuri) sunt folosite fibre naturale, care sunt prelucrate prin diferite procedee cu aplicarea sau nu a motivelor ornamentale. La etapa actuală sunt cunoscute meșterițelor din domeniul artizanatului tehnicile de nividit, de țesut prosoape și alte textile de uz gospodăresc sau ceremonial.

În ansamblul artizanatului din Basarabia aparte se poziționează **cusăturile**, ce integrează o multitudine de tehnici folosite la coaserea pieselor vestimentare de port personal (cămăși) și de

⁴⁶⁵ DUNĂRE, N. *Ornamentica tradițională comparată*. București: Meridiane, 1979. 159 p.

⁴⁶⁶ SIMAC, A. *Tapiseria Contemporană din Republica Moldova*. (Evoluția Tapiseriei contemporane din Republica Moldova în anii 1960–2000). Știința, 2001; POSTOLACHI, E.; BUZILĂ, V.; BĂLTEANU, Ion. *Tehnici și cunoștințe legate de meșteșugurile artistice tradiționale*. Chișinău 2013; AJDER, E. *Evoluția scoarțelor românești*: Suport de curs: pentru studenții Facultății Arte Plastice și Design, Chișinău, 2013, 114 p.:il; AJDER, E. *Țesutul tradițional românesc*: Tapiseria artistică, Suport de curs pentru studenții Facultății Arte Plastice și Design, Chișinău, 2013, 122 p.:il;

⁴⁶⁷ POPA, T. *Covorul în bumbi – element curativ în terapia netradițională*. Chișinău 2012; Faima covorului moldovenesc în bumbi a ajuns departe de hotarele țării, peste oceane [online] [citât 30.10.2022]. Disponibil: <https://diez.md/2015/03/12/faima-covorului-moldovenesc-in-bumbi-a-ajuns-departe-de-hotarele-tarii-pestee-oceane/>; Tezaur - Taina Covorului în Bumbi la Moldova 1 [online] [citât 30.10.2022]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=7b1_T77EMJc&ab_channel=CovalencoS; [online] [citât 30.10.2022]. Disponibil:

https://mecc.gov.md/sites/default/files/s.02.o.019_materiologia_si_tehnologia_tapiseriei_artistice_pam.pdf; Nodișor la bĂsmăluță Ghidul bunelor practici – Tatiana Popa, Casa parinteasca [online] [citât 30.10.2022]. Disponibil: <https://www.slideshare.net/gheador/nodior-la-bsmlu-ghidul-bunelor-practici-tatiana-popa-casa-parinteasca>; COVORUL ÎN BUMBI, tradiție și inovație, Muzeul Casa Parinteasca, Tatiana Popa [online] [citât 30.10.2022]. Disponibil: <https://www.slideshare.net/gheador/projec-tfinal-copy>; MOISEI, L. Tradiția covoarelor din perspectiva dinamismului cultural. În: *AKADEMOS*, nr. 2, 2018, pp. 140-145.

⁴⁶⁸ Date de teren culese în timpul vizitei de documentare la Casa părintească din s. Palanca, rn Călărași, noiembrie 2017.

utilitate gospodărească, cotidiană⁴⁶⁹. În acest context sunt uzuale asemenea procedee folosite de meșterii acului precum coaserea în cruciuliță, cheiță, încheierea cu acul sau cu croșeta, punctul bătrânesc, tivitul cu găurele ș.a.⁴⁷⁰

O altă tehnică cunoscută de artizani este **croșetarea**, care reprezintă variate procedee folosite de gospodine la croșetarea (împletirea) diverselor piese de port din fibre naturale: ciorapi, stănuți, mănuși, fulare. O serie de procedee de croșetare se regăsesc în realizarea unor piese de interior cum ar fi draperii de lână, fețe de masă croșetate, care sunt solicitate actualmente grație dorinței de a urma sfaturile specialiștilor în domeniul designului de interior axat pe design ecologic. Distingem în această ordine de idei tehnici și elemente de bază ale croșetei cum ar fi croșetarea liniară, croșetarea circulară, dantela croșetată (Fig. A.2.237, A.2.157). Un loc aparte revine alegerii semnelor de croșetare utilizate la realizarea milieurilor.

Împletitul dantelelor / horboțelelor sau croșetarea este o modalitate tehnico-decorativă de împodobire a produselor țesute de uz casnic și de înfrumusețare a locuințelor, de decorare a pieselor vestimentare și de ritual, pe care o găsim la marginea basmalelor, la cămășile femeiești și bărbătești⁴⁷¹. Prin croșetare, se pot crea și textile integral împletite ajurat (*ajur* – o diversitate a dantelei). Arta de a croșeta oferă posibilitatea de a utiliza o gamă bogată de îmbinări de lațuri din firul de ață și procedee tehnice. Fotografii realizate în timpul expedițiilor în teren reflectă tehnicile tradiționale de croșetare, utilizate la ornamentarea prosoapelor și cămășilor vechi basarabene. Schemele de croșetare sunt analizate, fiind stabilite o serie de elemente repetitive, care stau la baza creării unor modele noi de împletitură, aplicate într-o nouă perspectivă. Noile scheme de croșetare create îmbină tehnicile tradiționale cu formele volumetrice moderne. Acestea sunt executate în softuri specializate și permit păstrarea și modificarea schemelor la necesitate. De asemenea, pot fi create baze de date electronice, care vor cuprinde diverse scheme de croșetare. Astfel, îmbinând valorile trecutului cu formele și tehnologiile moderne, putem diversifica asortimentul accesoriilor cu ornamente tradiționale și promova valorile patrimoniului etnocultural.

Broderia artistică se află în etapa tatonării problemei, fiind abordată de cercetători preponderent cea bisericească sau broderia costumelor domnești. Broderia se caracterizează prin

⁴⁶⁹ CUPARENCO, E. *Cusături din Nordul Moldovei*. București: Ed. Ceres, 1981; CREȚAN, I. *Cusături tradiționale din Bucovina*. București: Ed. Sport-Turism, 1984. 16 p., il; DOAGĂ, A. *Ii și cămăși românești*. București: Ed. Tehnica, 1981. 59 p; MARIAN, D. S. *Cusături artisanale*. București: Ed. Tehnica, 1980; CIOCANU, M. Cusături și broderii pe textile de interior. Colecții muzeale. In: *Buletin Științific*. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie. Volum 25 (38), pp. 59-75; SMĂRÂNDESCU, V. *Cusături populare românești*. București: Editura Tehnică, 1989. 60 p.; PROCOP, N.; NEGRU, V.; SÎRBU, L.; CERCAȘIN, M. *Terminologie vestimentară*, p. 49.

⁴⁷⁰ DUNĂRE, N. *Meșteșugul și arta acului*. București: Editura Tehnică, 1986. 88 p.

⁴⁷¹ FLOREA-BURDUJA, E.; TOCARCIUC, A.; CANGAȘ, S. Valorificarea tehnicii de croșetare tradițională în accesoriile moderne. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*. Ediția 1, 22 iunie 2021, Chișinău. Chișinău: Tipogr. „Notograf Prim”, 2021, p. 22.

aplicarea numărării și prin realizarea liberă, astfel se clasifică în funcție de raportul reciproc al tehnicilor la structura materialului textil: a) ornamentul broderiei coincide cu structura țesăturii; b) ornamentul de broderie este realizat separat de structura materialului textil. Broderiile de regulă se cos, se brodează după un anumit desen⁴⁷².

Arta broderiei s-a practicat în mod diferențiat, de la epocă la epocă, în funcție de considerentele social-economice, de categoria de produse și utilizarea lor. Broderia (din fr.: *broderie*) sau arta acului, în calitate de tehnică de lucru, reprezintă arta decorării unei țesături-suport cu diferite motive ornamentale, imagini iconografice, lucrată manual pe pânză, cu acul, cusute în relief, utilizând fire din cele mai diferite materiale (mătase, aur, argint). Importanța broderiilor este subliniată de participarea lor la ceremoniile de curte și religioase, folosirea în calitate de piese liturgice și detalii vestimentare. Conlucrarea meșterilor la realizarea operelor de artă, folosirea materialelor prețioase și a tehnicilor performante de lucru, respectarea tendințelor artistice, asociate cu arta tradițională și inovațiile relevante, constituie valoarea artistică a broderiilor.

Materialele documentare și plastice selectate pentru studiu, ne-au permis să stabilim că broderia constituie două aspecte definitorii: cel *religios* (Fig. A.2.123), exemplificat printr-o serie de opere de valoare istorică și artistică⁴⁷³ și cel *laic* (Fig. A.2.137), reconstituit în baza costumului și a textilelor de interior, dar și celor ceremoniale⁴⁷⁴. Prestația excepțională, conservată în colecțiile muzeistice și complexitatea materialului factologic consemnat în literatura de specialitate, au determinat istoricii de artă să plaseze piesele brodate printre cele mai exuberante capodopere ale artei Moldovei medievale⁴⁷⁵.

În tehnica broderiei artistice sunt importante aspectele cu referire la zona broderiei textilelor și a pieselor vestimentare⁴⁷⁶, precum și zona geografică, genul și vârsta purtătorului, și se referă la conceperea cusăturilor, ornamentelor aplicate pe țesături, distingerea motivelor ornamentale și al coloritului broderiei tradiționale, identificarea și utilizarea materialelor și ustensilelor de brodat la realizarea punctelor și motivelor ornamentele brodate, aplicarea cusăturilor manuale (punctelor de

⁴⁷² VIDA, Porumb, Zoe. *Tapiserie, obiect textil, broderie*: [Catalog], Cluj-Napoca: Ed. Mega, 2008. 194 p., il; DUNĂRE, N. *Broderia populară românească*. București: Meridian, 1985. 134 p.

⁴⁷³ TAFRALI, O. *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Putna* (text și album). Paris: Librairie orientaliste, 1925; VĂTĂȘIANU, V. *Istoria artei feudale în țările române*. I, București, Academia R.S.R., 1959; VĂTĂȘIANU, V. *Studii de artă veche românească și universală*. București, Meridiane, 1987; ȘTEFĂNESCU, I. D. Broderiile de stil bizantin și moldovenesc în a doua jumătate a sec. XV. Istorie, iconografie, tehnică. In: *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, Culegere de studii, București, 1964; *Broderia veche românească*. Studiu introductiv de M.-A. Musicescu, București: Meridiane, 1985.

⁴⁷⁴ AVRAMESCU, E.; FLORESCU, Fl. B. *Broderiile la români*. București: Editura de Stat pentru Imprimerie și Publicații, 1959. 326 p.; DUNĂRE, N. *Broderia populară românească*. București: Meridiane, 1985. 134 p.

⁴⁷⁵ CONDRATICOVA, L. Broderia din Moldova medievală. Istorie și valoare artistică. In: *ARTA*, 2010, pp. 34-45.

⁴⁷⁶ DOAGĂ, A. *Ii și cămăși românești*. București: Ed. Tehnica, 1981. 59 p.

brodat) în decorarea țesăturilor. Este bine să menționăm și tehnica broderiei alb pe alb (Fig. A.2.7) sau garnisirea suprafețelor cu broderie albă⁴⁷⁷. La început de secol XXI mai mulți artizani locali își încearcă puterile în tehnica de broderie *Hardanger*, denumită astfel după regiunea din Norvegia unde tehnica își face apariție încă în secolul XVII⁴⁷⁸.

O mostră exhaustivă de îmbinare a tradiționalului și a inovațiilor este broderia delicată ce încorporează fracul membrului Academiei de Științe a Moldovei. Precizăm că fracul academic este de culoare albastru-închis, fiind individualizat prin elaborarea unei broderii de guler și de mânecă proprii, diferite de broderiile fracurilor academice francez și românesc (Fig. A.2.236). Motivul ornamental de bază este frunza de măslin – copacul Atenei – și capul de bour ca simbol al Țării Moldovei. Ca sursă de inspirație a fost broderia de la gulerul tunicii șefului muzicii militare din Moldova, schițele inițiale ale broderiei fiind realizate de mem. cor. al AȘM, dr. hab. în studiul artelor Mariana Șlapac. Încă un element de individualizare a fracului reprezintă broderia de guler și de mânecă cu fir de argint⁴⁷⁹.

În ansamblu, articolele vestimentare și textile decorate prin broderie artistică reprezintă un domeniu care necesită atenția cercetătorilor din punct de vedere istoric, artistic și etnografic⁴⁸⁰. Documentările noastre pe teren în mai multe localități rurale, mănăstirile de călugărițe, muzee regionale, deopotrivă cu examinarea colecțiilor muzeelor naționale, discuțiile cu meșterii specializați în arta acului, a broderiei artistice, au permis identificarea unui număr considerabil de piese textile decorate prin broderie lucrate de artizani locali⁴⁸¹. Asemenea piese au fost repertoriate în cadrul documentărilor de teren și reprezintă actualmente o parte semnificativă a tezaurului țării, unele fiind introduse în premieră în circuitul științific prin publicațiile noastre și teza de față.

În continuarea subiectului cu referire la sistematizarea tehnicilor de lucru în domeniul artei textile (A.1. diagrama), folosirea motivelor ornamentale, în virtutea funcției de șef de program, venim cu câteva studii de caz, în care am reușit îmbinarea armonioasă între teorie și practică, astfel

⁴⁷⁷ PODOLEANU, L.; POPESCU, M. *Broderii: Broderie albă manuală*. București: Ed. Ceres, 1988. 136 p., il;

⁴⁷⁸ A Look At Modern Hardanger [online] [citat 30.10.2022]. Disponibil: <https://colourcomplements.com/2021/06/modern-hardanger-design-in-greater-detail.html>.

⁴⁷⁹ DRAGNEV, D.; MANOLACHE, C.; XENOFONTOV, I. *Academia de Științe a Moldovei. Evoluție, instituționalizare, personalități. 1946–1961–2021*. Chișinău, 2021, pp. 14-15; *Simbolurile naționale ale Republicii Moldova*. / Institutul de Studii Enciclopedice; resp. de ed.: Constantin Manolache; coord. și red. șt.: Silviu Andrieș-Tabac. Chișinău: Inst. de Studii Enciclopedice (Tipogr. „Bons Offices” SRL), 2011.

⁴⁸⁰ CONDRATICOVA, L. Centre de artizanat și meșteri în domeniul broderiei artistice. Considerațiuni preliminare. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*, Programul și rezumatele comunicărilor, Chișinău, Moldova, 30-31 mai 2017, Notograf Prim SRL, 2017, pp. 102-103.

⁴⁸¹ Rezultatele documentărilor pe teren din muzeele naționale și locale (MNEIN, MNIM, Muzeul de Istorie a Orașului Chișinău), muzee regionale din Ungheni, Orhei, Călărași, Soroca ș.a.; muzee locale (s. Sadaclia, r. Basarabeasca; s. Cărbuna, r. Anenii-Noi; s. Stârcea, r. Glodeni; s. Beșalma, r. Comrat; s. Boldurești, r. Nisporeni ș.a.), mănăstirile de maici dn s. Tabăra, Hirova, Hagimus, Răciula ș.a.), centrele de artizanat din s. Clișova Nouă (meșter Ecaterina Popescu), s. Palanca (meșter Tatiana Popa) ș.a.

ca experiența acumulată în cadrul orelor de curs să poată fi aplicată în cadrul activității centrelor de creație și a artizanilor în domeniul artei textile.

Studiu de caz. Aspecte de valorificare a tehnicii decorative laseta românească în designul vestimentar

Laseta românească este o tehnică de creare a structurii ajurate (dantelă) și realizarea ei necesită mult timp și vrednicie⁴⁸². Dantela este una volumetrică, se lucrează într-o singură piesă, nu conține noduri, iar fiecare capăt de fir este ascuns cu grijă, astfel încât dantela obținută să posede aspect atât pe față, cât și pe verso. Etimologic, termenul *laseta* are origini din engleză cu aceeași semnificație *lace* – dantelă.

Lasetele românești, de obicei, sunt inspirate din natură, cum ar fi motivele fitomorfe (flori, plante, copaci, fructe) și mai puțin zoomorfe (animale, păsări, fluturi, pești, scoici, melci). Rareori se întâlnesc modele de caracter religios care conțin reprezentări de îngeri, cruci sau stele. Modelele de dantelă au fost utilizate la decorarea textilelor ambientale și pentru ornarea vestimentației de sărbătoare⁴⁸³.

Una dintre cele mai cunoscute legende vorbește despre o femeie din Veneția care aștepta zile lungi soțul marinar. Ultimul i-a lăsat un coral ca amintire, iar femeia, privind continuu la coral, a încercat să imite ornamentele variate ale coralului cu ajutorul acului și firelor de ață. Din punct de vedere științific, originile dantelei reprezintă o evoluție a broderiei. Până în secolul XV dantelele n-au fost bine definite, întrucât tehnica decorativă cea mai răspândită a fost broderia, care a evoluat continuu, sub formele cele mai complexe și variate, ca să ajungă să fie decupată de pe suport textil până la mici detalii. Inspirația „broderiei transparente” aduce noua concepție a punctelor de broderie deja fără suport de pânză, care dau naștere dantelei cu acul. În așa fel, broderia reprezintă tehnica decorativă originară a dantelei.

Am precizat următoarele tipuri de dantelă, în funcție de modul de executare:

- Dantela cu acul;
- Dantela tăiată;
- Dantela cu ciocănele (pe mosoare, bile);
- Dantela cu panglică;

⁴⁸² Laseta romaneasca [online] [cit 30.10.2022]. Disponibil: <https://www.facebook.com/vorbebune/videos/laseta-romaneasca/386558828645846/>; [online] [cit 30.10.2022]. Disponibil: Goblenuri cu laseta romaneasca – carte romaneasca, https://www.youtube.com/watch?v=EZYAJ9ujC2U&ab_channel=ValentinaSerban.

⁴⁸³ TOCARCIUC, A.; BULAT, N. Aspecte de valorificare a tehnicii decorative „laseta românească” în design vestimentar. In: *IV-D International Symposium Creativity Technology Marketing*, pp. 189-194 [online] [cit 30.10.2022]. Disponibil: http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/6782/Conf_CTM_2017_pg189-194.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

- Dantela din noduri sau cu suveica (macrame);
- Dantela croșetată;
- Dantela împletită.

Laseta românească este o combinație de două tipuri de dantelă: dantelă lucrată cu acul (*laseta*) și dantelă croșetată, lucrată cu croșeta (*iglița*), iar principiul de creare a motivelor se referă la dantela cu acul. Acest tip de dantelă a fost creat în secolul al XVIII-lea, în Europa Centrală, inspirându-se din dantela *reticello* a Renașterii italiene. Istoria asociază revoluția franceză de la sfârșitul secolului al XVIII-lea cu introducerea tehnicilor de bază ale lucrului dantelei în ținuturile unde s-au stabilit nobilii nevoiți să plece în exil. În Belgia, Irlanda, Anglia, lucrul dantelei a devenit popular mai ales în epoca victoriană. Mai târziu, dantela croșetată sau parțial croșetată (*șiretul*) s-a răspândit în Germania, Danemarca, România.

Fiecare țară a creat propriile modele și propriile tehnici, iar unele metode de umplere diferă de la o țară la alta. În spațiul românesc a fost inventată o largă varietate de modele pentru partea croșetată a dantelei și o altă gamă de modele pentru umplerea cu acul a dantelei (Fig. A.2.237). Aceste combinații oferă un specific aparte dantelei românești, o tradiție și simbioză între imaginația și creativitatea poporului român.

În această ordine de idei, ne-am propus să determinăm particularitățile de implementare a lasetei românești într-o colecție de modele vestimentare realizată în cadrul UTM, Facultatea de Design. Precizăm că colecțiile de design vestimentar sugerează un anumit mesaj prin formă, conținut, textilele folosite, motivele ornamentale. Comunicarea ideilor, a mesajului colecției este asigurată datorită operării coerente a elementelor limbajului plastic al acesteia în contextul sistemului artistic creat. Sub aspectul artistic, în crearea colecției de modele ne bazăm pe integrarea plasticii materialelor în raport cu formele modelelor vestimentare, accentuate prin elementele decorative de structuri ajurate.

Ne-am axat pe acumulările experiențelor în domeniul ingineresc, în vederea prevalării artistice, dar și a celei de realizare constructivă și tehnologică a modelelor vestimentare. Din punct de vedere compozițional, colecția este echilibrată proporțional, ca formă, siluetă și gamă cromatică. *Forma* predominantă este ovalul, fapt ce oferă colecției stabilitate, echilibru, iar apariția formelor dreptunghiulare diversifică caracterul plastic și proporțiile formelor (Fig. A.2.238). Soluționarea cromatică a colecției de modele comportă caracter apropiat, determinat de îmbinarea raporturilor apropiate, pastelate: bej în tonuri diferite, albastru deschis, cu tentă de turcoaz și piersiciu pastelat (Fig. A.2.239).

Decorul ajurat din colecție reprezintă principalul accent, oferind impresia de dominare. Simetria colecției este atinsă prin simetria formei și prin simetria elementelor vestimentare.

Compoziția decorului este soluționată simetric, determinând raporturi proporționale armonioase și echilibrate (Fig. A.2.240). Grație acestui fapt se atinge caracterul static al colecției, însă există și o germinare a dinamicii exprimată prin caracterul plastic cald al liniilor decorului (lasetei) și fluiditatea materialelor.

Ritmicitatea colecției este datorată decorului (module identice, amplasate unul față de altul cu mici pauze). Ritmul asigură senzația mișcării și în același timp este exponentul ordinii în colecție. Decorul are rolul de a focusa atenția, de a oferi un îndemn, de a crește interesul și de a contribui la crearea atmosferei pentru vizualizarea și perceperea acestor elemente (Fig. A.2.41). În colecție elementele decorative (dantela realizată în tehnica laseta românească) posedă un conținut profund, exprimând ideea colecției – valorificarea modalităților originale vechi de creare a structurilor ajurate cu un caracter inedit și de lux.

Modelele de lasetă elaborate posedă expresivitate compozițională ca elemente separate și se integrează armonios în cadrul colecției de modele. Motivele fitomorfe determină caracterul plastic cald al liniilor ce constituie fiecare compoziție stilizată, iar expresivitatea volumetrică a dantelei se datorează variațiilor grosimii acestor linii (șiret croșetat și fire de ață care unesc în diverse modalități acest șiret).

Colecția în cauză reflectă tendința de a purta îmbrăcăminte care este bazată pe expresivitatea plastică a decorului și a țesăturilor utilizate. Abordarea modernă a decorului este un punct forte pentru colecția de modele, deoarece aceasta este interpretată inovativ. Aspectul decorativ oferă imagine vizuală și originală, decorul fiind în armonie cu forma produselor cu plastica suprafeței acesteia, redată prin materiale fine, semitransparente, ceea ce oferă eleganță și rafinament colecției. Elementele elaborate din lasetă sunt destul de mari, complexe și expresive, oferind colecției o imagine enigmatică și impresionantă (Fig. A.2.242).

Forma generală a costumului este o interpretare a formei actuale, iar decorul, realizat prin intermediul tehnicii manuale de creare a structurilor ajurate – *laseta românească*, constituie obiectul valorificării, comportând expresii plastico-decorative inedite. Proiectul realizat reprezintă o transpunere a ideilor creative în urma studiului teoretico-practic a tehnicii autentice textile, care este o parte a istoriei, a valorilor materiale culturale ale neamului nostru.

În contextul folosirii firelor naturale, vom remarca mai multe tehnici și procedee de lucru pentru realizarea unor piese speciale de decor interior sau de vestimentație, mai ales dacă vorbim de acoperitori de cap pentru femei și bărbați, ambele categorii având forme și decor bine gândite și aranjate conform regulilor dintr-o anumită regiune. De asemenea, există o serie de tehnici și procedee speciale pentru confecționarea aparte a pieselor vestimentare femeiești, bărbătești

(cămăși, catrințe, fote, șorț, brâie, pantaloni, izmene, ițari) cu caracter festiv sau cu aspecte de cotidianitate.

Clasificarea motivele ornamentale pentru textile⁴⁸⁴ după imaginile iconografice poate fi:

- după conținut, diferențiindu-se în acest sens motive ornamentale *cosmogonice* (soare, pământ, stele); *fitomorfe* (flori, plante); *zoomorfe* și *avimorfe* (păsări și animale); *antropomorfe* (imagine umană, imaginea mâinii sau a feței omului); *scheomorfe* (reprezentarea diferitor unelte lucru);

- după caracterul plastic (stilizarea plastică), fiind specificate motivele: *geometrice* (forme geometrice – pătrat, romb, cerc); *geometrizate* (reprezentarea formei obiectuale generalizat geometric); *realiste* (reprezentarea obiectelor apropiată aspectului real),

- după culoare vom diferenția motive *monocrome* („alb pe alb”); *bicrom*, *policrom* (utilizarea mai mult de trei culori);

- prin tehnologie de realizare am repertoriat motive realizate prin următoarele tehnici: *țesut*, *brodat*, *tricotat*.

Diversificarea compozițională a motivelor ornamentale a fost atinsă prin modificarea motivului (rotunjire, alungire, micșorare, mărire) și multiplicarea motivului (duble, triple etc.).

Analizând piesele textile selectate de asociația „Artizana” în timpul expedițiilor etnografice, completate de studiile de teren, observăm multiple transformări pentru perioada de studiu. Spre exemplu, prosopul rămâne o piesă relevantă, un simbol al armoniei, fidelității conjugale, diligenței, ospitalității, iar aspectul geometric – o formă dreptunghiulară alungită – este asociat cu calea de viață. Culoarea albă a prosoapelor și broderia au un simbolism profund. Însă soluțiile figurative și plastice ale motivelor ornamentale tradiționale de pe prosoape (precum și de pe alte piese textile) sunt supuse influențelor ideologice, sociale, economice și laice. De asemenea, motivele geometrice (romburi, pătrate), în produsele textile sunt inerente pentru mai multe culturi, sunt cele mai vechi ornamente, din care motive aspectul geometrismului este dificil de recunoscut ca element al identității, ci poate fi atribuit dominației într-o perioadă de timp (Fig. A.2.5, A.2.6, A.2.128, A.2.144, A.2.163, A.2.164). Începând cu anii 1960, se observă o reorientare către stilizarea realistă cu precădere pe motivele fitomorfe și zoomorfe, de cele mai dese ori realizată în tehnica broderiei, astfel stilizarea pierde din expresie. De asemenea, se observă (în special din studiile de teren) trecerea de la monocrom la piese cu soluții policrome, datorită folosirii largi a coloranților chimici care, de multe ori, nu oferă armonie prin combinații moi de culori.

⁴⁸⁴ DUNĂRE, N.; COMĂNESCU, Al. *Ornamentica tradițională comparată*. București, 1979.

Dintre motivele fitomorfe cele mai relevante și stabile în timp sunt pomul vieții, arborele de flori (flori în ghiveci), caracteristice și pentru ornamentele din cultura țărilor vecine (Ucraina și România), care denotă fenomenul extraordinar de coexistență a omului cu natura. Acesta este un cod rafinat de mai multe generații despre sensul vieții umane (geneza, înflorirea și maturitatea), păstrând esența până în prezent (Fig. A.2.243).

După natura combinării, motivele ornamentale pot fi împărțite în *simetrice* și *asimetrice*; *omogene* (formate din același elemente) și *eterogene* (compuse din elemente de forme diferite). De obicei, motivul principal al compoziției ornamentale poartă numele întregii structuri a piesei textile. În esență, toate ornamentele cu rang de simbol și valențe arhetipale reprezintă Cosmosul, sunt abordate în semnificații simbolice, de la credințe la mituri și invocări, conferindu-li-se o anumită originalitate. Studiul textilelor tradiționale necesită recurgerea la descrieri bazate pe analize compoziționale în vederea obținerii integrității ce ține de limbajul vizual și al expresiei plastice deslușite din textilele tradiționale. Analiza aspectului exterior al textilelor tradiționale identifică tipologia acestora și specificul compoziției decorative, care are următoarele caracteristici:

- 1) Elementele compoziționale sunt stilizate;
- 2) Formele sunt plane (bidimensionale) și sunt reprezentate pe o suprafață (fără perspectivă);
- 3) Tenta plată (decorativă, uniformă).

Elementele fundamentale (mijloacele de expresie plastică) ale compoziției decorative, specifice textilelor tradiționale, sunt „motivul decorativ” – o structură plastică obținută prin stilizare (geometrică, zoomorfă, fitomorfă, antropomorfă) și culoarea.

Cu referire la organizarea compozițională a conținutului plastic în cadrul spațial al textilelor tradiționale, se conturează structuri caracterizate prin utilizarea următoarelor principii specifice, și anume:

- a) Repetiția, adică reluarea unui element pe o anumită direcție la distanțe egale și în poziții identice,
- b) Alternanța, ce reprezintă succesiunea a două sau mai multe elemente care se repetă;
- c) Simetria, care constituie echilibrul dintre două forme și conținuturi identice care prin suprapunere corespund perfect.
- d) Proporționarea, determinând corelația dimensională sau cantitativă a motivelor/ornamentelor și a suprafețelor;
- e) Contrastul, preponderent cromatic sau de textură, reprezintă principiul care oferă expresivitate textilelor/suprafețelor textile.

Motivele decorative organizate după principiile menționate posedă forme simple specifice precum:

- a) Chenarul, care constituie o bandă decorativă ce decorează o suprafață de jur-împrejur;
- b) Friza, care reprezintă o bandă decorativă în care motivele sunt dispuse într-o singură direcție, de regulă, pe orizontală;
- c) Jocul de fond constituie organizarea motivelor în rețea, conform regulilor compoziției decorative.

În așa fel, cunoașterea limbajului artistic specific al aspectului textilelor tradiționale, aplicarea descrierii și analizei artistice obiective la etapa studiului de teren, extinde aspectele metodologice de cercetare, ajutând procesul de înțelegere, de pătrundere a caracterului specific național și regional. Identificarea acestui aspect a fost determinată de viziunea superficială a societății asupra esteticii textilelor tradiționale. Produsele textile actuale de interior implică soluții stilistice variate, frecvent fiind manipulate valorile tradiționale în expresii de kitsch, iar deseori sunt promovate valorile altor culturi. Astfel, fundamentarea teoretico-explicativă a esteticii originale și a proceselor de producere tradițională a textilelor va contribui la completarea aspectelor investigate anterior în diverse domenii științifice, în special, cel etnologic și artistic.

În contextul prezentării motivelor ornamentale și folosirea acestora în decorarea pieselor textile cu diferită funcționalitate, venim cu câteva cercetări teoretico-aplicative despre implementarea la etapa actuală a ornamentului tradițional actualizat în piesele vestimentare, demonstrând aserțiunea că reevaluarea și reconstituirea ornamentelor tradiționale în vestimentația contemporană din Republica Moldova are o pondere substanțială în formarea identității etnoculturale.

Studiu de caz. Propuneri aplicative privind implementarea ornamentului tradițional actualizat în piesele vestimentare contemporane

De-a lungul anilor, în perioada de activitate în calitate de cadru didactic și șef de program la UTM, Facultatea de Design, mai multe lucrări teoretico-practice ale studenților au fost realizate sub conducerea în calitate de șef de program și conducător al tezei de licență. Ținem să precizăm că în lucrare este reflectat impactul instituțiilor de învățământ asupra evoluției și valorificării artei textile, cu exemplificarea creațiilor studenților din cadrul UTM, Facultatea de Design. Această exemplificare este exclusivă pentru UTM, precum sarcinile din cadrul practicilor de specialitate, axate pe valorificarea textilelor cu transpunerea în modele vestimentare moderne, au fost formulate și coordonate de autor. Experimentul a durat în anii 2008–2023, cu perfectarea și îmbunătățirea

sarcinii în vederea obținerii rezultatelor expuse în parte aplicativă a tezei în formatul unor principii și metode de valorificare.

Catea-Corina Țopa (UTM, Facultatea Design, 2018) prin lucrarea sa elaborată sub conducerea noastră, a realizat un studiu aplicativ al ornamenticii din sudul Basarabiei, cu implementarea într-o ținută modernă. Studenta a determinat particularitățile motivelor ornamentale, simbolica formelor și cromaticii teritoriului de sud a spațiului basarabean, iar valoarea practică relevă impactul creatorului la inovarea tradiționalismului prin realizarea unui model vestimentar inedit cu ornamente actualizate⁴⁸⁵.

Pentru crearea ansamblului armonios, s-a optat pentru îmbinarea frizei orizontale și verticale, elementele fiind asociate prin formă, culoare, stilizare. Ornamentul tradițional a fost preluat de pe prosop a fost modificat și transpus în viziune personală (Fig. A.2.244, A.2.245). Constatăm că esența elementelor tradiționale a rămas vizibilă și citibilă în starea finală a acestora. În urma unor documentări asupra ornamenticii de pe teritoriul basarabean, s-a selectat motivul ornamental de prosop, provenit din zona de sud a Basarabiei, datând în secolul al XIX-lea. În mare parte ornamentul decorativ din piesele vestimentare și cele destinate decorului de interior al locuinței, a fost influențat de formele geometrice, linii și elemente stilizate aduse până la o formă geometrică.

S-a optat pentru motivul floare, care a fost simplificat ca formă, geometrizat spre forma pătratului, aliniindu-se la trendul minimalist de forme și soluții laconice a decorului. S-a apelat la broderie manuală, broderie mecanică, șiret îmbinat cu broderie; s-a optat pentru tehnica vopsirii cu trafaret (Fig. A.2.246). Suprafețele ornamentului au fost vopsite cu trecere de la o nuanță la alta (gradient galben-roșu, galben-verde).

O altă studentă, Valentina Vasiliev (UTM, Facultatea Design, 2018), a realizat un studiu aplicativ al portului tradițional basarabean ce elucidează aspectele de implementare a acestuia într-un model vestimentar modern⁴⁸⁶. În studiu au fost conturate particularitățile structurale ale costumului, identificate piesele de bază din portul tradițional, specificul ornamenticii, accentuându-se motivul Pomului Vieții și al tehnicilor de decorare. De menționat că anume reconstituirea acestui motiv și implementarea lui în vestimentația contemporană, sub o formă stilizată, actualizată, a și determinat valoarea teoretică a lucrării. Elaborarea ansamblului vestimentar în corespundere cu cerințele vestimentației contemporane cu întruchiparea nemijlocită

⁴⁸⁵ ȚOPA, C.-C. Actualizarea ornamenticii tradiționale basarabene și implementarea acestora în vestimentația contemporană. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău, 2019, pp. 442-445.

⁴⁸⁶ VASILIEV, V. Valorificarea motivului tradițional „Pomul vieții” în vestimentație de stilistică modernă. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*, Universitatea Tehnică a Moldovei, 26-29 martie, 2019. Chișinău, 2019, vol. 2, pp. 438-441.

în material reprezintă valoarea aplicativă a lucrării elaborată sub conducerea subsemnatei. Proiectul în cauză a fost axat pe reciclare, precum geaca din piele naturală a fost realizată, utilizând două scurte mai vechi, fiind descusute, curățate, vopsite și recroite.

Reperul spate reprezintă însuși ornamentul și a servit drept sursă de inspirație pentru crearea produsului integral. Transpunerea trăsăturilor sursei s-a realizat prin intermediul următoarelor aspecte⁴⁸⁷: ornamentul pomul vieții este răspândit în Basarabia (Fig. A.2.247), cu motivele fitomorfe geometrizzate s-a utilizat în calitate de decor prin tehnica imprimeului artistic cu ajutorul vopselelor acrilice pe partea spate a modelului; soluționarea cromatică specifică zonei studiate, este transpusă în ornament; valorificarea portului și a ornamenticii basarabene prin evidențierea imaginii pomului vieții în plan ornamental, dar și a funcțiilor etnoculturale.

Forma produsului este o interpretare a formei actuale, iar ornamentul a fost realizat prin intermediul picturii manuale cu vopsele acrilice (Fig. A.2.248). Practica de design vestimentar realizată reprezintă o transpunere a ideilor creative în urma studiului teoretico-practic a portului tradițional, care este un compartiment al tezaurului cultural al spațiului românesc⁴⁸⁸.

Un al exemplu de valorificare a motivelor ornamentale tradiționale în textilele contemporane a fost realizat sub conducerea noastră de studenta UTM Irina Nistorica (2018)⁴⁸⁹. În acest caz, studenta a realizat un studiu aplicativ al portului tradițional moldovenesc cu aspecte de implementare într-un model vestimentar contemporan. Studiul a fost bazat pe particularitățile structurale ale costumului, cu implementarea pieselor principale din portul tradițional, specificul ornamenticii și tehnicilor de decorare. Ca finalitate, a fost creat un model vestimentar cu broderie cu motive ornamentale specifice teritoriului Republicii Moldova.

În urma studiului teoretic al portului tradițional Moldovenesc și identificării trăsăturilor specifice ale acestuia, a fost elaborat un produs vestimentar pentru femei – un palton din semilână torsionată și prelucrată în condiții casnice inspirat din motivele covoarelor basarabene (Fig. A.2.249).

Transpunerea trăsăturilor sursei s-a realizat prin intermediul următoarelor aspecte:

a) forma și croiala produsului redau un aspect modern inspirat din portul tradițional moldovenesc;

⁴⁸⁷ VASILIEV, V. Valorificarea motivului tradițional „Pomul vieții” în vestimentație de stilistică modernă. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*, Universitatea Tehnică a Moldovei, 26-29 martie, 2019. Chișinău, 2019, vol. 2, pp. 438-441.

⁴⁸⁸ VULCĂNESCU, R. *Coloana cerului*. București, 1972; DANIELOU, J. *Simboluri creștine primitive*. Oradea, 1998; Covorul Pomul vieții – cel mai întâlnit la Târgul Național al Covorului 2015 [online] [cit. 30.10.2022]. Disponibil: <https://diez.md/2015/12/13/foto-covorul-pomul-vietii-cel-mai-intalnit-la-targul-national-al-covorului-2015/>.

⁴⁸⁹ NISTORICĂ, Irina. Motivele ornamenticii tradiționale aplicate în soluționarea decorativă a vestimentației exterioare contemporane. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău: 2019, pp. 446-448.

b) motivele ornamentale utilizate sunt elementele geometrizzate preluate din covorul basarabean, în special, motivul ornamental *Pomul vieții* care a fost stilizat și utilizat prin tehnica broderiei manuale cu acul pe țesătură;

c) soluționarea cromatică a modelului reprezintă o abordare inedită și corespundere cu principiul raportării contrastante a motivelor ornamentale specifice covoarelor basarabene: gamă cromatică caldă de un roz pal, ornamentul este alcătuit din contrastul cald și rece al culorilor, cu două variații de gri, violet, roz și alb, culori ce redau o expresie clară a identității culturale tradiționale moldovenești (Fig. A.2.250)⁴⁹⁰.

Arta ornamentală și metodologiile prin care aceasta este expusă, la nivel local sau zonal, constituie una dintre cele mai veridice modalități de comunicare etnoculturală și de reflectare a reprezentărilor din lumea înconjurătoare. Fiind o modalitate de decor, ornamentica exprimă o latură a specificului cultural, a modului de a concepe și produce valori estetice, este o reproducere artistică a realității vizuale înconjurătoare. Obiectele tradiționale moldovenești prin compoziția decorului au rolul unor cărți cu imagini, reprezintă texte de ornamente în care se poate citi întregul destin al poporului nostru, în raport cu lumea și divinitatea. În ele este codificat un întreg limbaj artistic și de gândire a poporului, nivelul de măiestrie, reprezentând și un model de atitudine a omului față de natură. La ornamentarea țesăturilor se gândea logic și laconic, astfel, însuși algoritmul aranjării decorului corespunde unui mic univers, fiecare detaliu ornamental fiind justificat, fie din perspectivă simbolică, fie din perspectivă decorativă, formând imaginea etnică a mentalității și talentului moldovenilor, conturând o bogată diversitate de forme și expresii culturale. Ornamentica tradițională moldovenească, precum și folclorul, sunt reflecții ale concepțiilor și sentimentelor localnicilor, a evenimentelor istorice, expuse într-o multitudine de semne care au fost îmbinate în moduri diferite.

Deseori sunt întâlnite și apreciate printre meșterii populari țesăturile cu reprezentări naturaliste sau inovative. Din punct de vedere estetic, dar și prin referire la tradiție, se cunosc două tipuri de inovații: progresive și regresive. Pentru a asimila diferența dintre acestea, ornamentele florale, antropomorfe și zoomorfe naturalizate constituie o inovație regresivă, iar adaptările funcționale de forme constituie inovații progresive. Ca fenomen ideatic, țesăturile cu reprezentări naturalizate reflectă perioada de criză a sistemului iconografic tradițional, de aceea majoritatea sunt considerate inovații regresive.

⁴⁹⁰ NISTORICĂ, Irina. Motivele ornamenticii tradiționale aplicate în soluționarea decorativă a vestimentației exterioare contemporane. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău, Republica Moldova: 2019, pp. 446-448; CHEVALIER, J.; GHEERBRANT, A. *Dicționar de simboluri*. Iași, 1999; VUIA, R. *Mitologia română*. București, 1983; POSTOLACHI, E.; ZELENCIUC, V. *Covorul moldovenesc*. Chișinău, 1985; Buzilă V. *Costumul popular din Republica Moldova*. Chișinău, 2011.

Investigațiile etnografice efectuate pe teritoriul Republicii Moldova permit să afirmăm că, în urma contactului de valori dintre culturi, ornamentica și-a păstrat, deși într-o mică măsură, caracterul vechi tradițional geometric. Cele mai vechi imagini ornamentale, dar și simboluri fundamentale cu valoare de arhetip, sunt punctul, cercul, crucea și pătratul. Acestea, alături de geometrism și stilizare, stau la baza evoluției artei ornamentale și a celorlalte motive decorative naturaliste (fitomorfe, antropomorfe, zoomorfe, avimorfe, skeomorfe). Geometrismul, ca mod de ornamentare, constituie însușirea esențială a întregii ornamentici populare. Acesta poate fi abordat figurativ, mai simplu, predominant drept linear, static, discret, cu o structură rară, precum și cu o năzuință formativă de a geometriza motivele fitomorfe.

Sub aspectul proceselor inovative s-a schimbat și funcția simbolică a ornamentelor. Actualmente nu întotdeauna ornamentul este destinat pentru a transmite un mesaj. Dacă în trecut mesajul era redat prin semne care prezentau importanță prin convingerile spirituale ce înglobau anumite idei, astăzi semnele sunt cele ce constituie mesajul, având alte valențe de conținut și idei. Cert este faptul că până în prezent, semnele arhetipale cu valoare de simbol își păstrează semnificația.

Ornamentica tradițională este studiată cu scopul elucidării unor motive reprezentative, originale ce provoacă interes din viziunea tendințelor designului actual. Elementele decorative au fost preluate din covoarele create și păstrate pe teritoriul Republicii Moldova, și anume motivele geometrice precum: cercul, linia, triunghiul și romb, care împreună definesc identitatea pură.

Una din direcțiile de dezvoltare a designului vestimentar actual, determinată de interesul sporit pentru aspectele tradiționale, este valorificarea tradițiilor textile în contextul conceptelor stilistice moderne. Particularitățile motivelor ornamentale tradiționale sunt examinate ca formă de exprimare a identității culturale românești, relevând influența ornamenticii tradiționale asupra consolidării identității culturale a poporului, sesizată prin prisma evoluției designului vestimentar autohton. Ornamentica a devenit un domeniu de cercetare interdisciplinară, la care participă specialiști din diferite domenii. Prin urmare, este necesară o abordare științifică multiaspectuală a ornamenticii tradiționale, a procedurilor de actualizare a acestora și a evaluării locului său în contextul tendințelor actuale⁴⁹¹.

Constatăm că problema autenticității elementelor tradiționale este una complicată și actuală. Evoluția îndeletnicirilor, a posibilităților de dobândire și prelucrare a materiei prime, a coloranților, creștinismul s-au manifestat prin dezvoltarea caracterului grafic al elementelor de

⁴⁹¹ TOCARCIUC, A.; FLOREA-BURDUJA, E.; CANGAȘ, S. Tendințe de valorificare a motivelor ornamentale basarabene în vestimentația actuală. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*. Ediția 1, 22 iunie 2021, Chișinău. Chișinău: Tipogr. „Notograf Prim”, 2021, p. 42.

broderie, al elementelor de decor amplasate pe piesele de port popular, al mesajelor țesute pe covoare, păretare și alte produse de interior casnic. Analiza interpretărilor, referitoare la simbolul semnului grafic, corelate cu importanța amplasării zonelor de decor pe suprafața unui produs, precum și cu coordonatele geografice de regăsire a produsului respectiv, sunt deosebit de importante, pentru că denotă traseul de educație culturală⁴⁹².

4.2. Tradiții și inovații în designul textil la etapa actuală

În cercetarea noastră textilele tradiționale le revine un rol special în procesul de păstrare și transmitere a moștenirii naționale. Astăzi, arta textilelor tradiționale reprezintă mai mult moștenire decât meșteșug, fiind un fenomen unicat al lumii materiale și spirituale pentru poporul nostru. Privit din aspectul unui rezultat al proceselor sociale, designul textil la etapa contemporană este parte a culturii și relevă esența timpului, metamorfozele din societate în perioada vizată, precum și expozițiile muzeale în calitate de purtători de informație ale culturilor precedente⁴⁹³. Actualmente designul textil devine instrument antreprenorial cu caracter comercial, iar în astfel de condiții se pierde componenta spirituală a designului, dispare destinația umanistă a acestuia – rolul fundamental al artelor⁴⁹⁴.

Tendința dezvoltării designului textil actual, ca un fenomen intercultural global ce se bazează pe tehnologii, inovații și extranaționalizare, demonstrează că acesta din urmă este diminuată și nu dezvăluie diferențele național-culturale. Distrugerea spiritului etnic sub influența progresului tehnic și a intereselor mercantile duce la ștergerea hotarelor dintre popoare, culturi, inclusiv, și a tradiții textile. În mod special pentru Republica Moldova, unde industria confecțiilor este una din cele mai dezvoltate și care servește o platformă foarte bună pentru evidențierea identității culturii vestimentare bazate pe tradiții⁴⁹⁵.

Analiza factorilor de impact ale culturii textile tradiționale asupra evoluției designului textil actual va include următoarele aspecte: mijloacele îmbogățirii limbajului plastic actual în baza tradițiilor naționale și regionale; posibilitățile dezvoltării eco-designului, bazat pe tradițiile de

⁴⁹² CANGAȘ, S.; TOCARCIUC, A.; FLOREA-BURDUJA, E. Tradiții de cromatică și grafemică, dezvoltate în ornamentul produselor de inspirație tradițională. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*. Ediția 1, 22 iunie 2021. Chișinău: Tipogr. „Notograf Prim”, 2021, p. 18.

⁴⁹³ TOCARCIUC, A. Aspecte de evoluție a designului vestimentar din Republica Moldova în contextul formării identității etnoculturale. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău, pp. 377-380.

⁴⁹⁴ TOCARCIUC, A. Design textil actual. Considerațiuni generale. In: *Tendințe contemporane ale dezvoltării științifice: viziuni ale tinerilor cercetători*, conferință științifică a doctoranzilor (cu participare internațională) 6; 2017; Chișinău). Chișinău: UAȘM, 2017, pp. 71-74.

⁴⁹⁵ TOCARCIUC, A. Aspecte de evoluție a designului vestimentar din Republica Moldova în contextul formării identității etnoculturale. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău, Republica Moldova: 2019, pp. 377-380.

producere a materialelor textile naturale; diminuarea consumarismului prin valorificarea textilelor tradiționale. Cunoașterea specificului textil tradițional autohton va cataliza dezvoltarea designului textil și cel vestimentar în spațiul specificat și va constitui o componentă din cele mai esențiale în formarea identității etnoculturale⁴⁹⁶. În atare condiții va deveni un obiectiv de abordat în constituirea și dezvoltarea domeniului designului vestimentar prin problematizare⁴⁹⁷.

Încercăm să reflectăm influența textilelor tradiționale basarabene asupra formării identității culturale a poporului, prin prisma evoluției designului textil autohton, valorificarea tradițiilor textile în contextul conceptelor stilistice actuale, identificarea particularităților de transpunere morfologică, formală și decorativă ale textilelor tradiționale basarabene în textile contemporane. Abordarea modernă a tehnicilor de decorare textile tradiționale reprezintă una din cele mai importante modalități de promovare a culturii tradiționale materiale în vederea formării identității culturale a poporului nostru⁴⁹⁸.

Renașterea specificului național și regional în designul textil este necesară pentru diminuarea caracterului șablonar și impersonal al textilelor produse în condițiile industriale. În mod special situația este valabilă pentru Republica Moldova, unde industria producerii materialelor textile este slab dezvoltată și deseori produsele textile importate posedă conținuturi estetice ale altor culturi.. În astfel de condiții, fără renașterea culturii tradiționale, fără transpunerea trăsăturilor tradiționale în textile moderne, dezvoltarea designului textil este confuză. În așa fel, sunt foarte actuale problemele păstrării și dezvoltării tradițiilor vestimentare și a textilelor de unicat, specifice anumitor regiuni, etnii. Și aici se are în vedere refracția trăsăturilor caracteristice specifice ale culturii textile naționale în designul textil actual, și nu naționalizarea designului textil.

Un exemplu în acest sens poate servi cultura japoneză, în care cultura tradițională, formată de secole, pătrunde în toate sferele designului actual: ambiental, textil, vestimentar. Teoreticienii japonezi nu diferențiază termenii „design” de „meșteșug tradițional”, ele sunt aproape sinonime. Dacă ne referim concret la vestimentație, elementele precum forma, motivele ornamentale, cromatica sunt indispensabile și până în prezent în cultura vestimentară, dar într-o manieră modernă. Marii creatori de modă precum: Issey Miyakee, Yohji Yamamoto, Rei Kawakubo, sunt

⁴⁹⁶ TOCARCIUC, A. Aspecte de evoluție ale designului textil actual în contextul formării identității etnoculturale. In: *Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări*. 23-24 mai 2017, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: „Notograf Prim”, 2017, p. 38.

⁴⁹⁷ КОВЕШНИКОВА, Е.Н.; КОВЕШНИКОВ, А.И. *Основы теории дизайна*. Москва, 1999; КОВЕШНИКОВА, Н.А. *Дизайн: история и теория*. Москва, 2008; BUȘNEAG, O. *Arta decorativă românească*. București: Meridiane, 1976. 128 p.; ARNHEIM, R. *Arta și percepția vizuală: o psihologie a văzului creator*. Iași: Polirom, 2011. 500 p.; ANTONESCU, L. Modernitatea, globalizarea și dialogul culturilor private din perspectiva educației culturale. In: *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*, 2001, pp. 12-20.

⁴⁹⁸ TOCARCIUC, A. Aspecte de valorificare a tehnicilor de decorare a textilelor tradiționale basarabene în contextul formării identității culturale. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de maine dedicată zilelor europene ale patrimoniului*. Ediția 1, 23-24 septembrie 2019, Chișinău, 2019, pp. 73-74.

cei care au reușit să aducă cultura vestimentară tradițională la nivel de artă și anume datorită promovării identității. Concepția integrității suprafețelor materialelor (materialul textil este privit deja ca o opera de artă și nu este binevenită tăierea, decuparea acestuia), este fundamentală în designul vestimentar japonez. Similar în cultura tradițională scandinavă se aplică în designul regional (pe teritoriul țărilor scandinave), dar și departe de peste hotarele acestora, determinând o direcție stilistică impunătoare, inclusiv și în design textil prin cromatică și ornamentica specifică recunoscută.

Impactul culturii vestimentare tradiționale asupra evoluției designului vestimentar actual poate fi elucidat în următoarele direcții de studiu:

1. Identificarea mijloacelor îmbogățirii limbajului plastic actual în baza tradițiilor naționale și regionale;
2. Identificarea posibilităților dezvoltării eco-designului, bazat pe tradițiile de producere a materialelor textile naturale;
3. Identificarea soluțiilor pentru diminuarea consumarismului prin valorificarea elementelor de port și textile tradiționale.

Reieșind din primul aspect, designul textil, în formula sa ideală, apare ca o formă de exprimare materială a culturii tradiționale trecută prin prisma artelor vizuale actuale, iar elementul esențial al acestora este compoziția. Prin cunoașterea legilor și mijloacelor compoziționale, prin operarea lor obiectivă, se atinge armonia formei și a conținutului⁴⁹⁹.

Particularitățile portului tradițional ce merită analizate și transpuse, ulterior în soluțiile actualizate, sunt: forma, proporționarea (simplă, având o divizare a formei la nivelul taliei), orientarea lineară (de cele mai multe ori cu dominantă transversală). Este de evidențiat și simetria formei și a conținutului acesteia și contrastul tonal și cel cromatic (de cele mai dese ori în expresii ornamentale)⁵⁰⁰.

Elementele fundamentale (mijloacele de expresie plastică) al compoziției decorative, specifice textilelor tradiționale, este „motivul decorativ” – structură plastică obținută prin stilizare (geometrică, zoomorfă, fitomorfă, antropomorfă) și culoarea. Ce ține de organizarea compozițională a conținutului plastic în cadrul spațial al textilelor tradiționale, după cum a mai fost menționat, se conturează structuri caracterizate prin utilizarea principiilor specifice: repetiția, alternanța, simetria, proporționarea și contrastul.

⁴⁹⁹ SUSAN, M.; Joost Elffers Harry N. Abrams, *Textile Designs*, Publishers. 464 p.

⁵⁰⁰ TOCARCIUC, A. Aspecte de evoluție a designului vestimentar din Republica Moldova în contextul formării identității etnoculturale. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: 2019, pp. 377-380.

Motivele decorative organizate după principiile menționate posedă forme simple specifice: chenarul – bandă decorativă ce decorează o suprafață de jur-împrejur; friza – bandă decorativă în care motivele sunt dispuse într-o singură direcție, de regulă, pe orizontală; jocul de fond – organizarea motivelor în rețea, conform regulilor compoziției decorative.

Cunoașterea limbajului artistic specific al aspectului portului și textilelor tradiționale, aplicarea descrierii și analizei artistice obiective la etapa studiului, lărgiște aspectele metodologice de cercetare, ajutând procesul de înțelegere, pătrundere a caracterului specific național și regional. Deseori produsele vestimentare și textile actuale relevă soluții stilistice variate, frecvent fiind manipulate valorile tradiționale în expresii de kitsch, sau sunt promovate valorile altor culturi. Astfel, fundamentarea teoretico-explicativă ale esteticii originale a costumului popular și textilelor va contribui la completarea aspectelor investigate anterior în diverse domenii științifice, în special etnologic⁵⁰¹.

Al doilea aspect de studiu – designul ecologic – derivă din grija crescândă pentru protecția mediului și, din punctul acesta de vedere, textilele tradiționale sunt un exemplu demn de urmat⁵⁰². La etapa actuală, foarte multă populație din lume este ținută spre materiale ecologic pure, astfel abordarea textilelor tradiționale din Republica Moldova ca origine și tehnologie eco, deschide posibilități mai largi de promovare ale acestora. Principiile designului ecologic corespund principiilor de producere a textilelor tradiționale:

- 1) Utilizarea materialelor naturale: lâna, in, bumbac, mătasea, cânepă, iută;
- 2) Procesul de producere – ecologic, cu utilizarea minimală de resurse sau regenerarea acestora;
- 3) Comportarea post-folosire (produsul poate fi reciclat sau are capacitatea de a fi ușor absorbit în ecosisteme).

Astfel, revenirea la vechile valori este determinată de următorii factori de impact al realității de astăzi:

- Contrareacție la super-tehnologizare și la suprasaturare informațională;
- Scheme cromatice și formele geometrice corespund influențelor minimaliste actuale;
- Reîntoarcerea la folclor – căutarea unui conținut, a unei valori pierdute – fără a pierde din progresul obținut deja.

⁵⁰¹ TOCARCIUC, A. Aspecte de evoluție a designului vestimentar din Republica Moldova în contextul formării identității etnoculturale. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău: 2019, pp. 377-380.

⁵⁰² TOCARCIUC, A. Design textil actual. Considerațiuni generale. In: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științifice: viziuni ale tinerilor cercetători*, conferință științifică a doctoranzilor (cu participare internațională) 6; 2017; Chișinău). Chișinău, 15 iunie 2017, Vol. 2, 2017, pp. 71-75.

Ultimul aspect, de importanță majoră este actual din aspectul declanșării vertiginoase a procesului globalizării peste toate domeniile vieții, punând într-un real pericol identitatea culturală. Valorile materiale posedă o importanță majoră, iar valoarea bunurilor de consum este deseori estimată ca fiind „de o singură folosință”, ceea ce este determinat de necesitatea supramăririi cererii pentru producerea industrială. Astfel se declanșează o stare de consum continuu numită consumarism, fapt ce este în contradicția valorizării bunurilor materiale (vestimentației, textilelor de interior) create *hand made*, după exemplul tradițional popular. În așa fel apare necesitatea orientării spre reeducarea înțelegerii valorii bunurilor de consum, prin utilizarea multiplă a textilelor și aprecierea acestora ca opere artistice unicate⁵⁰³.

Originalitatea exprimării unei comunități prin intermediul vestimentației, textilelor tradiționale (valorilor tradiționale materiale), procesul de producere a acestora prin diverse activități, modelarea trăsăturilor caracteristice specifice ale vestimentației și textilelor, ca urmare firească a evoluției umane, reprezintă unele din problemele esențiale ale etnologiei moderne și obiectul designului contemporan⁵⁰⁴.

Domeniul necesită să fie cercetat interdisciplinar din mai multe aspecte: istoric, geografic, sociologic, artistic, ecologic; în vederea valorificării costumului și textilelor tradiționale de interior, identificării acestora în contextul etnocultural ca parte componentă a patrimoniului național al Republicii Moldova.

Cu referire la sistematizarea tehnicilor decorative utilizate în designul textil actual (A.1. diagrama), vom preciza că pe lângă componenta tradițională, designul textil este influențat de posibilitățile tehnicilor de decorare ale textilelor și rolul acestora este extrem de mare, precum expresia plastică intuită de autor (*designer textile*) are tangențe cu tehnica de lucru.

Tehnicile de decorare a textilelor sunt foarte variate și, în condițiile unui astfel de pluralism, este dificil de a găsi un sistem de clasificare. În cadrul studiului de față propunem sistematizarea tehnicilor decorative conform principiilor de modificare ale obiectului (textilelor) în procesul de lucru⁵⁰⁵.

Fiecare categorie din cele expuse conține tehnici care se deosebesc după procedeul utilizat – modelarea, crearea și aplicarea. O asemenea abordare simplifică atribuirea oricărei tehnici la

⁵⁰³ TOCARCIUC, A. Design textil actual. Considerațiuni generale. In: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științifice: viziuni ale tinerilor cercetători*, conferință științifică a doctoranzilor (cu participare internațională) 6; 2017; Chișinău), 15 iunie 2017, Vol. 2, 2017, pp. 71-75.

⁵⁰⁴ TOCARCIUC, A. Aspecte de evoluție a designului vestimentar din Republica Moldova în contextul formării identității etnoculturale. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău: 2019, pp. 377-380.

⁵⁰⁵ TOCARCIUC, A. Aspecte de sistematizare ale tehnicilor în designului textil actual. In: *Școala doctorală științe umaniste*, pp. 128-131.

unul din cele trei procedee, iar în cazul aplicării într-o soluție de design textil a procedeelelor combinate, tehnica va fi considerată mixtă.

Activitățile domeniilor tehnologiilor textile sunt orientate spre sporirea calității produselor, iar decorarea materialelor textile reprezintă un element semnificativ al culturii prelucrării artistice ale acestora. Designul materialelor textile oferă noi soluții, diversificând sortimentul și creând noi condiții de dezvoltare. În acest context, pentru reflectarea tradițiilor și inovațiilor în domeniul artei textile este necesar să:

- ✓ identificăm tehnicile de modelare, creare, decorarea textilelor ambientale adecvate conceptului artistic;
- ✓ definim metodele de aplicare a principiilor, inclusiv prin propunerea de noi idei, în soluționarea proiectului de design textil;
- ✓ utilizăm creativ materialele și tehnicile de modelare, creare și decorarea suprafețelor textile în cadrul unui design-proiect specific tradițional.
- ✓ proiectăm, după principii și metode fundamentale a designului textil, lucrări definite tematic conform tehnicilor tradiționale textile studiate prin schițe, mostre de materiale, variante-moște de tehnici textile și prototipuri.

Cunoașterea specificului sistemic al designului textil, racordarea soluțiilor artistice și a realizărilor tehnice la tradiția autohtonă, va contribui atât la promovarea valorilor culturii materiale, cât și la cultivarea atitudinii respectuoase față de tradiție, identitate a noilor generații.

4.3. Modalități de valorificare a textilelor: de la tradițional la eco-design

Textilele tradiționale de interior confecționate de meșteșugarii basarabeni s-au modificat semnificativ pe parcursul secolului al XX-lea, reflectând evoluția progresivă sau regresivă ale: sortimentului de țesături, gamei de produse textile, expresiilor semantice și artistice ale textilelor, tehnologiei de realizare ale acestora, locului de utilizare a textilelor în interiorul locuinței. Situația social-economică și politică a adus de-a lungul secolului al XX-lea schimbări considerabile în societate în toate domeniile de activitate ale omului, implicat în viața cotidiană. Pe de o parte, caracteristicile arhitecturale noi ale locuințelor tradiționale au determinat soluțiile artistice și rolul textilelor în interior, pe de altă parte – a apărut producția textilă industrială care a înlocuit tehnologiile textile casnice, adică a substituit îndeletnicirile casnice, având un impact regresiv asupra evoluției valorilor materiale ale culturii tradiționale de pe teritoriul Republicii Moldova.

În acest context, în spațiul ce urmează vom reliefa subiectul cu referire la textilele tradiționale și vom propune modalități de valorificare a acestora, luând în considerare aspirația către designul ecologic, către produsele ecologice asupra cărora este axată la etapa actuală

societatea. Vom opera, pe durata textului, cu noțiunea de textile mai ales cele tradiționale, care este cunoscută cercetătorilor, însumând totalitatea de piese textile (covoare, lăicere, mânășterguri, scoarțe, piese vestimentare, accesorii) lucrate din materii prime naturale (în, cânepă, lână, mătasea), prin metode și tehnologii tradiționale, și care sunt în ansamblul lor uzuale în cotidianitatea societății.

Un alt concept din cercetarea noastră se referă la designul ecologic sau ecodesign⁵⁰⁶, care are numeroase provocări de la folosirea în interiorul locuinței (draperii, covoare, piese confecționate din textile biodegradabile) până la utilizarea textilelor reciclabile în confecționarea pieselor vestimentare). Un rol special în cercetarea noastră revine aspectului aplicativ și anume implementarea în practică a tehnologiilor tradiționale și a inovațiilor în domeniul producerii textilelor, proces raportat la lecțiile de specialitate, în procesul de creare a colecțiilor vestimentare la ciclul I (licență) și ciclul II (masterat).

Analizând schimbările care au avut loc în interiorul tradițional al casei basarabene, trebuie remarcat faptul că construcția locuințelor țărănești în secolul al XX-lea (în special, de la mijlocul secolului) a început să difere treptat de cea tradițională prin noul tip și dimensiune. Interiorul devine din ce în ce mai spațios, iar mobilierul trece printr-o serie de metamorfoze: la începutul secolului al XX-lea apar patul metalic cu plasă, dulapuri, scaune (înlocuind, în mare parte, lavițele), iar schimbările în cauză au influențat particularitățile textilelor tradiționale. Spre exemplu, pentru acoperirea barelor metalice laterale a patului se folosesc perdele/draperii, iar acoperământul pernelor se realizează, de multe ori, din plasă dantelată. Treptat dispar fețele de masă țesute manual, textilele pentru pat și textilele pentru întreținerea bucătăriei. În primele decenii postbelice în RSSM, ideologia de stat fusese îndreptată exclusiv pentru a reduce din valoarea țesăturilor tradiționale, a meșteșugurilor populare de țesere a covoarelor, confecționarea cămășilor cu altiță. Magazinele ambulante propuneau în localitățile basarabene o gamă largă de produse industriale, care, cu timpul, au substituit în mare parte țesăturile tradiționale.

Către finele secolului al XX-lea, textilele tradiționale își pierd sensul și simbolismul în interiorul casei axată pe o profundă înțelegere a structurii universului, aceste piese tradiționale cu încetul revenind la început de secol XXI în ambianța noastră în ideea de salvagardare a tezaurului cultural ce ne aparține, educarea prin și pentru patrimoniu, păstrarea identității naționale prin patrimoniu și promovarea valorilor autentice.

⁵⁰⁶ PRALEA, J.; SFICLEA, M.; POP, M.; SOLTUZ, E.; BURAGA, S. *Eco Design*. Iași: Editura Artes, 2010; PRALEA, J.; SOLTUZ, E. Eco design in design process. In: *Annals of the University of Oradea, Fascicle of Textiles, Leatherwork* [online] [citat 26.08.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/273768404_Eco_design_in_design_process.

Dacă pentru începutul secolului al XX-lea în decorul țesăturilor se observă imitarea tehnicilor tradiționale, atunci în a doua jumătate a secolului al XX-lea se atestă interpretarea proprietăților structurale și texturale. Modificările politice și economice au afectat valoarea artistică și culturală a textilelor tradiționale: dispar multe tehnici complexe de țesut, broderia se modifică (comparativ cu broderia netedă predomină cea regulată, în cruce, pentru că executarea acesteia necesită structuri textile mai accentuate, specifice textilelor țesute casnic); au fost simplificate compozițiile decorative, culorile textilelor și decorului acestora devin mai stridente (efect al utilizării masive a coloranților artificiali). Aceste schimbări au dus, într-o anumită măsură, la erodarea tradițiilor, apariția noilor forme de soluții artistice, adaptate noilor viziuni estetice. De menționat că asemenea textile nu au arătat întotdeauna atractive.

Sfârșitul secolului al XX-lea – începutul secolului al XXI-lea reprezintă o perioadă cu o atitudine democratică și avansată în vederea colectării, studierii și promovării culturii valorilor tradiționale, creând, totodată, condiții pentru îmbogățirea arhitecturii, picturii, graficii, designului textilelor cu trăsături stilistice tradiționale. Impactul considerabil în acest sens denotă experiența instituțiilor superioare de învățământ, datorată potențialului creativ al personalului calificat de artiști plastici, profesioniști în domeniul designului, dar și a studenților care prin creațiile sale au pus o bază solidă pentru formarea și dezvoltarea designului industrial și textil. În primul rând, trebuie remarcate diverse practici de cercetare care vizează identificarea și reconstituirea tehnicilor pe nedrept uitate, motivelor ornamentale, popularizarea textilelor tradiționale în cadrul disciplinelor de studiu din instituțiile de profil artistic și ingineresc. În mod generic, specialiștii care sunt implicați în activitățile de revitalizare și valorificare a tradițiilor textile din Republica Moldova, pot fi împărțiți în câteva grupe:

1. prima grupă este reprezentată de *artiștii amatori* care, conform propriei experiențe, creează textile (prosoape, covoare, fețe de masă etc.);
2. al doilea grup include *meșterii populari* (artizanii) care activează profesional;
3. al treilea sunt *artiștii profesioniști și designerii* care au educație profesională și utilizează arta populară ca sursă de inspirație pentru crearea textilelor de autor.

Perioada actuală este diferită de evoluțiile anterioare în care sfera designului a devenit aproape principala platformă de manifestare a revitalizării tradițiilor textile, în special după 2010, când a fost trasată evident tendința designului ecologic cu propriile expresii etnice. Arhitecții și designerii au fost inspirați întotdeauna de natură: plasticitatea liniilor și armonia culorilor, materialele naturale și durabile etc., iar la începutul noului secol situația ecologică din lume a reorientat această formă într-o nouă direcție cunoscută ca design ecologic sau eco-design.

Eco-designul reprezintă o anumită poziție de viață – o abordare etică a designului oricărui produs, obiect și nu denotă un stil, cu anumite trăsături și caracteristici estetice, dar poate fi inerent oricărei soluții stilistice. Eco-design este o abordare a creării produselor, obiectelor și serviciilor care acordă o atenție specială impactului asupra mediului pe întreg ciclul de viață⁵⁰⁷. Oricât de paradoxal ar suna, dar designul într-o soluție eco nu este principalul aspect, prioritatea este orientată consumului responsabil, conturat de obiectivele eco-designului, și anume: a) reducerea deșeurilor; b) păstrarea mediului înconjurător curat; c) reducerea consumului resurselor ce nu se regenerează. Aceste obiective se regăsesc incontestabil în tradițiile de producere a diverselor obiecte (inclusiv textile) ale strămoșilor noștri, iar principiile eco-designului conturează importanța revenirii la tradiții într-o nouă formă estetică.

Cele din urmă prevăd următoarele: a) *utilizarea materialelor regenerabile*; b) *achiziții longevive*; c) *multifuncționalitatea*; d) *economie de resurse energetice*; e) *utilizarea deșeurilor*.

Un exemplu de soluție de design care, cu certitudine, se integrează în domeniul eco-designului este proiectul „Ocean Beat”, elaborat în cadrul proiectării de licență al programului de studii Design vestimentar industrial, coordonator: Alina Tocarciuc⁵⁰⁸. Proiectul în cauză abordează problema poluării apelor oceanelor ca fenomen declanșat, în mare parte, de industria modei. Importanța și utilitatea proiectului este conturată de actualitatea subiectului crizei ecologice și necesitatea de a propaga acest subiect ca simbol al societății de consum și nevoia de a regândi relația omului cu mediu. Scopul primordial al proiectului este axat pe transpunerea particularităților directe și asociative problemei poluării oceanelor prin intermediul mijloacelor vizuale specifice designului vestimentar, într-o colecție din cinci modele vestimentare inedite. Sunt folosite forme voluminoase și croieli complicate ale vestimentelor, soluționate cromatic similar habitatului acvatic. Folosirea tehnicilor tradiționale de vopsire a materialului și utilizarea plasticului induc ideea de poluare a apelor și reamintesc despre importanța acestora pentru civilizația umană. Colecția este realizată din același material textil, vopsit și utilizat fără deșeuri, accentuând necesitatea reducerii deșeurilor pentru tot ciclul: concept – realizare/producere – post-utilizare. Tânărul designer Mihai Janu demonstrează printr-un exemplu propriu că fiecare om

⁵⁰⁷ ANDREESCU, D. Design ecologic sau poluez, deci exist [online] [citată 27.09.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/344429229_DESIGN_ECOLOGIC-POLUEZ_DECI_EXIST; Sustainable product policy & codesign [online] [citată 27.09.2022]. Disponibil: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/sustainable-product-policy-ecodesign_en; Ecodesign Directive [online] [citată 27.09.2022]. Disponibil: <https://www.ecee.org/ecodesign/process/>.

⁵⁰⁸ „OCEAN BEAT” – A clothing collection that brings awareness to ocean water pollution [online] [citată 27.09.2022]. Disponibil: <https://utm.md/en/blog/2020/08/10/drank-ocean-a-clothing-collection-that-brings-awareness-to-ocean-water-pollution/>; Foto/ „OCEAN BEAT” – o colecție vestimentară creată de un tânăr din Moldova, care atrage atenția asupra poluării apelor oceanice [online] [citată 12.08.2022]. Disponibil: <https://ecopresa.md/foto-ocean-beat-o-colectie-vestimentara-creata-de-un-tanar-din-moldova-care-atrage-atenția-asupra-poluării-apelor-oceanice/>.

poate contribui la îmbunătățirea sistemelor ecologice, extrem de vitale acum și în viitor, pornind de la valorificarea, protecția și monitorizarea acestora.

Un alt aspect se cere de menționat cu referire la fascinația globală pentru motivele etnice, care a determinat dezvoltarea sigură și pertinentă a proiectelor vestimentare cu accentuarea identității naționale prin valorificarea tradițiilor textile. Experiențele demonstrează că tradițiile textile vechi reprezintă o bună sursă de inspirație în crearea textilelor actuale, iar sistematizarea și structurarea tehnologiilor tradiționale permite diversificarea și creșterea nivelului de dezvoltare a proiectelor designerilor autohtoni. În designul textil modern utilizarea caracteristicilor artistice și tehnologice inerente tradițiilor textile tradiționale ale Republicii Moldova este reflectată în următoarele semne:

- împrumutarea particularităților de creare a formei tradiționale, a paletei de culori, care sunt specifice culturii artistice specifice teritoriului Moldovei;
- căutarea noilor corelații dintre spațiul arhitectural și textilele de interior;
- introducerea anumitor semne, simboluri inerente artei tradiționale, care sunt studiate și introduse în proiectele textile moderne;
- considerarea caracteristicilor tehnologice ale fabricării textilelor bazate pe motive tradiționale, care devin esențiale în crearea noilor propuneri de design.

Examinând creațiile designului textil de la hotarul secolelor XX–XXI, se poate urmări prevalarea *principiului citării*⁵⁰⁹. Această metodă de activitate creativă păstrează atât mijloacele artistice și compoziționale ale textilelor, cât și cele tehnice și tehnologice de realizare. Citarea este o activitate ce presupune reproducerea întocmai ceea ce a spus sau a scris cineva. În contextul analizei metodelor de valorificare, principiul de citare este luat în considerare din aspectul creării textilelor tradiționale autentice și anume cele bazate pe surse primare.

Cea mai consistentă metodă de valorificare a tradițiilor textile moștenite se observă în activitatea amatorilor (principiul citării). Acest principiu necesită de la autor repetarea tradițiilor, iar de multe ori, împreună cu principiul citării, se urmărește utilizarea principiului de interpretare. De exemplu, produsele textile moderne realizate de meșteri populari, în cea mai bună manifestare, devin modelele meșteșugului tradițional, deoarece tind să păstreze arhetipul artistic, compozițional, simbolic și tehnologic al tradițiilor folosite de strămoșii noștri. Ca exemplu servesc iile tradiționale realizate din materiale textile care există astăzi, dar redau cu exactitate croiala, schemele de amplasare a ornamentelor și însuși ornamentul cu toate particularitățile specifice. Sau producerea unui covor după scheme ornamentale vechi, din lână, doar că la vopsirea acesteia se

⁵⁰⁹ ГОФМАН, А.Б. *Мода и люди. Новая теория моды и модного поведения*. 3-е изд. М.: Наука, 1994. 3-е издание, СПб.: Питер, 2004. 208 с.: ил.; БОДРИЙЯР, Ж. *Система вещей*. М: Рудомино, 2001.

aplică coloranți artificiali reprezintă citare. Aplicarea principiului necesită experiență considerabilă și suficiente cunoștințe despre textilele tradiționale, prezentarea adecvată și corectă a unui produs textil tradițional într-un mediu modern. Este necesar să se determine locul autentic al produsului, cunoscându-i funcționalitatea, scopul și domeniul de aplicare. În unele interioare se regăsesc produse textile tradiționale reale arhaice (prosoape, covoare). Ele reprezintă un citat chiar în amenajarea spațiului interior.

Trebuie remarcat faptul că textilele tradiționale folosite la momentul actual în amenajarea interioarelor arată ca citat separat. În acest sens pot fi exemplificate: prosopul la icoane, prosopul în decorarea meselor sau pereților, de cele mai dese ori utilizate fără încărcătura semantică, evidențiindu-se mai mult ca formă decât conținut; covoarele realizate după modele și tehnologiile tradiționale sunt utilizate în interioarele moderne ca așternutul pardoselilor și nu pe pereți. Principiul citării este tipic exponatelor muzeale, uneori utilizat în mobilarea interioarelor rezidențiale, în interioare publice de cafenele, restaurante, hoteluri ce abordează tematica tradițională în diverse aspecte.

Principiul reconstrucției denotă acțiunea de a reconstrui, reconstruire, refacere, reclădire. În aspectul textilelor tradiționale principiul păstrează soluția artistică și compozițională, cerințele de creație și ce ține de caracteristicile tehnice și tehnologice nu permite abaterea de la compoziția materiei prime, procesului de filare și vopsire, ceea ce nu admite producerea textilelor în condiții industriale. Tehnicile de realizare, de decorare, de finisare rămân tradiționale.

Reconstrucția textilelor tradiționale are propriile sale caracteristici, în primul rând, se referă la materiale – acestea trebuie să fie naturale. Aceasta metoda presupune crearea textilelor prin copierea și imitarea, păstrând toate calitățile inițiale: materie primă, tehnologiile de producere, tehnicile de prelucrare, motivele ornamentale, structurile compoziționale. Metodă este binevenită în scopuri demonstrative, de studiu și cercetare sau în spațiile muzeale.

*Principiul interpretării*⁵¹⁰ reprezintă un mod personal, manieră proprie cu care un artist interpretează o opera, oferă oportunități mai largi artiștilor și designerilor. Această metodă permite modificarea formei produselor textile, scalarea motivelor ornamentale, formarea compozițiilor metrice și ritmice mai complexe și introducerea soluțiilor cromatice noi. Ce ține de structurile compoziționale și motivele ornamentale, acestea rămân tradiționale. Caracteristicile tehnice și tehnologice după principiul interpretării pot fi schimbate în funcție de posibilitățile la etapele de producere, prelucrare sau decorare. Aplicarea principiului necesită nu doar aplicarea cunoștințelor din domeniile tradițiilor textile, dar și un gust rafinat din partea autorului. Generic,

⁵¹⁰ Принцип интерпретации как художественный метод в творчестве петербургских дизайнеров [online] [citat 21.07.2022]. Disponibil: <https://kostumologiya.ru/PDF/10IVKL119.pdf>, Коровко Андрей Александрович.

principiul interpretării poate fi observat pe tot parcursul secolului al XX-lea, determinând diversitate zonală, regională sau chiar locală, precum fiecare raion sau localitate posedă propriile trăsături în vederea creării, producerii sau decorării textilelor tradiționale.

Principiul stilizării constă în interpretarea unui obiect în linii simplificate și caracteristice, în scopul unei prezentări mai clare și mai sugestive sau în vederea unei execuții mai ușoare. Este similar interpretării, dar în ceea ce privește structurile compoziționale este fundamental diferit. Structurile compoziționale sunt supuse modificărilor, în special prin dezvoltarea caracterului simetric și static (caracteristic artei populare) la cel asimetric și dinamic, care sporește expresivitatea textilelor.

Principiul stilizării permite crearea sau decorarea produselor textile care nu sunt caracteristice artei populare, de exemplu, paravane pentru interioare, echipamente cu implicarea textilelor, obiecte de design pentru iluminat și obiecte de artă textilă ca formă de auto-exprimare a designerilor.

Textilele create după unul din principiile menționate, devin un mijloc important în designul modern care se schimbă rapid, absorbind noi idei compoziționale artistice și realizări stilistice și tehnologice inovatoare. Cele mai stabile caracteristici rămân ornamentul și elementele de decor, care dezvăluie cel mai viu valoarea artistică a produselor textile tradiționale. Analizând creațiile textile moderne s-au evidențiat cele mai caracteristice mijloace în crearea produselor textile, atât din aspectul artistic și compozițional, cât și din caracteristicile tehnice și tehnologice (schema *Metode de valorificare a textilelor tradiționale*).

Utilizarea motivelor tradiționale în designul modern al textilelor inițial nu identifică lucrarea ca un obiect modern orientat la valorile tradiționale. În această ordine de idei, motivele tradiționale denotă trăsături destul de extinse, precum tradițiile multor țări posedă, mai mult ori mai puțin, forme și expresii similare, inspirate din natură – motive fitomorfe, zoomorfe, avimorfe, antropomorfe. Pentru a întruchipa spiritul vechi al textilelor tradiționale, se utilizează materiale naturale texturate. Dar designerii nu doar copiază, ci și interpretează motivele, luând esența din ele și transpunând-o într-o formă modernă neașteptată. Astfel au apărut în formă laconică, dar în același timp generos brodate, modele de textile inedite, cum pot fi regăsite, spre exemplu, în proiectul *Covorul nou* (Fig. A.2.260), realizat de studenta programului Arte Decorative Mariana Cotorobai (UTM, anul 2016), coordonată de subsemnata. Lucrarea în cauză este o soluție eco prin prisma artei tradiționale, grație motivului *pomul vieții*, gamei cromatice, materialelor naturale, tehnicilor de lucru, toate transpuse într-un obiect de design modern – panouri panoramice, brodate manual (cu rol funcțional-decorativ).

Un alt exemplu de valorificare prin stilizare-reconstrucție a valorilor tradiționale în soluție de eco-design este proiectul de licență a studentei programului Arte Decorative Natalia Vrabie, (figura A.2.254) coordonată de subsemnată, care abordează tehnica țeserii manuale, vopsitului lânii cu coloranți naturali ca o modalitate de sporire valorii materialelor de tapițat.

Încă un exemplu de valorificare a ornamenticii tradiționale într-o soluție de eco-design este proiectul de licență a studentei programului Arte Decorative Mihaela Lefter, coordonator Alina Tocarciuc, care propune soluționare estetic-funcțională a setului de mobilă din metal cu broderia manuală pe plasă metalică (Fig. A.2.255). Firul de lână este aplicat atât cu scop decorativ-ornamental, cât oferă funcție de izolare termică față de carcasa metalică. Acesta comportă un caracter funcțional universal, precum ornamentul, broderia poate fi înlocuită cu ușurință, iar mobila revopsită.

Schema Metode de valorificare a textilelor tradiționale

Principiile	Caracteristica aspectelor compoziționale						Caracteristica aspectelor tehnice			
	Forma	Structura compozițională	Motivul ornamental	Scara, dimensiunea	Ritmarea	Culoarea	Materia primă	Tehnologia de producere	Vopsirea	Tehnica de decorare
Reconstrucția	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează
Citarea	Tradițională/se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează	Poate să fie modificată	Poate să fie modificată	Poate să fie modificată	Poate să fie modificată

Stilizarea	Interpretarea
Poate să fie modificată	Poate să fie modificată
Poate să fie modificată	Tradițională/ se păstrează
Tradițională/ se păstrează	Tradițională/ se păstrează
Poate să fie modificată	Poate să fie modificată
Poate să fie modificată	Poate să fie modificată
Poate să fie modificată	Poate să fie modificată
Poate să fie modificată	Poate să fie modificată
Poate să fie modificată	Poate să fie modificată
Poate să fie modificată	Poate să fie modificată
Poate să fie modificată	Poate să fie modificată
Poate să fie modificată	Poate să fie modificată

Tabel elaborat de autor în baza materialului acumulat

4.4. Concluzii la capitolul 4.

Examinând tehnicile de lucru uzuale în arta textilă, care au determinat o anumită tipologie a pieselor, cât și inovațiile în arta textilă, asociate cu tehnicile de reconstrucție a pieselor textile sau restaurare artistică, am ajuns la următoarele concluzii:

Documentările pe teren în mai multe localități rurale, mănăstiri de călugărițe, muzee regionale, coroborate cu examinarea colecțiilor muzeelor naționale, discuțiile cu artizanii, au permis identificarea unui număr considerabil de piese textile lucrate în diferite tehnici de prelucrare a fibrelor.

Ca tehnologie de producere, am stabilit tehnici, procedee pentru pregătirea firelor de in, cânepă, lână, mătase, fapt datorat naturii materiei prime și proprietățile fizico-chimice. Cele mai uzuale și cunoscute tehnici de lucru sunt alesul, țesutul, croșetarea, broderia ș.a., cu o gamă largă de procedee de finisare, decorare, amplasare a ornamentului, utilizate în funcție de natura textilelor (vestimentație sau piesă de interior). Totodată, în baza publicațiilor coroborate cu rezultatele cercetărilor noastre pe teren au fost sistematizate tehnicile de lucru și de decorare în domeniul textilelor.

Tehnicile de lucru în domeniul artei textile au evoluat în spațiul basarabean de-a lungul secolelor, apariția și dezvoltarea lor fiind dictată de materiile prime existente, sursele financiare disponibile, cerințele societății în anumite produse și piese ceremoniale sau pentru gospodărie. De asemenea, există tehnici și procedee speciale pentru confecționarea pieselor vestimentare

femeiești, bărbătești (cămăși, catrințe, fote, șorț, brăie, pantaloni, izmene, ițari) cu caracter festiv sau cu aspecte de cotidianitate.

Aparte pot fi clasificate tehnicile specifice pentru țesutul lăicerelor, covoarelor, scoarțelor, cergilor, fiind folosite războiul de țesut vertical sau orizontal. Suprafețele textile sunt țesute cu ajutorul stativelor verticale și orizontale cu metode de țesere în două, patru ițe sau cu linii oblice. De asemenea, luând în considerare realizările tehnologice, am determinat țesutul manual pe utilaje cu ustensilele de țesere manuală și țesutul mecanic. O tehnică relevantă pentru artizani este tehnica covorului în bumbi, în care a excelat meșterul popular Tatiana Popa (satul Palanca, rn Călărași). La realizarea produselor textile pentru interiorul unei case sunt folosite fibre naturale, prelucrate prin diferite procedee cu aplicarea sau nu a motivelor ornamentale. La etapa actuală în domeniul artizanatului sunt apreciate tehnicile de nividit, de țesut.

O altă tehnică cunoscută, cusăturile, integrează tehnici folosite la coaserea pieselor vestimentare de uz personal și de utilitate cotidiană. Meșterițele folosesc asemenea procedee ca coaserea în cruciuliță, cheiță, încheierea cu acul sau cu croșeta, punctul bătrânesc, tivitul cu găurele. O altă tehnică cunoscută de artizani este croșetarea, fiind determinate tehnici și elemente de bază ale croșetei precum croșetarea liniară, croșetarea circulară, dantela croșetată. Vom specifica separat și procedeele de finisare a pieselor textile, cu prelucrarea marginilor prin croșetare, ciucuri, franjuri, prelucrarea versou-lui pieselor textile.

Broderia reprezintă două compartimente: broderia *religioasă* și *laică*. În tehnica broderiei artistice sunt importante aspectele cu referire la zona broderiei textilelor și a pieselor vestimentare. Aparte menționăm tehnica broderiei alb pe alb sau garnisirea suprafețelor cu broderie albă, precum și tehnica de broderie *Hardanger*. Articolele vestimentare și textile decorate prin broderie artistică reprezintă un domeniu care necesită atenția cercetătorilor din punct de vedere istoric, artistic și antropologic.

Pentru a pune în evidență unele aspecte tehnologice, am venit cu câteva studii de caz, prin care am îmbinat teoreticul cu partea aplicativă. Astfel, s-a demonstrat că *Laseta românească* este o combinație de două tipuri de dantelă: dantelă lucrată cu acul (*laseta*) și dantelă croșetată, lucrată cu croșeta (*iglița*), iar principiul de creare a motivelor se referă la dantela cu acul. Prin intermediul unei colecție de modele vestimentare realizată în cadrul UTM, au fost implementate particularitățile lasetei românești. Modelele de lasetă elaborate posedă expresivitate compozițională și se integrează armonios în cadrul colecției de modele. Abordarea modernă a decorului este interpretată inovativ.

Motivele ornamentale pentru textile au fost clasificate după conținut (cosmogonice, zoomorfe, avimorfe, antropomorfe, fitomorfe, scheomorfe; caracterul plastic (geometrice,

geometrizzate, realiste); culoare (monocrome, bicrome, policrome), prin tehnologie de realizare (țesut, brodat, tricotat).

În contextul tendințelor actuale de aplicabilitate a textilelor și ținând cont de importanța aspectului tradițional în cazul proiectelor tematice (etnice) de amenajare a interioarelor cu implicare a textilelor se formulează următoarele propuneri:

1) Urmărirea ierarhiei produselor între ele, de la principal spre secundar, subordonarea elementelor în compoziție unică (integritatea compozițională). Dacă proiectul se soluționează după principiul citării sau reconstrucției, este necesar să se determine conexiunile de amplasare a produselor textile cu spațiu, adică axele compoziționale, structura arhitecturală trebuie să fie corelată, conform importanței lor în tradițiile seculare. În metode de design mai creative (interpretare sau stilizare) se admite îndepărtarea de cerințele tradiționale și pot fi create propriile concepte de utilizare a produselor textile;

2) Corelația raportuală dintre culoare și scară. Culoarea în interior este un element al soluției complexe ce formează și dezvoltă imaginea, stilul. Designerii moderni folosesc cu îndrăzneală o paletă de culori în textile, care seamănă asociativ cu un interior tradițional. Scara și ritmul petelor cromatice diferite ca mărime și saturație desemnează o combinație de texturi moderne și tradiționale;

3) Utilizarea cu pregnanță a textilelor tradiționale cu semnificațiile ceremoniale, simbolice. Textilele cu semnificație simbolice importante ar trebui să fie la locul lor și în sub nicio formă nu trebuie utilizat în alte scopuri, iar textilele cu o încărcătură mai puțin simbolică pot fi orientate în altele forme și conținuturi (de decor);

4) Urmărirea echilibrului dintre obiectele cu implicarea textilelor și mediu înconjurător. La etapa actuală este important ca activitățile de design să fie orientate la soluționarea problemei de mediu. Eco designul oferă o abordare complexă a problemei de mediu și poate oferi soluții bazate pe reciclarea materiilor prime utilizate pentru producerea de noi obiecte sau materiale, utilizarea materiilor prime ușor degradabile, utilizarea coloranților naturali etc.;

5) Păstrarea importanței primordiale a ornamentului. De cele mai dese ori experimentările cu materiale, culorile, scara ornamentului, reprezintă transformări avansate, însăși motivul ornamentului rămâne o unitate structurală stabilă și implementarea acestuia în textilele moderne necesită anumite cunoștințe și abilități, precum fiecare ornament poartă amprenta trecutului, asociată cu istoria, cultura și tradiția. Cel mai dificil lucru este aplicarea ornamentului într-un interior modern, precum natura sa vizuală este apropiată de textura și poate să se transforme într-un model de suprafață. Astfel, ornamentul este un instrument puternic în mâinile designerului.

Pentru domeniul designului vestimentar preocupat de soluționarea modernă a vestimentației cu implicarea/implementarea particularităților textilelor tradiționale sau costumului tradițional, pot fi conturate următoarele soluții constructive:

1) Identificarea funcției și destinației vestimentației create, în vederea determinării orientative a gradului de expresivitate a formei, materialelor textile și posibilității de implicare ale tehnicilor de lucru.

2) Urmărirea tendințelor actuale în valoare de formă vestimentară, siluetă, liniile de divizare a formei, croiala, materialele textile și culori. În așa fel va fi asigurată actualitatea modelului vestimentar creat.

3) Corelația raportuală dintre forma vestimentară, soluția cromatică și decor, precum soluțiile vizual armonioase și integre posedă caracter dominativ fie a formei (prin volum, dimensiune, caracterul plastic al suprafeței formei), fie a culorii (raporturile apropiate sau contrast), fie a decorului. Cu mare atenție și iscusință trebuie aplicată expresivitatea excesivă a formei, culorii și a decorului simultan.

4) Utilizarea cu pregnanță a inspirațiilor ce posedă semnificații simbolice sau religioase, precum semnificație simbolice importante trebui să fie utilizate la locul lor și nu în alte scopuri.

Studiile de caz au demonstrat că în activitatea creativă, modernă a designerilor, sunt frecvent utilizate motivele tradiționale, în special patrimoniul textil păstrat și identificat pe teritoriul actual al Republicii Moldova. Valorificarea patrimoniului se realizează, de cele mai dese ori, după principiile citării, reconstrucției, interpretării și stilizării. S-a constatat ierarhizarea în plasarea textilelor se observă pe deplin numai în interioarele autentice (metoda reconstrucției și uneori citării). Se remarcă pierderea importanței semiotice ale textilelor, în mod clar se întâlnesc numai în interioare reconstruite, iar interioarele moderne pot conține textile tradiționale autentice sau stilizate în scopuri decorative.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Evoluția artei textile este bazată pe tradiții transmise din generație în generație, în concordanță cu numeroasele inovații generate de progresul tehnic, tehnologic, tendințele artistice și solicitările societății în noi piese, precum și păstrarea, promovarea textilelor autentice, de o deosebită valoare istorică, etnografică, artistică, memorialistică, tehnologică. Teza de față comportă un pronunțat caracter pluridisciplinar. La elaborarea tezei de doctor „Tradiții și inovații în arta textilelor din Moldova”, specialitatea „Etnologie”, ne-am propus ca scop determinarea, examinarea și sistematizarea multiaspectuală a textilelor tradiționale din Republica Moldova în vederea integrării în sfera culturală contemporană prin inovații, reconstrucții și propuneri de valorificare multidisciplinară.

Pentru atingerea acestui scop, au fost trasate mai multe obiective, care au fost reflectate complex în conținutul tezei. Urmare a examinării materialului documentar și plastic acumulat cu referire la arta textilă, am ajuns la următoarele concluzii definitorii:

1) Analiza surselor bibliografice, a studiilor precedente denotă un interes persistent pentru produse textile tradiționale, inclusiv și pentru soluții de design textil contemporan. Pentru a identifica specificul național atât în textilele tradiționale autentice, cât și în textilele moderne de caracter tradițional, este nevoie de abordări nu doar etnografice, dar și artistice, istorice, tehnologice și semantice. Evoluția artei textile ca parte integrantă a patrimoniului cultural a fost examinată prin prisma cercetărilor anterioare și a surselor actualizate, disponibile la această etapă de cercetare.

2) Un aspect lăsat în afara atenției specialiștilor și care se propune pentru studiu sunt modalitățile tradiționale de întreținere și utilizare a textilelor, conform tradițiilor și obișnuințelor strămoșești, ceea ce ar facilita dezvoltarea direcției ecologice în producerea și utilizarea durabilă a textilelor actuale și ar promova în rândurile generațiilor un consum adecvat, urmând exemplul predecesorilor.

3) Rolul și semnificația textilelor tradiționale în amenajarea și decorarea interiorului pentru locuitorii Republicii Moldova a fost relevat prin sistematizare în funcție de principiul utilizării, iar fiecare dintre grupurile de textile tradiționale are propriile particularități artistice, tehnologice și semantice, care însă diferă de la zonă, raion, localitate, dar și măiestria și viziunea meșteritei. Studiul de față a arătat că textilele tradiționale mai vechi (începutul secolului al XX-lea – mijlocul secolului al XX-lea) comportă diferențe mai pronunțate din punct de vedere geografic, se păstrează specificul local, iar textilele analizate de după a doua jumătate a secolului al XX-lea posedă mai multe asemănări de la o localitate la alta.

4) Din studiu este evident că odată cu dezvoltarea industriei textile, influențele altor culturi au afectat numărul și sortimentul pieselor casnice, însă cele rămase au posedat și reflectă o unitate de conținut cu sistem de semne (pentru toate treptele vieții: naștere, nuntă, moarte).

5) Materialul documentat în muzeele naționale și în cadrul cercetărilor de teren, coroborat cu publicațiile examinate cu caracter teoretic, a permis determinarea ansamblului textilelor tradiționale, iar piesele au fost clasificate conform funcționalității, zonării, specificului de utilizare. Totodată, am realizat sistematizarea materiilor prime de lucru, a tehnicilor de lucru și de decorare în domeniul textilelor, tradiționale *versus* inovaționale, fapt ce are o evidentă valoare aplicativă.

6) S-a stabilit că tradițiile regionale de creație textilă s-au format într-o lungă perioadă de timp și determină originalitatea caracteristicilor artistice și tehnologice ca fenomen artistic al culturii naționale. Sistemul de cunoștințe și aptitudini meșteșugărești și principiile de bază ale decorațiunii artistice a textilelor au format o tradiție stabilă. Au fost identificate fațetele artistice ale textilelor tradiționale din Republica Moldova și a tehnicilor de producere și decorate ale acestora din prisma designului textil actual.

7) Cercetările noastre au condus spre identificarea mai multor ateliere în care au fost prelucrate textilele. A fost determinat rolul incontestabil al mănăstirilor de călugărițe în păstrarea și promovarea artei textile, aici funcționând mai multe ateliere de țesut, cele mai importante fiind atelierele de la mănăstirile Tabăra, Răciula, Hâncu, precum și la mănăstirea Hagimus deschisă în 1997 ș.a. Totodată, a fost stabilit rolul și însemnătatea centrelor contemporane de artizanat în valorificarea artei textile, cele mai relevante fiind „Casa părintească” condusă de Tatiana Popa, „RusticArt” condus de Ecaterina Popescu ș.a., confirmând faptul că numărul meșterilor populari care au realizat și realizează piese textile conform unor vechi prototipuri este destul de semnificativ. În context, vom sublinia că în anii 1945–1990 mai mulți artiști plastici au elaborat schițe și modele pentru covoare, îmbinând vechiul cu noul, tradiția cu inovația. Astfel au fost documentați artiștii plastici care au practicat și profesază arta țesutului prin prisma aspectelor inovative – Elena Rotaru, Maria Saka-Răcilă, Lidia Ceban-Boico, Carmela Golovina, Andrei Negură, Silvia Vrînceanu, Valentina Marțincus, Maria Coțofan. Luând în considerare relația tradiție și inovație în arta textilă, ne-am concentrat pe reflectarea materialului documentar și plastic legat de activitatea tapisierilor profesioniști, pe reprezentarea textilelor inspirate din arta populară, din țesutul tradițional, precum și identificarea tapisierilor lucrate în tehnici inovative, de autor, tematică, coloristică, forme, motive ornamentale care au evoluat în timp.

8) S-a constatat că influența industriei asupra producției textile tradiționale pe parcursul secolului al XX-lea posedă evoluție regresivă și progresivă. Din aspectele regresive se poate de evidențiat scăderea numărului meșterilor îngust profilați; utilizarea coloranților chimici; devalorizarea prin mărirea volumului de textile. Din cele progresive cel mai evident este aspectul valorificării tradițiilor

textile în designul actual, dezvoltarea tapiseriei (de la mijlocul secolului al XX-lea) ca o ramură a țesutului tradițional specifică și importantă a artei textile din Republica Moldova. Expresivitatea artistică a noilor piese textile a fost și va fi în continuă schimbare în procesul de dezvoltare istorică a industriei textile și a designului actual. Schimbările vor continua, doar că valorile se raportează la cunoașterea și respectul pentru tradiție, pentru trecut.

9) În lucrarea de față se evidențiază influența tradiției textile de pe teritoriul actual al Republicii Moldova asupra soluțiilor artistice și de design actual. În special, se accentuează că specificul textilelor tradiționale a atras atenția artiștilor, designerilor din diverse domenii (artă plastică, tapiserie, batic, design textil, design vestimentar, design interior). Valorificarea tradițiilor textile s-a remarcat în soluțiile de design vestimentar și designul textil pentru interior.

10) Studiul a demonstrat că la sfârșitul secolului al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea, odată cu restabilirea interesului public pentru patrimoniul cultural material, textilele tradiționale devin o inestimabilă sursă pentru noile creații. În practica modernă de design, bazată pe valorificarea textilelor tradiționale, pot fi urmărite două tendințe principale: 1) înțelegerea și promovarea tradițiilor ca valoare inviolabilă, accentuând, păstrând și conservând autenticitatea; 2) tratarea acestei tradiții ca sursă pentru actualizarea limbajului artistic, materie pentru dezvoltări creative ulterioare. Prima tendință se realizează prin metodele de citare și reconstrucție, iar a doua – prin metode de interpretare și stilizare. Textilele create pentru interior modern, de cele mai dese ori au pierdut legătura cu elementele sacre ale casei (sau pentru design vestimentar elemente semiotice), însă au dobândit importanța unui factor de formare a stilului specific național.

11) Luând în considerare cele menționate, am determinat inovațiile în designul textil prin sporirea influenței culturii tradiționale asupra evoluției artei textile contemporane; au fost reflectate procedeele de restaurare artistică a țesăturilor tradiționale. Un loc aparte revine caracterului ecologic al producției de textile și în această ordine de idei am identificat modalități de reciclare a textilelor, determinat folosirea textilelor ecologice și promovarea designului ecologic, propunând o abordare creativă prin arta refolosirii textilelor. Reîntoarcerea la tradiții astăzi este căutarea unui conținut, a unei valori pierdute – fără a pierde din progresul obținut deja.

Ca finalitate, am soluționat ipoteza de cercetare înaintată, cercetarea noastră fiind axată pe necesitatea de reactualizare și valorificare multiaspectuală a tradițiilor în domeniul artelor textile, în raport cu evoluția etnologiei și artelor decorative aplicate, integrarea în spațiul european și patrimonializarea pieselor textile de valoare istorică, artistică, memorialistică, asociindu-se noilor schimbări și inovații în domeniul artei textile. Integrarea artei textile tradiționale în sfera culturală contemporană și spațiul european cultural și științific poate avea loc prin propuneri de reconstrucție, valorificare, valorizare și inovare.

Recomandări

Pe baza analizei experienței tradiționale și celei moderne au fost definite următoarele recomandări pentru dezvoltarea soluțiilor artei textile contemporane cu inspirație tradițională:

a) **Pe plan teoretic, în domeniul științific** este necesară continuarea cercetărilor în domeniul artei textile, a tradițiilor *versus* inovații, care ar permite realizarea unui tablou de ansamblu asupra evoluției și afirmării acestui domeniu al artei populare decorative;

- **Realizarea cercetărilor multidisciplinare** în domeniul artelor populare cu implicarea specialiștilor din domenii adiacente și strânsa colaborare între mediul științific, academic, muzee, agenția întru valorizarea artei textile din Moldova. În cadrul acestor instituții, este iminentă implicarea și realizarea unui plan de perspectivă pentru **revenirea la expedițiile de teren**, folosind inclusiv perspectivele istoriei orale pentru plenitudinea datelor și informațiilor;

- **pentru Oficiul Național al Turismului** se recomandă examinarea posibilității de includere a unor centre de artizanat în agenda traseelor turistice naționale și internaționale pentru promovarea artei textile; familiarizarea cu activitățile centrelor și includerea în cotă parte pentru târgurile regionale. Înaintarea către autoritățile locale propunerilor de organizare a centrelor/spațiilor demonstrative ale diverselor activități ce țin de arta textilă și nu numai;

- Pentru **Ministerul Culturii** este binevenită examinarea posibilității de a include piesele textile autentice, pe lângă registru Patrimoniului Cultural Național Mobil, în alte registrele europene, cu ulterioara completare, care pot fi integrate în circuitul internațional, în spațiul european cultural și cel științific;

- pentru **instituțiile de învățământ** universitar sunt necesare realizarea unor studii de specialitate în domeniul etnologiei în vederea păstrării, conservării și promovării tradițiilor autentice, implicit, cele ce se referă la arta textilă;

- la nivel de instituții preuniversitare, sunt necesare activități cu copiii de promovare a valorilor și tradițiilor în cadrul lecțiilor de artă plastică, educație tehnologică etc.

b) În plan aplicativ,

- Se recomandă utilizarea informațiilor concentrate în paginile tezei la elaborarea fișelor de curs la instituțiile de învățământ specializate, introducerea în practică la centre de excelență, centre meșteșugărești etc., pentru a pune în valoare tradițiile și a fi la curent cu inovațiile în domeniu.

Tradițiile textile din spațiul actual al Republicii Moldova reprezintă o sursă specifică pentru identificarea celui mai modern design. Soluțiile actuale trebuie să reprezinte o combinație echilibrată dintre procesele de fabricare a textilelor din experiența tradițională veche, formată de secole, artă actuală și cele mai recente tehnologii și tendințe de design. Metodele de valorificare oferă diversitate ce ține de gradul de regândire a tradițiilor și adaptarea acestora la cerințele societății actuale.

BIBLIOGRAFIE

Surse de arhivă

1. ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 162.
2. ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 189.
3. ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 207.
4. ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 71.
5. ANA, DFASP, F. 2906, inv. 1, d. 81.
6. ANA, DFASP, F. 2906, inv. 3, Dosarul personal Postolachi Elena.
7. ANA, DFASP, F. 2906, inv.1, d. 106.
8. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 207.
9. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 213.
10. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 268.
11. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 30.
12. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 4.
13. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 5.
14. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 50.
15. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 71.
16. ANA, DFASP, F. 3010, inv. 1, d. 83.
17. ANA, DFASP, F. 310, inv. 1, d. 469.
18. ANA, DFASP, F. 51, inv. 19, d. 188.
19. ANA, DFASP, F. 51, inv. 3, d. 41.
20. ANA, DFASP, F. P-2906, inv. 1 d. 4.
21. ANA, DFASP, F. P-2906, inv. 3, d. 46, Dosarul personal Tufescu-Poleacova Valentina.
22. ANA, DFASP, F. P-2906, inv. 3, d. 63.
23. ANA, DGFAG, F. 1135, inv. 2, d. 1687.
24. ANA, DGFAG, F. 1135, inv. 2, d. 497.
25. ANA, DGFAG, F. 1135, inv. 3, d. 212.
26. ANA, DGFAG, F. 1995. Școala agricolă „I. Gh. Ciorescu”, com. Cricova, jud. Lăpușna.
27. ANA, DGFAG, F. 1996. Școala agricolă din Cucuruzeni, județul Orhei.
28. ANA, DGFAG, F. 208, inv. 3, d. 3284.
29. ANA, DGFAG, F. 2111. Școala de meserii din Todirești, județul Tighina.
30. ANA, DGFAG, F. 3046, inv. 2, d. 362.
31. ANA, DGFAG, F. P-3046, inv. 1, d. 24.
32. ANA, DGFAG, F. P-3046, inv. 1, d. 46.

33. ANA, DGFAG, F. P-3046, inv. 1, d. 6.
34. ANA, DGFAG, Fondul 208, „Consistoriul Duhovnicesc din Chişinău”, 1832–1918.
35. ANA, DGFAG, Fondul 50 „Comisia (Uprava) de zemstvă a Guberniei Basarabia”, 1869–1918.
36. ANA, DGFAG, Fondul 6, Administraţia guberniei Basarabia, 1828–1918.
37. ANA, DGFAG, Fondul 2 „Cancelaria guvernatorului Basarabiei”, 1810–1917.
38. Arhiva Uniunii Artiştilor Plastici. Dosarul personal Ceban-Boico Lidia.

Monografii

39. AGACHI, Alexei. *Istoria Mănăstirii Hâncu, 1677–2010*. Chişinău: Pontos, 2010. 246 p. ISBN 9789975511438
40. AJDER, Ecaterina. *Țesutul tradițional românesc: Tapiseria artistică, Suport de curs pentru studenții Facultății Arte Plastice și Design*. Chişinău, 2013, 122 p.: il.
41. ARNHEIM, R. *Arta și percepția vizuală: o psihologie a văzului creator*. Iași: Polirom, 2011. 500 p. ISBN 9789734619788
42. Artizanat: Asociația industriei de arte populare. Catalog. Chişinău, 1983.
43. AVRAMESCU, E., FLORESCU, Fl. B. *Broderiile la români*. București: Editura de Stat pentru Imprimare și Publicații, 1959. 326 p.
44. BĂNĂȚEANU, T. *Arta populară bucovineană*. Suceava: Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă a județului Suceava, 1975. 501 p. ISBN/COD:319IPAGA
45. BĂNĂȚEANU, T.; FOCȘA, M. *Ornament dans l'art populaire roumain*. Bucarest: Meridiane, 1963. 50 p.
46. BREETT, Bara. *Modele de croșetare pentru casa ta*. Proiecte care îți vor colora viața, vol. I, II, trad.: Lavinia Vasile, București: Litera, 2015, vol. I-127 p., vol. II-116 p. ISBN 606-741-386-1
47. *Buletinul Institutului de Cercetări Sociale al României*. Regionala Chişinău, tomul II, 1938. Chişinău: Tiparul Moldovenesc, 1939. 417 p.
48. *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia / sub red. dr. N.N. Moroșan, P.V. Ștefănuță, T.A. Știrbu*. Chişinău: Tiparul Moldovenesc, 1937, Tomul 1. 348 p.
49. BUȘNEAG, O. *Arta decorativă românească*. București: Meridiane, 1976. 128 p. ISBN/COD:2GTOMN
50. BUZILĂ, Varvara. *Costumul popular din Republica Moldova*. Ghid practic. Chişinău, 2011. ISBN 9975105602, ISBN 9789975105606

51. BUZILĂ, Varvara. *Covoare basarabene. Din patrimoniul Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, Republica Moldova / Bessarabian carpets. The National Museum of Ethnography and Natural History of the Republic of Moldova*, București: Editura Institutului Cultural Român, 2013. 252 p. ISBN 978-973-595-437-6
52. CASCANIAN, S.N., ZAHARIA, I. *Covoare manuale din noduri: Îndrumări practice*. București: Tehnică, 1965. 238 p. ISBN –nu are
53. *Catalogul meșteșugurilor practicate în arealul Parcului Național „Orhei” = Catalogue of handicrafts produced in the „Orhei” National Park region*. Chișinău, 2013. 64 p.; il.
54. CHEVALIER, J., GHEERBRANT, A. *Dicționar de simboluri: Mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere*. Iași: Polirom, 2009. 1072 p. ISBN 978-973-46-1286
55. CHITAN, Maria. *Cusături Populare din Moldova*. București: Editura Tehnică, 1981. 134 p.
56. CIOCANU, Maria. *Ștergare moldovenești (sf. sec. XIX – înc. sec. XX): Colecțiile muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală*. Chișinău: Lyceum, 2003. 96 p. ISBN 9975-9794-0-8
57. CIORĂNESCU, Alexandru. *Dicționarul etimologic al limbii române/ Diccionario etimológico rumano*. București: Universidad de La Laguna; Editura Saeculum I.O., 2007. ISBN:9975-9794-0-8
58. CIUBOTARU, S., CIUBOTARU, I.H. *Ornamente populare tradiționale din Moldova*. Iași, 1988. 377 p. ISBN/COD: XOADAL
59. COMȘA, Dimitrie. *Din ornamentica română*. Album de broderii și țesături românești (40 planșe color cu 284 modele). Sibiu: Transilvania, 1976. 16 p.
60. *Covorul moldovenesc = Молдавский ковер = Moldavian carpet / aut.-alcăt.: Valentin Zelenciuc, Elena Postolachi*. Chișinău: Timpul, 1990, 132 p. ISBN 5779000158
61. CREȚAN, Ileana. *Cusături tradiționale din Bucovina*. București: Ed. Sport-Turism, 1984. 16 p., il.
62. CUPARENCO, E. *Cusături din Nordul Moldovei*. București: Ed. Ceres, 1981. 36 p.
63. DANIELOU, J. *Simboluri creștine primitive*. Oradea, 1998. ISBN 973924422X
64. *De la fibră la covor*. Coord: Stoica G., Postolachi E. București: Editura Fundației Culturale Române, 1998. 224 p.+ il.: ISBN 973-577-179-9
65. DIMA, A. *Arta populară și relațiile ei*. București: Minerva, 1971. 335 p.
66. DIMA, A. *Conceptul de artă populară*. București: Minerva, 1939. 240 p.
67. DOAGĂ, Aurelia. *Ii și cămăși românești*. București: Ed. Tehnică, 1981. 60 p.
68. DUNĂRE, Nicolae. *Broderia populară românească*. București: Meridiane, 1985. 213 p.

69. DRAGNEV, D., MANOLACHE, C., XENOFONTOV, I. *Academia de Științe a Moldovei. Evoluție, instituționalizare, personalități. 1946–1961–2021*. Album enciclopedic. Chișinău: Biblioteca științifică (Institut) „Andrei Lupan” 2021. 140 p. ISBN 978-9975-3331-7-7
70. DUNĂRE, N. *Broderia populară românească*. București: Editura Meridiane, 1985. 134 p.
71. DUNĂRE, Nicolae, COMĂNESCU, Al. *Ornamentica tradițională comparată*. București: Meridiane, 1979. 159 p.
72. Expoziția republicană de creații ale industriei meșteșugărești populare de artă decorativă aplicată: Catalog. Chișinău: Timpul, 1980. 48 p.
73. Expoziția republicană de modele noi ale obiectelor de artă decorativă aplicată pentru producerea lor în serie și a creațiilor meșterilor populari din RSS Moldovenească. Catalog. Chișinău: Timpul, 1976.
74. FOCȘA, Marcela. *Scoarțele românești din colecția Muzeului de artă populară al R.S. România*. București, 1970.
75. FOCȘA, Marcela. *Țesăturile în arta populară românească*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970. 234 p.
76. HENRY, De MORANT. *Histoire des arts décoratifs des origines à nos jours, hachette*. 1970. 576 p.
77. IENIȘTEA, M. *Vopsitul cu buruieni la Nișcani*. Chișinău: Tiparul moldovenesc, 1937. 10 p.
78. IORGA, Nicolae. *Istoria industriilor la Români*. 1927. 224 p.
79. IORGA, Nicolae. *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*. București, 1906. 263 p.
80. KALAȘNIKOVA, Natalia, POSTOLACHI, Elena. *Covorul moldovenesc = Moldavski kover = Le tapis moldave*. Chișinău: Timpul, 1985. 40 p.
81. MARDARE, Gheorghe. *Arta covoarelor vechi românești basarabene / coord. Vitalie Coroban*. Chișinău: Cartier, 2016. 336 p. ISBN 9789-9758-609-56
82. MARIAN, Doina Silva. *Cusături artizanale*. București: Ed. Tehnica, 1980.
83. MARINESCU, M. *Arta populară românească. Țesături decorative*. Cluj-Napoca: Dacia, 1975. 128 p.
84. *Meșterițele din Butuceni: Din experiența dezvoltării inițiativei obștești a femeilor din mediul rural*. Chișinău: Pontos 2002. 59 p.
85. *Meșteșuguri populare tradiționale moldovenești (Din colecțiile Bibliotecii Naționale): Bibliografie de recomandare; alcăt.: Svetlana Miron; dir. gen.: Elena Pintilei, Proiectul editorial „Moldavica”*. Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2017. 168 p. ISBN 978-9975-3096-2-2

86. MEYER, F. S. *Ornamentica: o gramatică a formelor decorative*. Vol. II. București: Meridiane, 1988. 389 p.; MEYER, F. S. *Ornamentica: o gramatică a formelor decorative*. Vol. I. București: Meridiane, 1988. 395 p.
87. MICȘUNESCU, Dimitrie P. *Vizitând mănăstirile basarabene și bucovinene*. București: Tipografia ziarului „Universul”, 1937. 130 p.
88. MIHAIL, Paul. *Mărturii de spiritualitate românească din Basarabia*. Așezăminte, scrieri, personalități. Chișinău: Știința, 1993. 408 p. ISBN 91-98. 5-376-01648-X
89. MIHALCU, M. *Fața nevăzută a formei și culorii*. Enciclopedia îndeletnicirilor tehnico-artistice populare vechi de la A la Z. București: Editura Tehnica, 1996. 304 p. ISBN 978-973-757-840-2
90. MOISEI, Ludmila. *Ornamentul – fenomen artistico-estetic (Viziuni ontologice și estetice asupra ornamenticii țesăturilor tradiționale)*. Chișinău: Pontos, 2017. 272 p. ISBN 978-9975-51-905-2/
91. NISTOROAI, Gh. *Ștergere populare*. București: Arta grafică, 1975. 252 p.
92. OLTEANU, Șt. *Meșteșugurile din Țara Românească și Moldova în evul mediu*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969. 460 p.
93. OPRESCU, G. *Arta țărănească la români*. București: Cultura Națională, 1922. 74 p. + 58 tab. și il.:
94. PAMFILE, T.; LUPESCU M. *Cromatică poporului român*. București: Librăriile SOCEC &, 1914. 248 p.
95. PAVEL, E. *Scoarțe și țesături populare*. București: Editura Tehnică, 1989. 174 p. ISBN 973-31-0164-8
96. PETRESCU, P. *Broderii pe piele în arta populară românească*. București: Meridiane, 1968. 39 p., 50 il.
97. PETRESCU, P. *Motive decorative celebre*. București: Meridiane, 1971. 147 p.
98. PETRESCU, P.; STAHL, H. *Scoarțe românești*. București: Meridiane, 1966. 32 p.
99. PETRESCU, P.; STOICA, G. *Arta populară românească*. București: Meridiane, 1981. 146 p.
100. PODOLEANU, Liliana; POPESCU, Mihai. *Broderii: Broderie albă manuală*. București: Ed. Ceres, 1988. 136 p, il;
101. POPESCU, M. *Dicționar de artă. Forme, tehnici, stiluri artistice*. București: Meridiane, 1998. 221 p.
102. POSTOLACHI, E. A.; ROTARU, L. V. *La izvorul artei populare*. Chișinău: Lumina, 1988. 64 p. ISBN 978-9975-3096-2-2.

- 103.POSTOLACHI, Elena; BUZILĂ, Varvara; BĂLTEANU, Ion. *Tehnici și cunoștințe legate de meșteșugurile artistice tradiționale*. 2013, Chișinău.
- 104.POSTOLACHI, Elena; ZELENCIUC, Valentin. *Covorul moldovenesc*. Chișinău, 1985. ISBN 5779000158
- 105.PRALEA, J., SFICLEA, M., POP, M., SOLTUZ, E., BURAGA, S. *Eco Design*. Iași: Editura Artes, 2010. ISSN 1843-81
- 106.PROCOP, Natalia, NEGRU, Valentina, SÎRBU, Livia, CERCAȘIN, Marina. *Terminologie vestimentară. Dicționar ilustrat roman-englez*. Chișinău: Gunivas, 2019. 144 p. ISBN 978-9975-3374-0-3.
- 107.RUSSU, S. *Ornament și simbol: Covoare și broderii orientale*. București, 1985. 30 p.
- 108.SECRIERU-HARBUZARU, P., MELEGA, M. *Mit, Ritual, Tradiție în Arta Croșetării și Broderiei din Basarabia*. Chișinău: Cadran, 2009. 92 p. ISBN 9789975802680
- 109.SIMAC, Ana. *Tapiseria contemporană din Republica Moldova: (Evoluția tapiseriei contemporane din Republica Moldova în anii 1960–2000)*. Chișinău: Știința, 2001. 160 p. ISBN 9975672290
- 110.*Simbolurile naționale ale Republicii Moldova* / Institutul de Studii Enciclopedice; resp. de ed.: Constantin Manolache; coord. și red. șt.: Silviu Andrieș-Tabac. Chișinău: Inst. de Studii Enciclopedice (Tipogr. „Bons Offices” SRL), 2011. 636 p. ISBN 978-9975-4145-8-6
- 111.SLĂTINEANU, B. *Studii de artă populară*. București: Minerva, 1972. 412 p.
- 112.SMĂRÂNDESCU, V. *Cusături populare românești*. București: Editura Tehnică, 1989. 60 p.
- 113.SPÎNU, Constantin. *Arta Decorativă din RSS Moldovenească*. Chișinău: Epigraf, 2018. 560 p. ISBN 978-9975-60-315-7.
- 114.STĂNESCU-BĂTRĂNESCU, Elena. *Broderia românească aplicată*. Cusături Populare Românești. Arta grafică, 1977. 82 p.
- 115.STOICA, G., PETRESCU, P. *Dicționar de artă populară*. București: Editura Enciclopedică, 1997. 520 p. ISBN/COD:2AFFTIC
- 116.STOICA, Georgeta, DOAGĂ, Aurelia. *Interioare românești. Țesături și cusături decorative*. Editura Albatros, 1977. 160 p.
- 117.STOICA, Georgeta. *Covoare românești de patrimoniu*. București: Editura Alcor Edimpex S.R.L., 2009. ISBN 9789738160354.
- 118.STOICA, Georgeta. *Interiorul locuinței țărănești*. București: Meridiane. 1973. 58 p.
- 119.*Studiul privind identificarea produselor, băuturilor, bucatelor și obiectelor de meșteșugărit pasibile înregistrării în calitate de Indicații Geografice, Denumiri de Origine și*

Specialități Tradiționale Garantate în Republica Moldova / Anatolie Fala; coaut.: Maria Pântea [et al.]; AGEPI, SARDPI. Chișinău: Tipografia Centrală, 2018. 148 p.

120.SUSAN, Meller, Joost Elffers Harry N. Abrams, Textile Designs, Publishers, 464 p. ISBN 13: 9780810925083.

121.ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. *Ornamente populare moldovenești = Молдавский народный орнамент = Les ornements populaires moldaves*. Chișinău: Timpul, 1984. 143 p.

122.ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. *Prosoape populare moldovenești*. Chișinău: Timpul, 1969. 30 il.

123.ȘOFRANSKY, Zina. *Covoare moldovenești*. Chișinău: Timpul, 1990. 13 il.

124.ȘOFRANSKY, Zina. *Paleta culorilor populare*. București: Editura Etnologică, 2006. 161 p.

125.ȘOFRANSKY, Zina., Șofransky V. *Cromatică tradițională românească. Terminologia, modalitățile de dobândire și funcționalitate a coloranților naturali în spațiul carpato-danubiano-pontic*. București: Editura Etnologică, 2012. 454 p.

126.ȘOFRANSKY, Zina. *Ștergarul tradițional moldovenesc*. București-Chișinău: Vavila Edinf, 2002. 236 p.

127.TAFRALI, O. *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Putna (text și album)*. Paris: Librairie orientaliste, 1925.

128.TEREȘCENCO, Maria. „*Fibre textile*”. Manual, Facultatea Informatică și Inginerie, Catedra Design, ULIM, Chișinău, 2010.

129.VĂTĂȘIANU, V. *Studii de artă veche românească și universală*. București: Meridiane, 1987.

130.VIDA, Porumb Zoe. *Tapiserie, obiect textil, broderie: [Catalog]*, Cluj-Napoca: Ed. Mega, 2008. 194 p., il. ISBN 9731868607, 9789731868608

131.VULCĂNESCU, R. *Mitologie română*. București: Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1987. 705 p.

132.ZELENCIUC, V., POSTOLACHI, E. *Covorul moldovenesc*. Chișinău: Editura Timpul, 1990. 132 p.

133.*Ковры Бессарабии* / рис. В. Арбузова. Вып. 1. Одесса: Типография и Хромофотография Е.И. Фесенко, 1902. 15 il.:

134.АФНАСЬЕВ-ЧУЖБИНСКИЙ, Александр. *Поездка в Южную Россию*. Ч. 1-2, 1861–1863. Partea a doua: Очерки Днестра. Санкт-Петербург: Издательство А.Ф. Базунов, 1863. 438 p.

135.БОДРИЙЯР, Ж. *Система вещей* / Ж. Бодрийяр, М. Рудомино, 2001. ISBN 5-7380-0156-7

- 136.ГАГАУЗ, А. Ф. *Кум сы хранеск жермий (гындачий) чие ди ни дау ноу матасы* / сост. учитель А. Ф. Гагауз. Бендеры: Изд. Бендерской Уездной Земской Управы, 1908 (Тип. 3. Гиленко и Д. Натензона). 9 р.
- 137.ГОБЕРМАН, Давид. *Ковры Молдавии*. Кишинев: Картя молдовененяскэ, 1960. 138 р.
- 138.ГОБЕРМАН, Давид. *Молдавские ковры*. Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1959. 35 reprod.
- 139.ГОФМАН. А.Б. *Мода и люди. Новая теория моды и модного поведения*. 3-е изд. М.: Наука, 1994. 3-е издание, СПб.: Питер, 2004. 208 р.: ил. ISBN 5-02-008241-4
- 140.ЗЕЛЕНЧУК, В., ЛИВШИЦ, М., ХЫНКУ, И. *Народное декоративное искусство Молдавии*. Кишинев: Картя молдовенеаскэ, 1968. 130 р.
- 141.Каталог выставки произведений художников Молдавии. Catalog. Chişinău: Timpul, 1970, 72 р.
142. *Кишинев*. Энциклопедия. Глав. ред. Молдавской сов. Энциклопедии. 1984, р. 323.
- 143.КОВЕШНИКОВА, Н.А. *Дизайн: история и теория*. Москва, 2008. ISBN 5-365-00004-8
- 144.ЛИВШИЦ, М. *Декоративно прикладное искусство Молдавии*. Кишинев: Штиинца, 1980. 100 р.
- 145.ЛУКИАНЕЦ, О.; КАЛАШНИКОВА, Н. *Молдавские коллекции в собраниях Государственного Музея Этнографии народов СССР*. Кишинев: Штиинца, 1990. 125 р.
- 146.*Молдавские ковры*. Составитель альбома Д.Н. Гоберман. Кишинев, 1959. Вып. 1.
- 147.ПОСТОЛАКИ, Е. *Молдавское народное ткачество (XIX – начало XX в.)*. Кишинев: Штиинца, 1987. 250 р.
- 148.РЕММЕРЬ, Т. *Альбом узоров молдавских ковров*. Кишинев, 1912.
- 149.Республиканская выставка народного творчества (1959 год): Каталог. Кишинев: Картя Молдовенеаскэ, 1961.
- 150.ТЕСЛЕНКО, В. *Народные художественные промыслы Молдавии*. Кишинев: Изд-во: Картя Молдовенеаскэ, 1978.
- 151.ШАРАНУЦА, С. *Выставка „Быт и народное искусство Советской Молдавии”*. Кишинев, 1972. 20 р., foto.
- 152.II *Республиканская выставка произведений женщин-художников, посвященная международному году женщин*. Catalog. Chişinău: Timpul, 1978.

Articole în reviste, culegeri, materiale ale conferințelor, cataloage etc.

- 153.ADAUGE, Mihai. Schitul Borisăuca. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova: studii enciclopedice*. coord.: Andrei Eșanu. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, pp. 680-681. ISBN 978-9975-4389-2-6
- 154.ANDREEVA, M. Dor de veșnica culoare. In: *Viața Satului*, 1979, 9 iunie, p. 4.
- 155.ANDRUȘ, V. O sărbătoare a artei moldovenești. In: *Cultura Moldovei*, 1959, 6 august, p. 2.
- 156.ANTONESEI, L. Modernitatea, globalizarea și dialogul culturilor private din perspectiva educației culturale. In: *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*, 2001, pp. 12-20.
- 157.ARMAȘU, L. Meșterițele. In: *Viața satului*, 1993, 16 octombrie, p. 6.
- 158.Artizanatul – o șansă de a supraviețui. In: *Țarina*, 1993, 21 august, p. 3.
- 159.AXENTI, I. „Casa Cristea” – de la tradiție la modern. In: *Democrația*, 2005, 8 aprilie, p. 3; 15 aprilie, p. 4. ISBN 978-9975-3096
- 160.BĂLAN-POPA, Victoria. Meșteri populari de la Fălești. In: *Natura*, 2008, ianuarie (Nr. 1), p. 14.
- 161.BĂLTEANU, Ion. „Așteptăm să pierdem totul ca să ne deșteptăm”. In: *Moldova Suverană*, 2000, 23 mai, p. 6.
- 162.BĂLTEANU, Ion. Dezvoltarea meșteșugurilor populare în Republica Moldova la etapa actuală. In: *Revista de etnografie*, 2005, nr. 1, pp. 57-59. ISBN 9975-940-84-6
- 163.BĂLTEANU, Ion. Miracolul inspirației. In: *Dialog*, 1997, 4 decembrie, p. 8.
- 164.BĂLTEANU, Ion. Țesutul decorativ în creația meșterilor populari. In: *Revistă de Etnografie*. Serie nouă, 2006, nr. 5, pp. 72-78. ISBN 9975-940-84-6
- 165.BĂLTEANU, Ion. Uniunea Meșterilor Populari – cutezanță și optimism. In: *Literatura și arta*, 1995, 23 noiembrie, p. 6.
- 166.BEGHIU, Tatiana. Meșterița Parascovia Secrieru: „Croșetarea este instrumentul perfect prin care poate fi redat sufletul unei femei și puritatea acesteia”. In: *Ziarul de gardă*, 2015, 3 septembrie, p. 24.
- 167.BLAGA, L. Scoarțele basarabene. In: *Sud-Est*, nr. 3, 1991, pp. 12-13.
- 168.BOBERNAGA, Sofia. Între tradiție și inovație. In: *Nistru*, 1977, Nr. 10, pp. 148-150.
- 169.BOBERNAGA, Sofia. Realism poetic și virtute spirituală. In: *Moldova socialistă*, 1977, 8 septembrie, p. 4.
- 170.BOBERNAGA, Sofia. Tradiții și inovații în arta decorativă aplicată. In: *Nistru*, 1980, nr. 6, p. 154.

171. BOBOC, S. Din istoria confecționării covoarelor moldovenești. In: *Viața satului*, 1969, 15 mai, p. 4.
172. BONTEA, Elena. Covorul – obiect de artă. In: *Cultura Moldovei*. 1962, 2 decembrie, p. 4.
173. BOROSAN, Tamara. La sofca cu zestre a Valentinei Guțu. In: *Realități culturale*, 2011, Nr. 2, p. 15. ISSN 1857-1506
174. BORTĂ, Victoria. Primul Târg Național al Covorului. In: *Ziarul național*, 2014, 19 decembrie, p. 19. ISSN 1857-1506
175. BRAIKOVSKAIA, V. Expoziție de creații norodnice. In: *Moldova socialistă*, 1957, 3 aprilie, p. 4.
176. BRIGALDA, Eleonora. Creația Ecaterinei Ajder: tradiție și modernitate. In: *Limba Română*, nr. 7-8, anul XXI, 2011, pp. 144-147. ISSN 0235-9111.
177. BRIGALDA, Eleonora. Elena Bontea – o pictoriță a discreției și a rafinamentului. In: *ARTA*, 2016, nr. 1, pp. 154-155. ISSN 2345-1181
178. BULAT, V. Andrei Negură. Cheia gramaticii pentru artele plastice. In: *Limba română*, nr. 11-12, anul XVIII, 2008, pp. 94-96. ISSN 0235-9111.
179. BUZILĂ, Varvara. Batista în contextul comunicării. In: *Anuar Științific: Muzică, Teatru, Arte Plastice*. 2012, nr. 1, pp. 147-153. ISSN 1857-2251.
180. BUZILĂ, Varvara. Covoarele în contextul patrimoniului cultural al Republicii Moldova. In: *AKADEMOS*, 2009, nr. 1 (12), pp. 104-109. ISSN 1857-0461
181. BUZILĂ, Varvara. Covoarele produse în sistemul industrial. In: *Buletinul Științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*, 2005, vol. 3 (16), pp. 49-65. ISBN 9975-940-84-6
182. BUZILĂ, Varvara. Dimensiunile axiologice naționale și mondiale ale scoarței basarabene. In: *AKADEMOS*, 2014, nr. 3 (34), pp. 164-172. ISSN 1857-0461
183. BUZILĂ, Varvara. Imaginea culturilor cerealiere pe covoarele moldovenești din secolele XVIII–XX. In: *Buletin științific*. Ediția 3. Chișinău, 1990, pp. 136-154. ISBN 9975-940-84-6
184. BUZILĂ, Varvara. În lumea semnelor străbune. In: *Moldova*, 1988, Nr. 2, pp. 30-31.
185. BUZILĂ, Varvara. Pomul veșniciei tinereți. In: *Moldova*, 1988, Nr. 4, p. 16.
186. BUZILĂ, Varvara. Vocație de etnolog. Doctor, conferențiar universitar Elena Postolachi la 70 de ani. In: *AKADEMOS*, 2012, nr. 1(24), pp. 166-167. ISSN 1857-0461.
187. CANGAȘ, Svetlana, **TOCARCIUC, Alina**, FLOREA-BURDUJA, Elena. Tradiții de cromatică și grafemică, dezvoltate în ornamentul produselor de inspirație tradițională. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*. Ediția 1, 22 iunie 2021, Chișinău. Chișinău: Tipogr. „Notograf Prim”, 2021, p. 18. ISBN 978-9975-62-434-3.

- 188.CANTOR, L. Renasc tradițiile. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1984, 26 ianuarie, p. 3; *Вечерний Кишинев*, 1984, 26 ianuarie, p. 3.
- 189.Care sunt ipostazele căutării – între inspirație și muncă – pentru a face un covor original? In: *Moldova*, 1977, Nr. 4, p. a 4-a a cop.
- 190.CAZACLIU, Aurelia. Tapiseria – între tradiție și modernism. In: *Făclia*, 2003, 12 aprilie, p. 5.
- 191.Cea de-a doua ediție a Târgului Național al Covorului cu genericul „Covorul dorului”. In: *Ziarul Național*, 2015, 11 decembrie, p. 17.
- 192.CERETEU, Igor. Mănăstirea Vărzărești. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova: studii enciclopedice*, coord.: Andrei Eșanu. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, pp. 618-626. ISBN 978-9975-4389-2-6
- 193.CHICIUC, Liudmila. Cu privire la cercetările monografice în teren desfășurate de Institutul Social Român din Basarabia (1934–1940). In: *AKADEMOS*, Chișinău, 2019, nr. 3, pp. 86-94. ISSN 1857-0461
- 194.CHICIUC, Liudmila. *Organizarea și activitatea Institutului Social Român din Basarabia (1934–1940)*. Teză de doctor în istorie la specialitatea 611.02 – Istoria românilor (pe perioade). Chișinău, 2019. 175 p.
- 195.CIOCANU, A. Covorul moldovenesc. In: *Moldova*, 1967, Nr. 11, pp. 16-20.
- 196.CIOCANU, Maria. Cusături și broderii pe textile de interior. Colecții muzeale. In: *Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*. Volum 25 (38), pp. 59-75. ISSN 1857-0054.
- 197.CIOCANU, Maria. Clasificarea și evoluția fețelor de masă moldovenești (în baza patrimoniului MNEIM). In: *Colecții muzeale: descoperiri și redescoperiri*. Chișinău, 2009, pp. 24-31.
- 198.CIOCANU, Maria. Horboțica, element ornamental al pieselor textile. In: *Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*, Volumul 17 (30), 2012, pp. 8-23. ISSN 1857-0054.
- 199.CIUTAC, Lia. Secretele unui covor moldovenesc. In: *Timpul*, 2015, 17 iulie, p. 17.
- 200.CÎRLIG, F. Parada artei populare moldovenești. In: *Moldova socialistă*. 1936. 24 iunie.
- 201.CODAN, A. Contemplarea multicolorului. In: *Moldova și lumea*, 1992, Nr. 1, pp. 16-17.
- 202.COJOCARU, Ludmila. Tradiția de nuntă în comunitățile de basarabeni deportați în Siberia și Kazahstan. In: *AKADEMOS*, Chișinău, nr. 2, 2018, pp. 132-139. ISSN 1857-0461
- 203.CONDRATICOVA, Liliana, BUJOREAN, Tatiana, CERCAȘIN, Marina, **TOCARCIUC**, Alina. Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii

1945–1960. In: *ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS*, XL, vol. I, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, Iași: PIM, 2019, pp. 275-286. ISSN 0257-7372.

204.CONDRATICOVA, Liliana, BUJOREAN, Tatiana, CERCAȘIN, Marina, **TOCARCIUC**, Alina, PINTILEI Elena. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. In: *AKADEMOS*. 2020, nr. 2(57), pp. 144-154. ISSN 1857-0461

205.CONDRATICOVA, Liliana, MANOLACHE, Constantin. Mănăstirea Hagimus. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova: studii enciclopedice*, coord.: Andrei Eșanu. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, pp. 722-726. ISBN 978-9975-4389-2-6

206.CONDRATICOVA, Liliana, **TOCARCIUC**, Alina. *Centre de artizanat și meșteri în domeniul textilelor din Republica Moldova*. In: *Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*. Ediția 4, 26-27 iunie 2019, Bălți. Bălși, Republic of Moldova: Tipogr. „Indigou Color”, 2020, pp. 394-402. ISBN 978-9975-3382-6-4.

207.CONDRATICOVA, Liliana, **TOCARCIUC**, Alina. Simbolismul, tipologia și uzualitatea țesăturilor lucrate în centrele de artizanat din Moldova. Studiu preliminar. In: *Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective*. Conferință națională cu participare internațională, 2019, ediția a 3-a, Bălți (Tipogr. „Indigou Color”), s.n., 2019, pp. 398-402. ISBN 978-9975-3316-1-6.

208.CONDRATICOVA, Liliana. Andrei Negură și transpunerea emoțiilor în culoare. In: *AKADEMOS*, nr. 3, 2022, pp. 141-146. ISSN 1857-0461

209.CONDRATICOVA, Liliana. Ateliere de croitorie și bijuterie în Basarabia interbelică: influențe est- și vest-europene. In: *Arta și tradiția în Europa*. Studii de specialitate, Festival internațional, Ediția a VI-a, Casa Corpului Didactic „Spiru Haret” Iași, România, pp. 149-154.

210.CONDRATICOVA, Liliana. Broderia din Moldova medievală – istorie și valoare artistică. In: *ARTA*, 2010, pp. 34-45. ISSN 2345-1181

211.CONDRATICOVA, Liliana. Centre de artizanat și meșteri in domeniul broderiei artistice. Considerațiuni preliminare. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Conferința științifică internațională Chișinău, 30-31 mai 2017, Notograf Prim SRL, 2017, pp. 102-103. ISBN 978-9975-84-030-9.

212.CONDRATICOVA, Liliana. Covoarele tradiționale din colecția mănăstirilor moldovenești – parte a patrimoniului național. In: *Patrimoniul bisericesc – recuperarea trecutului*. Conferința științifico-practică națională, 5 mai 2012, Chișinău, 2012, pp. 18-20. ISBN 978-9975-66-322-9.

213.CONDRATICOVA, Liliana. Mănăstirea de maici Tabăra. Destin sub soviete. In: *Magazin Istoric*, București, 2013, nr. 1, p. 10-12.

- 214.CONDRATICOVA, Liliana. Mănăstirea Tabăra. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova: studii enciclopedice*, coord.: Andrei Eșanu. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, pp. 577-594. ISBN 978-9975-4389-2-6
- 215.CONDRATICOVA, Liliana. Tabăra Nunnery Under The Soviet Ideology Dominance. In: *Remembrance In Time. Proceedings of the International Symposium Communist Regimes – Recent Memory for an Open Society*. Brașov: Transilvania University Press of Brașov, 2012, Vol. I, pp. 203-212.
- 216.CONDRATICOVA, Liliana. Valoarea istorico-artistică a veșmintelor bisericești. In: *AKADEMOS*, Chișinău, nr. 4 (27), 2012, pp. 165-169. ISSN 1857-0461.
- 217.COȚOFAN, V. Expoziția artei norodnice. In: *Moldova socialistă*, 1959, 15 august, p. 4.
- 218.Covoare vechi basarabene în Vest. In: *Momentul*, 1997, 4 februarie, p. 2.
- 219.CUJBĂ, Lucia. Țesutul covoarelor sau Arta veșniciei. In: *Moldova*, 2014, Nr. 11/12, pp. 60-64.
- 220.Cum să dezvoltăm artizanatul. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1970, 2 noiembrie, p. 2.
- 221.DIVIZA, Irina. Portret în cadrul „Ferestrei spre Univers”. In: *Capitala*, 2001, 14 februarie, p. 5.
- 222.DONOS, A. 500 de trandafiri. In: *Cultura*, 1971, 13 februarie, p. 13.
- 223.DONOS, A. Covorul moldovenesc. In: *Cultura*, 1966, 22 septembrie, p. 10.
- 224.EVDOCHIMOVA, E. Minunea țesută de om. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1984, 18 februarie, p. 3.
- 225.FALA, Anatolie. Rezultatele studiului de identificare a produselor tradiționale și obiectelor de meșteșugărit și artizanat ce pot fi promovate sub indicații geografice în Republica Moldova. In: *Intelectus*, Chișinău, 2018, nr. 4, pp. 47-63. ISSN 1810-7079
- 226.Fiecare izvod își are jersul său: [dialog cu E. Livădaru] / a consemnat C. Mardare. In: *Tinerimea Moldovei*, 1981, 18 februarie, p. 4.
- 227.FINICĂ, Gheorghina. Broderia la sfârșit de secol. In: *Literatura și arta*, 1997, 28 august, p. 7.
- 228.FLOREA, Silvia. Țesutul artistic – valoare a patrimoniului cultural. In: *Realități culturale*, 2014, Nr. 6, p. 23, 24.
- 229.FLOREA-BURDUJA, Elena, **TOCARCIUC, Alina**, CANGAȘ, Svetlana. Valorificarea tehnicii de croșetare tradițională în accesoriile moderne. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*. Ediția 1, 22 iunie 2021. Chișinău: Tipogr. „Notograf Prim”, 2021, p. 22. ISBN 978-9975-62-434-3.

- 230.Fondos, Georgeta. Aspecte comparative în evoluția tapiseriei din Republica Moldova. In: *ARTA 98*, Chișinău, 1999. ISSN 2345-1181
- 231.GHEORGHITĂ, Eugen. O tapiserie voievodală. In: *Literatura și arta*, 2011, 12 mai, p. 8.
- 232.GHEORGHITĂ, I. Sinteza gustului artistic. In: *Cultura*, 1968, 7 decembrie, p. 13.
- 233.GIURESCU, D. Contribuții în studiul broderiilor de la Trei Ierarhi. In: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Nr. 3-4, 1960.
- 234.GOLTOV, D. Drum bun, „Meșter-faur”. In: *Moldova socialistă*, 1968, 4 iulie, p. 3.
- 235.GOLTOV, D. Parametrii artizanului popular. In: *Cultura*, 1975, 17 mai, p. 13.
- 236.GOREA, Veronica. Covoare vechi cu o față nouă. In: *Expresul*, 2015, 11 dec., p. 8.
- 237.GRAMA, Vasile. Aspecte evolutive ale tapiseriei artistice în Sec. XX. In: *Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului: Materialele conferinței științifice anuale a profesorilor și cercetătorilor UPS „Ion Creangă”, Ed. Seria XXI, 21-22 martie 2019, Chișinău: CEP UPS „I.Creangă”, 2019, Seria 21, Vol.4, pp. 44-52. ISBN 978-9975-3370-5-2.*
- 238.GRAUR, A. Prosoapele de nuntă din satul Mileștii Mici. In: *Buletin științific*. Ediția 3. Chișinău, 1990, pp. 163-191. ISSN 1857-0054
- 239.GRĂDINARU, F. Meșterițele. In: *Viața satului*, 1995, 15 iulie, p. 8.
- 240.IACOVLEV, N. Cu gândul la perspectivă. In: *Moldova socialistă*, 1975, 3 aprilie, p. 4.
- 241.ILIEȘ, P. Țesute din dor. In: *Femeia Moldovei*, 1989, Nr. 1, p. 25.
- 242.Istorie și tradiții, în viziunea meșterilor de la „Curcubeul”. In: *Flux*, 2006, 19 iulie, p. 4.
- 243.ISTRATI, Ruxanda. Tradiția covoarelor din comuna Țara, raionul Florești. In: *Buletin științific: Revista de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie: ser. Nouă*, 2012, Vol. 17 (30), pp. 123-135. ISSN 1857-0054
- 244.Însemnări. Cercetările monografice ale Institutului Social Român din Basarabia la Iurceni și Nișcani. In: *Buletinul Institutului Social Român din Basarabia*, tomul I, 1937, Chișinău: Tiparul Moldovenesc, 1937.
- 245.KORSAKOVA, Tatiana. O lume nouă în goblenurile lui Petru Novakov. In: *Moldova turistică*, 2008, Nr. 1, pp. 46-51. Text și în lb. engl., rusă.
- 246.LOJKINA, Kira. Moldova, brodată cu mătase. In: *Moldova turistică*, 2007, Nr. 3, pp. 46-50. Text și în lb.engl., rusă.
- 247.MACOVEI, T., POSTOLACHI, E. Lăicerele. In: *Femeia Moldovei*, 1990, Nr. 2, pp. 20-21.
- 248.MARCO, Maria. Particularitățile covoarelor populare de pe teritoriul de confluență etnică din raionul Camenca. In: *Buletin științific*, Ediția 3, Chișinău, 1990, pp. 153-163. ISSN 1857-0054
- 249.MARDARE, C. Ca suveica printre fire. In: *Moldova socialistă*, 1988, 7 august, p. 4.

- 250.MARDARE, C. Să ne crească vița de nădejde. In: *Graiul mâinilor maestre*, Chișinău, 1983, pp. 21-34.
- 251.MARDARE, Gh. „Elementul corupt” ori catarsisul (?) în covorul vechi moldovenesc. In: *Nistru*, 1987, Nr. 6, pp. 148-152.
- 252.MARDARE, Gh. A firului de lână sclipire dinamică. In: *Orizontul*, 1988, Nr. 7, pp. 53-55.
- 253.MARDARE, Gh. Ce înseamnă șănătău. In: *Orizontul*, 1968, nr. 11, p. 54.
- 254.MARDARE, Gh. Îmblânzirea firului moștenitor de comori. In: *Literatura și arta*, 1982, 2 decembrie, p. 7.
- 255.MARDARE, Gh. Un portret al goblenului contemporan moldovenesc. In: *Literatura și arta*, 1984, 6 decembrie, p. 6.
- 256.MARDARE, Gheorghe. Manifestări ierarhice ale imaginarii în decorul covoarelor vechi românești din Basarabia. In: *ARTA-94 / Academia de Științe a Republicii Moldova: Institutul de Istoria și Teoria Artei*, Chișinău, 1994, pp. 43-51. ISSN 2345-1181
- 257.Meșter-faur. In: *Calendar 1971*, Chișinău, 1970, p. 10.
- 258.MIHAILO, Larisa. Firul destinului. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1990, 3 ianuarie, p. 3.
- 259.MITROFAN, Tatiana. Covorul moldovenesc – trecut glorios și viitor incert. In: *Observatorul de Nord*, 2015, 20 noiembrie, p. 6.
- 260.MOISEI, Ludmila. Continuitatea poporului român în lumina interferențelor ornamenticii tradiționale. In: *Anuarul Institutului de Etnografie și Folclor „Constantin Brăiloiu”*, 2014, pp. 185-193. ISSN 1220-5230
- 261.MOISEI, Ludmila. Funcțiile și dimensiunile ornamenticii ca parte integrantă a artei populare. In: *Patrimoniul cultural național și universal: dialog istoric*. In onorom Valeria Cozma. Materialele Conferinței Științifice, Chișinău: Pontos, 2014, pp. 220-226. ISBN 978-9975-51-611-2.
- 262.MOISEI, Ludmila. Motive folclorice în ornamentica tradițională. In: *Folclor și postfolclor în contemporaneitate*. Materialele Conferinței Internaționale, 11-12 decembrie 2014. Chișinău: „Grafema Libris”, 2015, pp. 150-157.
- 263.MOISEI, Ludmila. Ornamentica tradițională: aspecte etnografice. In: *Revista de Etnologie și Culturologie*, 2010, vol. VII, pp. 100-105. ISSN 1857-2049
- 264.MOISEI, Ludmila. Tradiția covoarelor din perspectiva dinamismului cultural. In: *AKADEMOS*, nr. 2, 2018, pp. 140-145. ISSN 1857-0461
- 265.MUNTEANU, Galina. „Boala” de a broda iile. In: *Ziarul național*, 2014, 18 iulie, p. 18.
- 266.NEGURĂ, Andrei. Tradițiile tapiseriei în Moldova. In: *Moldova*, 1986, Nr. 9, p. 35.
- 267.NEICEVA, T. Tradiție și inovație. In: *Literatura și arta*, 1978, 24 august, p. 7.

- 268.NICOGLIO, Diana. Elena Postolachi (1942–2012). In: *Revista de Etnologie și Culturologie*. 2022, nr. 31, pp. 145-147. ISSN 1857-2049.
- 269.NISTORICĂ, Irina. Motivele ornamenticii tradiționale aplicate în soluționarea decorativă a vestimentației exterioare contemporane. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: 2019, p. 446-448. ISBN 978-9975-45-589-3
- 270.*Noi făurim comunismul*. Catalog al expoziției de pictură, grafică, sculptură, artă decorativ-aplicată. Chișinău: Timpul, 1983. Aut.: A.I. Ceaicovscaia, R.P. Rusu.
- 271.OLARU-CEMÂRTAN, Viorica. Mănăstirea Cușelăuca. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova: studii enciclopedice*, coord.: Andrei Eșanu. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, pp. 283-290. ISBN 978-9975-4389-2-6
- 272.OLĂRESCU V. Curcubeie în iarnă. In: *Literatura și arta*, 1982, 2 martie p. 7.
- 273.OLĂRESCU, V. Dulce, floarea harului... In: *Graiul mâinilor măiestre: / alcăt. C. Mardare*, Chișinău, 1983, pp. 11-12.
- 274.OLVINSCHI, A. Lucrând la modele de covoare. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1975, 1 octombrie, p. 3.
- 275.POPA, A. La izvoarele frumosului. In: *Femeia Moldovei*, 1996, Nr. 6, pp. 4, 5, 9.
- 276.POPA, Victoria. Covorul basarabean, sărbătorit la Clișova Nouă, Orhei. In: *Jurnal de Chișinău*, 2015, 17 iulie. p. 7.
- 277.POSTICĂ, Gheorghe. Producerea fibrelor și țesăturilor. In: *Analele Științifice ale Universității Libere Internaționale din Moldova: Seria Istorie*, 2000, Vol. 1, pp. 31-32. ISBN 978-9975-9747-5-2
- 278.POSTOLACHI, Elena. Covorul moldovenesc, în dificultate. In: *AKADEMOS*, 2011, nr. 4 (23), pp. 113-119. ISSN 1857-0461
- 279.POSTOLACHI, Elena. Covorul moldovenesc. In: *Terra Moldaviae*, 1993, Nr. 1, pp. 88-89.
- 280.POSTOLACHI, Elena. Mărturii despre covoare ca parte componentă a culturii etnice. In: *Revista de Etnografie*, 2005, nr. 1, pp. 40-56. ISSN 1857-0054
- 281.POSTOLACHI, Elena. Mărturii despre tradiție și inovație în arta populară a satului moldovenesc în prima jumătate a secolului XX. In: *Revista de Etnografie*, 2005, nr. 1, pp. 4-14. ISSN 1857-0054
- 282.POSTOLACHI, Elena. Meșteșugurile populare, factor de menținere a continuității și imaginii etnice. In: *AKADEMOS*, 2010, Nr. 1(16), pp. 114-116. ISSN 1857-0461

- 283.POSTOLACHI, Elena. Pomul vieții și al nemuririi. In: *Femeia Moldovei*, 1989, Nr. 7, pp. 20-21.
- 284.POSTOLACHI, Elena. Prosopul moldovenesc: diversități funcțional-tehnologice și decorativ-simbolice. In: *AKADEMOS*, nr. 4(15), 2009, pp. 114-118. ISSN 1857-0461
- 285.POSTOLACHI, Elena. Țesăturile în ritualul de înmormântare. Funcții și mesaje simbolice. In: *Anuarul Muzeului Etnografic al Moldovei*, 2011, vol. XI, pp. 271-293. ISSN 1857-0054.
- 286.POSTOLACHI, N. Reportaj la un început de covor. In: *Femeia Moldovei*, 1980, Nr. 3, p. 16.
- 287.POSTOLACHI-IAROVROI, E. O revenire la autenticitate. In: *Femeia Moldovei*, 1995, Nr. 9, pp. 4-5.
- 288.POSTOLACHI-IAROVROI, Elena. Covoarele moldovenești – perle din zestrea etnică, astăzi țin calea spre dispariție. In: *AKADEMOS*, nr. 1 (12), februarie 2009, pp. 101-103. ISSN 1857-0461
- 289.POSTOLACHI-IAROVROI, Elena. Textilele – fenomen de cultură și istorie. In: *Revista de etnologie*, 2001, nr 3, pp. 101-109.
- 290.POSTOLACHI-IAROVROI, Elena. Textilele – fenomen de cultură. In: *Femeia Moldovei*, 1996, Nr. 1, p. 14.
- 291.PROCOP, Natalia. Arta textilă din fondurile Muzeului Național de Artă al Moldovei. In: *ARTA*. 2013, nr. 1(AV), pp. 124-130. ISSN 2345-1181
- 292.PROCOP, Natalia. Moldovan plastic artists in the field of textile art schooled in Lviv national academy of arts. In: *Вісник Львівської національної академії мистецтв*. Вип. 39. 2019, pp. 140-147. ISSN 2524-0943.
- 293.PROCOP, Natalia. Prezența motivelor populare în baticul din Moldova. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 11, 29-31 octombrie 2019, Chișinău. Chișinău: Institutul Patrimoniului Cultural, 2019, p. 133. ISBN 978-9975-84-104-7.
- 294.PROCOP, Natalia. Tendințele evoluției artelor plastice din Republica Moldova. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 4, 28-29 septembrie 2021, Chișinău. Iași–Chișinău: 2021, pp. 91-100. ISSN 2558 – 894X.
- 295.PROCOP, N. Alla Uvarova (1969–2012, Chișinău. In: *ARTA*, 2014, nr. 1, pp. 189-190. ISSN 2345-1181
- 296.PRUT, Constantin. Maria Saka-Răcilă. In: *Calea răătăcită, o privire asupra artei populare românești*. București, 1971, p. 76.
- 297.PRUTEANU, Nadia. Festivalul covorului basarabean. In: *Plaiul Orheian*, 2013, 28 iunie, p. 3; *Natura*, 2013, Nr. 9, p. 15.

- 298.PUIU, Victoria. Războiul de țesut... amintiri. In: *Timpul*, 2013, 5 iulie, p. 17.
- 299.PURICE, Lucia, ZBÂRCIOG, Vlad. Întoarcere către esențele artei populare. In: *A patra dimensiune*. Chișinău, 1991, pp. 51-65.
- 300.REVENCU, M. Elena Postolachi – protectoarea etnografiei naționale. In: *Făclia*, 2002, 16 mart., p. 1.
- 301.ROTARU, P. „Un prosop se țese dintr-un cântec”. In: *Femeia Moldovei*, 1980, Nr. 2, pp. 14-15.
- 302.Salvarea și punerea în lumină a covoarelor din străbuni este totuna ca și a îngriji un izvor cu apă de leac. In: *Moldova*, 1984, nr. 3, pp. 34-35.
- 303.SIMAC, A. Creația Mariei Saka Răcilă în contextul tapiseriei naționale. In: *ARTA '98*, pp. 42-45. ISSN 2345-1181
- 304.SIMAC, Ana. Dialogul între tradiție și modern în creația Mariei Saka-Răcilă. In: *AKADEMOS*, 2012, Nr 2 (24), pp. 142-147. ISSN 1857-0461
- 305.SIMAC, Ana. Evoluția școlii naționale de tapiserie din Chișinău. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, ediția a VI-a. Editor Liliana Condricova. Iași–Chișinău, 27-28 septembrie 2022. Supliment al revistei științifice „Authentication and Conservation of Cultural Heritage. Research and Technique” (Iași, România), vol. IV, pp. 38-52. ISSN 2558 – 894X.
- 306.SIMAC, Ana. Tradiții populare în tapiseria contemporană din Republica Moldova. In: *ARTA-1997*, Chișinău, 1994, pp. 175-182. ISSN 2345-1181
- 307.SIMAC, Ana. Un portret al tapiseriei contemporane din Republica Moldova. In: *ARTA*, 2001, Chișinău: Epigraf, 2001. ISSN 2345-1181
- 308.SPÎNU, Constantin. Particularități de realizare plastică a imaginii în tapiseria Mariei Coțofan. In: *ARTA*. 2022, nr. 1(AV), pp. 95-100. ISSN 2345-1181.
- 309.SPÎNU, Constantin. Arta decorativă din RSS Moldovenească. Anii 1945–1950. In: *ARTA*, nr. 1, 2015, pp. 108-116. ISSN 2345-1181
- 310.SPÎNU, Constantin. Arta decorativă din RSS Moldovenească. Anii 1951–1960. Repere arhivistice. In: *ARTA*, 2016, nr. 1, pp. 89-95. ISSN 2345-1181
- 311.SPÎNU, Constantin. Artele decorative în perioada postbelică: puncte de referință. In: *AKADEMOS*. 2019, nr. 1(52), pp. 127-135. ISSN 1857-0461.
- 312.SPÎNU, Constantin. Convergențe identitare în tapiseria și pictura Ecaterinei Ajder. In: *AKADEMOS*, nr. 2, 2021, pp. 154-160. ISSN 1857-0461

- 313.SPÎNU, C. Evoluția imaginii artistice în tapiseria Silviei Vrânceanu. In: *Muzeul Național de Artă a Moldovei*. Conferința științifică anuală. Culegere de comunicări, edițiile 2013–2014. Chișinău: Bons Offices, 2014, p. 54.
- 314.SPÎNU, Constantin. Elena Rotaru, o artistă a punților armonice între realitate și vis. In: *ARTA*, 2019, nr. 1(AV), pp. 169-171. ISSN 2345-1181.
- 315.SPÎNU, Constantin. Etape și opțiuni artistice în opera plasticianului Andrei Negură. In: *Limba Română*, 2021, nr. 2(262), pp. 316-320. ISSN 0235-9111.
- 316.SPÎNU, Constantin. Metamorfoze ale imaginii în artele decorative și aplicate din RSS Moldovenească. Anii 1970–1980. In: *ARTA*, nr. 1, 2017, pp. 103-112. ISSN 2345-1181
- 317.SPÎNU, Constantin. Opțiuni novatoare în artele decorative din Republica Moldova. Anii 1991–2000. In: *ARTA*. 2019, nr. 1(AV), pp. 100-109. ISSN 2345-1181.
- ³¹⁸. SPÎNU, Constantin. Repere și inovații artistice în tapiseria Carmelei Golovinova. In: *Studii Culturale*. Ediția a III-a, 28 septembrie 2021, Chișinău, pp. 110-120. ISBN 978-9975-84-166-5.
- 319.SPÎNU, Constantin. Tapiseria artistică din Republica Moldova. Anii 2001–2010. In: *ARTA*, Seria Arte Vizuale, Serie nouă, Vol. XXIX, nr. 1, Chișinău, 2020, pp. ISSN 2345-1181
- 320.SPÎNU, Constantin. Tapiseria artistică din Republica Moldova. Anii 2011–2020. In: *Patrimoniul cultural: cercetare, valorificare, promovare*. Ediția 14, 30-31 mai 2022, Chișinău. Chișinău: Notograf Prim, 2022, pp. 20-38. ISBN 978-9975-84-171-9.
- 321.SPÎNU, Constantin. Tendințe de revalorificare a motivelor tradiționale în artele decorative profesionale din Republica Moldova. Anii 1991–2000. In: *Studii culturale*. Ediția 2, Vol. 2, 24 septembrie 2020, Chișinău: Fox-Trading SRL, 2021, pp. 130-137. ISBN 978-9975-52-213-7.
- 322.STOICA, Georgeta. Scoarțele moldovenești. Între popular și artizanal. In: *Buletinul științific al Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală a Moldovei*. Volumul 13 (26), pp. 23-33. ISSN 1857-0054
- 323.SULIMOVICI, G. Țesătoarele din Tabara r. Strășeni. In: *Chișinău. Gazeta de Seară*, 1969, 28 mai, p. 3.
- 324.ȘAUGA, O. Flori cu petale de vis. In: *Viața satului*, 1978, 2 decembrie, p. 4.
- 325.ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. Broderia moldovenească. In: *Calendar 1972*, Chișinău, 1971, p. 35.
- 326.ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. Covorul moldovenesc. In: *Calendar de masă 1968*, Chișinău, 1967, p. 154.
- 327.ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. Un covor, o amintire, un document. In: *Literatura și arta*, 2014, 11 septembrie, p. 6.
- 328.ȘĂRĂNUȚĂ, Silvia. Unde ne sunt broderiile? In: *Cultura*, 1967, 26 august, p. 13.

329.ȘOFRANSKY, Zina. Aspecte estetice în arta tradițională. In: *Revista de etnologie și culturologie*, vol. XVIII, 2015, p. 8-14. ISSN: 1857-2049 E-ISSN: 2537-6152

330.ȘTEFAN, Andreea. Patrimoniul moldovenesc apreciat în întreaga lume. In: *Jurnal de Chișinău*, 2015, 6 martie, p. 18.

331.**TOCARCIUC**, Alina, CONDRATICOVA, Liliana. Centrele monastice din Basarabia în calitate de promotori ai culturii și identității naționale. In: *Maramureș promotor al culturii și identității românești în lume*. Dimensiunea internațională a culturii și științei românești și maramureșene. Proiect realizat de Asociația de Turism, Consultanță și Implementarea Proiectelor Europene, în parteneriat cu Consiliul Județean Maramureș, Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului și Sătmăruului și GAZETA de Maramureș, sub egida Academiei de Științe a Republicii Moldova și Academiei Române filiala Cluj. Coordonator acad. Emil Burzo. Cluj: 2022, pp. 67-74, *fără ISSN*

332.**TOCARCIUC**, Alina, CONDRATICOVA, Liliana. Contribuția artiștilor plastici în producerea industrială a textilelor. În: 2022, p. Iași. Volumul XXIII, pp. 24-38, ISSN 286-1459, ISSN-L2286-1459

333.**TOCARCIUC**, Alina, FLOREA-BURDUJA, Elena, CANGAȘ, Svetlana. Tendințe de valorificare a motivelor ornamentale basarabene în vestimentația actuală. In: *Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului*. Ediția 1, 22 iunie 2021, Chișinău. Chișinău: Tipogr. „Notograf Prim”, 2021, p. 42. ISBN 978-9975-62-434-3.

334.**TOCARCIUC**, Alina. Artizani din localitățile din nordul Republicii Moldova – promotori ai covorului tradițional moldovenesc. In: *Latinitate, Romanitate, Românitățe*. Ediția 4. Rezumate, 6-7 noiembrie 2020, Chișinău. Chișinău: CEP USM, 2020, pp. 72-73. ISBN 978-9975-152-56-3.

335.**TOCARCIUC**, Alina. Aspecte de evoluție a designului vestimentar din Republica Moldova în contextul formării identității etnoculturale. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: 2019, pp. 377-380. ISBN 978-9975-45-589-3.

336.**TOCARCIUC**, Alina. Aspecte de evoluție ale designului textil actual în contextul formării identității etnoculturale. In: *Patrimoniul etnologic: concepte, tendințe și abordări*. 23-24 mai 2017, Chișinău: „Notograf Prim”, 2017, p. 38. ISBN 978-9975-84-028-6.

337.**TOCARCIUC**, Alina. Aspecte de sistematizare ale tehnicilor în designului textil actual. In: *Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători*, 15 iunie 2018, Chișinău: Tipogr. „Biotehdesign”, 2018, Ediția 7, Vol. 2, pp. 128-131. ISBN 978-9975-108-46-1.

338.**TOCARCIUC**, Alina. Aspecte de valorificare a tehnicilor de decorare a textilelor tradiționale basarabene în contextul formării identității. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații*

în dezvoltarea societății durabile de mâine. Ediția 1, 23-24 septembrie 2019, Chișinău. Chișinău: Biblioteca Națională a Republicii Moldova, 2019, pp. 73-74. ISBN 978-9975-3290-4-0.

339.TOCARCIUC, Alina. Considerații asupra revitalizării procesului de vopsire tradițională a lânii. In: *Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*. Ediția 2, 22-23 septembrie 2020, Chișinău. Iași – Chișinău: 2020, pp. 371-372. ISSN 2558 – 894X.

340.TOCARCIUC, Alina. Considerații privind tipologia textilelor tradiționale de interior din Moldova. In: *Patrimoniul cultural de ieri: implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, Chișinău, 28-29 septembrie 2021, ediția a IV-a, pp. 251-257, ISSN 2558 – 894X.

341.TOCARCIUC, Alina. Design textil actual. Considerațiuni generale. In: *Tendențe contemporane ale dezvoltării științifice: viziuni ale tinerilor cercetători*. Conferință științifică a doctoranzilor (cu participare internațională) 6; 2017; Chișinău), ediția a 6-a, Chișinău, 15 iunie 2017. ISBN 978-9975-108-15-7, Vol. 2, 2017, p. 71-75.

342.TOCARCIUC, Alina. Modalități de valorificare a textilelor: de la tradițional la eco-design. In: *AKADEMOS*, nr. 4, 2022, pp. 150-156. ISSN 1857-0461

343.TOCARCIUC, Alina. Surse de cercetare ale textilelor din Moldova. In: *DIALOGICA*, revistă de studii culturale și literatură. 2022, nr. 2, pp. 99-105. ISSN 2587-3695.

344.TOCARCIUC, Alina. Tipologia și specificul textilelor tradiționale ceremoniale. In: *Tezaur – salvarea patrimoniului, salvarea identității: Buzău 1650 de ani*. Buzău, 21-22 iulie 2022. Buzău: Alpha MDN 2022, pp. 207-214. ISBN 978-973-139-536-4.

345.TOCARCIUC, Alina. Typology and specificity of traditional ceremonial textiles. In: *Conservation and restoration of cultural heritage*, Lucrările științifice de la cea XXII-a ediție a Simpozionului Internațional „Conservarea și restaurarea patrimoniului cultural / Conservation and restoration of cultural heritage”, Iași 22-23 septembrie 2021, Iași: Doxologia, 2021, vol. XXII, pp. 241-258. ISSN 2286-1459.

346.TOMA, Ludmila. Elena Bontea și magia luminii. In: *AKADEMOS*, nr. 4(15), decembrie 2009, pp. 112-125. ISSN 1857-0461

347.Trecere în revistă a creației talentelor ieșite din norod. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1968, 7 septembrie, p. 3.

348.ȚOPA, Catea-Corina. Actualizarea ornamenticii tradiționale basarabene și implementarea acestora în vestimentația contemporană. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău, 2019, pp. 442-445. ISBN 978-9975-45-589-3.

349.URSACHI, Rodica. Creația feminină în determinarea profilului artistic din Republica Moldova. In: *Patrimoniul de ieri: implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine*, Conferință

științifică internațională, Chișinău, 11-12 februarie 2021, ediția a III-a, pp. 37-50. ISSN 2558 – 894X.

350.URSU, M. Natalia Kalașnikova – cercetător fidel al etnografiei Moldovei, la 70 de ani. In: *Buletin Științific. Revistă de Etnografie, Științele Naturii și Muzeologie*. Volum 25 (38), Chișinău, 2016, pp. 243-247. ISSN 1857-0054.

351.VASILIEV, T. Mâini de aur. In: *Nistru*, 1959, Nr. 9, pp. 152-154.

352.VASILIEV, Valentina. Valorificarea motivului tradițional „Pomul vieții” în vestimentație de stilistică modernă. In: *Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor*, Universitatea Tehnică a Moldovei, 26-29 martie, 2019. Chișinău, 2019, vol. 2, pp. 438-441. ISBN 978-9975-45-589-3. (Vol. 2).

353.VOROBIOVA, Iu. Renașterea unui vechi meșteșug. In: *Chișinău. Gazeta de seară*, 1983, 14 mai, p. 3.

354.XENOFONTOV, Ion, EȘANU, Andrei. Mănăstirea Saharna. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova: studii enciclopedice*, coord.: Andrei Eșanu. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, pp. 541-556. ISBN 978-9975-4389-2-6

355.XENOFONTOV, Ion. Mănăstirea Japca. In: *Mănăstirile și schiturile din Republica Moldova: studii enciclopedice*, coord.: Andrei Eșanu. Chișinău: Institutul de Studii Enciclopedice, 2013, pp. 441-468. ISBN 978-9975-4389-2-6

356.ZBÂRCIOG, Vlad. Coborând în profunzimi, spre esențe. In: *Literatura și arta*, 1984, 8 martie, p. 6.

357.ZBÂRCIOG, Vlad. Metafore plastice despre existența noastră în timp. In: *Nistru*, 1984, Nr. 10, pp. 147-152.

358.ZBÂRCIOG, Vlad. Ștergere tradiționale moldovenești. In: *Literatura și arta*, 2004, 11 martie, p. 6.

359.ZELENCIUC, V. Moștenire scumpă. In: *Cultura*, 1966, 9 aprilie, p. 12.

360.ZELENCIUC, V., BÂTCĂ, M. Universul lumii țărănești, înscris într-un romb. In: *Revista de Etnologie*, 2001, nr. 1, pp. 5-14.

361.В музее этнографии открылась выставка „Молдавский национальный ковер”. In: *Кишиневский обозреватель*, 2008, 18 septembrie, p. 23.

362.ВОЛОДИН, С. Древняя профессия молодых. In: *Молодежь Молдавии*, 1968, 28 decembrie, p. 5.

363.ВОРОБЬЕВА, Ю. Возрождение древнего станка. In: *Вечерний Кишинев*, 1983, 14 mai, p. 3.

364.ВОРОБЬЕВА, Ю. Станки из прошлого. In: *Советская культура*, 1983, 11 iunie, p. 3.

- 365.Выставка молдавских ковров в Москве. In: *Советская Молдавия*. 1959. 5 noiembrie, p. 3.
- 366.Выставка народного творчества. In: *Советская Молдавия*. 1947, 4 iulie, p. 4.
- 367.ГОБЕРМАН, Давид. Искусство ковроделия в Молдавской ССР. In: *Советская этнография*, 1959, Nr. 3, pp. 57-72.
- 368.ГОБЕРМАН, Давид. Народный молдавский ковер в современной квартире. In: *Декоративное искусство СССР*, 1962, nr. 11, p. 39-42.
- 369.Гоблен-метафора сотканная шерстяной нитью. In: *Днестровский маяк* (Резина), 1987, 27 iunie, p. 4.
- 370.ГРАШИН, Н. Сокровища молдавских сел. In: *Советская женщина*, 1981, nr 11, pp. 28-29.
- 371.ЕВДОКИМОВА, Е. Сотканное чудо. In: *Вечерний Кишинев*, 1984, 18 februarie, p. 3.
- 372.КАЛАШНИКОВА, Н. Культурное наследие молдаван в собрании Российского этнографического музея. In: *Материалы международной научной конференции «Пруто-Днестровский регион. Диалог культур» посвященной 650-летию молдавской государственности и 300-летию со дня рождения Антиоха Кантемира*, Санкт-Петербург, 2010, pp. 140-143. УДК 687.1.016 ББК 63.4я 431.
- 373.КАНТОР, Л., ТЫМЧИШИР, В. И красок нежное звучанье. In: *Труд*, 1982, 19 noiembrie, p. 3.
- 374.Килимы. In: *Культура и жизнь*, 1985, nr. 9, p. 48.
- 375.Ковры „Каса Маре”. In: *Известия*, 1968, 4 septembrie.
- 376.КОЖОЛЯНКО, Г. Исследование домашнего ткачества молдаван. In: *Народное творчество и этнография*, 1988, nr. 3, p. 81-82.
- 377.ЛОСКУТОВА, О. Мастера на все руки. In: *Советская Молдавия*, 1983, 20 martie, p. 4.
- 378.НАУТОВА, Э. „Мештер фаур”. In: *Химия и жизнь*, 1972, nr. 12, pp. 75-77.
- 379.НОВИКОВ, И.А. «Артель»: этимология слова и термин в русском дореволюционном законодательстве. In: *Томский Государственный Университет. История*, Томск: 2009, pp. 83-85.
- 380.ПИНЕГИНА, Ирина. Гайдарские узоры снова выступают на коврах. In: *Молдавские ведомости*, 2013, 6 septembrie, p. 8.
- 381.ПОСТОЛАКИ, Е. Из истории крашения пряжи у молдаван (XIX – нач. XX в). In: *Известия АН МССР. Сер. обществ. Наук*, 1979, nr. 3, pp. 72-78.

382.ПОСТОЛАКИ, Е. Орудия народного ткачества у молдлан в XIX – нач. XX в. In: *Известия АН МССР*. Сер. общ. Наук, 1981, Nr. 3, pp. 57-64.

383. ПОСТОЛАЧИ, Елена. Ворсовые ковры Молдавия. In: *Этнография и искусство Молдавии*. Chişinău: Ştiinţa, 1972, pp. 167-176.

384.РЫБКИНА, Л. Как Людмила и Татьяна сменили профессию. In: *Диалог*, 1988, nr 2, pp. 7-8.

385.СТАНЧУ, Е. Старинное сукноделие молдован. In: *Советская этнография*, 1972, Nr. 1, pp. 119-121.

386.СУРУЧАНУ, Валерия. Всегда открытые окна. In: *Независимая Молдова*, 1997, 19 august, p. 3.

387.СЫНЖЕРЯНУ, В. Мастер. In: *Комсомольская правда*, 1974, 2 iunie, p. 2.

388.СЫТНИК, П. Молдавские ковры на Всемирную выставку в Париже. In: *Красная Бессарабия*. 1936. nr. 11, p. 11.

389.ТОКАРЧУК А., КАНГАШ С., ФЛОРЯ-БУРДУЖА Е. Висновки щодо ревіталізації процесу традиційного фарбування вовни. In: *Збірник наукових праць VI Міжнародної науково-технічної конференції з проблем вищої освіти і науки ТК-2020 «Прогресивні напрямки розвитку технологічних комплексів»* м. Луцьк, Україна 2-4 червня 2020 року / Collection of scientific reports of VI-th International scientific and technical conference devoted to problems of higher education and science ТК-2020 «Progressive directions of technological complexes development» Lutsk, Ukraine, June 2-4, 2020, pp. 121-124.

390.ШМУНДЯК, Т. Живут в Ливэдень, Дрокиевского района. In: *Советская Молдавия*, 1972, 25 martie, p. 4.

Surse web:

391. [online] [citată 07.09.2021]. Disponibil: [Cerga | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniuiaterial.md\)](http://Cerga | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova (patrimoniuiaterial.md)).

392. [online] [Covorul | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniuiaterial.md\)](http://Covorul | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova (patrimoniuiaterial.md)) (07.09.2021)

393. [online] <http://manastireahincu.md/participarea-manastirii-hincu-la-expozitia-pascala-miinile-mamei/> (13.08.2016).

394. [online] <http://rusticart.md/>(14.06.2016).

395. [online] <http://www.isabelldehillerin.com/> (24.05.2020).

396. [online] <http://www.jc.md/destine-tesute-cu-ata/> (03.12.2016).

397. [online] <http://www.jc.md/mesterita-de-la-gordinesti/> (24.08.2017).

398. [online] <http://www.mc.gov.md/ro/content/au-fost-premiati-cei-mai-buni-mesteri-populari> (19.08.2022).
399. [online] <http://www.patrimoniuiaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99elementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial-tehnici-%C8%99i-cuno%C8%99tin%C8%9Belegate-de-arta/> (07.09.2021).
400. [online] <https://balti.md/27-iunie-ziua-portului-popular/> (01.11.2022).
401. [online] <https://covoare.md/about-us> (19.08.2022).
402. [online] <https://ethnomuseum.ru/kollekcii/obzor-kollekcij/kollekcii-po-narodam-belorussii-ukrainy-moldavii/> (13.05.2020).
403. [online] <https://floare-carpet.md/rom/despre-noi-1> (19.08.2022).
404. [online] <https://knutd.edu.ua/pod-ta-publkat/news/14215/> (23.10.2022).
405. [online] https://mecc.gov.md/sites/default/files/s.02.o.019_materiologia_si_tehnologia_tapiseriei_artistice_pam.pdf.
406. [online] <https://noapteacercetatorilor.md/sites/default/files/2022-11/04-Alina-Tocarciu-reciclare-textile.pdf> (25.11.2022).
407. [online] <https://protv.md/actualitate/un-covor-moldovenesc-va-aparea-in-capitala-doar-ca-acesta-nu-va-fi-tesut-ci-pavat-pe-aleea-de-pe-bulevardul-grigore-vieru-video---2585504.html> (20.08.2022).
408. [online] <https://rusticart.md/portfolio-item/muzeul-textilelor/> (14.07.2020).
409. [online] <https://utm.md/blog/2022/09/19/facultatea-de-design-utm-la-festivalul-international-de-moda-transilvania-fashion/> (23.10.2022).
410. [online] <https://www.facebook.com/muzeul.chisinaului/photos/pcb.183483869921863/183483796588537/?type=3&theater> (22.10.2022).
411. [online] <https://www.facebook.com/pg/AO-Uniunea-Me%C5%9Fterilor-Populari-din-Moldova-417646812005381/posts/> (19.08.2022).
412. [online] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=108154&lang=ro (19.08.2022).
413. [online] <https://www.timpul.md/articol/mesterul-popular-valentina-gutu-a-vernizat-expozitia-comori-din-lada-cu-zestre-108501.html>
414. [online] https://www.youtube.com/watch?v=oqxLTsZYgGQ&ab_channel=IDSITV (23.10.2022).

415. [online] https://www.youtube.com/watch?v=yBnCqv3s_IY&ab_channel=BibliotecaNa%C5%A3ional%C4%83aRepubliciiMoldova (23.10.2022).
416. [online] <https://www.ziarulnational.md/studiu-mestesugurile-populare-pe-cale-de-disparitie-in-sudul-r-moldova-si-in-judetele-vaslui-si-galati-din-romania-unele-indeletniciri-mestesugaresti-practicat-pe-vremuri-au-disparut-numarul-mesterilor-populari-s-a-redus-drastic/> (19.08.2022).
417. [online] <https://youtu.be/VBrSB3k36BU>; <https://youtu.be/kG2frCPR0yE> (23.10.2022).
418. [online] [Lăicerul | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniuiaterial.md\)](http://Lăicerul | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova (patrimoniuiaterial.md)) (07.09.2021).
419. [online] [Ministerul Educației și Cercetării | Guvernul Republicii Moldova \(gov.md\)](http://Ministerul Educației și Cercetării | Guvernul Republicii Moldova (gov.md)) (10.10.2021).
420. [online] [Păretare | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniuiaterial.md\)](http://Păretare | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova (patrimoniuiaterial.md)) (07.09.2021).
421. [online] www.innatex.muveo.de (19.08.2022).
422. „OCEAN BEAT” – A clothing collection that brings awareness to ocean water pollution, [online] <https://utm.md/en/blog/2020/08/10/drunk-ocean-a-clothing-collection-that-brings-awareness-to-ocean-water-pollution/>
423. „Poeme țesute cu dor” – expoziția covoarelor tradiționale „culese” de Ecaterina Popescu, [online] <https://www.zdg.md/reporter-special/oameni/poeme-tesute-cu-dor-expozitia-covoarelor-traditionale-culese-de-ecaterina-popescu/> (14.06.2016).
424. „Tezaur”: Descifrăm scoarțe naționale cu Ecaterina Popescu, [online] https://www.youtube.com/watch?v=fL4DrGFg8bc&ab_channel=TeledioMoldova (15.07.2022).
425. A Look At Modern Hardanger, [online] <https://colourcomplements.com/2021/06/modern-hardanger-design-in-greater-detail.html> (20.10.2022).
426. About Heimtextil, [online] <https://heimtextil.messefrankfurt.com/frankfurt/en/profile.html> (22.10.2022).
427. ANDREESCU Diana. Design ecologic sau poluez, deci exist, [online] https://www.researchgate.net/publication/344429229_DESIGN_ECOLOGIC-POLUEZ_DECI_EXIST

428. Artă decorativă națională [online] [citată 10.11.2022]. Disponibil: <https://www.mnam.md/arta-decorativa-nationala?lang=ro>.
429. Astăzi a avut loc cea de-a V-a ediție a Târgului Național al Covorului – Covorul Dorului [online] [citată 13.08.2019]. Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/astazi-avut-loc-cea-de-v-editie-targului-national-al-covorului-covorul-dorului>.
430. Astăzi aniversăm ziua națională a portului tradițional românesc, [online] <https://balti.mae.ro/local-news/1211> (19.08.2022).
431. Blue green Hardanger panel, [online] <http://www.vettycreations.com.au/blue-green-hardanger.html>.
432. BOTNARIUC Liliana. Viața și eternitatea covoarelor moldovenești, [online] <https://www.zdg.md/reporter-special/oameni/viata-si-eternitatea-covoarelor-moldovenesti/> (19.08.2022).
433. Centenarul „Academiei bârlădene”: Ediție anastatică, „Covor basarabean” de D. Iov cu gravurile originale de Theodor Kiriakoff-Suruceanu, alcătuită și îngrijită de Cătălin-Andrei Teodoru, Bârlad: Editura „Sfera”, 2015. 141 p.
434. CONVENȚIE din 20 octombrie 2005 asupra protecției și promovării diversității expresiilor culturale, [online] <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/72999> (18.11.2018).
435. Covoare moldovenești nou-noute sau de sute de ani, mostenite de la bunici - toate au putut fi admirate la un festival al Covorului, organizat la Clisova Noua, Orhei. [online] <http://protv.md/stiri/social/covoare-moldovenesti-nou-noute-sau-de-sute-de-ani-mostenite-de---1499211.html> (24.08.2017).
436. Covorul în bumbi, tradiție și inovație Tatiana Popa, [online] <https://casaparinneasca.wordpress.com/2014/01/20/covorul-in-bumbi-traditie-si-inovatie-tatiana-popa/> (15.08.2016).
437. COVORUL ÎN BUMBI, tradiție și inovație, Muzeul Casa Parinteasca, Tatiana Popa, [online] <https://www.slideshare.net/ghenador/projec-tfinal-copy>(30.10.2022).
438. Covorul Pomul vieții – cel mai întâlnit la Târgul Național al Covorului 2015, [online] <https://diez.md/2015/12/13/foto-covorul-pomul-vietii-cel-mai-intalnit-la-targul-national-al-covorului-2015/> (30.10.2022).
439. Decizia Consiliului din 18 mai 2006 privind încheierea Convenției pentru protecția și promovarea diversității expresiilor culturale, [online] <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/ALL/?uri=CELEX%3A32006D0515> (18.11.2018).

440. DOBRE Roxana. Creșterea viermilor de mătase – o idee de afacere agricolă cu investiție mică și profit mare, [online] <https://agointel.ro/35476/cresterea-viermilor-de-matase-o-idee-de-afacere-agricola-cu-investitie-mica-si-profit-mare/>
441. DRUȚA Alexandra, Heimtextil 2018 – cel mai mare targ de textile, [online] <https://alexandradruta.ro/2018/01/29/heimtextil-2018-mare-targ-textile/> (22.10.2022).
442. DRUȚA Alexandra, Tipuri de materiale si cum le recunosti, [online] <https://alexandradruta.ro/2016/09/26/tipuri-de-materiale-cum-recunosti/> (22.10.2022).
443. DRUȚA Alexandra. Materiale pe bune: bumbacul egiptean, [online] <https://alexandradruta.ro/2016/08/08/materiale-bune-bumbac-egiptean/> (22.10.2022).
444. DRUȚA Alexandra. Materiale pe bune: matasea naturala, [online] <https://alexandradruta.ro/2016/08/17/matasea-naturala/> (22.10.2022).
445. Ecodesign Directive, [online] <https://www.eceee.org/ecodesign/process/> (27.09.2022).
446. Educația ecologică discutată la webinarul organizat în cadrul proiectului NCE, [online] <https://noapteacercetatorilor.md/webinar-scoala-secolului-xxi-educatia-ecologica-pentru-sustenabilitate> (23.10.2022).
- a. Expoziție comemorativă a artistului plastic Ioachim Postolachi a fost deschisă la Chișinău, [online] https://moldova-suverana.md/article/o-expozitie-comemorativa-a-artistului-plastic-ioachim-postolachi-a-fost-deschisa-la-chisinau_13338 (16.05.2018).
- b. Expoziție personală a pictoriței Maria Saka-Răcilă a fost vernisată la Chișinău, [online] <https://www.moldpres.md/news/2016/07/14/16005710> (20.10.2018).
447. *Florile Raiului. Cusături populare românești originale din anul 1937*. 50 p. [online] [citată 12.12.2022]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/158158810/Florile-Raiului-Cusaturi-Populare-Romanesti-Originale-Din-Anul-1937>.
448. Foto/ „OCEAN BEAT” – o colecție vestimentară creată de un tânăr din Moldova, care atrage atenția asupra poluării apelor oceanice, [online] <https://ecopresa.md/foto-ocean-beat-o-colectie-vestimentara-creata-de-un-tanar-din-moldova-care-atrage-atenția-asupra-poluării-aperor-oceanice/> (12.08.2022).
449. GHEORGHIU, A. *Țesutul Covoarelor*. București, 1932. 97 p. [online] [citată 12.12.2022]. Disponibil: <https://ru.scribd.com/doc/258595033/Tesutul-Covoarelor-Alexandrina-Gheorghiu-Bucuresti-1932>.
450. Ghidul Mesterilor Populari din Republica Moldova, [online] <https://ru.scribd.com/document/377365894/Ghidul-Mesterilor-Populari-Din-Republica-Moldova#> (10.09.2018).

451. Goblenuri cu laseta romaneasca - carte romaneasca, [online] https://www.youtube.com/watch?v=EZYAJ9ujC2U&ab_channel=ValentinaSerban (30.10.2022).
452. GONDIU, Marina, VLAS-VEVERIȚĂ, Lina, BARBĂ, Veronica, Aspectul ecologic în procesul de design [online] [citat 07.09.2021]. Disponibil: http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/9709/Conf_Probleme_actuale_Urbanism_2014_V1_p73-76.pdf?sequence=1
453. Hotărârea Guvernului Nr. 271 din 09.04.2014 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a culturii „Cultura 2020” și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia, [online] https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=60253&lang=ro (18.11.2018).
454. IA MANIA 2022: cum a fost la cea de-a opta ediție a festivalului, [online] <https://www.moldova.org/ia-mania-2022-cum-a-fost-la-cea-de-a-opta-editie-a-festivalului/> (01.11.2022).
455. Industria creșterii viermilor de mătase va fi resuscitată. Ce institut va fi înființat de Ministerul Agriculturii, [online] <https://stirileprotv.ro/divers/industria-cresterii-viermilor-de-matase-va-fi-resuscitata-ce-institut-va-fi-infiintat-de-ministerul-agriculturii.html> (24.10.2022).
456. INFOINVENT 2015, Catalog Oficial. Expoziția Internațională Specializată 25-27 noiembrie 2015, [online] <https://docplayer.net/48794609-I-n-f-o-i-n-v-e-n-t.html>, p. 206-207 (23.10.2022).
457. INFOINVENT 2017, Ediția a XV-a, Catalog Oficial. Expoziția Internațională Specializată 15-18 noiembrie 2017, [online] <https://infoinvent.md/assets/files/catalog/catalog-2017.pdf>, p. 183-184 (23.10.2022).
458. International trade fair for home and contract textiles, [online] <https://heimtextil.messefrankfurt.com/frankfurt/en.html>.
459. Inul, cânepa și bumbacul – principalele plante textile, [online] <https://biblioteca.regielive.ro/referate/agronomie/inul-canepa-si-bumbacul-principalele-plante-textile-178374.html> (22.10.2022).
460. IVARLAC Andrei, [online] <https://gagauziadialogue.md/ro/andrei-ivarlac/> (19.08.2022).
461. Laboratorul entomologie „Profesor Boris Vereșciaghin”, [online] <https://zoology.md/laboratorul-entomologie-profesor-boris-veresciaghin> (22.10.2020).
462. Legenda covorului de Chișinău, [online] <https://chisinaucapitala.wordpress.com/2022/01/28/legenda-covorului-de-chisinau/> (18.11.2021).
463. Mătasea – „regina țesăturilor”, [online] <https://wol.jw.org/ro/wol/d/r34/lp-m/102006207>.

464. Meșteri populari din sudul țării și România au învățat competențe antreprenoriale în meșteșugărit, [online] <https://www.moldpres.md/news/2021/06/25/21004528> (19.08.2022).
465. Meșterul popular Ecaterina Popescu: „Prin covorul autentic, vom dăinui ca neam”, [online] <https://www.moldpres.md/news/2022/01/04/22000045> (30.03.2022).
466. Muzeul textilelor, [online] <https://rusticart.md/portfolio-item/muzeul-textilelor/>.
467. Nodișor la băsmăluță Ghidul bunelor practici - Tatiana Popa, Casa parinteasca, [online] <https://www.slideshare.net/ghenador/nodior-la-bsmlu-ghidul-bunelor-practici-tatiana-popa-casa-parinteasca/>
468. Parlamentul, Lege Nr. 135 din 20.03.2003 privind meșteșugurile artistice populare [online] [citată 21.10.2021]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=27758&lang=ro.
469. Participarea Mănăstirii Hîncu la Expoziția pascală „Măinile Mamei”, [online] <http://manastireahincu.md/participarea-manastirii-hincu-la-expozitia-pascala-miinile-mamei/> (13.08.2016).
470. Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova, [online] [citată 20.10.2021]. Disponibil: <https://patrimoniuiaterial.md/ro/pagini/registrul/fi%C8%99ele-elementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial>
471. Pe 26 iunie sărbătorim Ziua Națională a Portului Popular. Agenda evenimentului, [online] <https://www.mc.gov.md/ro/content/pe-26-iunie-sarbatorim-ziua-nationala-portului-popular-agenda-evenimentului> (19.08.2022).
472. POPA Tatiana. Covorul în bumbi - element curativ în terapia netradițională, Chișinău 2012. Faima covorului moldovenesc în bumbi a ajuns departe de hotarele țării, peste oceane, [online] <https://diez.md/2015/03/12/faima-covorului-moldovenesc-in-bumbi-a-ajuns-departe-de-hotarele-tarii-peste-oceane/>.
473. POPESCU Ecaterina, [online] <https://traditional.md/ro/producer/popescu-ecaterina> (12.08.2020).
474. PRALEA, Jeni, SOLTUZ, Elena. Eco design in design process. In: *Annals of the University of Oradea, Fascicle of Textiles, Leatherwork* [online] [citată 26.08.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/273768404_Eco_design_in_design_process.
475. PREDĂ, Angelica. *Terminologia textilă*. Teză de doctorat. Universitatea din Craiova, 2021, [online] https://www.ucv.ro/pdf/invatamant/educatie/programe_doctorat/teze_doctorat/programate_2021/preda/rezumat_ro.pdf (19.01.2022).

476. Registrul Național al patrimoniului cultural imaterial [online] [citată 20.10.2021]. Disponibil: <https://mecc.gov.md/ro/content/registrul-national-al-patrimoniului-cultural-imaterial>
477. SIMAC, A. Școala de tapiserie din Chișinău [online] [citată 23.10.2022]. Disponibil: https://www.youtube.com/watch?v=HDMmfUx0s5E&ab_channel=Chi%C8%99in%C4%83upri nMorileTimpului.
478. Strategia națională de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, Legea Parlamentului nr. 315/2022 pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova Europeană 2030”, [online] <https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelelegislative/tabid/61/LegislativId/6209/language/ro-RO/Default.aspx> (12.12.2022).
479. Sustainable product policy & ecodesign, [online] https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability/sustainable-product-policy-ecodesign_en.
480. Târgul Național al Covorului desfășurat pentru prima dată în Republica Moldova, [online] <https://www.mc.gov.md/ro/content/targul-national-al-covorului-desfasurat-pentru-prima-data-republica-moldova-0> (19.08.2022).
481. Tehnici și cunoștințe legate de arta populară și meșteșugurile tradiționale [online] [citată 20.10.2021]. Disponibil: <https://patrimoniuiaterial.md/ro/pagini/registrul-fi%C8%99elementelor-de-patrimoniu-cultural-imaterial/tehnici-%C8%99i-cuno%C8%99tin%C8%9Be-legate-de-arta-popular%C4%83-%C8%99i-me%C8%99te%C8%99ugurile-tradi%C8%9Bionale>
482. Tehnici tradiționale de realizare a scoartei în România și Republica Moldova, [online] <https://www.unesco.org/archives/multimedia/document-4372-rom-2> (18.11.2022).
483. Tehnici tradiționale de realizare a scoartei în România, [online] https://patrimoniu.ro/images/imaterial/Tehnici-traditionale_scoarta_Romania.pdf (18.11.2022).
484. Tehnicile tradiționale de realizare a scoartei înscrise în lista reprezentativă UNESCO, [online] <https://www.mc.gov.md/ro/content/tehnicile-traditionale-de-realizare-scoartei-inscrise-lista-reprezintativa-unesco> (18.11.2022).
485. Textile [online] [citată 23.10.2022]. Disponibil: <https://www.britannica.com/topic/textile/The-modern-textile-industry>.
486. Tezaur - Taina Covorului în Bumbi la Moldova 1, [online] https://www.youtube.com/watch?v=7b1_T77EMJc&ab_channel=CovalencoS.
487. The 2005 Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, Paris, 20 October 2005, [online] <https://en.unesco.org/creativity/sites/creativity/files/passeport-convention2005-web2.pdf> (18.11.2018).

488. **TOCARCIUC**, Alina, **BULAT**, Nina. Aspecte de valorificare a tehnicii decorative „laseta românească” în design vestimentar. In: IV-D International Symposium Creativity Technology Marketing, pp. 189-194, [online] http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/6782/Conf_CTM_2017_pg189-194.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
489. Viermii de mătase – cum se produce cea mai fină stofă, [online] <https://agrobiznes.ro/idei-de-afaceri/viermii-de-matase-cum-se-produce-cea-mai-fina-stofa> (24.10.2022).
490. Ziua Universală a Iei este sărbătorită la 24 iunie, odată cu sărbătoarea de Sânziene, [online] <https://www.icr.ro/paris/24-iunie-sa-sarbatorim-ziua-internationala-a-ieii> (19.08.2022).
491. Крыжма. Предназначение и использование крыжмы [online] [citată 22.10.2022]. Disponibil: <https://krestini.com.ua/kryzhma.html>.
492. Принцип интерпретации как художественный метод в творчестве петербургских дизайнеров [online] <https://kostumologiya.ru/PDF/10IVKL119.pdf>, (kostumologiya.ru) Коровко Андрей Александрович (21.07.2022).

ANEXE

Anexa 1. Materialele de teren ale autorului, lista informatorilor, a muzeelor vizitate, tabele diagrame elaborate

Arhiva Asociației Meșteșugurilor Artistice Populare „Artizana”.

Informații culese pe teren în timpul vizitei de documentare la „Casa Părintească”, s. Palanca, rn Călărași.

Informații de teren culese în timpul vizitei de documentare la Complexul „Artă rustică” din satul Clișova, Nouă rn Orhei.

Materialele documentărilor pe teren din muzeul or. Călărași.

Materialele documentărilor pe teren din muzeul or. Orhei.

Materialele documentărilor pe teren din muzeul or. Soroca.

Materialele documentărilor pe teren din muzeul or. Ungheni.

Materialele documentărilor pe teren din muzeul s. Beșalma, rn Comrat.

Materialele documentărilor pe teren din muzeul s. Boldurești, rn Nisporeni.

Materialele documentărilor pe teren din muzeul s. Cărbuna, rn Anenii-Noi.

Materialele documentărilor pe teren din muzeul s. Sadaclia, rn Basarabeasca.

Materialele documentărilor pe teren din muzeul s. Stârcea, rn Glodeni.

Materialele documentărilor pe teren la mănăstirea de maici s. Călărășăuca.

Materialele documentărilor pe teren la mănăstirea de maici s. Hagimus.

Materialele documentărilor pe teren la mănăstirea de maici s. Hirova.

Materialele documentărilor pe teren la mănăstirea de maici s. Răciula.

Materialele documentărilor pe teren la mănăstirea de maici s. Tabăra.

Lista informatorilor, 2014–2022

Raionul	Localitatea	Nume, prenume, anul nașterii	Anul culegerii
1	2	3	4
Anenii Noi	Țîntăreni	Golub Violeta,	2020
		Valentina Macrii, 1952	2020
Cahul	s. Slobozia Mare	Dumitru Zaporojan, 1986	2020
Dondușeni	s. Horodiște	Lîsîi Emilia, 1929	2015
	s. Țaul	Gramă Liuba, 1942	2018

1	2	3	4
	s.Țaul	Lidia Diacon, 1957	2019,2022
Hâncești	s. Negrea	Lidia Obleac	2020
Ocnița	or. Otaci	Botnari Eugenia, 1937	2017
		Botnari Grigore, 1933	2017
	s. Berezovca	Ungureanu Vera, 1937	2020
		Cacianovscaia Matrona, 1928	2021
	s. Vălcineț	Crepostnaia Eugenia, 1949	2020
	s. Codreni	Rotari Maria, 1957	2020
Rîbac Tamara, 1948		2020	
Ungheni	Ungheni	Vasile Iucal	2020
Râșcani	s. Aluniș	Cioruța Ecaterina, 1939	2019
Soroca	or. Soroca	Nicolae Bulat, 1952	2021

Lista muzeelor vizitate în perioada 2014–2022

Raionul	Localiatea	Muzeul
Chișinău	Chișinău	Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală
Anenii Noi	Țîntăreni	Muzeul satului
Basarabeasca	Basarabeasca	Muzeul de Istorie și Etnografie
Dondușeni	Țaul	Muzeul satului
Ungheni	Ungheni	Muzeul de Istorie și Etnografie
	Pîrlița	Muzeul satului
Ocnița	Ocnița	Muzeul de Istorie și Etnografie
Fălești	Fălești	Muzeul de Istorie și Etnografie Lazăr Dubinovski
Soroca	Soroca	Muzeul de Istorie și Etnografie
Strășeni	Strășeni	Muzeul de Istorie și Etnografie
Criuleni	Criuleni	Muzeul de Istorie și Etnografie

Tabelul 1. Tipologia pieselor în funcție de materie primă și destinație

Materie primă	Piese de interior			Piese de ocazie				Piese de uz gospodăresc		
	Pentru perete	Pentru pardoseli	Pentru uși, ferestre și pentru zonare	Pentru naștere, botez, cumătrii	Pentru logodnă, nuntă	Pentru înmormântare	Pentru ocazii sporadice	Pentru bucătărie, păstrare	Pentru dormitor, odihnă	Pentru igiena individuală
Lână, Semilână	Covorul, Lăicerul, Păretarul, Scoarța Cerga	Lăicerul, Țolul Scoarța			Pocrovăț			Traiste Desage	Lăicerul, Postav Țolul Velință Macat Iorgan Cerga	
In						Prosop/ștergar		Prosop/Ștergar Față de masă Zolnice		Prosop/ștergar
Cânepă		Țolul						Saci, Veretcă/opol Traiste Desage Zolnic	Țolul	
Bumbac	Prosop/ștergar	Țolul		Prosop/ștergar	Prosop de nuntă Pocrovăț	Pocrovăț		Prosop/ștergar Față de masă Zolnic Mânășterguri	Țolul Macat Iorgan	Prosop/Ștergar Mânăștergură
Mătase				Prosop	Prosop			Față de masă		

Tabel elaborat de autor⁵¹¹

Tabelul 2. Piese de interior

Pentru pereți	Pentru pardoseli	Pentru uși, ferestre și pentru zonare
Covor Păretar Scoarța Lăicer Cergă Prosop Batistă	Lăicer Țol Scoarța	Prosop pentru acoperirea ferestrelor Prostire de perete

Tabel elaborat de autor⁵¹²

⁵¹¹ Tocarciuc Alina. Considerații privind tipologia textilelor tradiționale de interior din Moldova, în: Patrimoniul cultural de ieri: implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine, Conferință științifică internațională, Chișinău, 28-29 septembrie 2021, ediția a IV-a, p. 251-257, [online] https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/251-257_4.pdf (consultat 20.03.2022)

⁵¹² Tocarciuc Alina. Considerații privind tipologia textilelor tradiționale de interior din Moldova, p. 251-257.

Tabelul 3. Piese de uz gospodăresc

Pentru bucătărie, păstrare	Pentru dormitor, odihnă	Pentru igiena individuală
Traiste/Desage Ștergar Față de masă Zolnice Saci, Mânășterguri Țol de grâne	Lăicerul, Postav Țolul Velință Macat Iorgan Cerga Cearșaf Rumba	Ștergar Mânășterguri

Tabel realizat de autor

Tabelul 4. Piese de ocazie (ceremoniale)

Pentru naștere, botez, cumătrii	Pentru logodnă, nuntă	Pentru înmormântare	Pentru ocazii sporadice
<ul style="list-style-type: none"> • Prosop pentru spălătul mâinilor la moașă • Prosop pentru spălătul mâinilor la preot • Crijmă 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prosop de nuntă: <ul style="list-style-type: none"> • pentru nuni • pentru staroste • pentru mireasă • pentru mire • pentru vorniceii • pentru schimbul de colaci al cuscrilor • pentru spălătul mâinilor la nuni • pentru cununie 2. cearșaful miresei 3. Fața de pernă a miresei 4. Batista, năfrămița miresei 5. Fața de masă a miresei 6. Covorul miresei 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prosop/ștergar: <ul style="list-style-type: none"> • pentru <i>puntea</i> de înmormântare (podurele) • pentru pomană • pentru legare la cruce și steaguri • pentru umărul preotului • pentru icoana • pentru acoperirea feței mortului (obrăzare); 2. Lăicer de pomană 	Prosop pentru coș de Paști ș.a.

Tabel elaborat de autor⁵¹³**Tabelul 5. Piese textile: etimologie, descriere și mostre**

Denumirea, etimologia	Descriere	Exemplu
COVOR ⁵¹⁴	<p>Piesă textilă decorativă de bază folosită la împodobirea pereților locuinței.</p> <p>Din categoria covoarelor se întâlnesc și fac parte: scoarța, chilimul, războiul, covorul, pologul, cerga</p>	

⁵¹³ Tocarciuc Alina. Typology and specificity of traditional ceremonial textiles, în: Conservation and restoration of cultural heritage, vol. XXII, Iași: Doxologia, 2021, p. 241-258. ISSN 2286-1459.

⁵¹⁴ [online] [Covorul | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniuculturalimaterial.md\)](http://patrimoniuculturalimaterialalRepubliciiMoldova.md) (consultat 07.09.2021).

<p>SCOĂRȚĂ din lat. scortea. coajă, acoperire⁵¹⁵</p>	<p>Covor cu urzeală de lână sau bumbac și băteală din lână. Specific – gamă cromatică redusă și caldă Fondaluri colorate (verde, arămiu, roz, cafeniu) și chenare înguste.</p>	<p>Covor sf. sec. XIX – înc. sec. XX, Soroca</p> <p>Scoarță sf. sec. XIX – înc. sec. XX, Soroca</p>
<p>LĂICÉR sau lăvicer din la (v)îță + sufixul -ar – obiectul de mobilă⁵¹⁶</p>	<p>Scoarță îngustă de lână colorată, țesută cu dungii sau alesături, cu care se împodobesc lavițele și pereții.</p>	 <p>Lăicer sf. sec. XIX – înc. sec. XX, Soroca</p>
<p>PĂRETĂR din p(e)ret(e) + sufixul -ar –</p>	<p>Covor mic, bucată de pânză brodată, hârtie cu desene etc. care se pune pe perete, în casele țărănești, în scop decorativ.</p>	

⁵¹⁵ Scoarță, [online] <https://dexonline.ro/definitie/scoar%C8%9B%C4%83> (consultat 07.09.2021).

⁵¹⁶ Lăicer, [online] <https://www.archeus.ro/lingvistica/CautareDex?query=L%C4%82ICER> (consultat 07.09.2021).

<p>parte din interior⁵¹⁷</p>		<p>Păretar înc. sec. XX, Soroca</p>
<p>CERGĂ⁵¹⁸ sau POCROVĂȚ din slavă (veche) pokrovīci – acoperământ⁵¹⁹</p>	<p>Covor cu o singură față mișoasă, cu mițe lungi legate de urzeala covorului în timpul țesutului cu alesătură.</p> <p>Bucată de pânză sau de stofă folosită pentru acoperirea unor obiecte de cult din religia creștină. Pătură care se pune sub șaua calului.</p>	 <p>Cerga, sec. XIX, Ungheni</p>
<p>RUMBĂ de laromb - figură geometrică⁵²⁰</p>	<p>Țesătură decorativă de lână și bumbac sau lână și cânepă, care are o față cu motive geometrice: bimecurbe, romburi mari sau mici alese cu lână unite în diferite compoziții și gamă cromatică multicoloră pe fondal negru</p>	 <p>Rumbă, sf. sec. XIX, Ungheni</p>
<p>ȚOL din ngr. <i>tsoli</i>⁵²¹</p>	<p>Țesătură groasă de lână, de cânepă sau de bumbac, folosită ca</p>	

⁵¹⁷ Păretar, [online] <https://dexonline.ro/definitie/p%C4%83retar> (consultat 07.09.2021).

⁵¹⁸ [online] [Cerga | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniulimaterial.md\)](https://www.patrimoniulculturalimaterial.md/) (consultat 07.09.2021).

⁵¹⁹ [online] <https://www.dictionarroman.ro/?c=pocrov%C4%83%C8%9B> (consultat 07.09.2021).

⁵²⁰ [online] [Rumbă | Patrimoniul cultural imaterial al Republicii Moldova \(patrimoniulimaterial.md\)](https://www.patrimoniulculturalimaterial.md/) (consultat 07.09.2021).

⁵²¹ [online] <https://www.archeus.ro/lingvistica/CautareDex?query=%C8%9AOL> (consultat 07.09.2021).

	pătură, ca velință sau pentru așternut pe jos.	
<p>VELINȚĂ⁵²² sau MACAT din arab., <i>tc.mak'ad</i> - loc de stat</p>	<p>Țesătură țărănească groasă de lână albă sau vârgată în diferite culori, de obicei împăslită la puiă, folosită ca pătură, cuvertură</p> <p>Țesătură țărănească de lână sau de bumbac, din care se fac fețe de plapumă și de perne sau cuverturi pentru paturi</p>	 <p><i>Textile de interior (pentru pereți, pat), sf. sec. XIX, Ungheni</i></p>
<p>PROSÓP dingreacă prosop-față⁵²³</p>	<p>Obiect de uz casnic pentru ștersul mâinilor, a feței, a corpului după spălare, constând dintr-o bucată dreptunghiulară de pânză(ornamentată); șervet; ștergar</p> <p>Bucată dreptunghiulară de țesătură ornamentată care servește ca podoabă în casele țărănești; ștergar.</p>	 <p><i>Prosoape ceremoniale. s. Clișova Nouă, rn Orhei, 2015</i></p>

⁵²² [online] <https://www.archeus.ro/lingvistica/CautareDex?query=VEL%C3%8DN%C8%9A%C4%82&lang=ro> (consultat 07.09.2021).

⁵²³ [online] <https://dexonline.ro/definitie/prosop>, <https://www.archeus.ro/lingvistica/CautareDex?query=%C8%99tergar&lang=ro> (consultat 07.09.2021).

<p>ZÓLNIC dina <i>zoli</i>+ suf. <i>-nic</i>⁵²⁴</p>	<p>Bucată de pânză groasă, de formă pătrată sau dreptunghiulară, folosită în gospodărie (pentru a răsturna mămăliga, a acoperi pâinea).</p>	 <p><i>Zolnic, înc. sec.XX, Anenii Noi</i></p>
<p>MÂNĂȘTÉRG URĂ din <i>Mână</i> + <i>șterge</i> + suf. - <i>ură</i>.⁵²⁵</p>	<p>Ștergar, prosop; șervet Batistă lucrată de fete înaintea măritişului.</p>	 <p><i>Mânăștergură, înc. sec. XX, Ungheni</i></p>
<p>IORGAN din <i>Tc. Yorgan</i>⁵²⁶</p>	<p>Țesătură/piesă țărănească de pus pe pat sau în căruță</p>	

⁵²⁴ [online] <https://www.archeus.ro/lingvistica/CautareDex?query=Z%C3%93LNIC&lang=ro> (consultat 07.09.2021).

⁵²⁵ [online] <https://dexonline.ro/definitie/m%C3%A2n%C4%83%C8%99tergur%C4%83>, dexonline.ro (consultat 07.09.2021).

⁵²⁶ [online] <https://dexonline.ro/definitie/iorgan> (consultat 07.09.2021).

<p>TRAIȘTĂ⁵²⁷ sau DESAGĂ⁵²⁸ din lat.<i>Bisaccium</i>, din fr.<i>besace</i>. 2 saci</p>	<p>Piesă de formă dreptunghiulară de forma unui sac mic, care are bată și se agață pe umăr.</p> <p>Traistă de formă specială, alcătuită din doi saci de pânză egali, care se poartă în echilibru, agățați de umăr.</p>	 <p><i>Traistă, înc. sec. XX, Colecția muzeului s.Țiņăreni, rn Anenii Noi</i></p>
--	--	---

Tabel elaborat de autor⁵²⁹

Tabelul 6. Meșteșuguri tradiționale/artizanat contemporan (date cu referire la anul 2018)

Numărul total de meșteri populari din cadrul unităților administrativ-teritoriale – 2780.

Numărul total al centrelor de meșteșuguri tradiționale/artizanat contemporan din cadrul unităților administrativ-teritoriale – 70.

Numărul total de meșteri populari din domeniul textilelor – 32

Nr	Denumirea deplină a centrului (atelierului)	Localitatea, adresa	Genul (genurile) de activitate	Numele/ prenumele conducătorului
1.	Casa „Cristea”	mun. Chișinău, str. Varlam, nr. 78	meșter popular, Chișinău vicepreședinte al Uniunii Meșterilor Populari din Republica Moldova, director al Casei Portului Popular „Casa Cristea”	Maria Cristea
2.	Căminul de Cultură „Meșterul Popular”	mun. Bălți, str. Independenței, nr. 84	broderie tradițională, confecționarea costumului popular	Adelaida Țibuleac

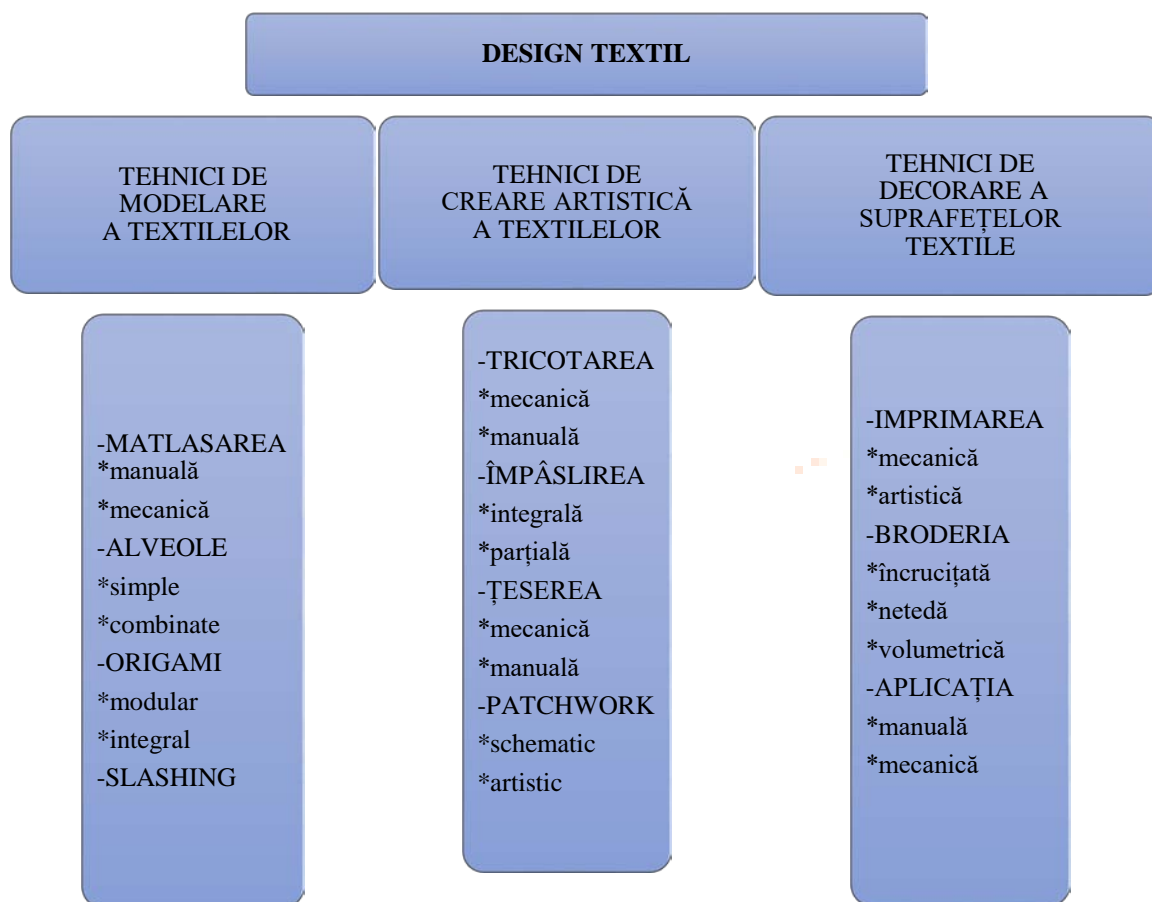
⁵²⁷ Traistă, [online] <https://www.archeus.ro/lingvistica/CautareDex?query=TRAIȘT%C4%82&lang=ro> (consultat 07.09.2021).

⁵²⁸ Desagă, [online] <https://dexonline.ro/definitie/desag%C4%83>; <https://www.archeus.ro/lingvistica/CautareDex?query=desaga&lang=ro> (consultat 07.09.2021).

⁵²⁹ Tocarciuc Alina. Considerații privind tipologia textilelor tradiționale de interior din Moldova, [online] https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/251-257_4.pdf

3.	Studioul artistic „Zestrea neamului”	mun. Bălți, str. Independenței, nr. 84	Broderie, croșetare, confecționarea costumului popular	Maria Ciobanu
4.	Centrul de meșteșugărit artistic : țesut	rn Anenii Noi, s. Maximovca	Țesutul covorașelor, covoarelor	Elena Spinei
5.	Centru de artizanat	rn Cantemir, s. Ciobalaccia	Țesut artistic, artizanat	Natalia Crudu
6.	Centru de meșteșuguri populare „Casa Părintească”	rn Călărași, s. Palanca	Broderie	Tatiana Popa
7.	Centru de meșteșuguri populare „Valentina Ursu”	rn Călărași, s. Vălcineț	Țesut artistic	Valentina Ursu
8.	„Cu ițe și suveică”	rn Dondușeni, s. Crișcăuți	Țesut covoare, prosoape, lăicere	Raisa Lungu
9.	„Mâini dibace”	rn Dondușeni, s. Plop	Goblen	Olga Ciobanu
10.	„Pomul vieții”	or. Drochia, str. 31 August, nr.11	Confecționarea măștilor, costumelor naționale, țesut	Ludmila Vașchevici
11.	„Guțu Valentina”	rn Edineț, s. Gordinești	Cusut, țesut	Valentina Guțu
12.	„Ostrovski Marcel”	rn Edineț, s. Hlinaia	Cusut, confecționarea măștilor	Marcel Ostrovski
13.	„Ostrovski Mariana”	rn Edineț, s. Hlinaia	cusut, țesut, croșetă	Ostrovski Mariana
14.	Centrul de meșteșugari „Domnițele”	rn Glodeni, s. Ustia	Țesut artistic	Parascovia Pasat
15.	Centrul de meșteșugărit	rn Hîncești, s. Bujor	Țesături tradiționale	Ana Moisei
16.	„Artă, tradiții și obiceiuri”	rn Ialoveni, s. Bardar	Broderie artistică	Aliona Manole
17.	Atelierul „Semănând semințele speranței”	rn Nisporeni, s. Grozești	Broderie artistică, confecționarea iilor	Aneta Croitoru
18.	„Meșterița”	rn Orhei, s. Peresecina	Broderie, croșetă	Maria Anghel
19.	„Artă Rustică”	rn Orhei, s. Clișova Nouă	Țesutul covoarelor, port popular	Ecaterina Popescu
20.	Centru de țesut covoare	rn Rîșcani, s. Mihăileni	Țesutul covoarelor	Ludmila Scutaru
21.	Centru de meșteșugărit	rn Rîșcani, s. Costești	Confecționarea iilor	Ludmila Tregubenco
22.	Centru de artizanat	or. Rîșcani	Croșetare, cusutul cu mărgeluțe	Eugenia Doros
23.	Atelier de croitorie	or. Sîngerei	Confecționarea vestimentației naționale	Lidia Bîrsanu
24.	Centrul de meșteșuguri populare „Fantezie”	rn Soroca, s. Vădeni	Confecționarea costumelor naționale	Elena Dumitriu
25.	Centrul de meșteșuguri populare „Croșeta fermecată”	rn Soroca, s. Vasilcău	Croșetare	Ludmila Prepelită
26.	Centrul de meșteșuguri populare „Meșterița”	rn Soroca, s. Căinari Vechi	Țesut artistic	Nina Manea
27.	„Moștenire”	or. Strășeni	Croșetă, broderie	Olga Chiriac
28.	„Ludmila Cîrpală”	rn Strășeni, com. Lozova	Croșetă, broderie	Ludmila Cîrpală
29.	„Maria Rusu”	rn Strășeni, com. Lozova	Confecționarea costumelor populare	Maria Rusu
30.	„Țărăncuța”	rn Ștefan-Vodă, s. Carahasani	Țesut, port popular	Galina Marinescu
31.	„Vasilisa”	rn Ștefan-Vodă, s. Căplani	Croșetă, împletit	Vasilisa Maxian
32.	„Mâini dibace”	rn Ștefan-Vodă, s. Ermoclia	Croșetă, împletit	Ludmila Bujor

Sursa: Asociația Obștească Uniunea Meșterilor Popolari din Moldova, Ghidul meșterilor populari din Republica Moldova, 2017⁵³⁰.

Diagramă elaborată de autor⁵³¹

⁵³⁰ Ghidul Mesterilor Popolari Din Republica Moldova, [online] <https://ru.scribd.com/document/377365894/Ghidul-Mesterilor-Popolari-Din-Republica-Moldova#> (consultat 10.09.2018).

⁵³¹ Tocarciuc Alina. Aspecte de sistematizare ale tehnicilor în designul textil actual, în: Școala doctorală științe umaniste, p. 128-131, [online] https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/128-131_0.pdf (consultat 30.10.2022).

ANEXA 2. Tradiții și inovații în arta textilelor. Foto documente

2

Tradiții și inovații în arta textilelor. Foto documente

(imaginile realizate de autor)

Figura A.2.1. Prosop. Muzeul Ținutului Natal din or. Edineț

Figura A.2.2. Prosop ceremonial. Muzeul s. Călinești, rn Fălești, anii 70–80 ai sec. XX

Figura A.2.3. Prosoape ceremoniale la muzeul „Casa părintească”, s. Palanca, r. Călărași

Figura A.2.4. Prosoap din colecția muzeului s. Boldurești, r. Nisporeni

Figura A.2.5. Prosoape ceremoniale. Colecție privată (anii 60–70 sec. XX), s. Aluniș, m Râșcani, Autor: Cioruța Ecaterina, 2019

Figura A.2.6. Prosop ceremoniale. Colecție privată (anii 60–70, sec XX), s. Aluniș, rn Râșcani, Autor: Cioruța Ecaterina, 2019

Figura A.2.7. Prosoape ceremoniale. Muzeul etnografic or. Ungheni (prima jum sec. XX). 2020

Figura A.2.8. Prosoape ceremoniale. Muzeul etnografic or. Ungheni (prima jum sec. XX). 2020

Figura A.2.9. Prosoape ceremoniale. Colecție privată (anii 70, sec XX), s. Țițăreni, rn Anenii-Noi, 2020

Figura A.2.10. Prosop ceremonial. Colecție privată (anii 70, sec XX), s. Țițăreni, rn Anenii-Noi, 2020

Figura A.2.11. Prosoape cu motive ornamentale și inscripții brodate, arhiva Asociației „Artizana”

Figura A.2.12. Proșop ceremonial țesut cu horboțică, Muzeul de Istorie și Etnografie Orhei

Figura A. 2.13. Proșop ceremonial țesut cu horboțică, s. Isaccea, r. Orhei, meșter Ludmila Șveț

Figura A.2.14. Proșop ceremonial, s. Vălcineț, r. Ocnița

Figura A.2.15. Prosoape de nuntă pentru nuni, mijlocul sec. XX, Muzeul de Istorie și Etnografie Ungheni

Figura A.2.16. Batista miresei, înc. sec. XX, Muzeul de Istorie și Etnografie Ungheni

Figura A.2.17. Prostirea miresei, înc. sec. XX, Muzeul de Istorie și Etnografie Ungheni

Figura A.2.18. Prosoape, motive vegetale, satele rî Nisporeni, Arhiva asociației „Artizana”

Figura A.2.19. Prosop, s. Cioropanii Vechi, meșter Zina Zvezdencu, Arhiva asociației „Artizana”

Figura A.2.20. Motive ornamentale și inscripții brodate, arhiva Asociației „Artizana”

Figura A.2.21. N. Bubnova, Prosop decorativ expozițional

Figura A.2.22. N. Bubnova, setul *Marița*

Figura A.2.23. N. Bubnova, Prosoape decorative

Figura A.2.24. Valentina Marțincus, Prosoape decorative expoziționale

Figura A.2.25. N. Dulghescu, Prosoape *Macii*

Figura A.2.26. Cover. Colecție privată (anii 60 sec XX), or. Otaci, rn Ocnița, 2017

Figura A.2.27. Cover. Colecție privată (anii 60 sec XX), or. Otaci, rn Ocnița, 2017

Figura A.2.28. Cover. Colecție privată (1977), or. Otaci, m Ocnîța, 2017

Figura A.2.29. Cover. Colecție privată (1900–1910), s. Calarașeuca, m Ocnîța, 2018

Figura A.2.30. Cover. Colecția muzeului etnografic or. Ungheni, 2021

Figura A.2.31. Cover. Colecția muzeului etnografic (prima jum. sec. XX) or. Ungheni, 2021

Figura A.2.32. Cover. Colecția muzeului etnografic (1920–1930) or. Ungheni, 2021

Figura A.2.33. Păretar. Colecția muzeului etnografic (prima jum. sec. XX) or. Ungheni, 2021

Figura A.2.34. Cerga. Colecția muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Ungheni, 2021

Figura A.2.35. Laicer. Colecția muzeului etnografic, (înc. sec. XX), or. Ungheni, 2021

Figura A.2.36. Cover. Colecția muzeului etnografic, (mijl. sec. XX), or. Ungheni, 2021

Figura A.2.37. Scoartă. Colecția muzeului etnografic, (sf. sec. XIX), or. Ungheni, 2021

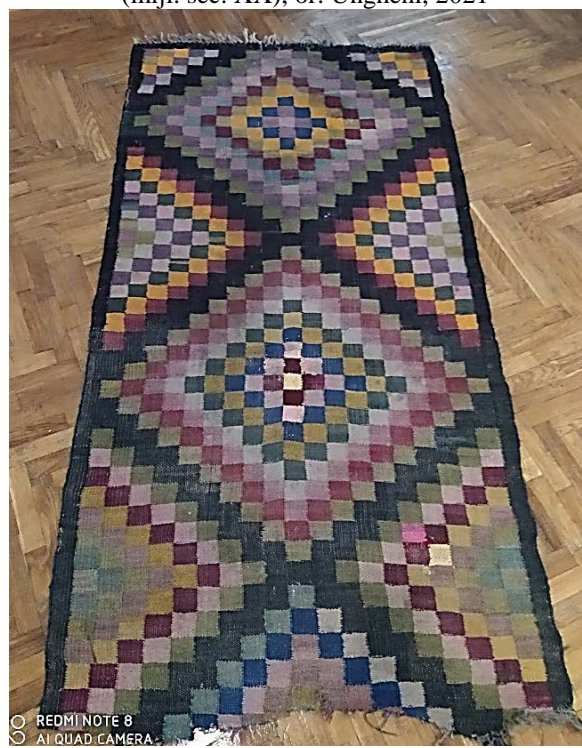

Figura A.2.38. Scoartă. Colecția muzeului etnografic, (sf. sec. XIX), or. Ungheni, 2021

Figura A.2.39. Cerga. Colecția muzeului etnografic (înc. sec. XX), or. Ungheni, 2021

Figura A.2.40. Lăicer. Arhivele muzeului etnografic (înc. sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.41. Lăicer. Arhivele muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.42. Păretar.
Arhivele muzeului etnografic,
(sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.43. Scoață. Arhivele muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca

Figura A.2.44. Rumba. Arhivele muzeului etnografic (înc. sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.45. Păretar. Arhivele muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.46. Scoarță. Arhivele muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.47. Cover. Arhivele muzeului etnografic (mijl. sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.48. Scoarță. Arhivele muzeului etnografic (mijl. sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.49. Cover. Arhivele muzeului etnografic (1970), or. Soroca, 2021

Figura A.2.50. Scoarță. Arhivele muzeului etnografic (înc. sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.51. Cover. Arhivele muzeului etnografic (1960–1970), or. Soroca, 2021

Figura A.2.51. Cover. Colecția muzeului etnografic (1970), or. Soroca, 2021

Figura A.2.52. Cover. Colecția muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.53. Cover. Colecția muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.54. Cover. Arhivele muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.55. Cover. Colecția muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.56. Cover. Arhivele muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

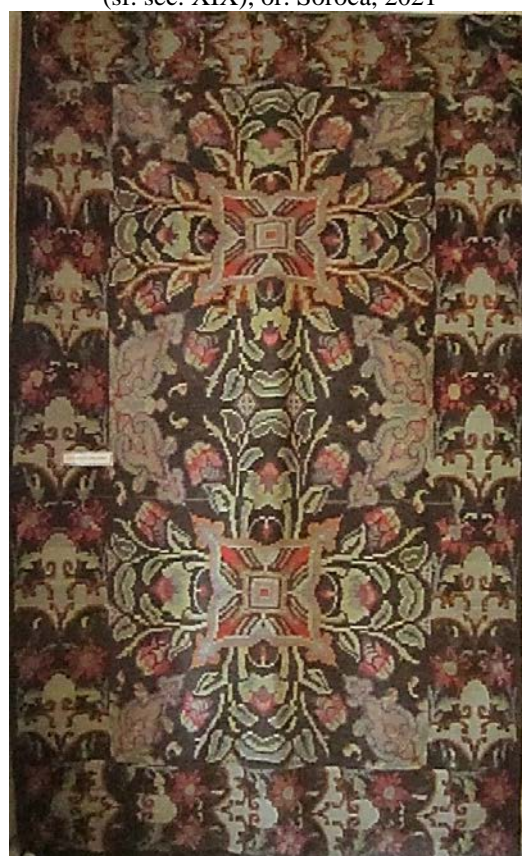

Figura A.2.57. Cover. Colecția muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.58. Covor. Arhivele muzeului etnografic (anii 1970), or. Soroca, 2021

Figura A.2.59. Scoarță. Arhivele muzeului etnografic (sf.sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.60. Cover. Arhivele muzeului etnografic (anii 1970), or. Soroca, 2021

Figura A.2.61. Scoartă. Arhivele muzeului etnografic (înc. sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.62. Cover. Arhivele muzeului etnografic (anii 1970), or. Soroca, 2021

Figura A.2.63. Lăicer. Arhivele muzeului etnografic (înc.sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.64. Scoarță. Arhivele muzeului etnografic (anii 1970), or. Soroca, 2021

Figura A.2.65. Păretar. Arhivele muzeului etnografic (înc. sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.66. Scoartă (fragment). Arhivele muzeului etnografic (mijlocul sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.67. Cover. Arhivele muzeului etnografic (înc. sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.68. Cover. Arhivele muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.69. Scoarță. Arhivele muzeului etnografic (înc. sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.70. Cover. Arhivele muzeului etnografic (înc. sec. XX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.71. Cover. Arhivele muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.72. Cover. Arhivele muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.73. Cover. Colecția muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.74. Covoare vechi, Muzeul de Istorie și Etnografie Orhei

Figura A.2.75. Covoare vechi „în vrâste”, Muzeul de Istorie și Etnografie Orhei

Figura A.2.76. Covoare „Căpșuna”, s. Slobozia-Hodoroja, r. Orhei

Figura A.2.77. Covoare cu ornament vegetal, s. Voroteț, r. Orhei

Figura A.2.78. Covoare vechi, Muzeul de Istorie și Etnografie Orhei

Figura A.2.79. Covoare țesut, Muzeul de Istorie și Etnografie Orhei

Figura A.2.80. Categorie: **Covoare**. <http://www.antic-shop.ro/antichitate/covoare/vind-covoare-vechi-din-basarabia-tesute-manual-din-lina-de-oaie>.

Figura A.2.81. Covor „Păunii”, 335×226, s. Țaul, rn Dondușeni, anii 50 sec. XX

Figura A.2.82. Colecție de covoare muzeul Ținutului Natal din or. Edineț

Figura A.2.83. Covoare din Clișova Nouă, Orhei. Realizate după modele din sec. XIX

Figura A.2.84. Covoare din Clișova Nouă, Orhei. Realizate după modele din sec. XIX

Figura A.2.85. Piese tradiționale. s. Bulăiești, rn Orhei

Figura A.2.86. Cover cu flori, s. Stîrcea, rîm Glodeni. Colecție privată

Figura A.2.87. Covoare realizate după modele sf. Sec. XIX. s. Clișova Nouă, rîm Orhei, Festivalul covorului, 2015

Figura A.2.88. Covor „Flori”, s. Isaccea, rn. Orhei, meșter Ana Bordeianu

Figura A.2.89. Covor „Damele”, s. Văsieni, rn Ialoveni

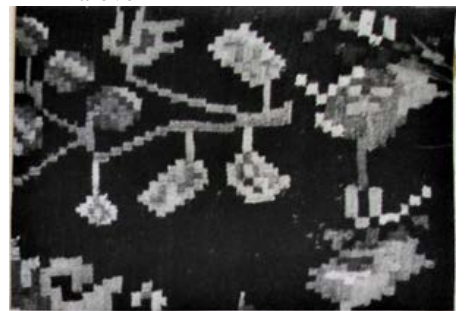
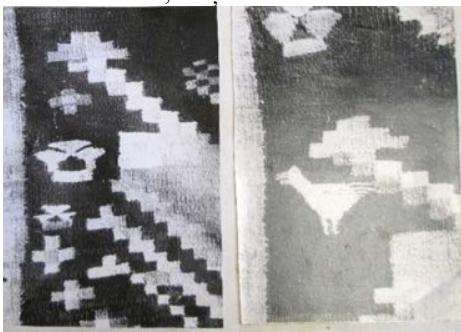

Figura A.2.90. Elemente decorative ale covoarelor, sec. XIX, s. Costești și s. Văsieni, rn Ialoveni

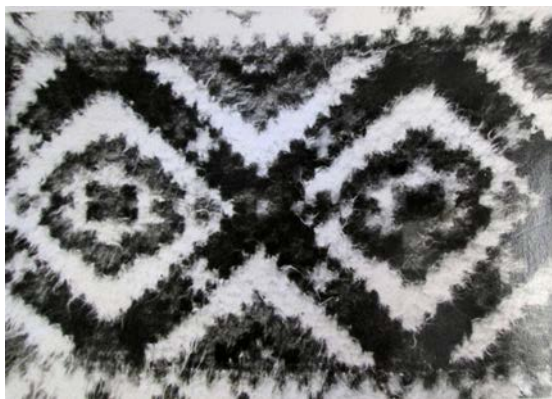

Figura A.2.91. „Cerga”, regiunea Transcarpatiei Arhiva „Artizana”

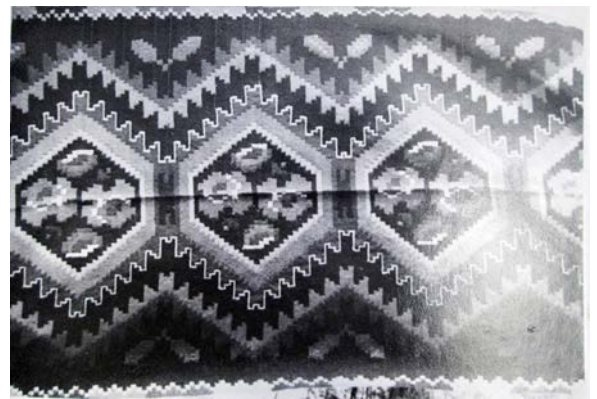

Figura A.2.92. Covor, s. Molești, rn Ialoveni

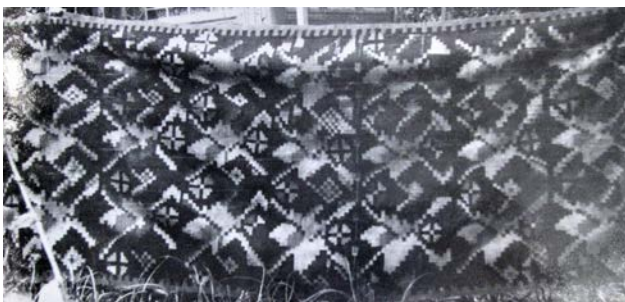

Figura A.2.93. Covor „Aripile”, s. Costești, rn Ialoveni Arhiva „Artizana”

Figura A.2.94. Element decorativ al covorului și inscripția meșterului. S Văsieni, rn Ialoveni

Figura A.2.95. Cover (scoartă), s. Vălcineț, rn Ocnița

Figura A.2.96. Cover, or. Otaci, rn Ocnița

Figura A.2.97. Scoartă cu semne distinctive, sf. sec. XIX, Muzeul de Istorie și Etnografie Ungheni

Figura A.2.98. Fragment de cover cu semne distinctive, sf. sec. XIX, Muzeul de Istorie și Etnografie Soroca

Figura A.2.99. Cover „Steaua”, s. Cetăreni, meșter Gorșcov Vasile, Arhiva asociației „Artizana”

Figura A.2.100. Cover „Buchete”, s. Cioropcanii Vechi, meșter Ecaterina Ursu, Arhiva asociației „Artizana”

Figura A.2.101. Covoare din tezaurul mănăstirii Tabăra

Figura A.2.102. Cover „Buchet de trandafiri”, asociația „Artizana”, fabrica Comrat

Figura A.2.103. Cover „Gândacul”, asociația „Artizana”, fabrica Căușeni

Figura A.2.104. Cover „Poeniță” asociația „Artizana”, fabrica Orhei

Figura A.2.105. Cover „Trandafir”, asociația „Artizana”, fabrica Orhei

Figura A.2.106. Cover „Zigzag”, asociația „Artizana”, fabrica Ceadr-Lunga

Figura A.2.107. Cover pentru copii, asociația „Artizana”, fabrica Ceadâr-Lunga

Figura A.2.108. Cover „Struguri”, asociația „Artizana”, fabrica Comrat

Figura A.2.109. Cover „Picături”, asociația „Artizana”, fabrica Ceadâr-Lunga

Figura A.2.110. Păretar vechi și „nițurcă”, sec. XIX, s. Rezeni, r. Ialoveni

Figura A.2.111. Vanzător ambulant de lână cu desagi. Arhiva „Artizana”

Figura A.2.112. Traistă, Muzeul de Istorie și Etnografie Orhei

Figura A.2.113. Țesătură din cânepă neprelucrată, înc. sec. XX, Ungheni

Figura A.2.114. Textile decorative atestate în s. Ruseștii Noi, Văsieni, Bardar, rn. Ialoveni

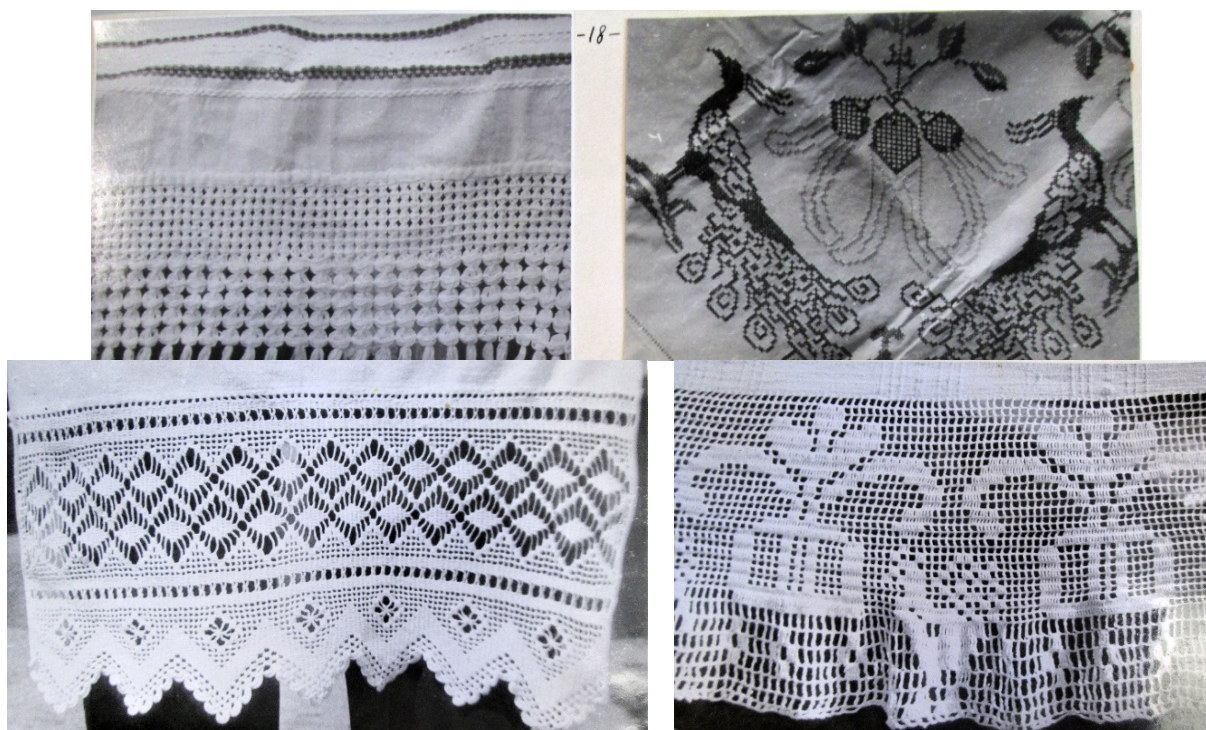

Figura A.2.115. Textile decorative atestate în s. Molești, rn. Ialoveni

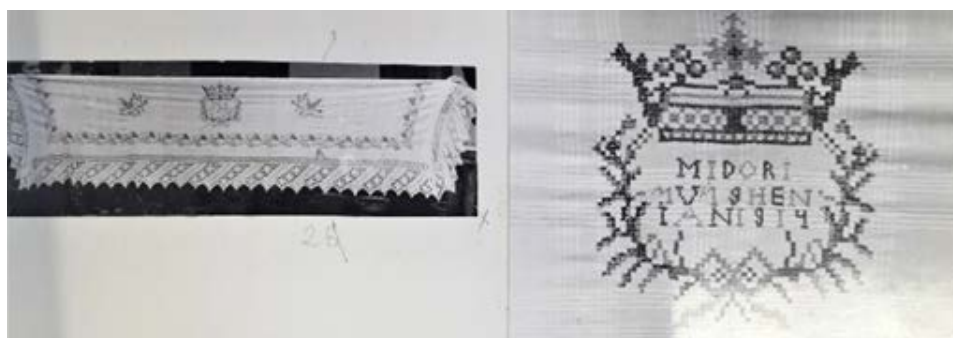
Figura A.2.115. Textile ceremoniale, s. Clișova Nouă, rn Orhei, 2015

Figura A.2.116. Prostire, s. Butuceni, rn Orhei, Arhiva asociației „Artizana”

Figura A.2.117. Textile, s. Buțeni, rn Hâncești, Arhiva asociației „Artizana”

Anexa Figura 2.118. Țesături decorative, broderie, datate în 1914, s. Isaccea, rn Orhei, meșter Ana Sandu

Figura A.2.119. Textile de interior, s. Besalma, rn Comrat, 2017

Figura A.2.120. Prosoape ceremoniale. Găgăuzia, 2017

Figura A.2.121. Față de masă de sarbătoare, s. Sadaclia, r. Basarabeasca, 2017

Figura A.2.122. Fețe de perne, s. Sadaclia, r. Basarabeasca, 2017

Figura A.2.123. Prosoape bisericești, s. Sadaclia, r. Basarabeasca, 2017

Figura A.2.124. Ii brodate, colecția MNEIN, foto 2013

Figura A.2.125. Broderii, satele din nordul RM, Briceni, colecția MNEIN

Figura A.2.126. Broderii, satele din nordul RM, Briceni, colecția MNEIN

Figura A.2.127. Broderii, satele din nordul RM, Briceni, colecția MNEIN

Figura A.2.128. Broderii.
Casa părintească,
s. Palanca-Călărași

Figura A.2.129. Muzeul s. Călinești-Fălești, broderii din anii 70-80 ai sec. XX

Figura A.2.130. Muzeul s. Călinești, r-n Fălești, broderii din anii 70-80 ai sec. XX

Figura A.2.131. Piese brodate, colecția muzeul s. Donici, r-n Orhei, foto 2016

Figura A.2.132. Brodrie, muzeul s. Stârcea, r-n Glodeni

Figura A.2.133. Piese brodate, muzeul și s. Stârcea, m Glodeni

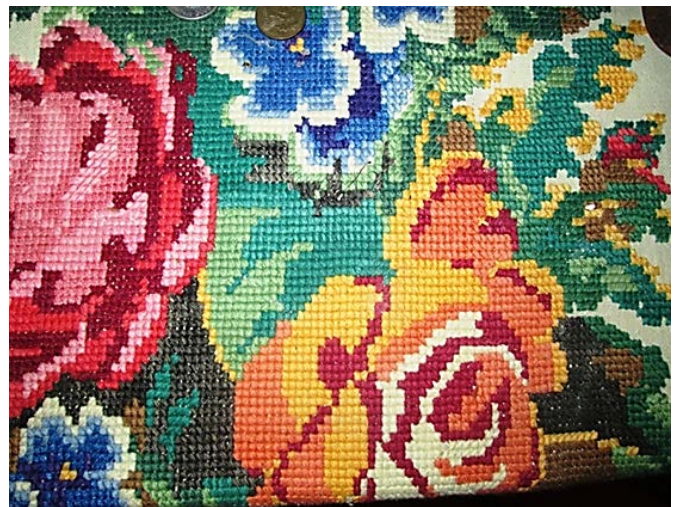

Figura A.2.134. Piese brodate, muzeul s. Stârcea, rn Glodeni

Figura A.2.135. Piese brodate cu horboțica. Colecție privată, or. Râbnița

Figura A.2.136. Cearșaf brodat cu horboțică

Figura A.2.137. Piese din colecția muzeului s. Boldurești, rn Nisporeni, cca 1965

Figura A.2.138. Piese din colecția muzeului s. Boldurești, m Nisporeni, cca 1965

Figura A.2.139. Mănăstirea Hirova, stăreția, broderii, 1958.

Figura A.2.140. Piese brodate, s. Trebujeni, rn Orhei

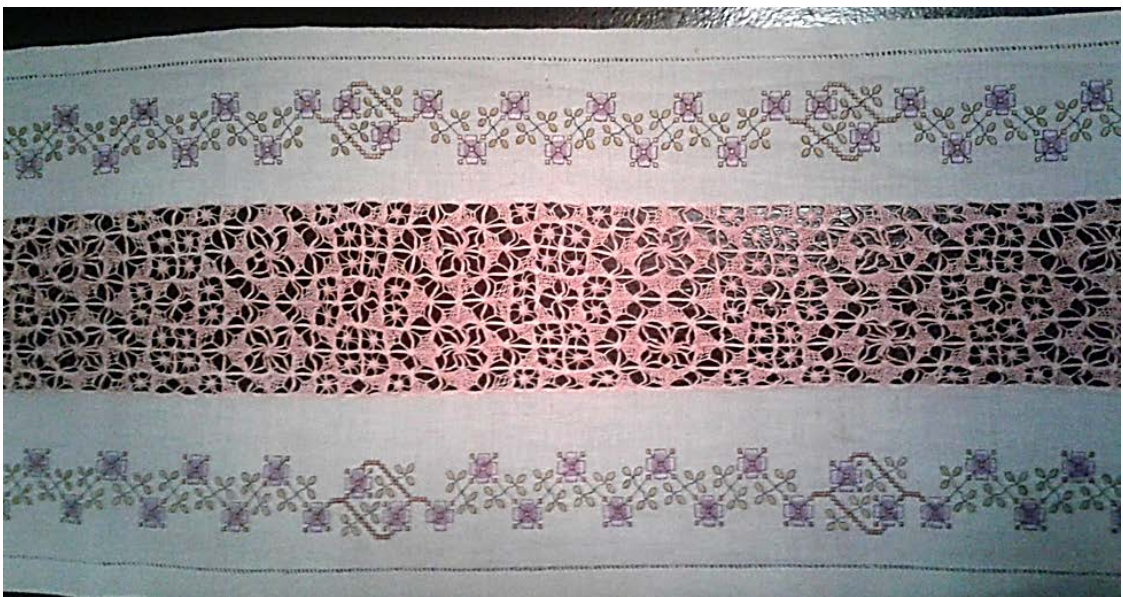

Figura A.2.141. Piese de sărbătoare. Față de masă, prosop. Colecție privată

Figura A.2.142. Cusătura *cheiță* aplicată la asamblarea prosoapelor în față de masă. Colecția muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Soroca, 2021

Figura A.2.143. Cusătura *găurica* aplicată la prelucrarea marginilor pieselor textile și vestimentare. Terminația mânecii iei (fragment). Colecția muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Ungheni, 2020

Figura A.2.144. Broderia pe șorțul moașei. Colecția muzeului etnografic, (sf. sec. XIX), or. Ungheni, 2020

Figura A.2.145. Broderia la terminația mânecii cămășii bărbătești. Colecția muzeului etnografic (inc. sec. XX), or. Ungheni, 2020

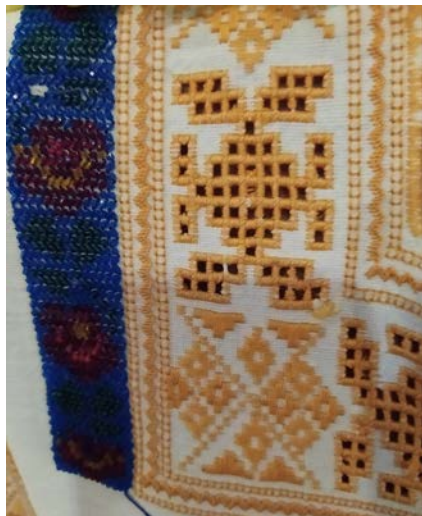

Figura A.2.146. Broderia cu mărgele, găurică. Colecția muzeului etnografic, (înc. sec.XX), or. Ungheni, 2020

Figura A.2.147. Broderia pe cămașă bărbătească. Colecția muzeului etnografic (înc. sec.XX), or. Ungheni, 2020

Figura A.2.148. Broderia în lanț, găurica și horboțica pe ia. Colecția muzeului etnografic (sf. sec. XIX), or. Ungheni, 2020

Figura A.2.149. Broderia pe prosoape ceremoniale. Colecția muzeului etnografic (sf. sec. XIX – înc. sec. XX), or. Ungheni, 2020

Figura A.2.150. Broderia netedă pe textile de interior. Colecție privată (anii 1960–1970), Anenii Noi, 2020

Figura A.2.151. Broderia netedă pe cearșafuri. Colecție privată (anii 1960–1970), Anenii Noi, 2020

Figura A.2.152. Broderii în interior. Colecție privată (anii 1950–1960), or. Otaci, rn Ocnița, 2018

Figura A.2.153. Păretar brodat. Colecție privată (anii 1950–1960), or.Otaci, rn Ocnîța, 2018)

Figura A.2.154. Broderie pe ii. Colecție privată (înc. sec XX), festivalul IA MANIA, 06.07.2019

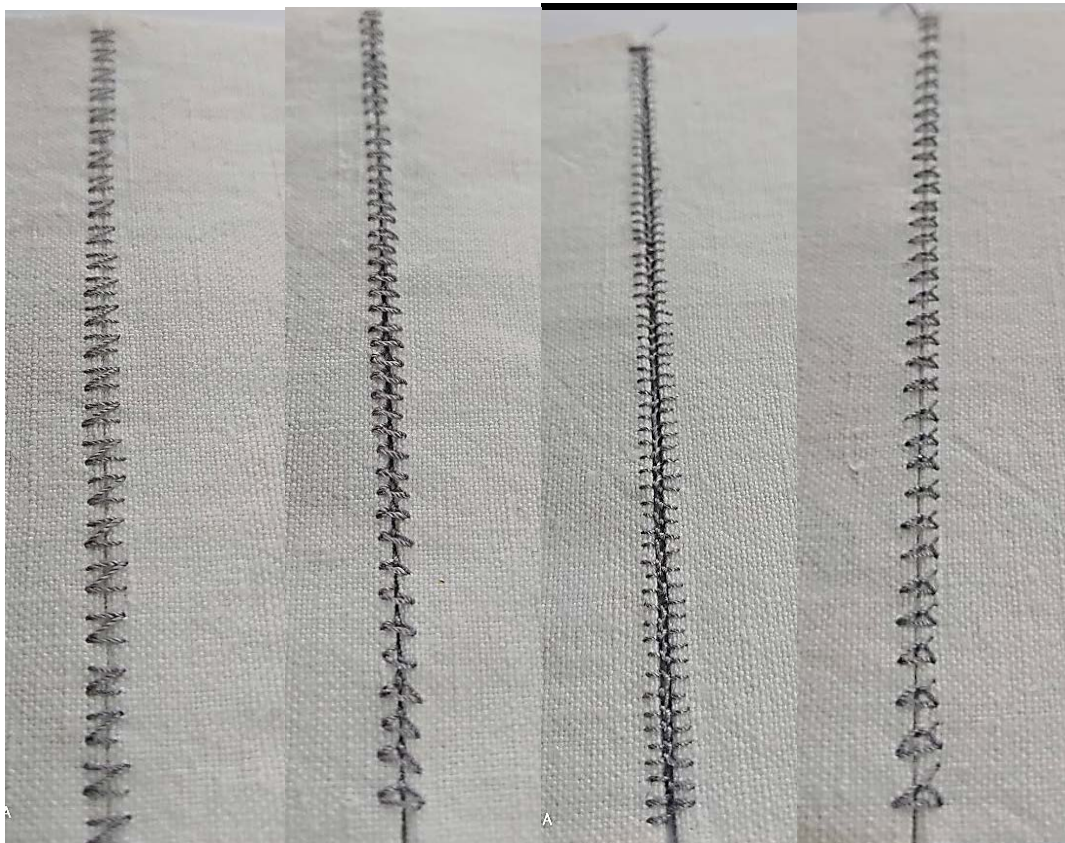

Figura A.2.155. Modele de cheițe, realizate de autor după modele vechi. 2021

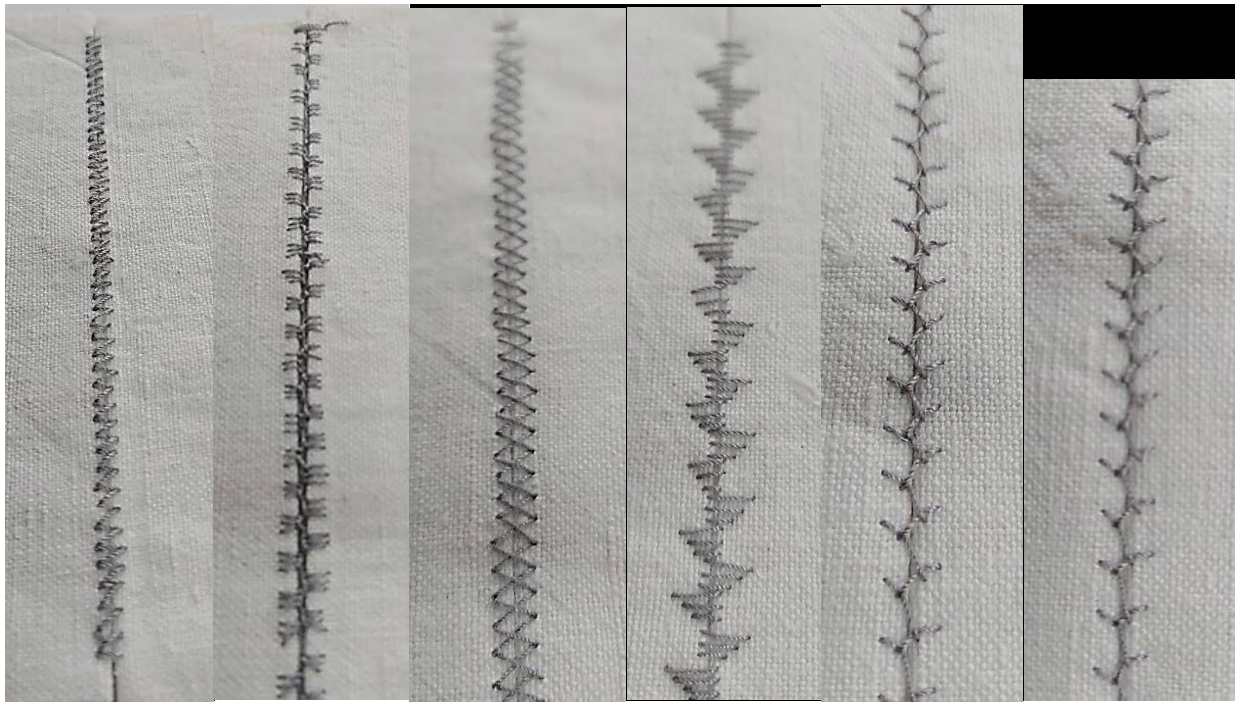

Figura A.2.156. Modele de cheițe, realizate de autor după modele vechi. 2021

Figura A.2.157. Piese decorative realizate în tehnica laseta de Eleonora Garbatovschi, s. Clișova Nouă, rn Orhei

Figura A.2.158. Textile brodate s. Besalma, rn Comrat, 2017

Figura A.2.159. Broderii și horboțica în textile ceremoniale s. Cărbuna, rn Ialoveni, 2018

Figura A.2.160. Față de pernă brodată (semicruce)
s. Crihana veche, rn Cahul, 2017

Figura A.2.161. Piese decorative brodate, s. Sadaclia,
rn Basarabeasca, 2017

Figura A.2.162. Piese decorative brodate, s. Sadaclia, rn Basarabeasca, 2017

Figura A.2.163..Broderie a
costumului național. Muzeul de
Istorie și Etnografie Orhei

Figura A.2.164. Broderie în stil național
pentru prosoape ceremoniale

Figura A.2.165. Brâu țesut, eleme
al costumului național, s.
Clocușna, rn Ocnița

Figura A.2.166. Schițe de ornamente pentru broderie artistică și țesutul covoarelor, preluate din vechile cărți românești sau desenate de localnici. Stârcea, rn Glodeni, datele documentării de teren, septembrie 2015

Figura A.2.167. Secvențe de la Prima expoziție a Basarabiei, Chișinău, 1925.

Medalia bătută cu prilejul acestei expoziții din 1925.

<https://www.facebook.com/104538981149686/posts/183483869921863/> (consultat 23.10.2021).

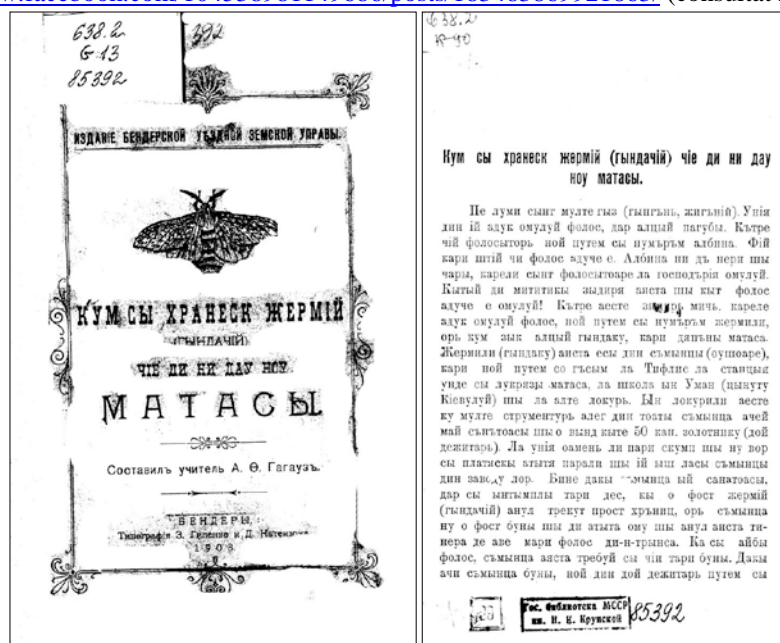

Figura A.2.168. Paginile de titlu ale manualului despre creșterea viermilor de mătase

Гагауз А. Ф. Кум сы хранеск жермий (гындачий) чие ди ни дау ноу матасы / сост. Учитель А. Ф. Гагауз.

Бендеры: Изд. Бендерской Уездной Земской Управы, 1908 (Тип. 3. Гиленко и Д. Натензона), 9 р.

Figura A.2.169. Comunitatea monahală de la Vărzărești, perioada interbelică

Figura A.2.170. Comunitatea monahală de la Vărzărești, perioada interbelică

Figura A.2.171. Comunitatea monahală de la Vărzărești, 1930

Figura A.2.172. Comunitatea monahală de la Vărzărești, 1930

Figura A.2.173. Duhovnicul mănăstirii Vărzărești, perioada interbelică, foto pe fundalul unui covor tradițional

Figura A.2.174. Comunitatea monahală de la Vărzărești în atelierul de croitorie

Figura A.2.175. Egumena mănăstirii Vărzărești, perioada contemporană, fotografiată pe fundalul unui covor tradițional

Figura A.2.176. Călugărițe la țesut, 1996

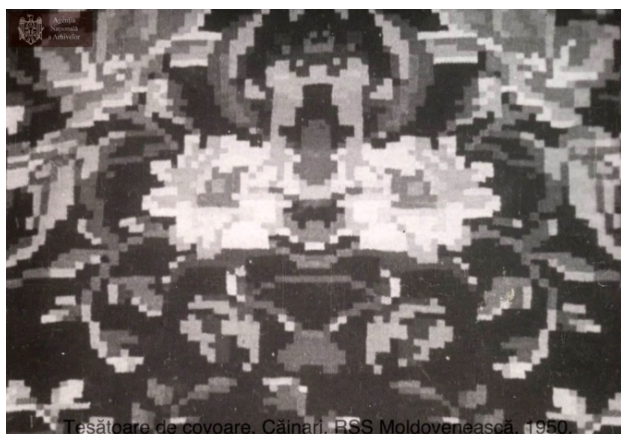
Figura A.2.177. Egumena mănăstirii Hâncu la expoziția de Paști „Măinile Mamei”, pe fundalul unui covor realizat în atelierul mănăstiresc

Țesătoare de covoare, Căinari, RSS Moldovenească, 1950

Țesătoare de covoare, Căinari, RSS Moldovenească, 1950

Țesătoare de covoare, Căinari, RSS Moldovenească, 1950

Țesătoare de covoare, Căinari, RSS Moldovenească, 1950

Figura A.2.178. Țesătoare de covoare, s. Căinari, anul 1950. Sursă foto: Facebook/ Agenția Națională a Arhivelor

С П Р А В К А

о состоянии массово-политической и антирелигиозной пропаганды в селе Табора Страшенского района.

В селе Табора Страшенского района расположена комплексная бригада колхоза "Друмул сталиниста", в которой насчитывается 170 трудоспособных. Здесь же расположен своеобразный женский монастырь, в котором находится 200 монашек, 104 из которых работает на ковровой фабрике.

Вместо усиления и обеспечения роста партийного влияния на трудящиеся массы, за последнее время здесь значительно ослаблена массово-политическая работа среди населения.

Если в прошлом году в бывшей ковровой артели существовала партийная организация, то в марте этого года, накануне создания фабрики, партийную организацию ликвидировали, а бывшего секретаря парторганизации тов. Дороганич перевели на работу секретаря райисполкома. В селе остался один коммунист - директор фабрики.

Страшенский райком партии слабо вникает в организацию политико-разъяснительной работы и в расстановку кадров. На фабрике начальником коврово-ткацкого цеха, в котором насчитывается 260 человек, назначили послушницу монастыря Донеску Аксиныю Фёдоровну, которая прибыла в монастырь в 1944 году из Одессы.

Figura A.2.179. Adeverința despre situația propagandei antireligioase din perioada sovietică.

Figura A.2.180. Târgul Tradițiile satului meu, procesul de toarcere a lânii, or. Dondușeni, 1986

Figura A.2.181. Șezatoarea organizată la gradiniță de copii Nr. 2 din or. Orhei, 1990

Figura A.2.182 A. Fedorenco, Covoraș suvenir „Buchetul Moldovei”

Figura A.2.183. I. Antonova, covor „Flori festive”;
N. Efimova, covor „Muguri roșii”

Figura A.2.184. N. Efimova, covor „Siluetă”

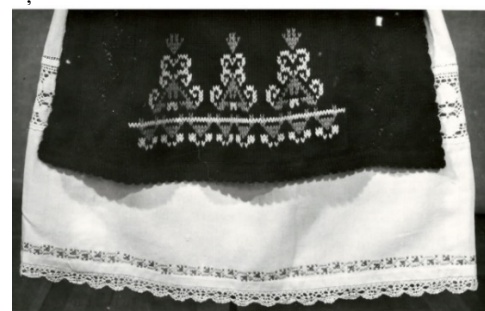

Figura A.2.185. Elena Postolachi, Propuneri de valorificare a motivelor ornamentale populare în realizarea costumului național stilizat. Dosarul personal Elena Postolachi, ANA, DAOSP.

Figura A.2.186. Elena Postolachi, Propuneri de valorificare a motivelor ornamentale populare în realizarea textilelor populare. Dosarul personal Elena Postolachi, ANA, DAOSP.

Constatăm că perioada 1980 se caracterizează prin readucerea la folclor autentic, în special textile tradiționale. În catalogul asociației „Artizana” sunt readuse diverse obiecte ale artei tradiționale, inclusiv și cele textile, selectând și prezentând cele mai bune exemplare ale perioadei fără distorsiuni stilistice.

Figura A.2.187. N. Bubnova, Prosop decorativ expozițional

Figura A.2.188. N. Bubnova, setul *Marița*

Figura A.2.189. N. Bubnova, Prosoape decorative

Figura A.2.190. Valentina Marțincus, Prosoape decorative expoziționale

Figura A.2.191. N. Dulghescu, Prosoape *Macii*

Figura A.2.192. Muzeul Ținutului Natal din Edineț, Mănăstirea din comuna Zăbriceni și a efectuat o vizită la meșterul popular Valentina Guțu din satul Gordineștii-Noi (<http://provincial.md/la-raion/monica-babuc-a-mers-la-edinet-uite-ce-a-facut-acolo-foto>)

Figura A.2.193. Efimia Anghel din Clișova Nouă, rn Orhei, la o șezătoarea cu fetele din sat

Figura A.2.194. Tatiana Popa, s. Palanca, Centrul de artizanat „Casa părintească”

Figura A.2.195. Ecaterina Popescu, Centrul de artizanat „Rusticart”, s. Clișova rn Orhei

Figura A.2.196. Țesutul covoarelor, s. Clișova Nouă, m Orhei

Figura A.2.197. Raisa Lungu, meșter popular s Crîșcăuți, rn Dondușeni

Figura A.2.198. Valentina Ursu, meșter popular din s. Volcineț, rn Călărași. Ziua Națională a Portului Popular

Figura A.2.199. Pregătirea firelor pentru țesut, s. Clișova Nouă, rn Orhei, Festivalul covorului, 2015

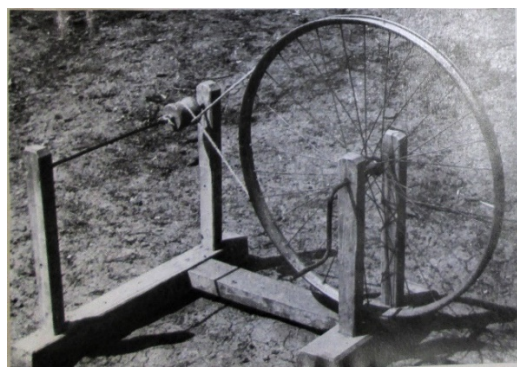
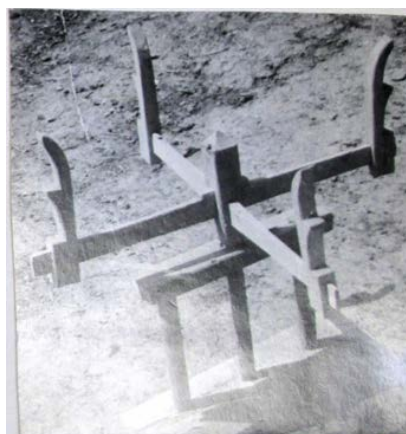
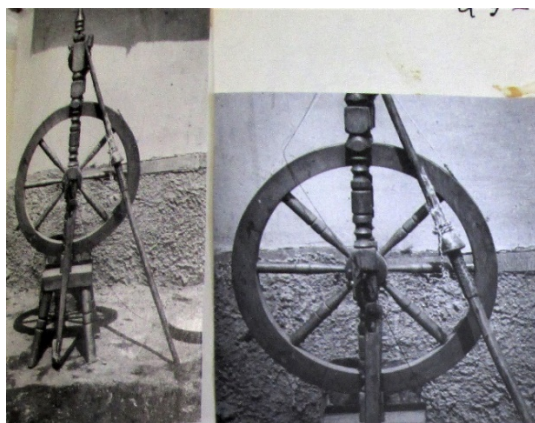

Figura A.2.200. Unelte de lucru folosite în prelucrarea lânii, țeserea textilelor casnice, satele Ulmu, Bardar, r. Ialoveni, Arhiva „Artizana”

Figura A.2.201. Unelte de lucru, s. Palanca, „Casa părintească”

Figura A.2.202. Unelte de lucru, centrul de artizanat „Rusticart”, s. Clișova r. Orhei

Figura A.2.203. Vopsirea și uscarea firelor, centrul de artizanat „Rusticart”, s. Clișova, r. Orhei

Figura A.2.204. Rodica Calistru, doctor, conferențiar universitar, meșter popular, colecție personală și creațiile

Figura A.2.205. Procesul de restabilire/restaurare a textilelor. Muzeul etnografic or. Ungheni, 2021

Figura A.2.206. Creații de ilustrare/imitare a costumului tradițional autentic. Păpuși realizate în cadrul disciplinei Istoria costumului, profesor: Gîscă Aliona, UTM, 2008

Figura A.2.207. Maria Coțofan. „Mănăstirea Japca”, 1998, lână, 38×39 cm

Figura A.2.208. Maria Coțofan. „Ștefan cel Mare”, 1999, lână, 82×65 cm

Figura A.2.209. Carmela Golovina, „Culesul tutunului”, lână, tehnică mixtă, 150×200 cm

Figura A.2.210. Carmela Golovina, „Cântecul pământului”, lână, iută, tehnică mixtă, 225×275 cm

Figura A.2.211. Carmela Golovina, „Darurile Moldovei”, lână, iută, tehnică mixtă, 152×193 cm

Figura A.2.212. Carmela Golovina, „Înflorește Moldova mea”, lână, tehnică mixtă, 152×183 cm

Figura A.2.213. Lidia Ceban-Boico, tapiserie „Poezia muncii”

Figura A.2.214. Carmela Golovinova, „Fantezie de primăvară”

Figura A.2.215. Ioachim Postolachi. „Maci”, schiță de cover (1950), hârtie, guașă, 52,2×37,6 cm

Figura A.2.216. Elena Rotaru. Cover „Toamnă” (1965), lână, țesut neted, 270×186 cm

Figura A.2.217. Elena Rotaru. „Floarea-soarelui” (1967), lână, țesătură clasică, 183×165 cm

Figura A.2.218. Elena Rotaru. „Recoltă” (1967), lână, țesut neted, 183×163 cm

Figura A.2.219. Elena Rotaru. „Recoltă” (1974)

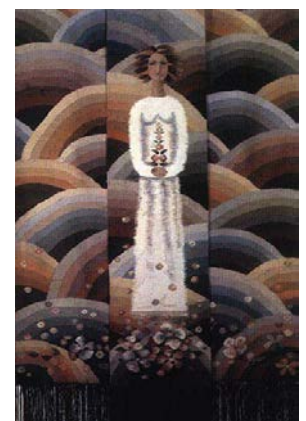

Figura A.2.220. Maria Saka-Răcilă. „Sărbătorea holdelor” (1974)

Figura A.2.221. Lidia Ceban-Boico. „Muncă”, 1975, 210×349 cm

Figura A.2.222. Lidia Ceban-Boico. „Ritmurile vieții”, 1977, 260×200cm

Figura A.2.223. Maria Coțofan, suvenir „Căsuțe”, lână

Figura A.2.224. Maria Coțofan. „Porumbei”, 1968, lână, 63×54 cm

„Ritmuri rurale”, lână
tehnică mixtă,
152×193 cm

„Început”, tapiserie, lână, 1986

„Moldova – plaiul doinelor”, lână, tehnică mixtă,
152×193 cm

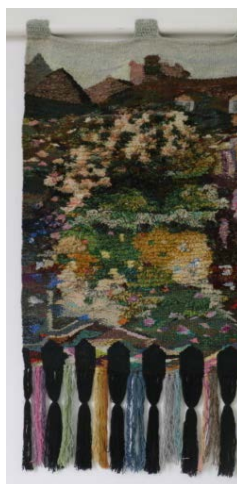

Figura A.2.226. Carmela Golovinova, „Colț de paradis”, tapiserie, 1996

Figura A.2.227. Carmela Golovinova, „Paginile istoriei”, lână, tehnică mixtă, 280×190 cm

Figura A.2.228. Carmela Golovinova, cover „Dungi ornamentale”, lână, țesut neted, 263×145 cm

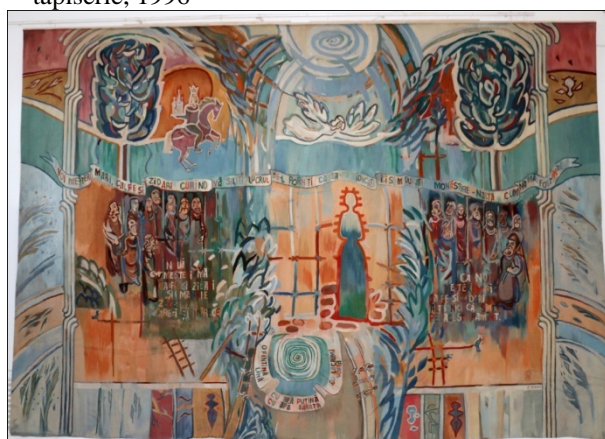

Figura A.2.229. Andrei Negură, „Meșterul Manole”, tapiserie, lână, 2000, 360×520 cm (din colecția MNAM)

Figura A.2.230. Andrei Negură, „Motiv etern”, tapiserie, 1988, lână, tehnică mixtă, 262×198 cm (din colecția MNAM)

Figura A.2.231. Silvia Vrinceanu. „Malanca”(1971)

Figura A.2.232. Andrei Negură, „Limba noastră”, tapiserie, 1987, lână, 300×250 cm (din colecția MNAM).

Figura A.2.233. Ludmila Goloseev, „Martorii eternității”, 2022, tehnică mixtă, 93×74 cm

Figura A.2.234. Ecaterina Ajder, „Coloana dorului”, 2022, tehnică mixtă, 125×65 cm

Figura A.2.235. Ala Lupu-Leancă, „Zestrea”, 2021, patchwork, 85×140 cm

Figura A.2.236. .Modele de broderie pentru gulerul fracului academic (desen de Mariana Șlapac), Apud: D. Dragnev, C. Manolache, I. Xenofontov, Academia de Științe a Moldovei, 2021, p. 15.

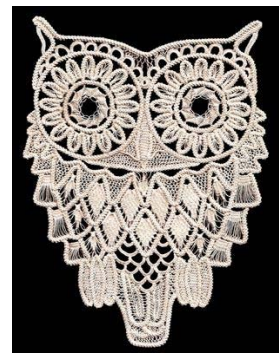

Figura A.2.237. Exemple de modele realizare în tehnicaseta românească

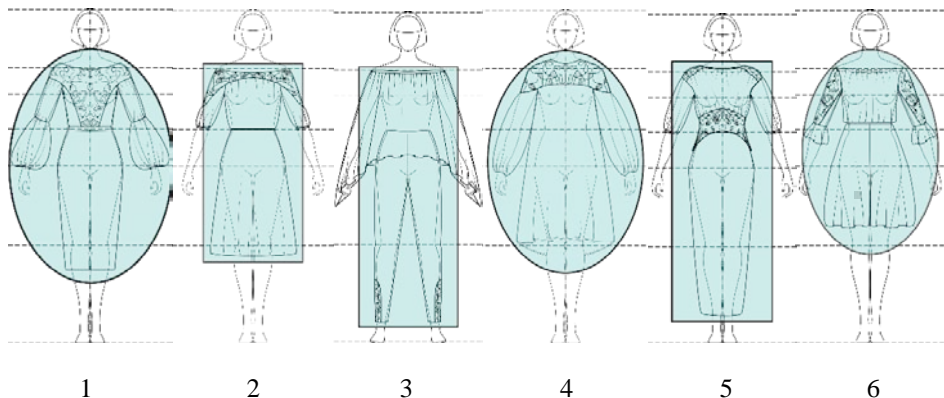

Figura A.2.238. Analiza formelor colecției de modele elaborate

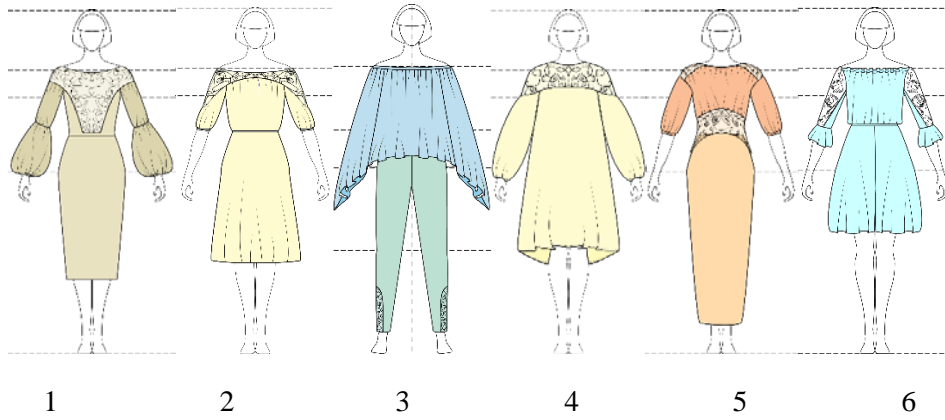

Figura A.2.239. Colecția de modele realizată (aspectul din față)

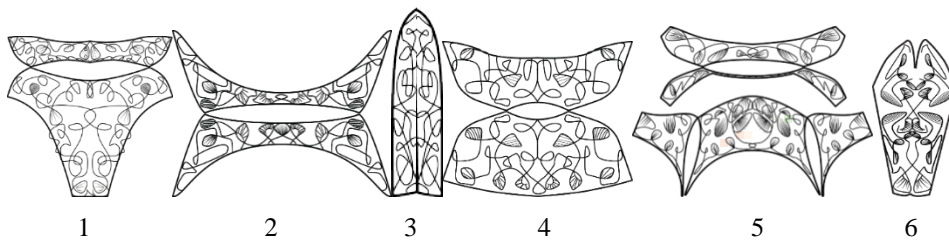

Figura A.2.240. Modele de lasetă create pentru soluționarea decorativă a colecției de modele (aspectele din față și spate).

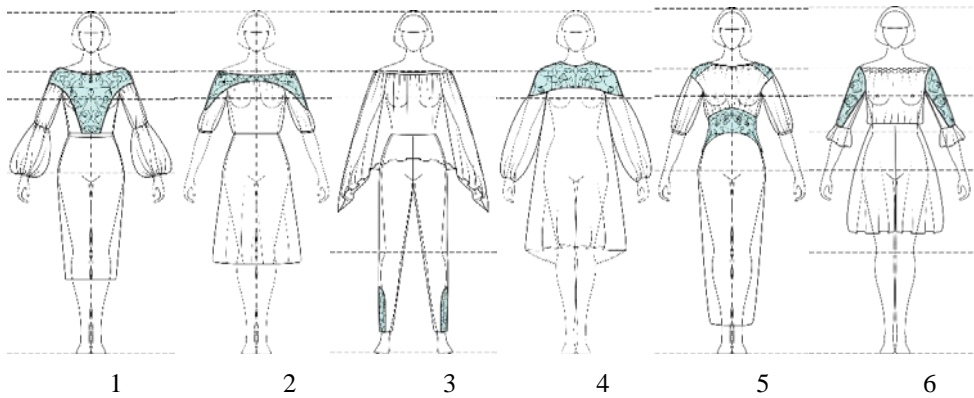

Figura A.2.241. Amplasarea decorului în colecție, partea din față.

Figura A.2.242. Colecția de modele realizată

Figura A.2.243. Motivul pomul vieții la înc. sec. XX și înc. sec. XXI, de la textile la design grafic

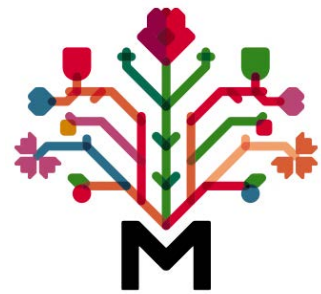

Figura A.2.244. Forma inițială a ornamentului

Figura A.2.245. Etapele de realizare a ornamentului (Reprezentarea grafică și în material)

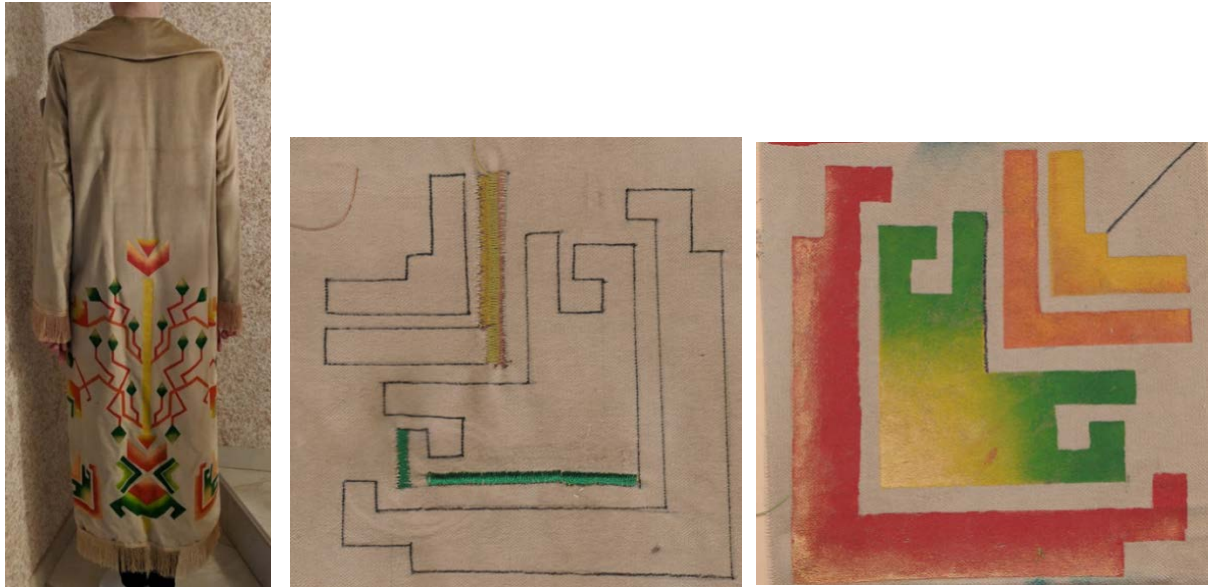

Figura A.2.246. Aspectul exterior al modelului realizat și mostre de decor

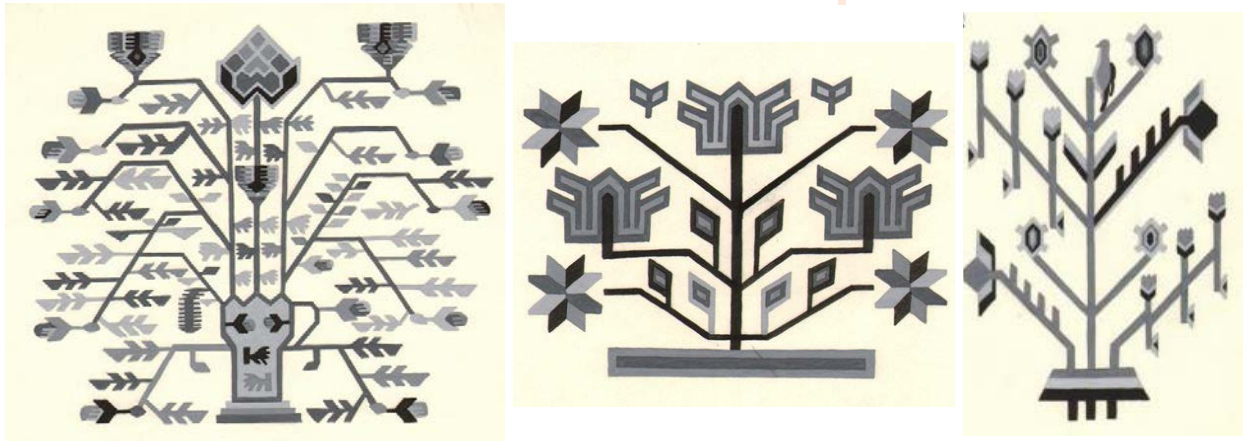

Figura A.2.247. Motivul Pomul Vieții utilizat în textilele tradiționale basarabene.

Figura A.2.248. Aspectul exterior (față și spate) al ansamblului realizat

Figura A.2.249. Covoare și scoarțe basarabene

- A. Reproducere de pe originalul unei scoarțe de la sf. sec. XVIII achiziționată în Muzeul de Etnografie din Criuleni.
 B. Reproducere de pe originalul unei scoarțe din colecția privată ce datează cu jumătatea a doua a sec. XVIII
 C. Reprodceri de pe originalul unei scoarțe/ covor de la sf. sec. XVIII achiziție din Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală.

Figura A.2.250. Aspectul exterior al produsului vestimentar realizat

Figura A.2.251. Modele vestimentare realizate de studenții anului II în cadrul stagiilor de practică, UTM, la evenimentul dedicat valorificării patrimoniului, BNRM, 2019

Forma

- Dreptunghi
- Trapez
- Oval

Proporționarea

- Simplă

Orientarea liniară

- Orizontală
- Combinată

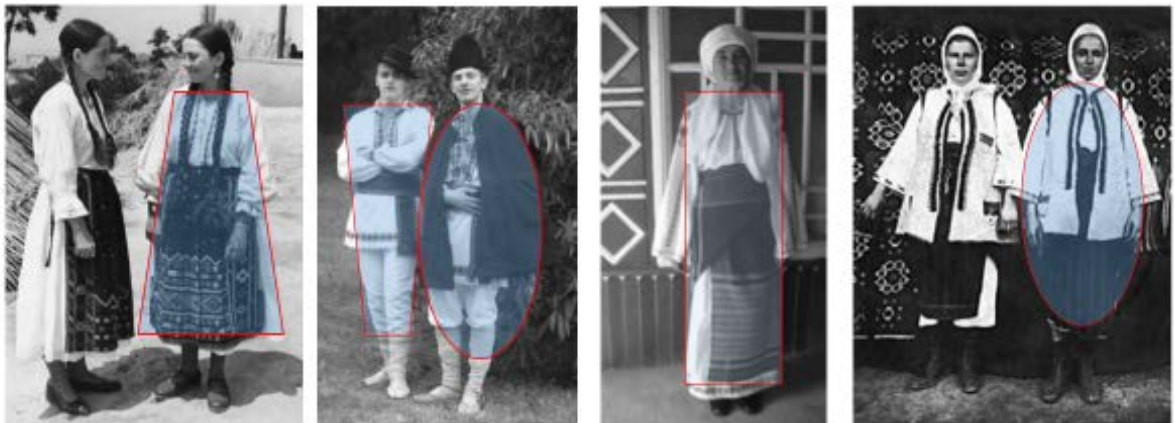

Figura A.2.252. Particularitățile artistice de bază specifice portului tradițional

Figura A.2.253. Exemple de implementare ale particularităților portului tradițional în designul vestimentar actual (sus – fragment din colecția Constanței Balaban; jos – creațiile Valentinei Vidrașcu)

Figura A.2.254. Proiect de valorificare a scoarțelor, urmând tradițiile textile (vopsire și țesere). UTM, 2016
autor: Vrabie Natalia, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.255. Proiect de valorificare a ornamentelor. Broderie pe plasă metalică. UTM, 2018
autor: Lefter Mihaela, coordonator: Tocarciuc Alina

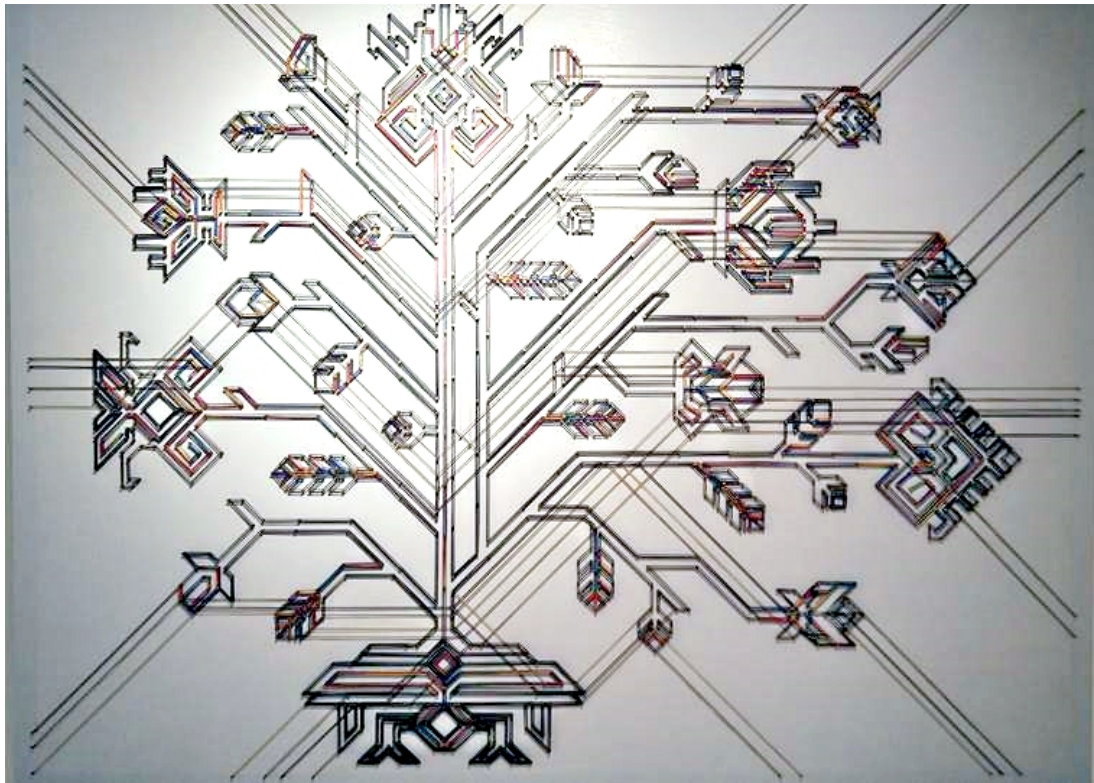

Figura A.2.256. Pomul vieții, tehnica string art. Proiect de licență UTM, 2016
autor: Stoianov Irina, coordonator: Musteață Elena

Figura A.2.257. Pomul vieții, tehnica aplicației. Proiect din cadrul stagiilor de practică, anul III, UTM, 2015
autor: Lefter Mihaela, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.258. Plapumă croșetată. Proiect din cadrul stagiilor de practică, anul II, UTM, 2017
autor: Bătrîncea Eugenia, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.259. Pomul vieții, tapiserie. Proiect de licență. UTM, 2018, autor: Trofim A., coordonator: Cotelea L.

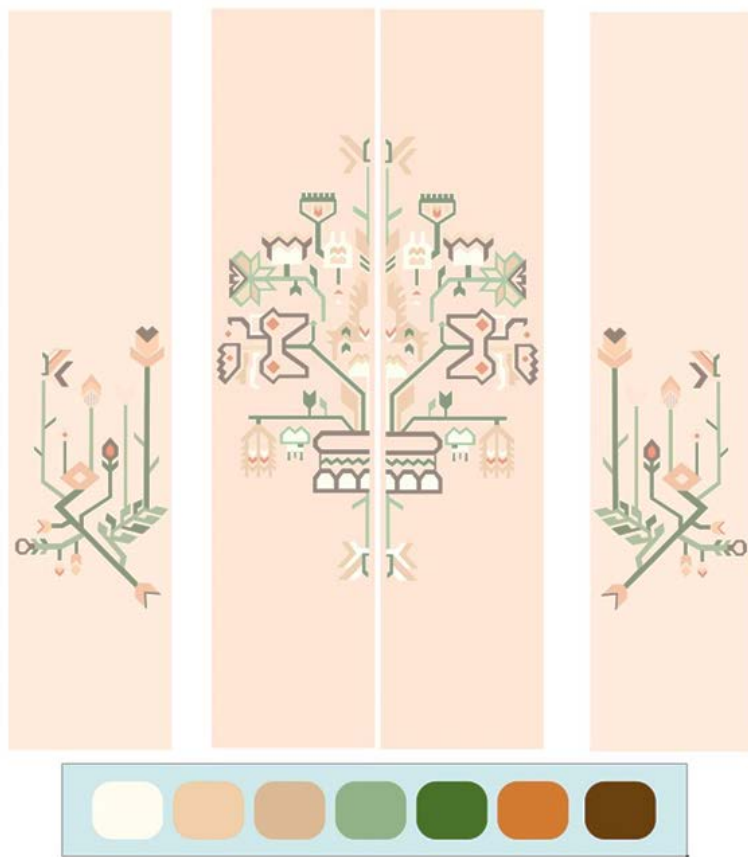

Figura A.2.260. Proiect de valorificare a pomului vieții, broderie. UTM, 2016
autor: Cotorobai Marina, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.261. Motivul *hora* în tehnica broderiei în cruce. Model realizat în cadrul stagiilor de practică. UTM 2020
autor: Starinschi Daniela, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.262. Motiv floral în tehnica împâslire uscată. Model realizat în cadrul stagiilor de practică. UTM 2020
autor: Sofronovici Nicoleta, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.263. Model vestimentar realizat în cadrul stagiilor de practică, ornament din sumanele tradiționale, anul II. UTM 2019, autor: Popov Arina, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.264. Model vestimentar realizat în cadrul stagiilor de practică, ornament din sumanele tradiționale, anul II. UTM 2019, autor: Secher Ludmila, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.265. Model vestimentar realizat în cadrul stagiilor de practică, anul II. UTM 2019
 autor: Carauș Ana, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.266. Modele vestimentare realizate în cadrul stagiilor de practică, anul II. UTM 2016
 autor: Rotaru Maria, Caraman Ecaterina, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.267. Model vestimentar realizat în cadrul stagiilor de practică, anul II. UTM 2013
 autor: Rabei Iulia, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.268. Ornament stilizat din sumanele tradiționale, tehnica: împâslire uscată. Model realizat în cadrul stagiilor de practică, anul II, 2018. autor: Janu Mihai, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.269. Model vestimentar realizat în cadrul stagiilor de practică, anul II. UTM 2015, autor: Colodeev Ana, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.270. Motivul *trandafirului* în tehnica broderiei mecanice. Model realizat în cadrul stagiilor de practică. UTM 2021, autor: Cîrdei Andrea, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.271. Valorificarea motivului *spicul*, tehnica împâslire uscată. Model realizat în cadrul stagiilor de practică, anul II, 2021. autor: Baroncea Daniela, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.272. Valorificarea motivului *spicul*, tehnica matlasarea mecanică. Model realizat în cadrul stagiilor de practică, anul II, 2021, autor: Railean Daniela, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.273. Valorificarea cojocului în model vestimentar. Tehnica mixtă. Stagiile de practică, anul II, UTM, 2021. autor: Cebotarean Sorina, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.274. Valorificarea ornamenticii în colecție de modele. Tehnica broderie în cruce complexă. Proiect de licență UTM, 2015. autor: Rabei Iulia, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.275. Valorificarea costumului tradițional în ținute nupțiale. Proiect de master,UTM, 2018. autor: Braga Elena, coordonator: Lupu Ala

Figura A.2.276. Valorificarea ornamenticii în colecție de modele nupțiale. Broderie computerizată. Proiect de master UTM, 2017. Autor: Moscovciuc Marcela, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.277. Valorificarea ornamenticii în colecție de modele vestimentare de grup ale studenților programului de studii DVI, UTM., coordonator: Tocarciuc Alina, expoziție dedicate Zilei Patrimoniului European, octombrie 2023

Figura A.2.278. ECO-Colecție vestimentară realizată din resturi de materiale naturale de la întreprinderi de confecții, diversificată prin vopsire cu rugină, Proiect de licență UTM, 2021. Autor: Dimineț Mihaela, coordonator: Tocarciuc Alina

Figura A.2.279. ECO-Colecție vestimentară realizată din reciclarea denimului, diversificată prin material compozit din resturi textile, Proiect de licență UTM, 2021. Autor: Carauș Anna, coordonator: Tocarciuc Alina

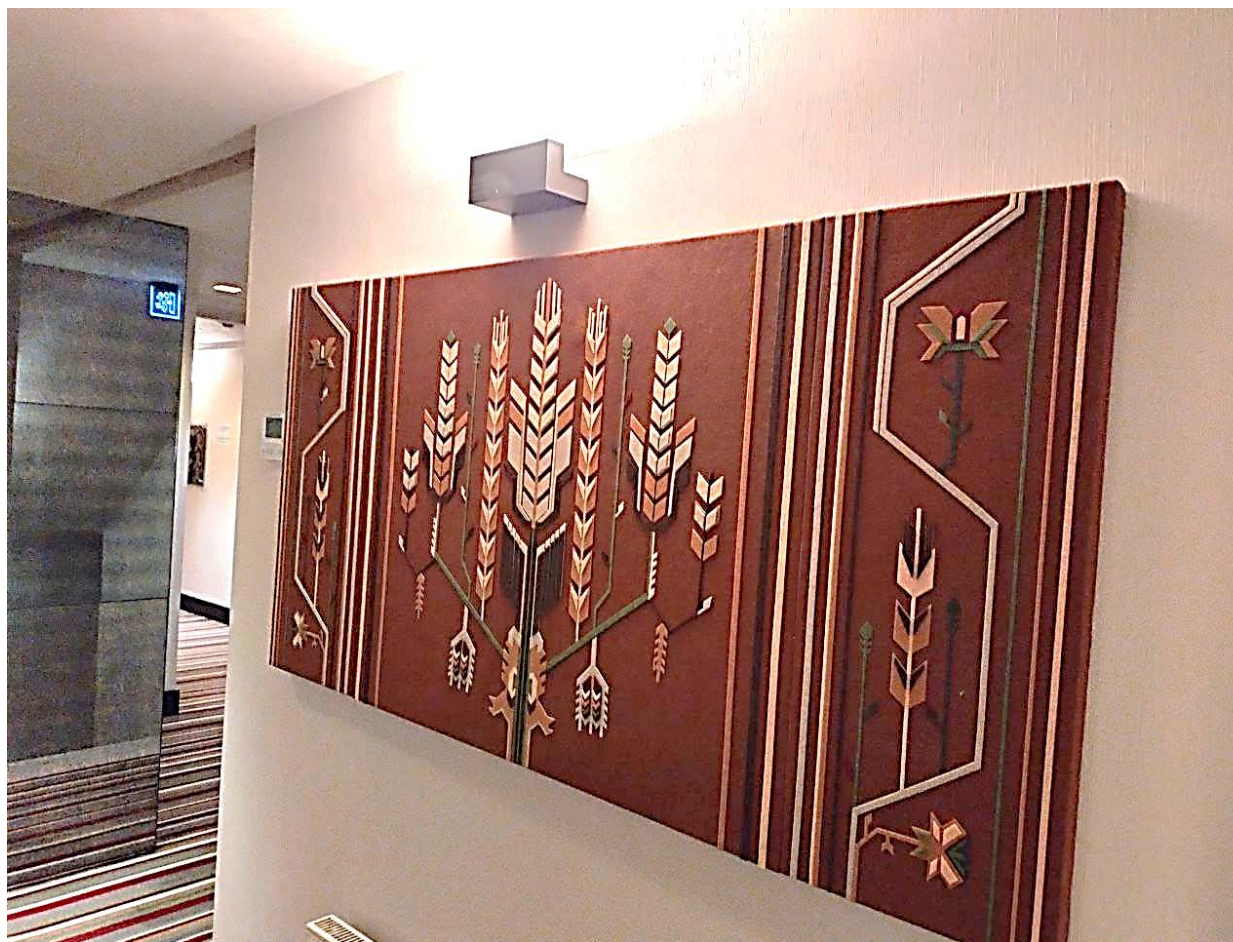

Figura A.2.80. Proiectul SPICUL, realizat de autor pentru hotelul BERDS, 2023

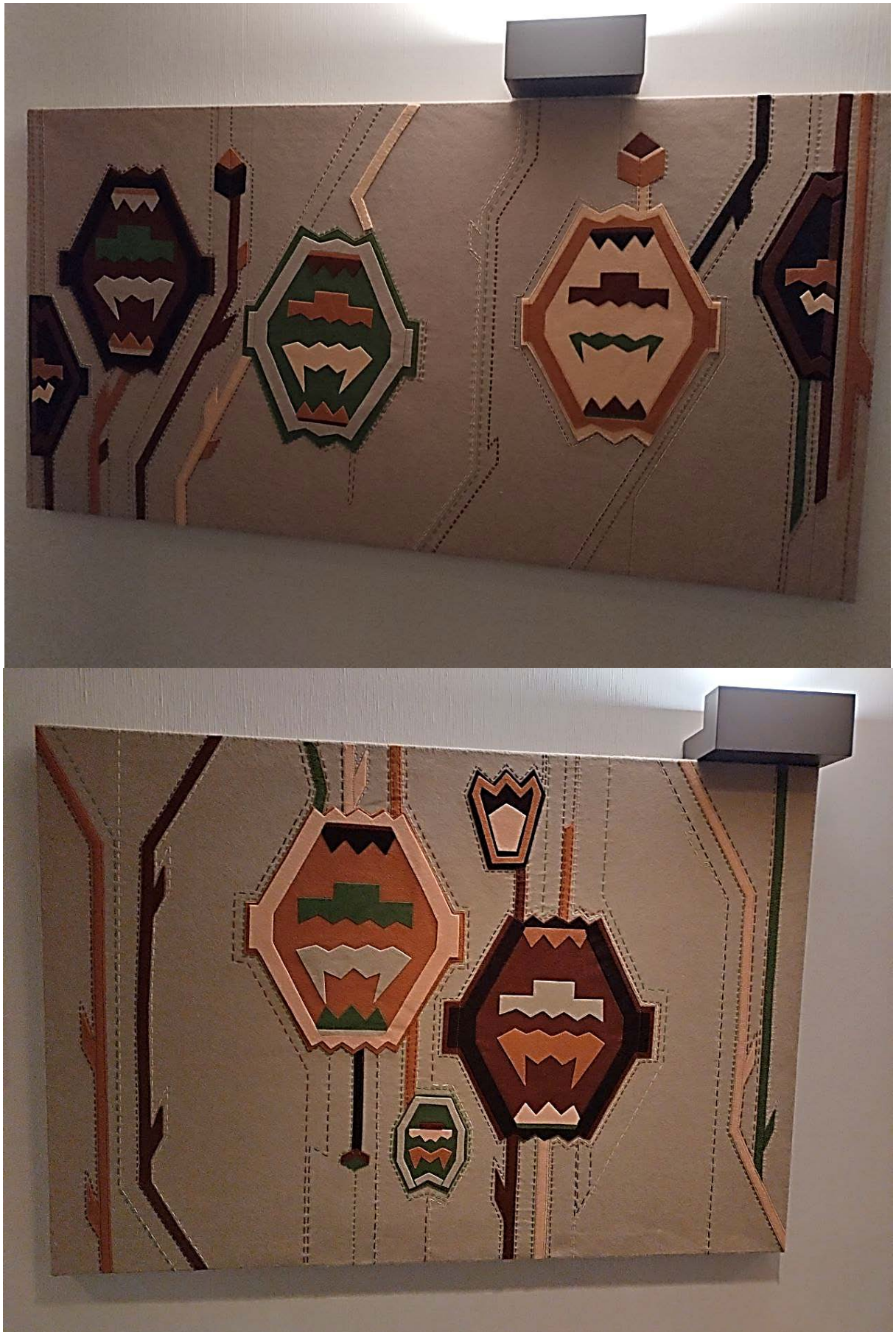

Figura A.2.81. Proiectul BUCHETUL, realizat de autor pentru hotelul BERDS, 2023

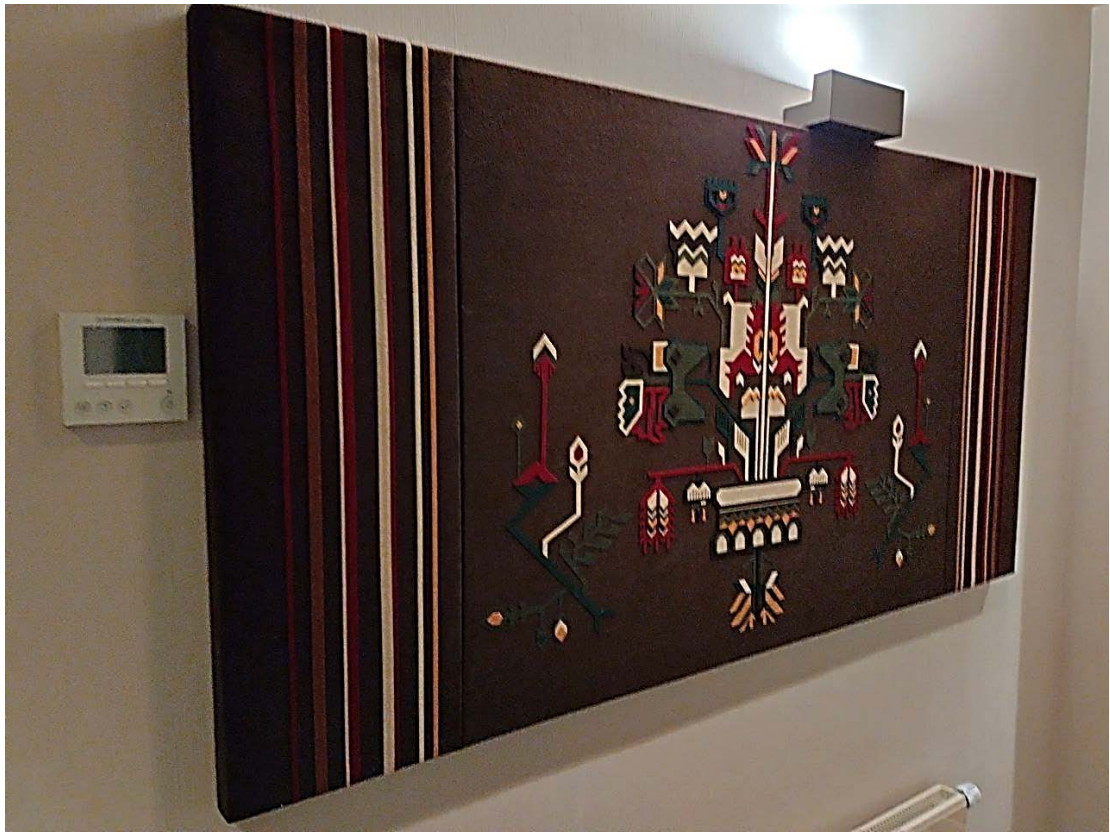

Figura A.2.82. Proiectul POMUL VIETȚII, realizat de autor pentru hotelul BERDS, 2023

Figura A.2.82. Proiectul POMUL VIEȚII, realizat de autor pentru hotelul BERDS, 2023

Declarația privind asumarea răspunderii

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Tocarciuc Alina _____

INFORMAȚII PERSONALE

Tocarciuc Alina

📍 str. Studenților 3/1, ap.416, mun. Chișinău, Republica Moldova

☎ 067682880

✉ alinatocarciuc13@gmail.com alina.tocarciuc@dtm.utm.md

💬 skype TOKARCHIUK ALINA

Data nașterii 20/01/1983 | Naționalitatea ucraineană

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ

Din 2005: Universitatea Tehnică a Moldovei, Facultatea de Design, Departamentul Design și Tehnologii în Textile în calitate de lector; asistent (2005–2008), universitar (2008–2014), superior (2014–2019), universitar (din 2019).

EDUCAȚIE ȘI FORMARE

Din 2018: șef program de studii Design Vestimentar Industrial
2016 – studii de doctorat Școala Doctorală Științe Umaniste, Universitatea de Stat din Moldova, specialitatea 612.2 *Emologie*
2005–2006 Studii postuniversitare, masterat, specialitatea Modelarea și tehnologia confecțiilor din țesături, Facultatea Industrie Ușoară, Universitatea Tehnică a Moldovei.
2001–2005 Studii superioare, specialitatea Modelarea și tehnologia confecțiilor din țesături, FIU, UTM.

COMPETENȚE PERSONALE

1998–2001 Studii liceale – profil real, liceul teoretic *Ștefan cel Mare*, com. Țaul, Dondușeni.
seriozitatea la locul de muncă în ce privește respectarea programului, a sarcinilor de lucru, a celorlalți colegi; **flexibilitatea** în abordarea situațiilor de lucru; **orientarea spre rezultat**; **capacitatea de a lucra în echipă**; **dorința de a învăța continuu**; **proactivitate în lucru cu studenții**; **adaptabilitate**.

Limba maternă Alte limbi cunoscute

ucraineană

	INTELEGERE		VORBIRE		SCRIERE
	Ascultare	Citire	Participare la conversație	Discurs oral	
Rusa	Utilizator experimentat	Utilizator experimentat	Utilizator experimentat	Utilizator experimentat	Utilizator experimentat
Româna					
Franceza	Utilizator elementar	Utilizator independent	Utilizator elementar	Utilizator elementar	Utilizator elementar
Engleza					

Competențe informatice

o bună cunoaștere și operare a instrumentelor Microsoft Office™
AutoCAD, Ilustrator, Geminii CAD

PUBLICAȚII

Articole în reviste științifice naționale categoria B:

- CONDRAȚICOVA, Liliana, BUJOREAN, Tatiana, CERCAȘIN, Marina, **TOCARCIUC, Alina**, PINTILEI, Elena, ISCHIMJI, Ana. Actul Unirii Basarabiei cu România de la 1918 și patrimoniul cultural: impact, evoluție, perspective. În: DIALOGICA, Revistă de studii culturale și literatură, 2023, nr. 1(S), supl. nr. 1, pp. 141-154. ISSN 2587-3695.
- CONDRAȚICOVA, Liliana; BUJOREAN, Tatiana; CERCAȘIN, Marina; **TOCARCIUC, Alina**; PINTELEI, Elena. Expedițiile etnografice și importanța lor în dezvoltarea artizanatului din RSS Moldovenească. În: AKADEMOS, Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă, 2020, NR. 2(57), pp. 144-154. ISSN 1857-0461.
- TOCARCIUC, Alina. Modalități de valorificare a textilelor: de la tradițional la ecodesign. În: AKADEMOS, Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă, 2022, nr. 4(67), pp. 150-156. ISSN 1857-0461.
- TOCARCIUC, Alina. Surse de cercetare ale textilelor din Moldova. În: DIALOGICA, Revistă de studii culturale și literatură, 2022, nr. 2, pp. 99-105. ISSN 2587-3695.

Articole în reviste științifice internaționale:

1. CONDRATICOVA Liliana; BUJOREAN Tatiana; CERCAȘIN Marina; **TOCARCIUC** Alina. Ateliere de confecționare a pieselor textile și vestimentare din RSS Moldovenească în anii 1945–1960, în: ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS, XL, vol. I, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, Iași: PIM, 2019, p. 275-286. ISSN 0257-7372.
2. **TOCARCIUC** Alina, CONDRATICOVA Liliana. Contribuția artiștilor plastici în producerea industrială a textilelor, în: Conservarea și restaurarea patrimoniului cultural. Conservation and restoration of cultural heritage. Editor Nicoleta Vornicu. Iași: Doxologia, 2022, vol. XXIII, pp. 23-42, ISSN 2286-1459; ISSN-L 2286-1459.
3. **TOCARCIUC** Alina. Considerații asupra revitalizării procesului de vopsire tradițională a lânii, în: Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine. Ediția 2, 22-23 septembrie 2020, Chișinău. Iași – Chișinău: 2020, pp. 371-372.
4. **TOCARCIUC** Alina. Considerații privind tipologia textilelor tradiționale de interior din Moldova, în: Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine. Ediția 4, 28-29 septembrie 2021, Chișinău. Iași – Chișinău: 2021, p. 251-257.
5. **TOCARCIUC** Alina. Typology and specificity of traditional ceremonial textiles, în: Conservation and restoration of cultural heritage, Iași: Doxologia, 2021, vol. XXII, p. 241-258. ISSN 2286-1459.

Materiale și culegeri ale conferințelor internaționale:

6. **TOCARCIUC** Alina. Tipologia și specificul textilelor tradiționale ceremoniale, în: Tezaur – salvarea patrimoniului, salvarea identității: Buzău 1650 de ani. Volumul sesiunii de comunicări științifice, Buzău, 21-22 iulie 2022. Buzău: Alpha MDN 2022, p. 207-214. ISBN 978-973-139-536-4.
7. **TOCARCIUC** Alina; BULAT Nina. Aspecte de valorificare a tehnicii decorative „laseta românească” în design vestimentar, în: IV-D International Symposium Creativity Technology Marketing, p. 189-194.
8. **TOCARCIUC** Alina; CONDRATICOVA Liliana. Centrele monastice din Basarabia în calitate de promotori ai culturii și identității naționale, în: Maramureș promotor al culturii și identității românești în lume. Dimensiunea internațională a culturii și științei românești și maramureșene. Proiect realizat de Asociația de Turism, Consultanță și Implementarea Proiectelor Europene, în parteneriat cu Consiliul Județean Maramureș, Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului și Sătmăruului și GAZETA de Maramureș, sub egida Academiei de Științe a Republicii Moldova și Academiei Române filiala Cluj. Coordonator acad. Emil Burzo. Cluj: 2022, p. 67-74
9. **TOCARCIUC** Alina; MUNTEAN V. Aspecte de valorificare a portului tradițional moldovenesc într-o ținută modernă, în: Creativitate. tehnologie. Marketing, al III-lea simpozion internațional, p. 304-309, 2014, ISBN 978-9975-80-853-8.
10. **ТОКАРЧУК** А.; **КАНГАШ** С.; **ФЛОРЯ-БУРДУЖА** Е. Висновки що до ревіталізації процесу традиційного фарбування вовни, în: VI Міжнародна науково-технічна конференція ТК-2020, Луцький національний технічний університет, 2-4 aprilie 2020, Luțk, Ucraina, Materialele conferinței științifice internaționale, p. 121-124.

Materiale ale conferințelor naționale:

11. CONDRATICOVA Liliana; **TOCARCIUC** Alina. Centre de artizanat și meșteri în domeniul textilelor din Republica Moldova, în: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective. Ediția 4, 26-27 iunie 2019, Bălți. Balti, Republic of Moldova: Tipogr. „Indigou Color”, 2020, p. 394-402. ISBN 978-9975-3382-6-4.
12. CONDRATICOVA Liliana; **TOCARCIUC** Alina. Symbolismul, tipologia și uzualitatea țesăturilor lucrate în centrele de artizanat din Moldova. Studiu preliminar, în: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective. Conferință națională cu participare internațională, 2019, ediția a 3-a, Bălți (Tipogr. „Indigou Color”), 2019, p. 398-402. ISBN 978-9975-3316-1-6.
13. **TOCARCIUC** Alina, **BOGHEAN** C., Aspecte de valorificare a portului tradițional românesc din Dobrogea într-o ținută modernă, în: Conferința tehnico-științifică a colaboratorilor, doctoranzilor și studenților. Vol. III, p. 286-289. Chișinău: Tehnica-UTM, 2016.
14. **TOCARCIUC** Alina. Aspecte de evoluție a designului vestimentar din Republica Moldova în contextul formării identității etnoculturale, în: Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: 2019, p. 377-380. ISBN 978-9975-45-589-3.
15. **TOCARCIUC** Alina. Aspecte de sistematizare ale tehnicilor în designul textil actual, în: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători. Ediția 7, Vol. 2, 15 iunie 2018, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Tipogr. „Biotehdesign”, 2018, p. 128-131. ISBN 978-9975-108-46-1.
16. **TOCARCIUC** Alina. Design textil actual. Considerațiuni generale, în: „Tendințe contemporane ale dezvoltării științifice: viziuni ale tinerilor cercetători”, conferință științifică a doctoranzilor (cu participare internațională) 6; 2017; Chișinău). Chișinău: UAȘM, 2017, p. 71-74. ISBN ISBN 978-9975-108-17-1.

Rapoarte susținute la conferințe științifice internaționale:

1. **TOCARCIUC** Alina, Aspecte de evoluție ale designului vestimentar din Republica Moldova în contextul formării identității etnoculturale, în: Conferința internațională „Zilele Academiei de Științe Tehnice din România: creativitatea în

dezvoltarea societății informaționale”, ediția XIV-a, 2019.

2. TOCARCIUC Alina. Artizani din localitățile din nordul Republicii Moldova – promotori ai covorului tradițional moldovenesc, în: Latinitate, Romanitate, Românitare. Ediția 4. Rezumate, 6-7 noiembrie 2020, Chișinău.

3. TOCARCIUC Alina. Aspecte de valorificare a tehnicilor de decorare a textilelor tradiționale basarabene în contextul formării identității culturale, în: Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine dedicată zilelor europene ale patrimoniului. Ediția 1, 23-24 septembrie 2019, Chișinău, 2019.

4. TOCARCIUC Alina. Tipologia și specificul textilelor tradiționale ceremoniale, în: Tezaur – salvarea patrimoniului, salvarea identității: Buzău 1650 de ani. Volumul sesiunii de comunicări științifice, Buzău, 21-22 iulie 2022.

5. TOCARCIUC Alina; BULAT Nina. Aspecte de valorificare a tehnicii decorative „laseta românească” în design vestimentar, în: IV-D International Symposium Creativity Technology Marketing.

6. TOCARCIUC Alina; CONDRATICOVA Liliana. Centrele monastice din Basarabia în calitate de promotori ai culturii și identității naționale, în: Maramureș promotor al culturii și identității românești în lume. Dimensiunea internațională a culturii și științei românești și maramureșene. Proiect realizat de Asociația de Turism, Consultanță și Implementarea Proiectelor Europene, în parteneriat cu Consiliul Județean Maramureș, Episcopia Ortodoxă Română a Maramureșului și Sătmăruului și GAZETA de Maramureș, sub egida Academiei de Științe a Republicii Moldova și Academiei Române filiala Cluj. Coordonator acad. Emil Burzo. Cluj: 2022.

7. TOCARCIUC Alina; MUNTEAN V. Aspecte de valorificare a portului tradițional moldovenesc într-o ținută modernă, în: Creativitate. Tehnologie. Marketing, al III-lea simpozion internațional, 2014.

8. ТОКАРЧУК А.; КАНГАШ С.; ФЛОРЯ-БУРДУЖА Е. Висновки що до ревіталізації процесу традиційного фарбування вовни, în: VI Міжнародна науково-технічна конференція ТК-2020, Луцький національний технічний університет, 2-4 aprilie 2020, Luțk, Ucraina.

Rapoarte susținute la conferințe științifice naționale/ cu participare internațională:

1. CANGAȘ Svetlana; TOCARCIUC Alina; FLOREA-BURDUJA Elena. Tradiții de cromatică și grafemică, dezvoltate în ornamentul produselor de inspirație tradițională, în: Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului. Ediția 1, 22 iunie 2021, Chișinău.

2. CONDRATICOVA Liliana; TOCARCIUC Alina. Centre de artizanat și meșteri în domeniul textilelor din Republica Moldova, în: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective. Ediția 4, 26-27 iunie 2019, Bălți.

3. CONDRATICOVA Liliana; TOCARCIUC Alina. Symbolismul, tipologia și uzualitatea țesăturilor lucrate în centrele de artizanat din Moldova. Studiu preliminar, în: Știința în Nordul Republicii Moldova: realizări, probleme, perspective. Conferință națională cu participare internațională, 2019, ediția a 3-a, Bălți.

4. FLOREA-BURDUJA Elena; TOCARCIUC Alina; CANGAȘ Svetlana. Valorificarea tehnicii de croșetare tradițională în accesorii moderne, în: Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului. Ediția 1, 22 iunie 2021. Chișinău.

5. TOCARCIUC Alina, BOGHEAN C., Aspecte de valorificare a portului tradițional românesc din Dobrogea într-o ținută modernă, în: Conferința tehnico-științifică a colaboratorilor, doctoranzilor și studenților. Vol. III, p. 286-289. Chișinău: Tehnica-UTM, 2016.

6. TOCARCIUC Alina. Aspecte de evoluție a designului vestimentar din Republica Moldova în contextul formării identității etnoculturale, în: Conferința tehnico-științifică a studenților, masteranzilor și doctoranzilor. Vol. 2, 26-29 martie 2019, Chișinău.

7. TOCARCIUC Alina. Aspecte de sistematizare ale tehnicilor în designul textil actual, în: Tendințe contemporane ale dezvoltării științei: viziuni ale tinerilor cercetători. Ediția 7, Vol. 2, 15 iunie 2018, Chișinău.

8. TOCARCIUC Alina. Design textil actual. Considerațiuni generale, în: „Tendințe contemporane ale dezvoltării științifice: viziuni ale tinerilor cercetători”, conferință științifică a doctoranzilor (cu participare internațională) 6; 2017; Chișinău).

9. TOCARCIUC Alina; FLOREA-BURDUJA Elena; CANGAȘ Svetlana. Tendințe de valorificare a motivelor ornamentale basarabene în vestimentația actuală, în: Portul popular – expresie a istoriei și culturii neamului. Ediția 1, 22 iunie 2021, Chișinău.